

Usporedni porezni sustavi : Oporezivanje dohotka i dobiti

Blažić, Helena

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2006**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:192:898846>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

SVEUČILIŠTE U RIJECI
EKONOMSKI FAKULTET

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Economics and Business - FECRI Repository](#)

HELENA BLAŽIĆ

**USPOREDNI POREZNI SUSTAVI
- OPOREZIVANJE DOHOTKA I DOBITI**

UDŽBENICI SVEUČILIŠTA U RIJECI
MANUALIA UNIVERSITATIS STUDIORUM FLUMINENSIS

Copyright © 2006.
HELENA BLAŽIĆ
ISBN 953-6148-55-2

Prof. dr. sc. Helena Blažić

**USPOREDNI POREZNI SUSTAVI
- OPOREZIVANJE DOHOTKA I DOBITI**

EKONOMSKI FAKULTET U RIJECI

RIJEKA, 2006.

Prof. dr. sc. Helena Blažić

USPOREDNI POREZNI SUSTAVI - OPOREZIVANJE DOHOTKA I DOBITI

Izdavač:

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Recenzenti:

Prof. dr. sc. Ivo Sever, redoviti profesor
Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci
Prof. dr. sc. Nikša Nikolić, redoviti profesor
Ekonomskog fakulteta u Splitu

Objavljivanje ovog sveučilišnog udžbenika odobrilo je Povjerenstvo za izdavačku djelatnost Sveučilišta u Rijeci Odlukom - Klasa: 602-09/06-01/31; Ur. broj: 2170-57-05-06-3

Ova je knjiga objavljena uz novčanu potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske i Zaklade Sveučilišta u Rijeci

CIP - Katalogizacija u publikaciji
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA
RIJEKA

UDK 336.2(075.8)

BLAŽIĆ, Helena

Usporedni porezni sustavi -
oporezivanje dohotka i dobiti / Helena
Blažić. - Rijeka : Ekonomski fakultet
Sveučilišta u Rijeci, 2006. - (Udžbenici
Sveučilišta u Rijeci = Manualia
Universitatis studiorum Fluminensis)

Bibliografija.

ISBN 953-6148-55-2

I. Porezni sustav -- Udžbenik

110817027

ISBN 953-6148-55-2

PREDGOVOR

Nastajanje udžbenika *Usporedni porezni sustavi: Oporezivanje dohotka i dobiti* motivirano je prije svega željom da se relativno jezgrovito prikaže dio najsloženijeg nastavnog materijala kolegija *Usporedni porezni sustavi* koji se predaje na 4. godini dosadašnjeg sveučilišnog studija Ekonomskog fakulteta u Rijeci (smjerovi *Međunarodna razmjena* i *Financije i bankarstvo*), odnosno 4. i 5. godini (tj. 1. i 2. godini budućeg diplomskog studija) novog «bolonjski reformiranoga» sveučilišnog studija Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (smjerovi *Ekonomija javnog sektora*, *Financije i bankarstvo* te kao izborni kolegij na nizu drugih smjerova). Isto tako, jedan dio ovoga udžbenika – onaj o oporezivanju dobiti - moći će koristiti i studenti kolegija *Oporezivanje poduzeća* za manji dio svojega nastavnog materijala.

U svjetskoj su znanstvenoj javnosti posebno rijetki udžbenici iz područja komparativnog oporezivanja, što vrijedi i za Hrvatsku. Izlaskom ovoga udžbenika nastavni će se proces moći rasteretiti, odnosno više usmjeriti na analize, objašnjenja i interaktivni rad sa studentima.

Upravo zbog problema aktualnosti i nužnosti stalnog ažuriranja, ali i zbog dostupnosti studentima, materijal se namjerava izdati kao e-udžbenik koji će se redovito ažurirati i biti besplatno pristupan studentima na internetskim stranicama Ekonomskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

Materijal neće biti zanimljiv samo studentima, već i svim znanstvenicima i poslovnim ljudima koje zanimaju problematika poreznog sustava i politika u globaliziranom međunarodnom okruženju, posebice u EU i državama južne i jugoistočne Europe.

Koristim priliku da se prvenstveno zahvalim prof. dr. Ivi Severu, ne samo kao recenzentu, već i kao svome trajnome mentoru na očinskoj brizi i pomoći u složenom području javnih financija i oporezivanja te još složenijem području akademskog života. Pojedini teoretski dijelovi ove knjige preuzete su iz doktorske disertacije čiji je bio mentor.

Veliku zahvalnost dugujem i prof. dr. Nikši Nikoliću za kolegijalnu podršku tijekom izrade i konačnog oblikovanja ovoga djela. Imati za recenzente dvojicu najviše rangiranih sveučilišnih djelatnika, koji su ujedno stručnjaci upravo u navedenom području, velika je čast.

Zahvaljujem i prof. dr. Ratku Zeleniki na metodološkim savjetima u svezi oblikovanja knjige te svojoj demonstratorici Ivani Terzić za samozatajnu pomoć u tehničkoj obradi dijela materijala.

Ispričavam se svojoj obitelji na «izgubljenim» godišnjim odmorima i vječitim vikendima pred računalom.

KAZALO

PREDGOVOR	7
KAZALO	8
1. UVOD	13
2. DOHODAK ILI POTROŠNJA - OSNOVICA IZRAVNOG OPOREZIVANJA	15
2.1. DOHODAK KAO OSNOVICA IZRAVNOG OPOREZIVANJA – DOHODOVNI KONCEPT	15
2.1.1. Teorija izvora – uži dohodovni koncept.....	16
2.1.2. Teorija prirasta bogatstva: Schanz-Haig-Simonsov dohodak – širi dohodovni koncept	17
2.1.3. Koncept "dohotka ostvarenog na tržištu" - "novčanog dohotka"	19
2.1.4. Porez na dobit kao dodatni porez na dohodak od (dioničkog) kapitala 22	
SAŽETAK (2.1.)	31
KONTROLNA PITANJA (2.1.)	32
2.2. POTROŠNJA KAO OSNOVICA IZRAVNOG OPOREZIVANJA – POTROŠNI KONCEPT	33
2.2.1. Standardni model izravnog osobnog oporezivanja potrošnje.....	33
2.2.2. Alternativni model izravnog osobnog oporezivanja potrošnje	39
2.2.2.1. <i>Temeljne značajke alternativnog modela osobnog oporezivanja potrošnje</i>	39
2.2.2.2. <i>Hrvatski porez na dohodak 1994. - 2001.: jedina dosljedna primjena alternativnog modela oporezivanja potrošnje u praksi</i>	43
2.2.2.3. <i>Flat tax: Hall-Rabushkin model - najpoznatiji primjer alternativnog modela i ostali oblici</i>	46
2.2.3. Standardni model izravnog oporezivanja potrošnje na razini poduzeća: cash flow porezi	52
2.2.3.1. <i>R-osnovica</i>	53
2.2.3.2. <i>R+F-osnovica</i>	57
2.2.3.3. <i>S-osnovica</i>	58
2.2.3.4. <i>Oporezivanje neto vlasničkih isplata</i>	62
2.2.3.5. <i>Oporezivanje dividendi (primitaka iz udjela)</i>	64
2.2.3.6. <i>R+A-osnovica</i>	64

2.2.3.7. <i>Aktualnost cash flow</i> poreza.....	66
2.2.4. Alternativni model izravnog oporezivanja potrošnje na razini poduzeća: hrvatski model 1994. - 2001.....	67
2.2.4.1. <i>Porez na dobit umanjen za zaštitnu kamatu</i>	67
2.2.4.2. <i>Specifičnosti oporezivanja dohotka obrtnika kod alternativnog modela</i>	73
2.2.4.3. <i>Kritike alternativnog modela</i>	75
2.2.4.4. <i>Primjena modela u drugim državama</i>	77
SAŽETAK (2.2.)	79
KONTROLNA PITANJA (2.2.)	80
2.3. USPOREDBA DOHODOVNOG I POTROŠNIH MODELA	81
2.3.1. Aspekti ekonomske efikasnosti	81
2.3.2. Aspekti horizontalne pravednosti	87
2.3.3. Aspekti vertikalne pravednosti	90
2.3.4. Administrativno-tehnički i fiskalni aspekti.....	91
2.3.5. Rezultat sučeljavanja argumenata u korist dohotka i potrošnje u praksi: hibridni modeli	93
2.3.6. Dualni porez na dohodak –sustavan hibridni model	94
SAŽETAK (2.3.)	98
KONTROLNA PITANJA (2.3.)	99
3. USPOREDNA ANALIZA POREZA NA DOHODAK	100
3.1. POREZNO PRIVILEGIRANI DOHOCI OD KAPITALA	100
3.1.1. Porezno izuzeti dohoci od kapitala: hibridnost u smjeru alternativnog modela potrošnje	100
3.1.2. Dualni porez na dohodak: Koliko su nordijske države (ostale) vjerne izvornome modelu i koje ih sve države slijede?	105
SAŽETAK (3.1.)	113
KONTROLNA PITANJA (3.1.)	113
3.2. FLAT TAX U TRANZICIJSKIM DRŽAVAMA: ŠTO JE (OSIM JEDNE STOPE) OSTALO OD HALL-RABUSHKINA MODELA?	114
SAŽETAK (3.2.)	117
KONTROLNA PITANJA (3.2.)	118
3.3. OPOREZIVANJE RADNE SNAGE	118

3.3.1. Porezne stope za dohodak od rada	118
3.3.2. Ukupno opterećenje radne snage porezom na dohodak i doprinosima	121
3.3.3. Isplativost rada za niske dohotke.....	126
SAŽETAK (3.3.).....	131
KONTROLNA PITANJA (3.3.).....	131
3.4. POREZNE OLAKŠICE POREZA NA DOHODAK.....	132
3.4.1. Razlozi odobravanja olakšica.....	132
3.4.2. Olakšice s obzirom na tehniku njihova davanja	135
3.4.3. Standardne olakšice	137
3.4.3.1. <i>Pojam i vrste standardnih olakšica</i>	138
3.4.3.2. <i>Usporedna analiza standardnih olakšica</i>	141
3.4.4. Nestandardne olakšice	146
3.4.4.1. <i>Pojam i vrste nestandardnih olakšica</i>	147
3.4.4.2. <i>Usporedna analiza nestandardnih olakšica</i>	152
SAŽETAK (3.4).....	158
KONTROLNA PITANJA (3.4.).....	159
4. USPOREDNA ANALIZA POREZA NA DOBIT.....	160
4.1. INTEGRACIJA POREZA NA DOHODAK I POREZA NA DOBIT	160
4.1.1. Problematika ekonomskog dvostrukog oporezivanja dividendi.....	160
4.1.2. Olakšice za dividende na razini dioničara	165
4.1.3. Svjetski trendovi i trenutna situacija	168
SAŽETAK (4.1.).....	172
KONTROLNA PITANJA (4.1.).....	172
4.2. POREZ NA DOBIT I INVESTICIJE.....	173
4.2.1. Porezni poticaji za investicije kod poreza na dobit	174
4.2.2. Porezni praznik	177
4.2.3. Investicijske olakšice u užem smislu.....	182
4.2.4. Stopa poreza na dobit	186
4.2.5. Usporedna analiza poreznih poticaja za investicije u okviru poreza na dobit.....	191
SAŽETAK (4.2.).....	206
KONTROLNA PITANJA (4.2.).....	207

LITERATURA.....	208
POPIS TABLICA.....	216
POPIS GRAFIKONA.....	217
POPIS SHEMA.....	218

1. UVOD

Intenziviranjem procesa globalizacije, kao i integracijskih procesa, sve više raste važnost poreznih činitelja. Oni su bitni, kako za donošenje investicijskih i lokacijskih odluka, tako i kao kriteriji i standardi demokratskog društva. Postojeći se sustavi stalno ispituju s obzirom na njihovu efikasnost, horizontalnu i vertikalnu pravednost, jednostavnost i transparentnost te fiskalnu izdašnost. I sami navedeni principi stalno doživljavaju svoje reinterpretacije. Može se reći da je porezna reforma konstantan proces, i stoga se ovi sustavi konstantno mijenjaju. Isto je tako konstantno preispitivanje pozicije Hrvatske u navedenom međunarodnom poreznom okruženju.

Posebno su složeni upravo sustavi oporezivanja dohotka i dobiti (kao oblika dohotka koji se obuhvaća posebnim porezom – porezom na dobit). Navedeni porezni oblici, osim svoje ekonomske i socijalne važnosti, imaju i izraženo fiskalno značenje. Njihov udio za države OECD-a u ukupnim prihodima od poreza (uključujući doprinose za socijalno osiguranje) iznosi u prosjeku oko četvrtinu, odnosno desetinu (za Hrvatsku su iznosi, naravno, manji i iznose oko desetine, odnosno dvadesetine poreznih prihoda).

U svjetskoj su znanstvenoj javnosti prilično rijetki i sami članci, a kamoli knjige iz područja komparativnog oporezivanja jer se radi o temi koja je izuzetno aktualna, no prilično složena i doživljava konstantne izmjene. U Hrvatskoj se ovo područje rijetko obrađuje. Posebno su rijetki udžbenici iz ovoga područja, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj.

Cilj udžbenika *Usporedni porezni sustavi - Oporezivanje dohotka i dobiti* je odgovoriti na pitanje **u kojoj se mjeri teoretski modeli** poreza na dohodak i dobit **primjenjuju** u razvijenim državama i tranzicijskim državama, u kojem smjeru idu odstupanja i **kakvi su najnoviji trendovi**. Nadalje, cilj je **pozicionirati i hrvatski porezni sustav, kako s obzirom na teoretske modele-ideale, tako i na međunarodno okruženje**. Konačni je cilj rada **usporedna analiza poreznih sustava država EU-a i jugoistočne Europe** (u nastavku rada označavat će se kao «države regije») kako bi se ukazalo na ekonomske i socijalne (i ostale) učinke oporezivanja rada i kapitala uključujući privlačnost pojedinih poreznih sustava za investicije. Ovakva usporedna analiza studente (i poslovne ljude) upoznaje s temeljnim karakteristikama inozemnih poreznih sustava i svjetskim trendovima u ovome području te omogućuje njihovo lakše snalaženje u međunarodnom poreznom prostoru.

Knjiga nastoji potkrijepiti **pretpostavku o nepostojanju čistih modela u praksi i o hibridnosti poreznih sustava** koji osim dohodovnih elemenata imaju i sve više elemenata

potrošnih modela izravnog oporezivanja, posebice alternativnog modela. Navedeno je naročito izraženo kod tranzicijskih ekonomija, kako novih članica EU-a, tako i država regije.

Osim UVODA, koji čini prvi dio i u kojemu su izneseni predmet, ciljevi istraživanja, temeljna pretpostavka te sama struktura rada, knjiga je podijeljena na tri temeljna dijela.

U drugome dijelu pod naslovom DOHODAK ILI POTROŠNJA - OSNOVICA IZRAVNOG OPOREZIVANJA sučeljavaju se dva osnovna koncepta izravnog oporezivanja koja su temelji oblikovanja poreza na dohodak i poreza na dobit: dohodovni i potrošni koncept. Navedeno je razrađeno kroz tri tematske jedinice: dohodak kao osnovica izravnog oporezivanja – dohodovni koncept, potrošnja kao osnovica izravnog oporezivanja - potrošni koncept i usporedba dohodovnog i potrošnih modela. Dok se u prve dvije jedinice objašnjavaju dohodovni, odnosno potrošni koncept i njihovi modeli (posebice standardni i alternativni unutar potrošnoga koncepta), treća sučeljava argumente u korist obaju koncepata (i navedenih modela) zaključujući kako navedeno u praksi rezultira hibridnim modelima i prezentirajući dualni porez na dohodak kao svojevrsni konzistentni dosljedni? hibridni model.

U trećem se dijelu pod naslovom USPOREDNA ANALIZA POREZA NA DOHODAK donosi usporedna analiza konkretnih poreznih sustava poreza na dohodak koja obuhvaća razvijene i tranzicijske ekonomije, tj. prvenstveno države EU-a i države regije, no i neke druge države OECD-a. U sklopu prve tematske jedinice istražuje se privilegiran položaj dohodaka od kapitala (izuzeće dohodaka od kapitala iz porezne osnovice te primjena koncepta dualnog poreza na dohodak) i *flat tax* u suvremenim poreznim sustavima. Nadalje, usporedna analiza obuhvaća porezni tretman radne snage, kao i problematiku i praktičnu primjenu poreznih olakšica.

U četvrtom se dijelu pod naslovom USPOREDNA ANALIZA POREZA NA DOBIT obrađuju problematika i praktična rješenja problema ekonomskog dvostrukog oporezivanja dividendi te utjecaja poreza na dobit na investicije, odnosno poreznih poticaja investiranju u najširem smislu.

Kako bi se problematika što zornije ilustrirala, osim ubačenih tablica, grafikona i shema, dijelovi teksta koji se tiču određenih pojmova, odnosno primjera, oblikovani su kao prikazi u tekstnim okvirima. Za pomoć studentima dodani su i sažeci te kontrolna pitanja.

2. DOHODAK ILI POTROŠNJA - OSNOVICA IZRAVNOG OPOREZIVANJA

U ovom se dijelu definiraju **dva temeljna teoretska koncepta porezne osnovice izravnog oporezivanja: koncept dohotka (dohodovni koncept) i koncept potrošnje (potrošni koncept)**, kao i njihovi modeli, i to kako na razini fizičkih osoba, tako i poslovnih subjekata.

Tradicionalna osnovica je ona temeljena na kontekstu **dohotka** kao porezne osnovice. Osvjetljavanje temeljnih karakteristika i vrsta/konceptata ove osnovice na osobnoj razini, kao i na razini poduzeća (porez na dobit), glavni je element prve tematske jedinice ovoga dijela.

Druga tematska jedinica odnosi se na **potrošnju** kao poreznu osnovicu, tj. potrošni koncept, njegova dva temeljna modela i njegove glavne razlike u odnosu na dohodovni koncept. Navedeno će obuhvatiti osobnu razinu, kao i poduzetničku razinu. Posebna se pažnja pridaje hrvatskome modelu, koji je prvi (i zasad jedini) dosljedni primjer primjene tzv. «alternativnog modela koncepta potrošnje» u praksi, kao i Hall-Rabushkinom alternativnom modelu - tzv. *flat taxu* zbog njegove izrazite aktualnosti u praksi tranzicijskih država.

Na kraju će se u trećoj tematskoj jedinici **sučeliti argumenti obaju konceptata** koji u praksi dovode do hibridnog modela poreza na dohodak, te prikazati model dualnog poreza na dohodak kao relativno teoretski sustavan hibridni model.

2.1. DOHODAK KAO OSNOVICA IZRAVNOG OPOREZIVANJA – DOHODOVNI KONCEPT

Iako je podložan stalnim kritikama i u praksi konstantno erodiran, dohodovni je koncept još uvijek **temelj svih suvremenih poreznih sustava oporezivanja dohotka (i dobiti)**. U nastavku ćemo vidjeti koji su mu teoretski zahtjevi te kako se u praksi oni samo djelomično ostvaruju. Izlaganje obuhvaća **teoriju izvora – uži dohodovni koncept, teoriju prirasta bogatstva: Shanz-Haig-Simonsov dohodak – širi dohodovni koncept, koncept "dohotka ostvarenog na tržištu" - "novčanog dohotka" te porez na dobit kao dodatni porez na dohodak od (dioničkog) kapitala.**

2.1.1. Teorija izvora – uži dohodovni koncept

Dva temeljna koncepta financijske teorije u definiranju pojma dohotka su teorija izvora kao uži koncept i teorija prirasta bogatstva (ekonomske snage) - teorija vremena kao širi koncept. Temeljna razlika je u tome hoće li se oporezivati **samo oni dohoci koji nastaju iz stalnih izvora** ili sva primanja bez obzira na temelj njihova nastanka.

Najznačajniji predstavnik teorije izvora **u užem smislu** ("Quellentheorie") je njemački teoretičar Fuisting koji dohodak definira kao "*sveukupnost onih ekonomskih dobara koja svake godine priteču pojedincu iz trajnih izvora*" (prema Andelu, 1993., str. 290). Bitna je, dakle, **redovitost** pritecanja prihoda iz određenih izvora. Ova je teorija utjecala na engleski porez na dohodak (što je vidljivo u posebnom porezu na kapitalnu dobit), te i na čuveni pruski porez na dohodak. Njezina prisutnost vidljiva je, međutim, i u svim ostalim sustavima poreza na dohodak, prije svega u tome što se posebnim porezima oporezuju nasljedstva i darovi, kao i slučajni dobiti - npr. oni od igara na sreću.

U teoriju izvora **u širem smislu** ubrajaju se još neke srodne teorije (Schmoller, Smith, Herman i Cohn, Roscher, Heckel, Wagner, Vocke, Liefman; prema Gvozdiću, 1994., str. 386-388), kao što su teorija potrošnog fonda, teorija periodičnosti, teorija proizvodnje i teorija prihoda.

Teorija potrošnog fonda dohotkom smatra onu količinu dobara koju pojedinac u izvjesnom vremenskom razdoblju može potrošiti za podmirenje svojih potreba, a da ne pogorša svoje početno imovinsko stanje (Schmoller; prema Gvozdiću, 1994., str. 386-388). Ovu ideju dijeli i Smith. Zanimljivo je, međutim, spomenuti, da Meadov odbor ovu definiciju¹ zapravo smatra sinonimom za "sveobuhvatni dohodak" u skladu s teorijom prirasta bogatstva.

Teorija periodičnosti, čiji su najznačajniji predstavnici Herman i Cohn, nudi pretpostavku da je jedan od bitnih uvjeta dohotka njegovo redovito ponavljanje u određenim vremenskim razmacima.

Teorija proizvodnje, čiji su najizrazitiji predstavnici Lotz, Roscher, Heckel i Wagner, dohotkom smatra samo onaj višak u novcu, odnosno novčanoj vrijednosti, koji poduzetnicima ili domaćinstvima priteče na osnovi proizvodne djelatnosti nakon pokrića proizvodnih troškova.

¹Preciznije, "količina koju bi on (pojedinac) mogao potrošiti u bilo kojoj godini bez smanjivanja svojega bogatstva u tijeku te godine" (IFS, 1978., str. 31).

Naposljetku, **teorija prihoda** dohotkom smatra zbroj svih prihoda koji nekoj osobi priteču tijekom jednog razdoblja. Njezini su predstavnici bili Vocke i Liefman.

Može se, dakle, zaključiti da se radi o razmatranjima **različitih vrsta prihoda iz stalnih, odnosno zakonom predviđenih izvora, čiji zbroj na kraju čini dohodak**. Iako je kao teoretska maksima (naravno, u okviru dohodovne koncepcije) prihvaćen "sveobuhvatni dohodak" u smislu teorije prirasta bogatstva, tj. teorije vremena, tehnika njegovog utvrđivanja i praktična odstupanja *de facto* velikim dijelom potvrđuju prisutnost teorije izvora. Takav pristup nalazimo i kod hrvatskoga Zakona o porezu na dohodak (NN 177/2004., čl. 5).

2.1.2. Teorija prirasta bogatstva: Schanz-Haig-Simonsov dohodak – širi dohodovni koncept

Teoretske temelje širem dohodovnom konceptu, gdje se dohodak definira kao razlika (prirast) u imovini (bogatstvu) između krajnjeg i početnog stanja (tzv. «teorija vremena») postavio je **Schanz**. Prema njemu je dohodak "*jednak akumulaciji bogatstva u određenom vremenskom razdoblju, uključujući i vrijednost usluga koje dobivamo od drugih*" (prema Musgraveu, 1990., str. 32). Definiran kao **prirast** (odnosno povećanje bogatstva i potrošnja), dohodak postaje neovisan o učestalosti, realizaciji ili izvoru. Njegovi kasniji američki sljedbenici bili su **Haig**, koji dohodak definira kao "*povećanje ili prirast snage (sposobnosti) u zadovoljenju potreba u danom periodu, koja se sastoji od 1) novca, ili 2) bilo čega što se može novčano vrednovati*" (prema Tipkeu, 1981., str. 66) i **Simons**, prema čijem je mišljenju dohodak "*algebarski zbroj 1) tržišne vrijednosti potrošnje i 2) promjene u vrijednosti imovine između početka i kraja određenog razdoblja*" (prema Tipkeu, 1981., str. 66).

Suvremena je znanost o javnim financijama sintetizirajući navedene teoretičare prihvatila tzv. **Schanz-Haig-Simonsovu koncepciju (S-H-S dohodak)** kao **teoretski ideal** pokazatelja porezne sposobnosti koji se još često označava izrazom "**sveobuhvatni dohodak**". Sintetizirajući navedene definicije, ovaj je koncept moguće definirati, odnosno analizirati, **sa stajališta korištenja ekonomske snage**, kao i **sa stajališta njezinog formiranja**. U prvom se slučaju radi o **zbroju** tekuće (stvarne) **potrošnje i štednje** (koja se još označava kao povećanje-smanjenje neto kapitala - bogatstva²) u određenom vremenskom razdoblju, što se može prikazati formulom

²Odnosno zbroj svih budućih mogućih potrošnji svedenih na sadašnju vrijednost (prema modificiranoj formulaciji Goodea (1980., str. 50)

$$Y = C + \Delta W \quad (1)$$

u kojoj Y označava dohodak, C potrošnju, a ΔW promjenu u neto bogatstvu.³ Da bi se dohodak mogao konkretno utvrditi, treba mu prići sa stajališta njegovog formiranja. Ovdje teorija prirasta govori o inicijalnom prirastu bogatstva u smislu **prirasta potencijalne potrošnje**, odnosno **mogućnosti potrošnje (ekonomske snage)**, bez obzira na to na koji se način i iz kojih izvora ona stječe. Nadalje, bitna je mogućnost korištenja, a ne njezino stvarno korištenje, kao što je to slučaj kada je potrošnja pokazatelj porezne sposobnosti.

Ukoliko se s W_i označi bogatstvo na početku razdoblja i , čija je kamata (r) predvidljiva, a s E_i svi primici koji ne potječu od bogatstva, kao što su nadnice, transferi i sl. i koji pritječu na kraju razdoblja i , kao i kamata, može se ustvrditi da je

$$W_{i+1} = E_i + (1+r)W_i - C_i \quad (2)$$

što se može izraziti i ravnotežnim odnosom, tj. da je

$$C_i + \Delta W_i = E_i + rW_i \quad (3)$$

Lijeva strana jednakosti prikazuje S-H-S dohodak (s aspekta njegova trošenja), dok je na desnoj zapravo sadržana praktična osnovica njegova izračunavanja. Sama podjela prihoda (dohodaka) upućuje i na osnovnu razliku između dohotka i potrošnje kao porezne osnovice. Ovdje je, međutim, bitno naglasiti da desna strana jednakosti sadrži bilo koji, odnosno sve moguće oblike prirasta ili, točnije rečeno, sve novčane dohotke (kao što su nadnice, plaće, kamate ili dividende), imputirane dohotke (kao što su imputirana renta od vlastite kuće ili stana), te aprecijaciju vrijednosti imovine, bez obzira na to je li ona realizirana ili ne (prema Musgraveu, Musgrave, 1993., str. 237). Svi bi dohoci trebali biti umanjeni za troškove njihova stjecanja, kao i za eventualne druge izdatke koji se ne bi mogli smatrati potrošnjom.⁴

³Ovdje je odmah potrebno naglasiti da termini "potrošnja" i "bogatstvo" nisu definirani *a priori*, već je to zadatak porezne politike.

⁴Ovdje se slično kao i u slučaju definiranja korištenja dohotka, tj. termina "potrošnje" i "bogatstva", otvara pitanje opravdanosti pojedinih "troškova", odnosno ostvarivanja neto načela koje je relativno jednostavnije ostvariti kod nekih dohodaka, npr. kod dohotka od samostalne djelatnosti, dok je kod ostalih teže, tako da ova problematika ponovno dotiče problematiku poreznih olakšica.

Problem poteškoća obuhvata javlja se i kod ostale dvije skupine nenovčanih dohodaka, čime se kroz olakšice njihovog neoporezivanja značajno i suštinski erodira S-H-S dohodak.

Naposljetku, osnovica bi trebala obuhvatiti i sva nasljedstva i darove, slučajne dobitke (npr. one od igara na sreću) i novčane protuvrijednosti usluga trećih osoba i svih ostalih mogućih koristi (Schanz; prema Andelu, 1993., str. 290).⁵

Također je zanimljivo spomenuti da su i sami utemeljitelji S-H-S dohotka bili svjesni praktičnih problema njegovog definiranja, posebno što se tiče raznih koristi, odnosno naturalnih dohodaka, granice između troškova upotrebe i stjecanja dohotka, problema vrednovanja i sl. Poseban pesimizam izražen je s obzirom na mogućnosti sveobuhvatnog dohotka, čak i onog s vrlo progresivnim poreznim stopama, u ostvarivanju redistributivnih ciljeva, i to najviše zbog neizbježne porezne evazije nerealizirane kapitalne dobiti, darova i nasljedstava. Stoga Simons nevoljko zaključuje da bi *uz porez na sveobuhvatni dohodak bio potreban i dodatni porez na nasljedstva i neto bogatstvo* (prema Kieslingu, 1992., str. 70).

2.1.3. Koncept "dohotka ostvarenog na tržištu" - "novčanog dohotka"

S obzirom da je obuhvat cjelokupnog prirasta bogatstva ograničen praktičnim razlozima, ovaj se **teoretski ideal sveobuhvatnog dohotka u praksi svodi na tzv. koncept "dohotka ostvarenog na tržištu"** (izraz se najčešće koristi u njemačkoj literaturi - vidi npr. Tipke, 1993., str. 500, 501), odnosno nešto uži pojam tzv. "novčanog dohotka" (npr. prema Stiglitzu, 1999., str. 515).

Temeljna se razlika između S-H-S dohotka i ovoga suženog koncepta sastoji u **faktičnom oporezivanju samo tržišnih transakcija, i to uglavnom na novčanoj osnovi.**

Odmah na početku mogu se navesti već spomenuti **darovi i nasljedstva**, koji su zbog izrazite periodičnosti ovog oblika prirasta bogatstva oporezivani posebnim porezom koji po mnogim svojim elementima (stope, oslobođenja, neoporezivani dio) u mnogo čemu odstupa od poreza na dohodak. To je relativno snažno izraženo i u hrvatskome poreznom sustavu koji za razliku od onih većine razvijenih zemalja izuzetno povoljno tretira ove "dohotke".

⁵Unatoč širini ovog koncepta, teorija poznaje još širi. To je tzv. Haig-Simons-Tieboutov koncept dohotka (ovdje se radi se o anglosaksonskoj referenci, gdje se Schanz obično izostavlja; zapravo bi adekvatan naziv bio Schanz-Haig-Simons-Tieboutov dohodak - op. autorice), koji zahtijeva uključenje u poreznu osnovicu pripisanog (imputiranog) dohotka od tzv. lokalnog javnog kapitala - npr. ulice, parkovi, škole i sl., od kojeg dotični porezni obveznik uživa korist (Hulten, Schwab, 1991, str. 67-78). Naravno, ovakvo bi određivanje dohotka bilo povezano s dodatnim administrativnim poteškoćama pa bi sa fiskalno-tehničkog aspekta bilo gotovo neizvedivo. (Slično se, nažalost, može konstatirati i za veliki broj ostalih imputacija). Može se, međutim, napomenuti da je navedeni stav u neku ruku ostvaren kroz diferencirane stope lokalnih poreza na dohodak, kao i ostale lokalne poreze i korisničke naknade.

U literaturi najčešće analizirano i napadano (posebno kod čvrstih zagovornika sveobuhvatnog dohotka kao što su, npr., Musgrave i Goode), odstupanje od S-H-S ideala predstavljaju **nerealizirani**, odnosno narasli ili nastali ("accrued") **kapitalni dobiti**. Iako se, slijedeći logiku pune integracije, može ustvrditi da je velik dio nerealizirane kapitalne dobiti oporezovan na njenom izvoru, tj. kroz porez na dobit (korporacija), naravno, pod uvjetom ujednačenog oporezivanja raspoređene i zadržane dobiti, teoretski je dosljedniji obuhvat na razini pojedinca. Nadalje, obuhvatom na izvoru oporezuje se samo dio ove dobiti jer narasla dobit može biti puno veća (ili manja) zbog oscilacija cijena. Čak i ako prihvatimo navedenu logiku pune integracije, javlja se problem onih imovinskih elemenata čije oporezivanje nije provedeno na razini poduzeća. Razlučiti se, u biti, može između onih oblika imovine koji kotiraju na tržištu i kod kojih utvrđivanje tržišne cijene (pa tako i kapitalnog dobitka) ne predstavlja problem, i onih oblika imovine gdje to nije slučaj. Međutim, dosljedno provođenje ovog razlučivanja dovelo bi do daljnjih horizontalnih nepravdnosti i ekonomskih poremećaja.

Sljedeće značajno izuzeće, također za dohotke od kapitala, odnosi se na **pripisani (imputirani) dohodak (rentu, najamninu) od boravka u vlastitom domu**.⁶ S obzirom da se radi o trajnom potrošnom dobru, može se istovremeno govoriti o dohotku, ali i o njegovoj potrošnji, tj. uživanju. Praktični problemi valorizacijevrednovanja ovoga oblika dohotka doveli su do toga da relativno mali broj zemalja oporezuje ovaj oblik dohotka, za razliku od tržišno ostvarene najamnine od iznajmljivanja.

Neobuhvat imputirane rente za vlastiti dom i (ne)realizirane kapitalne dobiti u većini se zemalja, međutim, "kompenzira" porezom na neto bogatstvo (europski model), odnosno imovinu, tj. pojedine imovinske objekte - najčešće nekretnine (anglosaksonski model).⁷

Idući je **pripisani dohodak** od rada za vlastitu korist, tj. **netržišnog rada**. Isključivo ga se spominje u teoriji, dok ga se u praksi ne obuhvaća zbog potpunog odsustva tržišnosti transakcija. Najčešći je primjer te vrste rada onaj koji ostvaruje nezaposleni bračni drug, za razliku od oporezivanja zarade kućne pomoćnice. (Ovaj se problem dodatno produbljuje standardnom olakšicom za uzdržavanog bračnog druga). Stoga postoji teoretsko uporište za posebnu olakšicu za obitelji s oba zaposlena, čime se ublažava relativna porezna prednost

⁶U biti se ovo razmatranje može proširiti i na sve ostale imputirane dohotke od vlasništva trajnih potrošnih dobara.

⁷Međutim, ovakvo je praktično shvaćanje kompenzacije teoretski nedosljedno jer se u slučaju oporezivanja imovine, odnosno neto bogatstva, radi o sasvim drugoj poreznoj osnovici i shvaćanju bogatstva kao mjerila porezne snage, odnosno sposobnosti. Ovakva, međutim, po mnogima porezno prevladana porezna osnovica, ponovno dobiva na važnosti ukoliko se prihvati koncept oporezivanja potrošnje u širem smislu (Kiesling, 1992., str. 172-173; Musgrave, Musgrave, 1993., str. 240; Šimović, 1994., str. 572; Blažić 1995.).

obitelji sa suprugom domaćicom (npr. Graetz, 1980., str. 214). Isto tako, treba napomenuti da i porezni kredit za troškove čuvanja djece djeluje u sličnom pravcu.

Sličan primjer netržišnog rada predstavljaju i privatni barter-aranžmani (kompenzacije), koji su u pravilu zakonom predviđeni za oporezivanje, ali su praktički neoporezivi. Takav je slučaj i s privatnim konzumiranjem vlastitih proizvoda (naturalna proizvodnja).

I različite naturalne (naravno, kao i novčane) povlastice što ih poslodavci daju zaposlenima («**fringe benefits**») nekada su u pravilu bile izuzete od oporezivanja. Zahvaljujući poreznoj reformi provedenoj još osamdesetih godina prošloga stoljeća, ove su povlastice obično uključene u dohodak od nesamostalnog rada (plaću), iako je njihov obuhvat u praksi prilično teško provediv.

Vidljivo je, dakle, da je veliki dio odstupanja od S-H-S dohodovnog koncepta uvjetovan praktičnim poteškoćama obuhvata tako da je zahvaljujući ovoj skupini olakšica moguće zaključiti da navedeni teoretski ideal u praksi nije moguće ostvariti, što je i jedan od glavnih argumenata zastupnika oporezivanja potrošnje.

Razlika između sintetičkog i cedularnog poreza na dohodak

Svi navedeni dohodovni koncepti su sintetičkog karaktera - sintetiziraju se različiti dohodovni oblici (vrste dohotka) kako bi se dobio ukupni (sintetički) dohodak, koji se onda oporezuje kao cjelina (progresivno), što znači da se svi dohoci tretiraju na isti način.

Potpuno je suprotan koncept cedularnog oporezivanja dohotka, gdje se radi o analitičkom oporezivanju pojedinih dohodaka, odnosno prihoda [tzv. cedula (Neumark, 1967.; prema Jelčić, Jelčić, 1998., str. 179)]. Svaki se takav dohodak oporezuje na drugačiji način (više, odnosno manje, progresivno ili čak proporcionalno, uz različite olakšice ili bez njih...). Ovakav način oporezivanja je karakterističan za ranije stadije razvoja poreznog sustava te je posebno bio karakterističan za bivše sustave tranzicijskih zemalja (navedeno je vrijedilo i za Hrvatsku). Unatoč proklamiranoj sintetičnosti oporezivanja, u slučaju tranzicijskih zemalja ostali su mnogi elementi cedularnosti, tj. neki se dohoci (posebice od kapitala) oporezuju blaže od ostalih ili se ne oporezuju uopće (vidi npr. [3.1.1.](#) i [3.1.2.](#)). Najbolji primjer sustava s elementima cedularnosti je i hrvatski porez na dohodak. No, zanimljivo je napomenuti i da porezni sustavi razvijenih zemalja, prvenstveno zbog preferencijalnog tretmana dohodaka od kapitala, imaju sve više elemenata cedularnosti što je posebice izraženo kroz različite hibridne oblike oporezivanja između dohotka i potrošnje (vidi npr. [2.3.5.](#), [2.3.6.](#) i [3.1.1.](#) i [3.1.2.](#)).

Daljnje sužavanje dohodovnih koncepata motivirano je socijalnim razlozima (različiti izuzeti transferi⁸), kao i ekonomskim razlozima (izuzeti dohoci od kapitala, izuzeća za pojedine oblike štednje). Potonje nas već vodi u smjeru potrošnog koncepta, tj. ka hibridnome obliku

⁸ Točnije rečeno, razlog nije samo socijalne prirode, već se radi i o svojevrsnoj integraciji sustava transfera i poreza na dohodak. Iako su prema S-H-S konceptu to dohoci koji bi trebali ući u poreznu osnovicu, činjenica da se radi o prijenosu kupovne snage od strane države prema poreznom obvezniku (transfer) ukazuje i na nelogičnost njihovog oporezivanja, tj. umanjenja dijela tog dohotka za iznos poreza koji bi se opet «vratilo natrag» državi.

između koncepta dohotka i potrošnje, o čemu će se više govoriti u nastavku ove knjige, posebice u 3.1.1.

S navedenim je povezano i blaže, odnosno drugačije oporezivanje tih dohodaka, dakle određeni elementi cedularnog tretmana, koji je suprotan onome sintetičkog kod poreza na dohodak.

2.1.4. Porez na dobit kao dodatni porez na dohodak od (dioničkog) kapitala

Gotovo da nema poreza, koji bi bio definicijski tako neodređen i s tako nejasnim položajem u poreznom sustavu, kao što je to porez na dobit (Stanovnik, 1998, str. 107).

Prezentirana "korisnička" definicija sveobuhvatnog dohotka, prema kojoj je on potrošnja uvećana za promjene u neto bogatstvu, podrazumijeva pripadnost fizičkim osobama - pojedincima, a nikako korporacijama – trgovačkim društvima (kapitala).⁹ Porez na dobit (profit) nije ništa drugo nego dodatni porez na dionički kapital koji se treba oporezivati na razini dioničara kao dohodak od dividendi (i kapitalni dobitak). U suprotnom dolazi do ekonomskog dvostrukog oporezivanja (dividendi, pa i kapitalne dobiti). Naime, u tzv. korporacijskom sektoru (dionička društva, društva s ograničenom odgovornošću...) **plaća se porez na dobit i nakon toga dioničari** (odnosno oni koji primaju udjele u dobiti) **ponovno na te dividende** (odnosno udjele u dobiti) **plaćaju porez na dohodak**. Navedeno se zove **ekonomsko dvostruko oporezivanje (dividendi)** i ono se danas u praksi na različite načine ublažava¹⁰. Dosljednosti radi, treba naglasiti da se porez na dohodak plaća i kasnije ukoliko se dionice prodaju, a zarada se ostvaruje u razlici na njihovoj cijeni (u odnosu na cijenu po kojoj su kupljene). U ovom se drugom slučaju ostvaruje realizirani kapitalni dobitak; dakle, javlja se i ekonomsko dvostruko oporezivanje kapitalne dobiti. Ovaj se problem **ne javlja u nekorporacijskom sektoru** - u Hrvatskoj kod obrtnika - s obzirom da se ne radi o obveznicima poreza na dobit, već samo poreza na dohodak. U slučaju dva ili više vlasnika, ekonomska dobit, tj., porezno gledano, «dohodak» tog obrta dijeli se na vlasnike i oporezuje za svakoga pojedinačno (pri čemu se zbraja s njegovim ostalim dohocima).

Teoretski najdosljedniji pristup, tj. rješenje problema ekonomskog dvostrukog oporezivanja nastalog zbog poreza na dobit (korporacijskog poreza), predstavljala bi tzv.

⁹korporacijama - društvima kapitala (npr. anglosaksonski i germanski model), odnosno šire - trgovačkim društvima (npr. hrvatski model) u skladu s regulativom pojedinog nacionalnog financijskog sustava

¹⁰ Navedena se tema detaljnije razlaže u 4.1.

"**puna integracija**" ("metoda partnerstva"), gdje se profit - **dobit korporacije u cijelosti (zadržani i raspoređeni dio) pripisuje vlasnicima i oporezuje njihovim stopama poreza na dohodak, dok se porez na dobit može zadržati kao pretporez, tj. porez po odbitku (withholding tax)**. Međutim, dok je metoda partnerstva moguća kod onih poduzetničkih jedinica koje su u vlasništvu jedne ili ograničenog broja fizičkih osoba i gdje je to vlasništvo relativno nepromjenjivo (neprenosivo), problemi su složeniji kod onih organizacijskih oblika poduzeća koji su relativno "udaljeniji" od fizičkih osoba (korporacijski oblici). Javlja se, naime, problem oporezivanja zadržane dobiti (i s time usko povezan problem naraslog kapitalnog dobitka na razini fizičkih osoba) zbog dodatnih likvidnosnih teškoća za dioničare te čestih promjena vlasnika (dionica). Nadalje, osim ovih praktičnih problema, ponovno se javlja i teoretska nedosljednost, odnosno problem vezan za oporezivanje kapitalne dobiti na razini pojedinca. U slučaju punog oporezivanja realizirane dobiti, javlja se problem dvostrukog oporezivanja, a u slučaju njenog neoporezivanja (utemeljenog na punoj integraciji), problem neobuhvata onih dijelova realizirane dobiti (gubitaka) koji su rezultat tržišnih oscilacija cijena, a nemaju svoje uporište u iznosu neraspoređene dobiti (*windfall gain*). Ekonomska dosljednost uvjetovala bi korekciju realizirane kapitalne dobiti za dio koji je oporezivan pripisivanjem dijela neraspoređene dobiti fizičkim osobama, što bi stvorilo velike dodatne administrativno-tehničke nepogodnosti.

Alternativa navedenom modelu bilo bi ispuštanje poreza na dobit i oporezivanje dividendi i cjelokupne kapitalne dobiti na razini dioničara, što za sobom opet povlači probleme povezane s nerealiziranom kapitalnom dobiti za nekotirajuće dionice, kao i već spomenute likvidnosne probleme.

Navedene teškoće pune integracije, odnosno njezine alternative, naznačuju neke od **razloga (opravdanja) postojanja poreza na dobit**. Naime, ovaj se korporacijski porez javlja kao "second best" rješenje poreznog obuhvata neraspoređene (reinvestirane) dobiti, odnosno ostvarenja zahtjeva S-H-S dohotka kao porezne osnovice koja uključuje i sve priraste (bogatstva). Na taj se način (naravno, pod pretpostavkom jednakoga poreznog opterećenja) ostvaruje ekonomska jednakost (horizontalna pravednost) u odnosu na **zadržane profite** fizičkih osoba - poduzetnika, koji se reinvestiraju¹¹ (IFS, 1978., str. 227).

Od ostalih razloga najčešće se navode oni **pravnog karaktera**, prema kojima korporacija ima status pravne osobe, te stoga, poput fizičkih osoba, treba biti podložna

¹¹Navedena argumentacija pretpostavlja, međutim, rješavanje problema dvostrukog oporezivanja dividendi, te iako daje argument za korporacijski porez, ostavlja otvoren problem oporezivanja kapitalne dobiti od vlasničkih udjela (dionica i sl.) na razini fizičkih osoba.

porezu. Nadalje, korporacijskim se porezom **kompenzira privilegija ograničene odgovornosti**, odnosno, on je neka vrsta "korisničke naknade" za različite javne usluge kojih je korporacija korisnik. S ekonomsko-teoretskog gledišta može se ukazati na slabosti takvih argumenata. Naime, pravna osobnost ne može poništiti činjenicu da su konačni nositelji poreznog tereta fizičke osobe, bilo da se radi o vlasnicima kapitala, potrošačima ili radnicima. Isto tako, ne postoji neposredna veza između instituta ograničene odgovornosti, a pogotovo ne između razine javnih usluga i korporacijskog poreza. Osim toga, u potonjem se slučaju navedene lokalne usluge "naplaćuju" odgovarajućim lokalnim porezima, odnosno (točnije rečeno), različitim lokalnim (i regionalnim) korisničkim naknadama (doprinosi, naknade i sl.), gdje je ova neposredna veza naglašenija. Međutim, iako institut ograničene odgovornosti nije opravdan ekonomsko-teoretski razlog za uvođenje korporacijskog poreza, on je značajan element razlike u odnosu na ekonomski položaj nekorporacijskog sektora i jedan od mogućih elemenata objašnjenja postojanja korporacijskog i nekorporacijskog sektora unutar iste grane, i to unatoč dvostrukom poreznom opterećenju korporacija.

Ostali razlozi postojanja korporacijskog poreza svode se na one razvojnog i stabilizacijskog, fiskalnog te međunarodnog karaktera.

Često se ističe da je korporacijski porez, zbog mogućnosti varijacija različitih **poticaja**, prije svega investicijskih, prikladno sredstvo državnog intervencionizma, stabilizacijske politike, te politike restrukturiranja. Međutim, ovaj je pristup djelomično dvojben zbog upitne efikasnosti mjera porezne politike s obzirom na njihov utjecaj na investicije, posebno u pogledu njihove strukture.¹² S tog je stajališta trenutno prihvaćeniji koncept nužnosti alokativne neutralnosti poreza, ali s izuzetkom ekoloških poticaja, odnosno kazni.

Međunarodna argumentacija u korist korporacijskog poreza nije utemeljena samo na fiskalnim aspektima provođenja načela oporezivanja na izvoru (načela izvora), gdje država u kojoj se nalazi izvor profita na taj način porezom "zadržava" dio profita koji bi pripao državi, čiji su rezidenti vlasnici korporacije, već ima i svoje suštinsko ekonomsko-teoretsko opravdanje. To se javlja u onim slučajevima u kojima korporacijski profiti sadržavaju i ekonomsku rentu (ekstra-profit), koji proizlazi iz niskih troškova pojedinih nacionalnih činitelja proizvodnje.

Naposljetku, treba istaknuti **fiskalni razlog**. Kao što je već rečeno u Uvodu, ovaj porez čini oko jednu desetinu poreznih prihoda u razvijenim državama (u Hrvatskoj je ovaj

¹²Navedeno je detaljnije razmotreno u 4.2.

iznos upola manji). Ovaj prilično značajan porezni prihod prikupljen je, za razliku od poreza na dohodak, od relativno malog broja poreznih obveznika. Troškovi poreznih obveznika za ispunjavanje ove porezne obveze relativno su niski u odnosu na prikupljene poreze zbog toga što korporacije ionako moraju voditi poslovne knjige i izračunavati dobit.¹³ Nadalje, korporacijski porez je relativno djelotvorniji način izbjegavanja porezne evazije kod dohodaka od kapitala (kapitalni dobici, dividende) kao relativno pogodniji način njihovog ubiranja.

Iako se korporacijski porez analizira kao dvostruki porez, sam stupanj "viška" poreznog opterećenja u odnosu na porez na dohodak zapravo ovisi o marginalnoj stopi poreza na dohodak investitora. Tako **stopa poreza (na dividende)**¹⁴ iznosi

$$t_{div} = t_p + t_d (1 - t_p) \quad (4)$$

gdje je t_{div} ukupno porezno opterećenje dividendi (u postotku), a t_p i t_d stope poreza na dobit, odnosno dohodak (u drugom se slučaju uzima granična stopa). Usporedba izračunatog opterećenja s onim identične granične stope poreza na dohodak ukazuje na to veće relativno odstupanje, što je granična stopa niža. Takav odnos proizlazi iz same matematičke prirode razmjera

$$\frac{t_{div} - t_d}{t_d} \quad (5)$$

Naprimjer, ako je t_p 35%, za više dohotke, gdje je $t_d = 31\%$, a onda i $t_{div} = 55.15$, porezno opterećenje je za oko 75% veće od onog poreza na dohodak, dok je za poreznog obveznika sa graničnom stopom $t_d = 15\%$, pa onda i $t_{div} = 44.75$, porezno opterećenje gotovo trostruko. Istaknuta analiza upućuje i na vertikalne aspekte ovakve (horizontalne) nepravdnosti, odnosno ekonomske distorzije.

Navedeno dvostruko oporezivanje dividendi rezultira u tri tržišna poremećaja (distorzije) kod poreza na dobit:

1. Prvi je poremećaj onaj u odnosu **korporacijskog prema nekorporacijskom** sektoru. Prvi je, kao što je već isticano, podložan ekonomskom dvostrukom oporezivanju dividendi, dok kod drugoga to nije slučaj. Navedeno, samo porezno gledano, potiče

¹³ Naravno, što je porezna osnovica poreza na dobit različitija od računovodstvene dobiti, ovi troškovi se povećavaju.

¹⁴Pretpostavlja se da je cijeli profit raspoređen dioničarima, jer je u protivnom dvostruko oporezivanje "odgođeno" zbog oporezivanja samo realizirane kapitalne dobiti.

odljev kapitala u nekorporacijski sektor, odnosno od korporacijskoga sektora zahtijeva višu pretporeznu stopu dobiti kako bi se kompenzirao veći porez (tj. da dobit poslije poreza bude ista u oba sektora).¹⁵

2. Drugi je poremećaj onaj između **zadržane i raspoređene dobiti** kod korporacijskog sektora, tj. obveznika poreza na dobit. Za razliku od zadržane dobiti na koju se plaća samo porez na dobit, na raspoređenu se plaća i porez na dobit i porez na dohodak (od dividendi), tj. ona se dvostruko oporezuje. Stoga se korporacijama, porezno gledano, isplati zadržavati dobit, kako bi dioničari u cjelini platili manje poreza. Mora se ponovno napomenuti da postoji i dvostruko oporezivanje kapitalne dobiti, no ono se može i ne mora dogoditi, a ako se i događa, događa se kasnije (porezna odgoda, u pravilu po nižim stopama). Naime, zadržavanje dobiti trebalo bi (no u stvarnom svijetu i ne mora) dovesti do porasta vrijednosti dionica (narasli kapitalni dobitak). Ukoliko se dioničar odluči na njegovu realizaciju (prodaja dionica), i ukoliko se plaća porez na kapitalne dobitke¹⁶, dolazi do ekonomskog dvostrukog oporezivanja kapitalne dobiti, no ovo oporezivanje nastupa kasnije i uopće nije izvjesno, a i stope poreza na kapitalnu dobit u pravilu su niže.
3. Treći je poremećaj **vlastitog u odnosu na dužnički (tuđi) kapital**. Naime, kamate su priznati trošak i kao takve su porezno odbitna stavka kod poreza na dobit, dok dividende, naravno, nisu. Porezna privlačnost duga je to veća što je veća stopa poreza na dobit. Porezna se ušteda, naime, kao kod *cash flow* poreza (vidi 2.2.3.) i kod poreznih olakšica (vidi 3.4.2.), utvrđuje množenjem iznosa porezno obitne stavke (ovdje: kamate) i stope poreza na dobit.

Postoje dva temeljna stava u rješavanju problematike ekonomskog dvostrukog oporezivanja, odnosno porezne politike dividendi: «old view» i «new view». Tzv. "**stari**", kao i "**novi pristup politici dividendi**" (OECD, 1991., str. 26-99; Zodrow, 1991., str. 491-497) polaze od činjenice da su kapitalni dobici zbog nižih stopa, ali i načela plaćanja tek nakon realizacije, porezno privilegirani u odnosu na dividende, koje su inicijalno, osim u okviru dobiti, oporezivane i u okviru dohotka fizičkih osoba.

¹⁵ Navedeno detaljnije obrazlaže Harbergerov model (vidi npr. Stiglitz, 1999., str. 648-650).

¹⁶ Ovaj se porez često ne plaća na tzv. «dugoročne» kapitalne dobitke

Međutim, «stari» pristup daje puno veći naglasak problematici dvostrukog oporezivanja, te stoga pridaje i veće značenje njezinom ublažavanju, odnosno ukidanju.¹⁷

Činjenicu da, unatoč nepovoljnijem poreznom tretmanu dividendi, poduzeća i dalje isplaćuju dividende (i to u značajnim iznosima), stari pristup objašnjava utjecajem ostalih činitelja koji nadvladavaju porezne. Dividende su, naime, za dioničare vrednije od kapitalne dobiti zbog tzv. "signalizacijskog" učinka na sadašnju i buduću ekonomsku uspješnost poduzeća, kao i zbog sumnji u ponašanje uprave poduzeća u korist dioničara u vezi zadržane dobiti (problem proizlazi iz razdvajanja vlasništva od upravljanja poduzećem). Pritisak dioničara na što veće dividende zbog tereta dvostrukog oporezivanja povećava zahtijevanu stopu pretporezne dobiti, što za poduzeća znači veće troškove dioničkog kapitala. Vidljivo je da porezni činitelji, točnije rečeno, razlike u ukupnom poreznom opterećenju dividendi s jedne i kapitalne dobiti s druge strane, imaju ključni utjecaj na odnos dividendi i zadržane dobiti.

Gledano marginalistički, poduzeća će moći povećavati taj odnos u korist dividendi sve dok se granična korist posljednje dividende ne izjednači s viškom poreznog opterećenja dividendi u odnosu na kapitalnu dobit. Svako smanjenje ovog "viška", npr. kroz smanjenje poreznih stopa na dividende (dohodak općenito), ići će u korist povećanja udjela dividendi u dobiti. Zahtjev dioničara za isplatu dividendi dovodi do toga da su poduzeća često prisiljena izdavati nove dionice. Stoga je, za razliku od "novoga" pristupa, izdavanje novih dionica važan marginalni izvor financiranja. U svezi toga, često se spominje nužnost diferencijacije dioničara prema stupnju pritiska za isplatu dividendi. Tako će tzv. "niskoporezna klijentela" biti sklonija dividendama u odnosu na kapitalnu dobit zbog gotovine koja se na taj način ubire, zbog nižih stopa ili čak neoporezivanja dividendi (npr. neoporezive institucije kao što su mirovinski fondovi), te zbog toga što na temelju kapitalne dobiti ne mogu ostvariti neku značajniju poreznu prednost. Ova grupa dioničara kupovat će dionice poduzeća u kojemu se veći dio dobiti isplaćuje kroz dividende, dok će "visokoporezna klijentela" činiti obratno.

¹⁷ Ako se s t_p označi stopa poreza na dobit (profit) poduzeća, s t_d nominalna marginalna stopa na dividende (koja, ukoliko se ne provodi cedularni sustav, odgovara nominalnoj marginalnoj stopi na dohodak), s b udio kapitalne dobiti u ukupnoj dobiti, a s g dobit prije oporezivanja, dobit poslije oporezivanja izražava se kao (detaljnije o tome vidi: Zodrow, 1991., str. 502; autoričina modifikacija preuzete jednadžbe):

$$t_e = \frac{g(1-t_p)((1-b)(1-t_d) + b(1-t_k))}{g - g(1-t_p)((1-b)(1-t_d) + b(1-t_k))} = t_p + (1-t_p)((1-b)t_d + bt_k)$$

Tzv. "**novi**" pristup (star već četrdesetak godina) odmah na početku stavlja **naglasak na zadržanu dobit** i porezne razloge, ističući da su dioničari zbog blažeg oporezivanja kapitalne dobiti u odnosu na dividende skloniji prvome načinu stjecanja dohotka. U skladu s time, poduzeća će zadržati svu dobit koju će moći profitabilno investirati, a samo će ostatak, odnosno "višak" dobiti isplatiti kao dividende. Zato promjena poreza na dividende nema utjecaja na promjenu udjela dividendi u dobiti.¹⁸

Treba istaknuti da teorijski matematički dokaz argumentacije "novog" pristupa vrijedi samo za uhodana i razvijena poduzeća u kojima se sve investicijske potrebe mogu pokriti iz vlastite dobiti. U slučaju novih poduzeća (ili pak onih s nedovoljno vlastite akumulacije u usporedbi s investicijskim potrebama), kada se izdaju nove dionice, investicija će biti destimulirana dvostrukim oporezivanjem dividendi.

Za razliku od dividendi, ovdje se naglasak stavlja na porez na kapitalnu dobit i njegovo dvostruko oporezivanje, što je vidljivo i iz posljednje formule. Stopa poreza na kapitalnu dobit utječe na ukupnu dobit od investicija financiranih zadržanom dobiti. Sve dok je kapitalna dobit oporezivana manjom stopom od dividendi, investicije sa zadržanom dobiti bit će blaže oporezivane od onih s novim dionicama, što ide u prilog raspodijeljene dobiti u korist zadržane dobiti.

Ovdje bi se moglo upozoriti na to da bi, uzimajući u obzir opravdane argumente ovoga stava, suvremeni procesi u razvijenim državama vezani za ublažavanje dvostrukog oporezivanja i ujednačeniji tretman kapitalne dobiti s ostalim dohodovnim komponentama, trebali početi uzimati u obzir i mogućnost prevladavanja dvostrukog oporezivanja kapitalne

¹⁸Navedeno se može matematički prikazati ako se pretpostavi da je sva dobit reinvestirana. Oportunitetni trošak takvog investiranja je izgubljena neto dividenda, što znači da jedna novčana jedinica dobiti, koja se, umjesto da se distribuira kao dividenda, investira, može biti prikazana kao (Zodrow, 1991., str. 499)

$$\frac{(I - t_k)}{I - t_d}$$

Nakon reinvestiranja, dobit od te investicije raspodijeljena je na dividende, tako da dioničar dobiva dobit

$$g \left(\frac{I - t_k}{I - t_d} \right) (I - t_p) (I - t_d)$$

što znači da investicija dovodi do dobiti g koja se onda oporezuje, najprije na razini poduzeća, a onda dioničara. Tako se dolazi do efektivne stope poreza

$$Te = \frac{g - g(I - t_k)(I - t_p)}{g} = t_p + t_k(I - t_p)$$

Vidljivo je da se izraz $(I - t_d)$ poništava, tj. da nije bitna stopa dividende (jer se na neki način učinci oporezivanja dividendi neutraliziraju prednošću odgađanja poreza na dividende zbog prethodne investicije). To ne znači da se time negira problem dvostrukog oporezivanja dividendi, ali mu se daje manji značaj, točnije rečeno, njegovo se ublažavanje smatra nepotrebnim jer su loši učinci ionako kompenzirani, tj. "kapitalizirani" u nižim cijenama dionica (u protivnom ih investitori ne bi kupovali). Tako će ublažavanje poreznog tereta dioničara imati s jedne strane negativne fiskalne učinke, a s druge gotovo nikakve pozitivne ekonomske (u smislu poticaja investicija), već će se samo dati dodatni "poklon" postojećim dioničarima.

dobiti. Ovo je izraženo tim više, što je tretman kapitalne dobiti izjednačeniji s ostalim komponentama dohotka i što se bolje neutralizira djelovanje inflacije na kapitalnu dobit. U protivnom bi se destimulativan utjecaj mogao proširiti na investicije .

Teško je dati konačan zaključak o valjanosti jednog ili drugog pristupa. Točnije je reći da su oba, gledana kao zasebne cjeline, netočna, ali da oba imaju mnoge prihvatljive pretpostavke, pa čak i zaključke. Očiti empirijski rezultati, kao i različite korelacijske ankete i ostala istraživanja, ukazuju na činjenicu da se niti jedan model ne može prihvatiti u cijelosti, ali se zato mogu prihvatiti njihovi pojedini elementi, iako su rezultati istraživanja u svezi pojedinih elemenata također različiti.¹⁹

Može se zaključiti da "*niti jedna teorija konzistentno ne objašnjava ponašanje svih poduzeća...*" odnosno da "*niti jedan od pristupa, čak i uz korekciju npr. za nova poduzeća kod "novog" pristupa, nije točan za sva poduzeća*" (Arbrutyn, Turner, 1990., str. 495-496), dok je teško izvući i zaključke o globalnom prevladavanju jednog od stavova ili čak i pojedinih elemenata oba stava.

*Praksa razvijenih (i tranzicijskih) zemalja pokazuje da su one uglavnom prihvatile stajališta tzv. Tradicionalnog odnosno starog pristupa, i to ograničavanjem rješavanja problema na ublažavanje dvostrukog oporezivanja dividendi, što je detaljnije objašnjeno i prikazano u 4.1.*²⁰

Tzv. "**optimistic view**" korporacijskog poreza daje i jedno od mogućih objašnjenja izostanka destimulativnosti investicija u korporacijski sektor u odnosu na nekorporacijski (OECD, 1991., str. 26-27). Naime, **kao marginalni izvor financiranja korporacije koriste dug**, koji, kao što je upravo objašnjeno, nije podložan ekonomskom dvostrukom oporezivanju, odnosno korporacijskom porezu, i čija je privlačnost u odnosu na dionički kapital funkcija veličine stope korporacijskog poreza. S obzirom na deduktibilnost kamata, granični trošak poslije poreza iznosi

$$r(1 - t) \tag{8}$$

¹⁹Tako, npr., ujednačena isplata dividendi, kao i tvrdnja korporacijskih menadžera da dividende smatraju značajnim signalom uspješnosti i stabilnosti poduzeća za dioničare govore u prilog tradicionalnom stavu, dok je npr. "hipoteza klijentele" prilično slabo potvrđena, jer veliki dio poduzeća ne poznaje i ne vodi računa o strukturi svojih dioničara. S druge, pak, strane, neka istraživanja ukazuju na ostvarenje učinaka kapitalizacije, tj. na činjenicu da je tržišna vrijednost često ispod troškova zamjene, odnosno nadomještanja (Tobinov koeficijent $q < 1$). Također, mnogi menadžeri priznaju da je raspoloživost investicijskih projekata važan činitelj politike dividendi.

Detaljnije o rezultatima istraživanja na ovu temu, kao i o formiranju novijih pristupa (tzv. novi "novi" pristup - *new "new" view*), vidi: Zodrow, 1991., str. 504-507, Gravelle, 1994., str.86-89.

²⁰ Zato se sada jedan od aktualnih problema javlja u činjenici porezno otežanog položaja nekorporacijskog sektora zbog relativno nepovoljnog tretmana zadržane dobiti (posebno u slučaju uspješnijih poduzetnika oporezovanih višim graničnim poreznim stopama).

gdje je r kamatna stopa, a t porezna stopa. Tako korporacijski porez smanjuje dobit korporacije, ali i troškove posuđenog kapitala u istom omjeru. Stoga je investicija koja se financira posuđivanjem profitabilna bez obzira na iznos poreza. Korporacijski porez je zbog toga neutralan na takve investicijske odluke.²¹

No ipak, unatoč teorijskoj, kao i praktičnoj privilegiranosti duga, koja se posebno ističe u uvjetima inflacije, korporacije se većinom oslanjaju na dionički kapital kao izvor financiranja (Blair; Litan, 1990.; prema Gravelle, 1994., str. 82).²²

Unatoč činjenici što različiti neporezni čimbenici, nadmašujući utjecaj poreznih, dovode do pretežnog oslanjanja korporacija na dioničko financiranje, procjene gubitka blagostanja zbog postojanja takvog poremećaja prilično su velike. Prema nekim istraživanjima, one iznose čak između 0.17 i 0.23 % potrošnje (Gravelle i Mackie, 1991.; prema Gravelle, 1994., str. 84). Dvije su teoretske **možnosti ispravljanja navedenog poremećaja**. Jedna se nalazi u **proširenju deduktibilnosti i na dividende i zadržanu dobit**, točnije rečeno, dozvoljavanje odbitka tržišne kamatne stope (normalne stope dobiti) na

²¹ Slijedeći logiku porezne privilegiranosti duga, "optimistic view" smatra da korporacije koriste dionički kapital za financiranje intramarginalnih, a dug za financiranje marginalnih investicija. Na taj način korporacije, plaćajući porez na intramarginalne investicije, transferiraju dio "čistih" profita, odnosno ekonomske rente (dio profita iznad prosječnog), u korist države. Zbog neplaćanja poreza na marginalne investicijske projekte koji ne nose ekonomski profit, porez se ne prevaljuje na potrošače, odnosno radnike zbog smanjene investicijske aktivnosti.

Unatoč nerealističnosti pretpostavke da se korporacije u potpunosti oslanjaju na dug kao marginalni izvor financiranja, neosporna je njegova porezna privilegiranost u odnosu na ostale modalitete financiranja.

²² Teorijska objašnjenja ovog fenomena iznesena su kroz učinak klijentele, rizik bankrota, agencijske troškove i učinke portfelja (prema Gravelleu, 1994., str. 83):

1. "Clientele" objašnjenje (Miller, 1979.) temelji se na pretpostavci o većoj najvišoj marginalnoj stopi poreza na dohodak od one poreza na dobit, pri čemu se dioničarima s višim dohocima više isplati dionički kapital u obliku zadržane dobiti koja se ne realizira kroz kapitalni dobitak. Analogno tomu, osobe s nižim dohocima trebale bi posjedovati samo dužničke vrijednosnice, za razliku od onih viših dohodaka, što empirijski nije potvrđeno. Isto tako, naglasak je na zadržanoj dobiti u suprotnosti s činjenicom da korporacije značajan dio svojih profita isplaćuju putem dividendi.
2. Rizik bankrota (Gordon; Malkiel, 1981.) objašnjava nepostojanje oslanjanja isključivo na dug zbog straha od bankrota. Nedostatak je ove teorije taj što bi u slučaju nepostojanja poreza korporacije cjelokupno financiranje temeljile na dioničkom kapitalu, što povijesne činjenice opovrgavaju (i prije postojanja korporacijskog poreza bilo je prisutno zaduživanje korporacija.)
3. Suprotno navedenim argumentacijama, problem agencijskih troškova (Jensen, 1986.) nastoji objasniti zašto, čak i u slučaju neoporezivanja korporacija, postoji dužničko financiranje. Naime, sukladno postavkama ove teorije, razdvajanje vlasništva od kontrole i ograničenost informacija pred dioničare stavljaju troškove prisiljavanja managementa da se ponaša u skladu s njihovim interesima i želeći ograničiti njegove nadležnosti, zahtijevaju od njega ispunjavanje dužničkih obaveza. No, potpuno oslanjanje na dug je nepoželjno, te tako dionički kapital omogućava odgovarajuće amortiziranje promjena u novčanom tijeku.
4. Oba posljednja pristupa naglašavaju odgovarajuću supstitabilnost između duga i dioničkog kapitala koja je čak i u slučaju male elastičnosti supstitucije u odnosu na relativno porezno opterećenje izvor značajnijih negativnih učinaka blagostanja zbog veličine u diferenciranosti poreznog opterećenja.
5. Model portfelja objašnjava izbor između održavanja dužničkih i vlasničkih vrijednosnica subjektivnim sklonostima u odnosu na pojedine tipove vrijednosnica s obzirom na poslijeporezni prinos, rizičnost pojedinih sredstava i rizičnost uopće (Galper; Lucke; Toder, 1988.).

uloženi dionički kapital. Navedena osnovica (čisti profit iznad normalne stope dobiti) je i bolje mjerilo "dohotka" korporacije, jer odgovara pojmu ekonomske (za razliku od računovodstvene) dobiti, tj. čiste dobiti nakon odbijanja troškova svih činitelja proizvodnje. Radi se o tzv. olakšici u obliku odbitka od osnovice za dionički kapital (*equity allowance*, prema terminologiji IFS-a), koja se odnosi na cjelokupni dionički kapital - onaj formiran iz zadržane dobiti, kao i iz izdavanja novih dionica. Na taj način ne postoji porezni klin između prijeporezne i poslijeporezne stope normalne dobiti (kod graničnih investicija)²³, odnosno efektivna porezna stopa za marginalnu investiciju (efektivna marginalna stopa za novu investiciju) iznosi nula.²⁴

Suprotno navedenom, **deduktibilnost za dužnički kapital može se i uskratiti.** Pritom je navedeno moguće učiniti pri postojanju oporezivanja kamata, dividendi i kapitalne dobiti na razini pojedinca, ali je moguća i opcija da se ono ukine (tzv. «CIT - comprehensive business income tax»). Na taj se način postiže puna integracija (dakle, ujednačeni tretman korporacijskog i nekorporacijskog sektora) i istodobno ujednačeni tretman duga i dioničkog kapitala.²⁵

Kao što će se vidjeti u sljedećoj tematskoj jedinici, obje su ove mogućnosti u najužoj vezi s izravnim oporezivanjem potrošnje na poduzetničkoj razini.

SAŽETAK (2.1.)

Postoje različiti dohodovni koncepti, no idealni standard dohodovnog koncepta kao predstavnika porezne sposobnosti je Schanz-Haig-Simonsov dohodak. On se temelji na teoriji prirasta bogatstva (u određenom vremenu) - teoriji vremena. Osim s navedenog stajališta formiranja ekonomske snage, odnosno porezne sposobnosti, češće se ovakav dohodak definira sa stajališta njezinog korištenja kao zbroj potrošnje i štednje.

S obzirom da je porezni obuhvat cjelokupnog prirasta bogatstva (raspoloživih resursa za potrošnju) ograničen praktičnim razlozima, ovaj se teoretski ideal u praksi svodi na tzv.

²³ «Porezni klin» (*tax wedge*) je smanjenje stope dobiti uslijed poreza. Npr., ukoliko uložimo 100 novčanih jedinica (n.j.) i ostvarimo dobit (prije poreza) od 10%, dakle 10 n.j., i ako je stopa poreza 40%, znači da ćemo platiti 4 n.j. poreza i da će nam dobit poslije poreza iznositi svega 6 n.j., tj. 6%. Prethodne 4 jedinice poreza, odnosno 4% izgubljene dobiti zbog poreza nazivamo «porezni klin»

²⁴Navedeno je karakteriziralo hrvatski sustav oporezivanja dobiti, koji je predstavljao prvu teoretsku primjenu potrošnog koncepta (njegovog alternativnog modela) ukoliko se zanemari odstupanje kamate na vlastiti kapital od tržišne kamatne stope, što je detaljnije obrađeno u [2.2.4.](#)

²⁵Ovaj bi pristup, zbog ukidanja oporezivanja kapitala na razini pojedinca, ukinuo i poremećaj u korist zadržane dobiti.

"koncept dohotka ostvarenog na tržištu", odnosno "novčani dohodak", koji se sastoji u faktičnom oporezivanju samo tržišnih transakcija, i to uglavnom na novčanoj osnovi.

Porez na dobit predstavlja dodatno (praktičnim i fiskalnim razlozima) uvjetovano odstupanje od navedenog teoretskog postulata. Navedeno rezultira nizom ekonomskih poremećaja na liniji korporacijski - nekorporacijski sektor, dug - vlastiti kapital, te raspoređena - zadržana dobit. Iako su navedeni poremećaji predmet kritike financijske znanosti, praksa ne dokazuje njihov snažniji stvarni utjecaj. Djelomice je to rezultat relativno manje elastičnosti na porezne činitelje, ali mnogo je više različitih neporeznih činitelja koji nadmašuju porezne.

KONTROLNA PITANJA (2.1.)

1. Koje su moguće osnovice izravnog (i osobnog) oporezivanja?
2. Objasnite dohodovni koncept?
3. Što je teorija izvora i kako ona definira dohodak?
4. Objasnite razliku između teorije izvora u užem i širem smislu?
5. Navedite i objasnite koje se teorije ubrajaju u teoriju izvora u širem smislu?
6. Kolika je aktualnost teorije izvora?
7. Što je S-H-S dohodak? Uključite definicije njegovih temeljnih teoretičara!
8. Koja je razlika u definiranju S-H-S dohotka sa stajališta njegova trošenja, te sa stajališta njegova formiranja?
9. Koja je kritika S-H-S dohotka sa stajališta ostvarenja redistributivnih ciljeva?
10. Koja je kritika S-H-S dohotka sa stajališta praktičnih problema njegova obuhvata? Na koji se koncept zbog toga on u praksi svodi?
11. Objasnite problematiku (nerealiziranih) kapitalnih dobitaka sa stajališta S-H-S dohodovnog koncepta!
12. Objasnite problematiku pripisane (imputirane) najamnine od boravka u vlastitom domu sa stajališta S-H-S dohodovnog koncepta!
13. Objasnite problematiku netržišnog rada sa stajališta S-H-S dohodovnog koncepta!
14. Objasnite problematiku različitih (najčešće naturalnih) primitaka iz radnog odnosa koji se daju mimo plaće sa stajališta S-H-S dohodovnog koncepta! Primijenite na Hrvatsku!
15. Objasnite razliku između sintetičkog i cedularnog oporezivanja kod poreza na dohodak! Primijenite na Hrvatsku!
16. Što je ekonomsko dvostruko oporezivanje (dividendi)?
17. Što možete reći o ekonomskom dvostrukom oporezivanju kapitalne dobiti?
18. Što je puna integracija? Što možete reći o mogućnostima njezine provedbe u praksi?
19. Nabrojite i objasnite razloge (opravdanja) postojanja poreza na dobit!
20. Kako računamo porezno opterećenje dividendi? Primijenite na Hrvatsku!
21. Nabrojite i objasnite tri tržišna poremećaja kod poreza na dobit! Postoje li oni i u Hrvatskoj?
22. Objasnite razliku između starog, novog i optimističnog stava/pristupa u vezi problematike ekonomskog dvostrukog oporezivanja (dividendi)!

2.2. POTROŠNJA KAO OSNOVICA IZRAVNOG OPOREZIVANJA – POTROŠNI KONCEPT

Brojne su kritike dohodovnog koncepta, od kojih neke predlažu potrošnju kao prikladniju osnovicu. Iako se usporedba svih učinaka dohodovne, odnosno potrošne porezne osnovice, te sučeljavanje argumenta za, odnosno protiv ovih osnovica detaljnije analiziraju u 2.3., ovdje radi razumijevanja osnovnih značajki potrošnih modela treba istaknuti da je osnovni nedostatak dohodovnog koncepta (sa stajališta zagovaratelja koncepta potrošnje) njegovo tzv. «**dvostruko oporezivanje štednje**». Ona se oporezuje **najprije u okviru samog dohotka, tj. u trenutku njenog formiranja** (jer su osnovice S-H-S dohotka potrošnja i štednja), **te kasnije ponovno kada nastaju njezini prinosi, tj. dohodak od kapitala** (jer S-H-S dohodak uključuje dohotke po svim osnovama). Navedeno ima svoje nedostatke horizontalne pravednosti, kao i efikasnosti, koji su posebno objašnjeni u 2.3.1.

Jednostavno gledano, **problem se može riješiti na dva načina: neoporezivanjem štednje u trenutku njezinog formiranja, tj. odbijanjem štednje od porezne osnovice poreza na dohodak (*standardni model*) ili, pak, kasnijim neoporezivanjem prinosa od te štednje - dohodaka od kapitala (*alternativni model*)**. Oboje ima i svoje dodatne specifične implikacije na razini poduzetničkih subjekata. Stoga se u nastavku **oba modela izlažu na osobnoj razini i na razini poduzetničkih subjekata**.

2.2.1. Standardni model izravnog osobnog oporezivanja potrošnje

Bitno je odmah na početku napomenuti da se ovdje ne radi o neizravnom, objektom oporezivanju potrošnje na kojega smo navikli iz prakse (npr. PDV, akcize), već o **izravnom i subjektom porezu**, čija je **osnovica čitava (godišnja) potrošnja fizičke osobe**, a ne cijena pojedinog kupljenog proizvoda.

Iako je koncept izravnog oporezivanja potrošnje u središtu interesa, ne samo teorije, već i nositelja porezne politike, posebice od kraja prošloga stoljeća, radi se o **relativno staroj ideji u teoriji javnih financija**. Stariji zagovornici ovoga poreza zasnivali su svoju argumentaciju na specifičnom shvaćanju porezne pravednosti. Tako je još 1651. godine Thomas Hobbes u svom «Levijatanu» (str. 228; prema Kaiseru, 1992., str. 1) ukazivao na nepravednost poreza na dohodak s obzirom na diskriminaciju štednje i nužnost zaračunavanja

poreza prema potrošnji. Superiornost poreza na potrošnju s aspekta porezne jednakosti zagovarao je i Adam Smith (1776.; prema Musgraveu, 1990. (1989.), str. 339). U skladu s asketicizmom puritanske etike Maxa Webera (1905.; prema Musgraveu, 1990. (1989.), str. 339) bilo je i zalaganje za porez na potrošnju, s obzirom na to da se štednja smatrala vrlinom. John Stuart Mill se sredinom devetnaestog stoljeća također izjasnio protiv dvostrukog oporezivanja štednje (Mill, 1865., str. 402; prema 1990. (1989.), str. 339), s time da su njegovi argumenti imali istaknutiji ekonomski naglasak ukazujući na problem diskriminacije, tj. dvostrukog oporezivanja štednje, te u svezi toga ne samo ekonomske efikasnosti, već i horizontalne pravednosti. Na problem dvostrukog oporezivanja štednje ukazivali su i Marshall, Einaudi i Pigou. Njihovu kritiku dijeli i Joseph A. Schumpeter, koji najavljuje nestanak poreza na dohodak zajedno s ekonomskim sustavom i mentalitetom građanskog liberalizma, kojemu takav porez i duguje svoju egzistenciju (1923./1930.; prema Roseu, 1990. (1989.), str. 3).

Značajan doprinos ovom konceptu dao je Irwing Fisher (Fisher, 1937.; prema Roseu, 1990. (1989.), str. 3), pokazujući da se **osnovica** ovog poreza praktično može utvrditi i kao **razlika između dohotka i štednje**. Time je otklonjen nedostatak općeg poreza na potrošnju u smislu njegove neizravnosti i objektivnosti, odnosno, pokazano je i da oporezivanje potrošnje može biti izravno te da ovaj porez može uzeti u obzir osobne okolnosti poreznog obveznika, a po želji može biti i progresivan.

Prvi je u praksi ovaj koncept detaljnije razradio i primijenio Nicholas Kaldor u Indiji (1958.-1962.) i dva puta u Šri Lanki (1958.-1962.; 1976.-1978.). Iako neuspjeh ovih pokušaja često služi kao jedan od glavnih argumenata protivnicima ovoga poreza, treba napomenuti da se nije radilo o isključivo izravnom osobnom porezu, već o sporednoj dopuni poreza na dohodak (Goode, 1980., str. 50) kojom su se željeli ispraviti neki njegovi specifični nedostaci u dotičnim državama. Jedan od razloga neuspjeha je i njegova složenost, odnosno neprilagođenost stupnju razvoja dotičnih ekonomija. Važnost posljednjih dvaju teoretičara za oblikovanje i primjenu ovog poreznog oblika ogleda se u činjenici da se u financijskoj teoriji izravni porez na osobnu potrošnju (porez na osobne izdatke, porez na osobne rashode) naziva i Kaldor-Fisherovom koncepcijom (Šimović, 1994., str. 570).

Osnovicu za izračun ovog poreza najlakše je ukratko predočiti pomoću već korištene formule iz poglavlja 2.1.2., na način da se štednja oduzme od zbroja svih primitaka,²⁶

$$C_i = E_i + rW_i - \Delta W_i \quad (9)$$

²⁶Primitke treba shvatiti u neto iznosu, tj. od njih se trebaju oduzeti i troškovi njihova stjecanja, a kasnije i još neki izdaci koji se ne bi trebali smatrati potrošnjom.

Odnosno, jednostavnije rečeno, da se od klasičnog, tj. sintetičkog dohotka pojedinca oduzme njegova osobna štednja, zbog čega se ovaj porez još zove i porez na dohodak umanjen za štednju (očišćen od štednje) (Rose i Rose, Wenger, različiti radovi).

Pritom se izbjegava problem procjene prihoda od prirasta vrijednosti imovine (kapitalni dobiti) jer oni istodobno predstavljaju i štednju te se onda ne moraju uključivati niti u prihode od kapitala (bogatstva), niti u štednju. Ukoliko se izuzmu i imputirani dohoci,²⁷ ovaj se porezni oblik, uz još neka pojednostavljenja, **svodi na tzv. cash flow porez**. Međutim, smanjivanje postojećeg bogatstva, dakle njegovo trošenje, također je oporezivo, kao i trošenje "tekućeg" dohotka.

Prisutne su različite razrade i varijacije poreza na osobne rashode, ali je svima zajedničko uzastopno oporezivanje godišnje potrošnje čime se eliminira problem diskriminacije, odnosno dvostrukog oporezivanja štednje jer se ona kao odbitna stavka ne oporezuje u procesu njezinog nastajanja. U Tablici 1 prikazana je opća shema relevantna za izračun godišnje potrošnje.

Tablica 1: Izračun osobnog cash flow poreza

Porezno relevantni primici (+)	Porezno relevantni izdaci (-)
1) dohodak od rada	1) transferni izdaci (socijalno osiguranje)
2) dohodak od kapitala	2) uplate na kvalificirane račune
3) transferni dohoci (mirovine, potpore)	3) izdaci za stjecanje dohotka
4) povlačenje novca sa "kvalificiranih" računa (smanjenje štednje)	4) porezne olakšice
Dohodak (1 + 2 + 3 + 4)	Štednja i ostali odbici (1 + 2 + 3 + 4)
uzeti krediti*	otplate glavnice kredita i kamate*
dobivena nasljedstva i darovi	dana nasljedstva i darovi
Σ primici	Σ izdaci

* opcionalni tretman, ovisi o uključenosti na kvalificirane račune

Napomena: bavljenje poduzetničkom djelatnošću nekorporacijskog karaktera, odnosno takvo gdje je porezni obveznik fizička osoba, bit će analizirano u okviru 2.2.3. o cash flow porezima na razini poduzetničkih jedinica. Budući da su prijedlozi osobnog oporezivanja potrošnje prethodili onima njezinog oporezivanja na razini poduzeća, te zbog tretiranja svih oblika poduzetništva na isti način, prijedlozi varijanti poreza na osobne rashode uključuju i nekorporacijska poduzeća dajući im tipični cash flow tretman (bez pružanja opcije da ove transakcije budu porezno irelevantne).

Izvor: Bradford, D. F. and U.S. Treasury Tax Policy Staff, 1984., str. 22-23., Tablica 1 i Kaiser, 1992., str. 76, Tablica 4.1. (obradila autorica)

Kao što je već rečeno, postoje **različite varijante** poreza na osobne rashode. Tako se u slučaju da se dani darovi i nasljedstva odbijaju od porezne osnovice (kao na prezentiranoj shemi, u skladu s Bradfordovim prijedlozima) radi o tzv. potrošnji prema sposobnosti

²⁷Odnosno, oporezuju se po tzv. "prepayment" konceptu («plaćanje poreza unaprijed», tj. izostanak poreznog izuzeća štednje), kao što će detaljnije biti objašnjeno kasnije.

plaćanja (*ability-to-pay consumption*), dok se u slučaju kada se ne odbijaju radi o potrošnji prema životnom standardu (*standard-of-living-consumption*) (prema Bradfordu, 1982., str. 248-250 i 1984., str. 30-31).

Poseban je problem tretman dugoročnih potrošnih dobara (posebno nekretnina). Teorijski je pravilnije tretirati kupnju kao investiciju, tj. vid štednje – dakle, kao odbitnu stavku, pri čemu bi se onda različita vrijednost korištenja (imputirana vrijednost boravka u vlastitoj kući i sl.), kao i primici od prodaje tretirali kao pribitne stavke. Navedena teoretska dosljednost vrijedi za porez na osobne rashode, dok bi striktno poštivanje *cash flow* načela (za koje se u biti zalaže Bradford) zahtijevalo uključenje samo novčanih primitaka (dakle, isključenje vrijednosti budućih potrošačkih usluga: imputirane rente i sl.). Takvo bi rješenje, međutim, ponovno bilo nedosljedno. Imajući na umu teškoće procjenjivanja imputirane rente i ostalih oblika budućih potrošačkih usluga, isključenje navedenih transakcija iz izračuna, tj. tretiranje kupnje trajnih potrošnih dobara kao potrošnje čini se prihvatljivijim rješenjem²⁸ (Bradford, 1984., str. 108-109). Međutim, ovdje se javlja problem prevelikog poreznog opterećenja kod zamjene porezno priznatog oblika štednje u porezno nepriznati (kupnja kuće). Taj bi se problem moglo riješiti, primjerice, različitim tehnikama "ujednačavanja" (*averaging*), slično kao kod tretmana dugoročnog kapitalnog dobitka. Daljnji je problem razgraničavanje investicija u dugoročna potrošna dobra za vlastite potrebe i za komercijalne potrebe (npr. iznajmljivanje i sl.), jer se u drugom slučaju radi o porezno relevantnim primicima i izdacima.

Poteškoće čini i definiranje porezno priznate štednje, odnosno kvalificiranih (registriranih) računa koje vlasnik ima kod banke ili neke druge financijske institucije i s kojih se može ulagati u bilo koja financijska sredstva (štedni bankovni depoziti, dionice, obveznice, dionice investicijskih fondova...). Bradford uz navedene kvalificirane račune predlaže i opciju alternativnog tretmana ulaganja (mimo kvalificiranih računa), tako da su te transakcije porezno irelevantne (što vrijedi i za njihove prinose) - tzv. "*prepayment approach*", tj. alternativni model o kojemu će više riječi biti kasnije.²⁹ Držanje gotovine i depoziti po viđenju, odnosno tekući računi, ne smatraju se štednjom, odnosno nisu kvalificirani računi.

²⁸ Alternativno bi se također moglo govoriti o štednji za koju se primjenjuje alternativni *prepayment* model. No. s druge strane, sredstva gdje su mogući veći kapitalni dobitci trebala bi biti registrirana (Stanovnik, 1998. str. 101).

²⁹ Postojanje opcije čini Bradfordovu varijantu poreza na osobne rashode (poreza na dohodak umanjenog za štednju) hibridom između ovog poreza i alternativnog modela (poreza na dohodak od rada, poreza na dohodak umanjenog za kamatu). Kada bi se sva štednja odvijala preko kvalificiranih računa, radilo bi se o "pravom" porezu na osobne rashode, ali je vidljivo da je on praktično nemoguć.

Kreditni mogu ili ne mogu biti porezno relevantni. Ukoliko se uzimaju preko kvalificiranih računa, oporezovani su (ulaze u osnovicu), te se onda i njihova otplata (glavnica i kamate) smatra štednjom. U protivnom slučaju krediti nisu porezno obuhvaćeni.³⁰

Brojni su izvedbeni prijedlozi različitih modela izravnog osobnog oporezivanja potrošnje na razini pojedinca u standardnom obliku (odbijanje štednje)³¹, kao što su i **mnogobrojni korišteni nazivi ovog oblika** (npr. porez na osobne rashode/izdatke – «personal

³⁰U vezi davanja kredita, može se zaključiti da je ono, poput njegove otplate, porezno irelevantno ako se vrši mimo kvalificiranih računa. Ukoliko se obavlja preko njih, radi se samo o jednoj od mogućih transakcija preko navedenog računa.

³¹ U nastavku se navode samo neke najznačajnije:

Bradfordov prijedlog izravnog oporezivanja potrošnje nastoji maksimalno iskoristiti mogućnost individualizacije ovog poreznog oblika zalažući se za izravnu progresiju, te različite osobne i ostale porezne olakšice, uključivo i one za troškove stjecanja dohotka.

Povijesno je ovom prijedlogu prethodio već spomenuti Kaldorov (prema Kaiseru, 1992., str. 78-79), gdje u osnovicu poreza na osobne rashode (*expenditure tax*) ulaze plaće, kamate, dividende i ostali primici iz poduzetničke djelatnosti, dobivena nasljedstva i darovi, prinosi od investicija, dobiveni krediti, kao i dobivene otplate kredita. Kao odbitne stavke javljaju se uštedeni dijelovi dohotka, investicijski izdaci, davanja i otplate kredita, te plaćanja kamata. Sve kupnje dugoročnih potrošnih dobara (osim vlastitog doma) ne mogu se odbijati od porezne osnovice (smatraju se potrošnjom), dok se stanovanje tretira kao i svaka druga investicija. Dana nasljedstva i darovi se, uz neke manje izuzetke (alimentacije i uzdržavanja), ne mogu odbijati od porezne osnovice ("ability to pay" načelo, tj. načelo porezne sposobnosti).

"Universal Expenditure Tax" predložen od strane tzv. «Meadovog odbora» (Meade-Committee - IFS, 1978., str.175-204), slično kao i Bradfordov prijedlog o "kvalificiranim računima", upotrebljava termine "registrirana" i "neregistrirana aktiva". Međutim, za razliku od Bradforda, dana nasljedstva i darovi su oporezivi ("ability to pay" načelo). Porezna stopa je progresivna, ali s velikim udjelom prvog poreznog razreda.

Koncept poreza na osobne rashode (*expenditure tax*) Sven-Olofa Lodina (Lodin, 1978., prema Kaiseru, 1992., str. 82) ističe se specifičnim tretmanom dugoročnih potrošnih dobara gdje se ona, doduše, tretiraju kao potrošnja, ali su predviđene posebne porezne mjere kojima se tako izazvano visoko porezno opterećenje raspoređuje na duže vremensko razdoblje. Dana nasljedstva i darovi su oporezivi.

Koncept Aarona i Galpera (Aaron i Galper, prema ib.) nazvan *cash flow* porezom na dohodak (*cash-flow income tax*) odgovara onome Meadea. Dana nasljedstva i darovi su oporezivi, dugotrajna potrošna dobra tretiraju se kao potrošnja, te se primjenjuje izravna i neizravna progresija.

Kay i King su svoj prijedlog oblika poreza na osobne rashode nazvali "lifetime expenditure tax". Razlog leži u činjenici što je, slično kao i kod Bradforda i nekih kasnijih prijedloga, ostavljena opcija tretmana nekih oblika štednje po *prepayment* konceptu (porezna irelevantnost pojedinih oblika štednje i njihovih budućih prihoda). Uvođenje ovog alternativnog modela, kao što je objašnjeno u sljedećem poglavlju, dovodi do toga da godišnja porezna osnovica ne odgovara godišnjoj potrošnji, već se navedena jednakost ostvaruje tek tijekom cijelog životnog ciklusa.

I u prijedlozima reforme poreza na dohodak (i dobit) u SAD-u sredinom devedesetih javlja se i porez na osobne rashode u jednoj od varijanti predloženih kombinacija individualnog oporezivanja i oporezivanja poduzeća (kao alternative poreza na dohodak i dobit). Navedeni porezni oblik zvao se prema svojim predlagateljima "Nunn-Domenici USA Tax" (*Unlimited Savings Allowance (Account)* – tzv. «USA tax»), a prototip su mu detaljnije objasnili Christian i Schulzer (Christian, 1995.; Boyer, Russel, 1995.; Toder, 1995.; Holtz-Eakin, 1996.; Ginsburg, 1995.). Poreznu osnovicu čine nadnice i plaće, kamate, dividende i prodaje relevantnih investicijskih sredstava, a odbitna stavka od ove osnovice je štednja (dionice, obveznice, depoziti i ostali oblici), i to neto nova štednja. Neto štednja je iznos koji se godišnje odvaja za štednju iznad iznosa godišnjeg smanjenja štednje. U suprotnom se slučaju radi o neto povlačenju štednje (smanjenju štednje). Dakle, uzimanje kredita, za razliku od klasičnog *cash flow* poreza, nije uključeno u poreznu osnovicu te u skladu s time nije dozvoljeno odbijanje kamata i otplate glavnice kredita od porezne osnovice. S druge strane, privremeno se planira dozvoljavati odbitak za štednju čiji je izvor posuđeni novac. Isto se tako ne dozvoljava odbijanje štednje čiji su izvor porezno izuzete kamate na određene obveznice. Slično kao i kod praktične primjene poreza na dohodak, primljena nasljedstva i darovi ne ulaze u poreznu osnovicu (isto tako se ne odbijaju dana nasljedstva i darovi). Priznaju se i pojedine porezne olakšice, a porezna stopa je progresivna (izravna i neizravna progresija).

Najnoviji reformski prijedlozi za SAD, iako nisu na tragu «čistog» poreza na osobne rashode, proširuju opseg porezno priznate štednje (*President's Advisory Panel on Tax Reform*, 2005., str. 107-112).

expenditure tax», *cash-flow* porez, standardni model, tradicionalni model, porez na (osobnu) potrošnju, neograničeni odbitak za štednju – «Unlimited Saving Allowance» («USA tax»), porez na dohodak očišćen od štednje / umanjen za štednju – «Sparbereinigte Einkommensteuer» - Savings-adjusted (exclusive) personal income tax»). U novije se vrijeme za porez na osobne rashode na anglosaksonskom području ustalio i naziv "porez na potrošeni dohodak" (CIT - "consumed income tax"), prema prijedlogu američkog Ministarstva financija («US Treasury CIT») (McLure et al., 1995., str. 48; Auerbach, 2006., str. 17), iako se sve češće jednostavno koristi izraz «consumption tax» (npr. Gravelle, 1994.; Auerbach, 2006.).

Isto tako, mogući su, kao što je već isticano, i različiti **miješani oblici**, koji kombiniraju alternativni model (*prepayment*) sa standardnim, kao i jedan model na razini fizičkih osoba – nepoduzetnika, s drugim na razini poduzetničkih subjekata (fizičkih osoba, odnosno svih poduzetničkih subjekata).

Kao što je već istaknuto, zbog administrativne složenosti (posebice evidentiranja prometa na «kvalificiranim računima»), ali i razloga vertikalne pravednosti i fiskalnih razloga, **ni jedna država nije primijenila ovaj model.**

No, elementi ovog modela ugrađeni su u mnoge sustave poreza na dohodak. Tu se prije svega misli na **tretman mirovinske štednje**, ali i nekih ostalih oblika štednje. Obvezna se mirovinska štednja (zajedno s ostalim obveznim doprinosima za socijalno osiguranje) u pravilu odbija od porezne osnovice (ne oporezuje se porezom na dohodak)³². Nakon prestanka uplata doprinosa, tj. kada ovaj oblik štednje prestaje i kada počinje teći isplata mirovina, one ulaze u poreznu osnovicu poreza na dohodak, tj. oporezive su. Slično može vrijediti i za neobvezne - dobrovoljne mirovinske doprinose (premije dobrovoljnog mirovinskog osiguranja), odnosno životno osiguranje ukoliko ga dotična država želi porezno poticati kroz porezne olakšice (vidi [3.4.4.](#)). Detaljnije se o ovom privilegiranom poreznom tretmanu mirovina govori i u [3.1.1.](#)

³² Radi se o jednoj od najčešćih standardnih olakšica – onoj za obvezne doprinose socijalnog osiguranja (vidi [3.4.3.](#)).

2.2.2. Alternativni model izravnog osobnog oporezivanja potrošnje

Zbog veće složenosti tematike alternativnog modela oporezivanja na razini pojedinca uzrokovane njegovom većom praktičnom primjenjivošću, odnosno primjenjivošću njegovih elemenata, navedena će se problematika realizirati kroz slijedeće tematske jedinice: **temeljne značajke alternativnog modela osobnog oporezivanja potrošnje, prikaz hrvatskog poreza na dohodak 1994. - 2001.**, koji je bio jedina dosljedna primjena alternativnog modela oporezivanja potrošnje u praksi, **te prikaz Hall-Rabushkina modela *flat tax***, koji je najpoznatiji primjer alternativnog modela.

2.2.2.1. Temeljne značajke alternativnog modela osobnog oporezivanja potrošnje

Pod alternativnim modelom izravnog oporezivanja potrošnje misli se na **porez na dohodak koji ne uključuje dohotke od kapitala, tj. kamatu u širem smislu** [porez na dohodak umanjen/očišćen za kamatu (Rose; Rose, Wenger, različiti izvori)], tj. **porez na dohodak od rada.**³³

Iz teorije je poznata **jednakost izravnog poreza na osobnu potrošnju** objašnjenog u 2.2.1. (standardni model) **s porezom na samo zarađeni dohodak (dohodak od rada)**. U nastavku će se prikazati temeljne značajke i ograničenja (pretpostavke) ove jednakosti.

Polazi se od pojednostavljenog modela životnog ciklusa, koji se sastoji od dva razdoblja (npr. Stiglitz, 1999., str. 504; Bradford, 1980., str. 97-99; Kaiser, 1991., str. 236-238). U prvome pojedinac nema nikakvog kapitala niti dohotka temeljem kapitala, kao ni transfera, već samo dohodak od rada. U drugome ima i dohodak od rada i dohodak od kapitala, no potroši sva raspoloživa sredstva. Apstrahiraju se primljena i dana nasljedstva i darovi. Moguća je varijanta u kojoj se odmah na početku uvodi porez, tj. pretpostavlja se da se plaća samo porez na dohodak od rada, kao i jednostavnija varijanta bez poreza koja će biti prikazana u nastavku.

Raspoloživi dohodak od rada u prvom razdoblju dijeli se na štednju i potrošnju, što je moguće opisati relacijom

$$w_I = C_I + S_I \tag{10}$$

³³ U ovom se razmatranju, kao i ranije, apstrahiraju transferni dohoci.

gdje je w - dohodak od rada, C - potrošnja, a S - štednja, pri čemu subskript 1 označava, naravno, prvo razdoblje (života). Iz navedenoga proizlazi i relacija za potrošnju

$$C_1 = w_1 - S_1 \quad (11)$$

U drugom razdoblju pojedinac, osim dohotka od rada, ima i prinos temeljem kamate (r) kao rezultat prethodne štednje, te sva svoja raspoloživa sredstva potroši, tako da je taj proces moguće izraziti relacijom u kojoj je

$$C_2 = w_2 + S_1 (1 + r) \quad (12)$$

Uvrštavanjem početne jednakosti u prethodnu dobiva se intertemporalno budžetsko ograničenje

$$C_2 = w_2 + (w_1 - C_1)(1 + r) \quad (13)$$

iz čega proizlazi da je

$$C_2 + C_1 (1 + r) = w_2 + w_1 (1 + r) \quad (14)$$

odnosno

$$\frac{C_2}{(1 + r)} + C_1 = \frac{w_2}{(1 + r)} + w_1 \quad (15)$$

Iz navedene relacije proizlazi jednakost sadašnje vrijednosti potrošnje i dohotka od rada te, sukladno tome, i njima kao poreznim osnovicama.

U nešto složenijoj varijanti, tj. onoj s uključenim nasljedstvima (D), odnosno ostavštinom (B), kao i više vremenskih razdoblja, gdje i označava njihov broj, dobivamo:

$$\sum_{i=1}^t \frac{w_i}{(1 + r)^{i-1}} + D = \sum_{i=1}^t \frac{C_i}{(1 + r)^{i-1}} + \frac{B}{(1 + r)^t} \quad (16)$$

Međutim, nasljedstva i ostavština često se isključuju iz modela, što u slučaju alternativnog modela znači njegovo svodenje na već spomenuti porez na dohodak od rada (dohodak od kapitala isključen iz porezne osnovice).

Zbog toga što se kod alternativnog modela porez na štednju plaća unaprijed, tj. u fazi njenoga formiranja (kada se oporezuje u okviru dohotka od rada), a ne u fazi stjecanja prihoda od te štednje, tj. dohotka od kapitala, ovaj se model naziva još i **plaćanjem poreza unaprijed** (*tax prepayment* - prema Bradfordu, 1984.). Time se označava njegova razlika u odnosu na standardni model, gdje se porez na štednju ne plaća u trenutku njenog nastajanja (porezno odbitna, tj. izuzeta stavka), nego tek kasnije (kada se ta štednja zajedno sa rezultirajućim dohotkom od kapitala troši).

Zbog toga što se ekvivalencija potrošnje i dohotka od rada (uz navedene pretpostavke) ostvaruje tek na cjeloživotnoj razini porez na dohodak od rada zove se porezom na životnu potrošnju, za razliku od poreza na osobne rashode, koji se zove i porezom na godišnju potrošnju. Ovaj se porez, pod već istaknutim pretpostavkama modela, naziva i porezom na životni dohodak (dohodak u cijelom životnom ciklusu).

Međutim, navedena ekvivalencija vrijedi samo pod pretpostavkom proporcionalne i konstantne stope poreza na dohodak od rada, jednakosti diskontne stope i tržišne kamatne stope, odnosno savršenog tržišta kapitala (dana, sigurna i jedinstvena kamatna stopa).³⁴ Stoga teoretski točnija varijanta ovog modela ipak uključuje kamate iznad "normalnih" te oporezivanje nasljedstva i darova.

Dok su starije doktrine izravnog osobnog oporezivanja potrošnje više isticale izvorni model, u novije vrijeme sve mu se ravnopravnije pridružuju prijedlozi alternativnog modela. Razlog je u njegovoj temeljnoj porezno-tehničkoj prednosti - **jednostavnosti**, kako u apsolutnom pogledu, tako i u odnosu na veću sličnost s postojećim sustavom oporezivanja dohotka i olakšani prijelaz na navedeni model.

Već se u spomenutom Bradfordovom modelu izravnog osobnog oporezivanja potrošnje javlja mogućnost *prepayment* opcije. Ona dugoročno ostvaruje iste učinke kao i odbijanje štednje i njezino kasnije oporezivanje u slučaju trošenja. Ta se opcija lakše ostvaruje kroz jednostavno porezno zanemarivanje štednje (u smislu odbijanja), odnosno kasnijih prihoda od štednje (u smislu uključenja u poreznu osnovicu).

Najpoznatiji zagovornici alternativnog modela su Hall i Rabushka (Hall, Rabushka, 1985., 1995.) koji su navedeni porez nazvali "flat tax" zbog toga što su ga, za razliku od ostalih, predlagali uz korištenje samo jedne porezne stope i samo neizravne progresije. Zbog izuzetne praktične aktualnosti ovog prijedloga, bit će mu posvećena posebna tematska jedinica (2.2.2.3.).

Ovaj je prijedlog ponovno aktualiziran u prijedlozima za poreznu reformu u SAD-u devedesetih godina (Christian, 1995.; Boyer, Russell, 1995.; Toder, 1995.; Holtz-Eakin, 1996.; Feld, 1995.).³⁵

Među zagovarateljima ovoga poreza na razini fizičkih osoba posebno se ističu Zodrow i McLure, koji ga nazivaju "individual tax prepayment" - ITP. Za razliku od prijedloga Halla i

³⁴Nepostojanje ovih premisa i problemi koji iz toga proizlaze bit će detaljnije objašnjeni u 2.2.2.2. gdje se analiziraju specifičnosti bivšeg hrvatskog modela. Zanimljivo je napomenuti da su neki od nedostataka ispravno uočeni i djelomično ispravljani.

³⁵Često se još naziva "Forbesovim porezom" prema njegovu zagovorniku - predsjedničkom kandidatu Steveu Forbesu.

Rabushke, njihov prijedlog teoretski u poreznu osnovicu dosljednije uključuje primljena nasljedstva i darove. Nadalje, predlaže se izravna progresija (dakle, ona s više nominalnih marginalnih stopa). Autori se za ovaj porez zalažu posebice zbog njegovih administrativnih prednosti u odnosu na porez na osobne rashode - prije svega jednostavnosti [McLure, Jr.; Zodrow, 1989.(1990.)].

Ova je prednost posebno važna za nerazvijene i tranzicijske države s nerazvijenim sustavom porezne uprave i zbog toga visokim troškovima prikupljanja izvornog poreza na potrošnju, kako za porezne obveznike, tako i poreznu upravu. Upravo zbog toga McLure, Jr. i Zodrow [McLure, Jr. 1991., Zodrow, McLure, Jr., 1989.(1990.)], ovaj porez posebno predlažu za nerazvijene i tranzicijske države, te ga, ističući ovu prednost, zovu "pojednostavljenim alternativnim porezom" (*Simplified Alternative Tax - SAT*). Iako njihov model dozvoljava uključivanje različitih standardnih i nestandardnih olakšica te više stopa (kao i mogući prijelaz na obitelj kao poreznu jedinicu), ove se modifikacije ne preporučuju za navedene države dok se dovoljno ne razvije administrativna infrastruktura.

Među daljnjim predlagateljima ovoga modela ističu se još **Ekkehard Wenger i Manfred Rose** (Rose i Rose, Wenger, različiti radovi; Kaiser, 1992.). Dok Wenger zagovara izuzimanje primljenih nasljedstva i darova iz porezne osnovice³⁶, drugi je za njihovo uključivanje. Temeljna prednost njihovog modela je ta što su, uočivši temeljni nedostatak alternativnog modela u odnosu na standardni - porezno neobuhvaćanje iznadprosječnih dohodaka od kapitala, korigirali neoporezivanja dohodaka od kapitala samo za iznose u visini standardne kamate. Za aproksimaciju "standardne" kamate predložena je kamata na državne obveznice.

Autori su **zajednički razradili nešto jednostavniju varijantu svojega modela koja je primijenjena upravo u Hrvatskoj** i to kako na razini građana – pojedinaca, tako i na razini poslovnih subjekata (fizičkih i pravnih osoba) **u razdoblju od 1994. do 2001. Radi se o prvoj (i do sada jedinoj) dosljednoj primjeni potrošnog koncepta i konkretnog modela u praksi**³⁷. Primijenjeni model na razini pojedinca – građana, tj. fizičkih osoba nepoduzetnika prikazan je u 2.2.2.2., dok je onaj na razini poduzetničkih subjekata – trgovačkih društava i obrtnika prikazan u 2.2.4.

Iako osim iskustva Hrvatske nema dosljedne primjene alternativnog modela oporezivanja dohotka u praksi, može se reći da su **elementi ovoga modela itekako prisutni u**

³⁶Ali posebno ističe nužnost poreznih oslobođenja samo za kamate u visini "normalne".

³⁷Drugi primjer, no samo na razini poduzetničkih subjekata, je Distrikt Brčko (Nguyen-Thanh, Rose, 2006., str. 557-559), detaljnije opisan u 2.2.4.4.

velikom broju država (posebice tranzicijskima, uključujući i Hrvatsku) kroz neoporezivanje dohodaka od kapitala (odnosno, njihovo blaže oporezivanje). Navedeno je detaljnije razloženo u 3.1.1. i 3.1.2., kao i u 2.3.5.

2.2.2.2. Hrvatski porez na dohodak 1994. - 2001.: jedina dosljedna primjena alternativnog modela oporezivanja potrošnje u praksi

Temeljna karakteristika alternativnog modela: neoporezivanje kamate u širem smislu, tj. svih dohodaka od kapitala u Hrvatskoj gotovo je doslovno provedena. Poreznu osnovicu činili su samo dohoci od rada – nesamostalnog (uključujući i mirovine) i samostalnog, tj. «samostalne djelatnosti» prema hrvatskoj poreznoj terminologiji. Detaljnije oporezivanje samostalne djelatnosti, tj. obrtnika, objašnjeno je zajedno s ondašnjim sustavom poreza na dobit u 2.2.4. Ovdje će se samo naglasiti da se kod poduzetnika, bilo da su se oporezivali porezom na dohodak (obrtnici), bilo porezom na dobit (trgovačka društva), oporezivala samo natprosječna dobit, tj. dohodak putem instituta tzv. «zaštitne kamate», što znači da se normalni dohoci od kapitala nisu oporezivali.

Osnovicu poreza na dohodak najbolje ilustrira Tablica 2.

Tablica 2: Osnovica poreza na dohodak u Hrvatskoj 1994.-2001.

	Dohodak od nesamostalnog rada – plaća
+	dohodak od nesamostalnog rada – mirovina
+	dohodak od samostalne djelatnosti
+	<i>dohodak od imovine i imovinskih prava – najam, kapitalni dobiti od nekretnina , naknade za im. prava</i>
=	Ukupni dohodak ostvaren na tržištu
-	Prijenos gubitka (uvećan za zaštitnu kamatu)
=	Dohodak ostvaren na tržištu umanjen za preneseni gubitak
-	Osobni odbici:
	○ Obvezni doprinosi za socijalno osiguranje
	○ Osnovni osobni odbitak i osobni odbici za uzdržavane članove obitelji (djeca, nezaposleni bračni drug)

Izvor: Rose, 1999., str. 57, Dijagram 3; Zakon o porezu na dohodak, NN 1993./109; Rose, Wenger, 1992., str. 391 (obradila autorica)

Vidljivo je da osnovica nije obuhvaćala niti dividende niti kapitalne dobitke od dionica (kao niti drugih vrijednosnih papira), čime se potrošnim modelom istovremeno **izbjegava i ekonomsko dvostruko oporezivanje dividendi i kapitalne dobiti.**

Kao što je već isticano u 2.2.2.1., kod alternativnog se modela u svojoj jednostavnoj varijanti pojavljuje problem neoporezivanja natprosječnih dohodaka od kapitala, što se u pravilu rješava tako da se oni moraju dodatno oporezivati (samo tako se ostvaruje ekvivalencija sa standardnim oblikom). No, **natprosječni («iznadnormalni») dohoci od kapitala oporezivali su se u Hrvatskoj samo na poduzetničkoj razini** (porez na dobit, oporezivanje dohodaka od samostalne djelatnosti). Kod fizičkih osoba – građana (nepoduzetnika) i sami kreatori modela (Rose, Wenger, 1993.) priznali su nužnost njihova oporezivanja, ali su iz razloga jednostavnosti od njega odustali. Neoporezivanje natprosječnih dohodaka od kapitala branili su manjom vjerojatnošću, odnosno učestalošću ostvarenja natprosječnih prinosa od kapitala na razini fizičkih osoba nepoduzetnika. Navedeno odstupanje od neutralnosti posebno je značajno za visoke kapitalne dobitke (npr. od vrijednosnih papira), koji su karakterizirali gotovo sve tranzicijske države, posebno u početnim godinama. Za ondašnje stanje u Hrvatskoj treba još naglasiti i visoke kamate kao rezultat nedostatka kapitala. Potonji slučajevi bili su, kao što će se vidjeti u 2.2.4.2., relevantni ne samo za građane, već i za obrtnike, s obzirom da su se u obzir uzimale samo njihove realne (a ne i financijske transakcije).

Kao što se vidi iz Tablice 2 (*italic tekst*), **hrvatski je porez na dohodak ipak pomalo odstupao od relevantnog teoretskog modela kod tretmana imovine, i to kod nekretnina**³⁸, koji je, suprotno prijedlozima KNS grupe³⁹ (Rose, Wenger, 1993.)⁴⁰, izrazito dohodovnog karaktera, uz njegove uobičajene nedostatke značajne i za neke razvijene države. Naime, oporezuje se dohodak od različitih oblika najma, odnosno iznajmljivanja, ne oporezuje se imputirana najamnina, te se oporezuje kapitalni dobitak nastao na preprodaji nekretnina (naravno, realizirani), i to samo kratkoročni. Razlog tomu vjerojatno leži u činjenici pretpostavljene manje elastičnosti potražnje ovog oblika imovine na porezne činitelje, kao i namjere poreznog poticanja ostalih oblika ulaganja (u vrijednosne papire, odnosno samostalnu djelatnost). Ipak, navedeno je rezultiralo u neneutralnosti te vodoravnoj nepravednosti.

³⁸ Kao i različitih imovinskih prava

³⁹ «Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems» (Reforma poreznog sustava usmjerena ka potrošnji) – tzv. «Heidelberška grupa»

⁴⁰ Predlagali su isti tretman kao i za obrtnike

Nadalje, kao što se vidi iz Tablice 2, slično kao i u većini ostalih država, **kod mirovinske štednje prisutan je standardni model oporezivanja potrošnje**. Obvezna se mirovinska štednja (zajedno s ostalim obveznim doprinosima za socijalno osiguranje) odbija od porezne osnovice (ne oporezuje se porezom na dohodak). Nakon prestanka uplata doprinosa, tj. kada ovaj oblik štednje prestaje i kada počinje teći isplata mirovina, mirovine ulaze u poreznu osnovicu poreza na dohodak, tj. oporezive su.

Konačno, iz Tablice 2 vidi se i da je **hrvatski model u potpunosti slijedio preporuke** ne samo Hall-Rabushkina i ostalih alternativnih modela (kao i *flat tax* prijedloga), već i **porezne reforme osamdesetih i devedesetih**⁴¹ (čije su ideje aktualne još i danas, posebice u tranzicijskim državama), **o ukidanju svih nestandardnih olakšica**. Tako su u Hrvatskoj uistinu postojale samo osobne i obiteljske olakšice te one za obvezne doprinose za socijalno osiguranje. Potonja, slično kao i sada, formalno i nema karakter porezne olakšice (odbitka), već se smatra izdatkom pri utvrđivanju dohotka od nesamostalnog rada, tj. niti ne ulazi u neto dohodak, odnosno «dohodak» prema hrvatskoj poreznoj terminologiji.

Iako ondašnji hrvatski porez na dohodak, kao ni ostali sustavi poreza na dohodak u svijetu, **nije uključivao nasljedstva i darove**, u Hrvatskoj se to u ono vrijeme ipak moglo očekivati. Glavni je razlog upravo specifičnost modela (alternativni oblik i pretpostavke o ekvivalenciji sa standardnim objašnjene u 2.2.2.1.). Nadalje, činjenica da, kao i u ostalim državama, u Hrvatskoj također postoji (i postojao je) porez na nasljedstva i darove kao poseban porez koji ima manju snagu zbog toga što, za razliku od većine ostalih zemalja, ovome porezu nedostaje dvostruka progresija⁴² te su najbliži srodnici izuzeti.

Ne treba niti spominjati da je **izostao i porez na imovinu** koji su predlagali čak i neki od zagovaratelja potrošnog sustava, pa čak i jednokratni porez prilikom prijelaza na ovaj sustav. I ovdje su razlozi jednostavnosti bili ispred onih vertikalne pravednosti.

Upravo je jednostavnost sustava omogućila njegovo lako uklapanje u ugovore o izbjegavanju međunarodnog dvostrukog oporezivanja, s čime je povezan i izostanak negativnih poreznih učinaka s obzirom na globalizacijske procese i poreznu konkurenciju (efikasnost). No, ekonomski i ostali uvjeti u svakom slučaju nisu omogućili da pozitivni elementi sustava dođu do izražaja – ostali su negativni činitelji nadmašili potencijalne pozitivne porezne činitelje.

⁴¹ Ilustrativan prikaz ove porezne reforme na hrvatskome jeziku nalazi se u: Sever, 1995., str. 329-332 i Ott, 1996.

⁴² Granična porezna stopa raste s obzirom na veličinu nasljedstva i pada s obzirom na blizinu srodstva.

2.2.2.3. *Flat tax: Hall-Rabushkin model - najpoznatiji primjer alternativnog modela i ostali oblici*

Zbog aktualnosti tematike *flat taxa* i ulaska ovog oblika oporezivanja dohotka u porezne sustave za sada samo tranzicijskih država, ovoj tematici se posvećuje posebna tematska jedinica. Kako bi se detaljnije ilustrirala ova problematika, ponovljen je i dio gradiva iz javnih financija.

Nema adekvatnog hrvatskog prijevoda izraza «flat tax». Najdosljednije bi ga se moglo prevesti kao «**porez s jednom** (nominalnom – graničnom) **poreznom stopom**». Obično se kod nas prevodi kao «proporcionalni porez», što može stvoriti zabunu stoga što *flat tax* može, ali i ne mora biti proporcionalan. U prethodnom se slučaju radi o tome da se na poreznu osnovicu primjenjuje samo jedna porezna stopa i pritom nema osobnog odbitka niti neke druge osnovne standardne osobne olakšice. To je pravi proporcionalni porez.⁴³ No, sami je *flat tax* kod poreza na dohodak (i u teoriji, a pogotovo u praksi) **indirektno progresivan porez**, kao što će se u nastavku objasniti.

Iako je njegova **najpoznatija varijanta** u kontekstu potrošnje kao porezne osnovice (**Hall-Rabushkin model**), *flat tax* se može primijeniti i na dohodak. Nije svaki *flat tax* isključivo Hall-Rabushkin model, a porezna teorija (ali ne i praksa) već davno poznaje isključivo indirektnu progresiju.⁴⁴ *Flat tax* se, kao što sama riječ kaže, odnosi na poreznu stopu. Financijska znanost (npr. Rosen, 1999., str. 277) naglašava razliku između granične (marginalne) i prosječne porezne stope. Prva je u svojoj najjednostavnijoj varijanti jednaka nominalnim graničnim stopama⁴⁵ (npr. u Hrvatskoj sada imamo četiri stope: 15%, 25%, 35% i 45%). Mnogi upravo porast ove granične stope, tj. više marginalnih stopa koje rastu kako raste dohodak, smatraju progresijom. Takav slučaj je tzv. «direktna progresija».

No, bitan je rast prosječne, a ne granične stope. Prosječna se stopa dobije tako da se stavi u odnos ukupan porez s ukupnim dohotkom (odnosno poreznom osnovicom). Rast ove prosječne porezne stope smatra se progresijom.⁴⁶ Tako je moguće da imamo samo jednu poreznu stopu (*flat tax*), dakle, formalno proporcionalnu stopu, a ipak ostvarujemo progresiju.

⁴³ Takav je npr. porez na dobit ili, pak, takav može biti porez na dohodak od kapitala kod dualnog poreza na dohodak (o tome će biti riječi kasnije).

⁴⁴ U praksi u velikoj većini zemalja paralelno postoje direktna i indirektna progresija.

⁴⁵ S obzirom na različite porezne olakšice, izuzeća i sl. mogu se još dodatno razlikovati nominalne granične i stvarne granične stope. Ove razlike su za sada apstrahirane.

⁴⁶ Ovo je jedna od najjednostavnijih mjera progresije. Za ostale mjere vidi npr. Rosen, 1999., str. 278; Musgrave, Musgrave, 1993., str. 381-384; OECD, 1984. i 1990., str. 224-230; Urban, Lambert, 2005.; Urban, 2006., str. 206-212.

Razlog tomu je egzistencijalni minimum koji se ne oporezuje, tj. odbitak od porezne osnovice (osnovni osobni odbitak sukladno hrvatskoj poreznoj terminologiji).

Navedeno će se ilustrirati vrlo jednostavnim primjerom u Tablici 3.⁴⁷ Pretpostavlja se neoporezivi iznos – osobni odbitak od 3.000 novčanih jedinica (stupac 2). Zbog toga se porezna stopa od 20% primjenjuje na umanjenu osnovicu (stupac 3), što dodatno umanjuje iznos poreza (stupac 5).

Tablica 3: Indirektna progresija

<i>Dohodak</i>	<i>Neoporezivi iznos – osobni odbitak</i>	<i>Porezna osnovica</i>	<i>Porezna stopa (granična) 20%</i>	<i>Iznos poreza</i>	<i>Prosječna porezna stopa</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3 = 1-2</i>	<i>4</i>	<i>5 = 3*4</i>	<i>6 = 5/1</i>
3.000	3.000	0	0,2	0	0
5.000	3.000	2.000	0,2	400	0,08
10.000	3.000	7.000	0,2	1.400	0,14
30.000	3.000	27.000	0,2	5.400	0,18
60.000	3.000	57.000	0,2	11.400	0,19

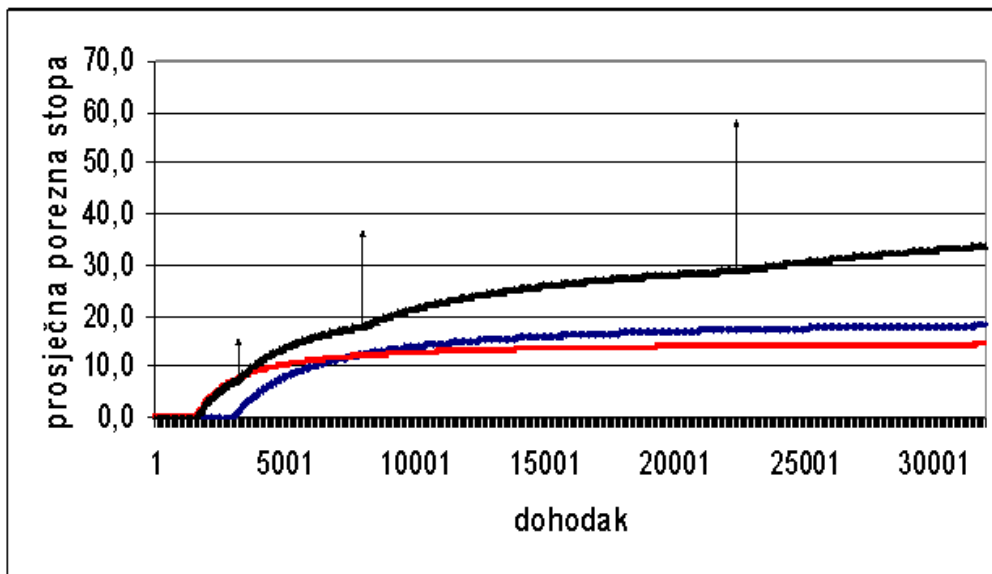
Izvor: Rosen, 1999., str. 277 i Jelčić, 2001., str. 94 (obradila autorica)

Vidljivo je da **stvarna prosječna porezna stopa** koja se dobije kada se iznos poreza podijeli s dohotkom (stupac 6) **raste kako dohodak raste**, bez obzira na proporcionalnu (jednu) graničnu stopu od 20%. Navedeno čini sustav progresivnim. No, isto je tako vidljivo (i još očitije na Grafikonu 1), da je taj **porast prosječne porezne stope sve manji, odnosno sve sporiji, bez obzira na znatan rast dohotka** (razlog tomu je sve manje značenje neoporezivog iznosa za visoke dohotke). Točnije rečeno, rast se uspoređuje, tj. **indirektna progresija prelazi za visoke dohotke u proporcionalnost**. Navedeno se može «spriječiti», odnosno ublažiti samo ako indirektnu progresiju kombiniramo s direktnom progresijom, tj. porastom graničnih poreznih stopa. Upravo se stoga i u većini modernih poreznih sustava kombiniraju indirektna i direktna progresija, iako prve većina građana nije ni svjesna. Ona je, za razliku od druge, znatan izvor progresije za niže dohotke, tj. one unutar prvoga poreznog razreda.

Grafikon 1 prikazuje trenutni (2006. godina) hrvatski porezni sustav s četiri granične porezne stope u usporedbi s dvije varijante *flat taxa*: prvom s poreznom stopom od 20% i osobnim odbitkom od 3.000 kn, te drugom s poreznom stopom od 15% i osobnim odbitkom od 1.600 kn.

⁴⁷ Radi se o temeljnom gradivu javnih financija – konzultirati npr. Rosen, 1999., str. 277; Jelčić, 2001., str. 94-95;...

Grafikon 1: Usporedba sadašnjeg hrvatskog sustava poreza na dohodak s dvjema varijantama *flat taxa*.

Legenda: _____ hrvatski porez na dohodak (osobni oduzetak 1.600 kn, stope 15%, 25%, 35% i 45%)
 _____ *flat tax* (osobni oduzetak 1.600 kn, stopa 20%)
 _____ *flat tax* (osobni oduzetak 3.000 kn, stopa 15%)

Vidljivo je da obje varijante *flat taxa* za visoke dohotke prelaze u proporcionalnost, dok je **progresivnost zahvaljujući osobnome oduztku velika samo na početku, tj. za niže dohotke**. Navedeni učinak se sprječava kod sadašnjega hrvatskoga poreza na dohodak zbog toga što svako uvođenje više granične stope (okomite crne linije) povećava progresiju.

Iz navedenoga proizlazi i jedan od osnovnih nedostataka vertikalne pravednosti *flat taxa*. Već je istaknuto da od njega **najveću korist imaju najviši dohodovni slojevi**, što je samo po sebi razumljivo i bez Grafikona 1, jer je jedinstvena stopa *flat taxa* u pravilu uvijek znatno niža od dotadašnje najviše granične stope, odnosno dotadašnjih nekoliko viših graničnih stopa. Da bi se kompenzirao ovaj očiti nedostatak vertikalne pravednosti, može se povećati osobni oduzetak (neoporezivi iznos), dok se u pravilu ukida većina ostalih nestandardnih olakšica. Takvo je **povećanje neoporezivog dijela od koristi za niže dohodovne slojeve**; ne samo one najniže koji na taj način niti ne potpadaju pod poreznu obvezu, već i za one koji potpadaju, ali samo malim (u pravilu manjim nego prije) dijelom svojega dohotka. **Relativni «gubitnik»** ovoga sustava je **srednji sloj**, koji u odnosu na

prethodnu situaciju ne uživa smanjenje granične porezne stope, niti za njega neoporeziv dio ima ono značenje kao za najniže dohotke.⁴⁸

Naravno da se zagovornici *flat taxa* (bio on unutar koncepta potrošnje ili čak i dohotka) prije svega pozivaju na njegove **očekivane pozitivne učinke ekonomske efikasnosti**: smanjenje učinka supstitucije, tj. poticajan element niže, tj. konstantne granične porezne stope, kako na povećani radni napor tako i na različite oblike štednje (ukoliko dohoci od kapitala nisu izuzeti – potrošni model), no i smanjenje sive ekonomije. Oboje bi (prvo zbog stvarnog rasta ekonomske aktivnosti, a drugo zbog smanjenja porezne evazije dovelo do **povećanih poreznih prihoda**, prvenstveno temeljem poreza na dohodak (i dobit), ali i drugih poreza.⁴⁹ Navedeni bi rast različitih oblika ekonomske aktivnosti i poreznih prihoda (dinamički efekti⁵⁰) kroz rezultirajući porast blagostanja svih dohodovnih slojeva dugoročno trebao neutralizirati negativne distribucijske učinke (vertikalna pravednost) smanjenja poreza, prije svega za najviše dohotke. No, da bi se to i ostvarilo, taj dinamički učinak prijelaza od više graničnih stopa na jednu⁵¹ mora biti relativno značajan (OECD, 2006.a, str. 88).

Samo **uvodenje flat taxa**, statički gledano, nastoji izbjeći pad poreznih prihoda zbog smanjenja granične porezne stope, tj. biti **prihodno neutralno**. Navedeno su nastojale gotovo sve države koje su ga uvele. To se prije svega želi postići **ukidanjem, odnosno ograničavanjem poreznih olakšica (posebice nestandardnih)**, pri čemu se, kao što je već rečeno, nastoji naći prostora za **povećanje osobnog odbitka** (barem osnovnog). I sami zagovornici ove reforme znaju da bi bilo preopasno računati samo na dinamičke učinke. Nadalje, uvođenje *flat taxa* nikada nije izolirano, već dolazi u paketu s ostalim mjerama ekonomske reforme, unutar kojih se posebno ističu različite ostale tehničke mjere sprečavanja/smanjenja porezne evazije.⁵²

⁴⁸ Navedeno je već odavno, između ostalih, ustvrdio voditelj OECD-ova Odjela za poreznu politiku, poreznu statistiku i horizontalne programe Christopher Heady (npr. Heady, 1991., str. 88), što je i sada ponovno naglasio u svezi aktualizacije ovoga fenomena, ne samo za tranzicijske, nego i za razvijene ekonomije, konkretno V. Britaniju (*The Economist*, 2005., br. 8443, str. 33).

⁴⁹ Sâm *flat tax* označava prije svega porez na dohodak. No često se ista stopa, pa samim time i izraz «u paketu» primjenjuje i na porez na dobit i PDV (npr. slučaj Slovačke). Spomenuto povećanje prihoda i ostalih poreza obuhvaća kako situaciju kada se pod pojmom «flat tax» reforme misli na više poreznih oblika (konkretno tri) obuhvaćenih istom stopom, tako i situaciju kada se radi samo o porezu na dohodak (ili dohodak i dobit), jer zbog povećane ekonomske aktivnosti rastu i najrazličitiji porezi po ostalim osnovama.

⁵⁰ Zapravo se radi o poznatim učincima ekonomije ponude, odnosno Lafferove krivulje.

⁵¹ Uz moguće dodatne promjene porezne osnovice (ukoliko se više-manje primjeni Hall-Rabushkin model)

⁵² Upravo je iskustvo Rusije pokazalo da je porast poreznih prihoda prije svega rezultat raznih ostalih tehničkih mjera usmjerenih na bolju naplatu poreza i smanjenje porezne evazije, tj. da se ne može izravno pripisati samom *flat taxu*, tj. njegovim očekivanim učincima ekonomije ponude (prethodno spominjanim dinamičkim učincima). (Ivanova, Keen, Klemm, 2005.). Čini se da je administrativna reforma očito bila važnija od puke promjene stope, što je naglasio i OECD (OECD, 2006.d, str. 5).

Kao što je već istaknuto, najpoznatiji zagovornici *flat taxa* u financijskoj literaturi (pa i kasnijim javnim istupima) definitivno su (bili) **Hall i Rabushka** (Hall, Rabushka, 1985., 1995.)⁵³ koji su **jednu stopu kombinirali s neoporezivim dijelom dohotka (osobnim odbitkom)** za poreznog obveznika i njegove uzdržavane članove (neizravna progresija). Autori su se zalagali za stopu od 19%, kojom se ne oporezuje samo dohodak fizičkih osoba, već i dohodak poduzeća (tj. dobit). Isto tako, dali su opcije i za višu, odnosno nižu stopu od navedene (15%, odnosno 32%) koju bi onda trebao pratiti manji, odnosno veći porezni odbitak kod poreza na dohodak kako bi se ostvarila ista razina poreznih prihoda.

Hall i Rabushka su u financijskoj literaturi svojim modelom *flat taxa* prvenstveno poznati kao temeljni zagovornici alternativnoga modela. Dakle, iako su u široj javnosti poznatiji po zagovaranju za jednu poreznu stopu kod poreza na dohodak, ovi su autori prije svega **postavili jedan od temeljnih oblika alternativnog modela poreza na dohodak; točnije rečeno, kombinaciju čistog alternativnog modela za nepoduzetnike i *cash flow* (standardnog) modela za poduzetnike i poduzeća.** *Poreznu osnovicu Hallova i Rabushkina modela čine plaće i nadnice. U osnovicu ne ulaze mirovinski doprinosi i ostali doprinosi poslodavca, ali zato ulaze doprinosi zaposlenih. U skladu s time, prve mirovine kasnije ulaze, a druge ne ulaze u poreznu osnovicu. Porez se plaća kao porez po odbitku od strane poslodavca uz kasniju korekciju na kraju godine. Sve ostale porezne olakšice, odbici i poticaji su izbačeni. S obzirom da nikakvi dohoci od kapitala nisu oporezivani, onemogućeno je i odbijanje pasivnih kamata (npr. hipotekarne kamate i slično). Dugoročna potrošna dobra su porezno irelevantna (njihova se kupnja tretira kao potrošnja). Primljena nasljedstva i darovi ne ulaze u poreznu osnovicu, dok se dana ne odbijaju.*

*Poduzetnici su, kao što je već istaknuti oporezovani cash flow porezom (vidi 2.2.3.), dakle prema standardnom modelu. To znači da nema obračuna amortizacije, tj. da se sve investicije trenutno otpisuju (jednokratni otpis). Predlaže se i ukidanje svih drugih poticaja za investicije. Nadalje, ne mogu se odbiti troškovi kamata s obzirom da se kamate kao prihod ne oporezuju na razini fizičkih osoba. Neoporezivanje dividendi na razini pojedinca i nepriznavanje troškova kamata prilikom izračuna porezne osnovice rezultira oporezivanjem raspoređene i neraspoređene dobiti istom poreznom stopom, tako da ne dolazi do (već navedenih) poremećaja između zadržane dobiti i raspoređene dobiti, odnosno duga i vlastitog kapitala. Kao što je istaknuto u 2.2.3., *cash flow* porez na dobit neutralan je pri donošenju odluke o načinu financiranja.*

⁵³ Jedan od najjezgovitijih i najtransparentnijih prikaza ovoga modela na hrvatskome jeziku nalazi se u Kesner-Škreb (2005.).

Dakle, porez se plaća na dvije razine: na razini poduzeća plaća se porez na dobit (onu izračunatu po *cash flow* principu), dok radnici opet plaćaju porez na svoje zarade iz tih poduzeća, a dodatnih plaćanja na dohotke od kapitala fizičkih osoba nema. Tako se osigurava da se porez plaća samo jednom, tj. da nema ekonomskog dvostrukog oporezivanja.

Vidljivo je da je osnovna prednost ovoga modela njegova jednostavnost. Usto, on prvenstveno računa na već objašnjene dinamičke učinke efikasnosti, a smatra se i vertikalno pravednim zbog neoporezivog dijela, te izuzetno neutralnim (horizontalno pravednim) zbog izostanka ekonomskog dvostrukog oporezivanja i tretiranja svih oporezivih dohodaka na isti način.

Hall i Rabushka su navedeni porez predlagali za SAD i taj se prijedlog aktualizirao u predsjedničkoj kampanji koju je 1996. godine vodio predsjednički kandidat Steve Forbes.

Iako Hall-Rabushkin *flat tax* nije prihvaćen u SAD-u, uslijedila je **relativno široka primjena flat taxa u tranzicijskim državama** o čemu će više riječi biti u 3.2.. **No, unatoč sveprisutnom pozivanju upravo na Hall-Rabushkin model, niti jedna ga od tranzicijskih zemalja nije dosljedno primijenila** (najbliža modelu je (bila) Slovačka, ali ne u potpunosti). Ove države su **jednostavno preuzele samo najjednostavniji element Hall-Rabushkina modela, tj. jedinstvenu poreznu stopu koju su primijenile na hibridne porezne osnovice** (osnovice između koncepta dohotka i potrošnje).

Naposljetku, postoji i najnoviji prijedlog *flat taxa* – onaj **Atkinsona** (1995.; prema Galeu, 1996. i OECD-u, 2006.a, str. 86 i 90) prema kojemu se **jedna stopa poreza na dohodak nadopunjuje tzv. «non-wastable» poreznim kreditom.**⁵⁴ On je isti za sve fizičke osobe bez obzira na razinu njihovog stvarnog dohotka, što znači da se radi o negativnom porezu na dohodak za niske dohotke (one čiji je porez ispod iznosa poreznog kredita). Takav se oblik još zove *flat tax* s osnovnim dohotkom («basic income flat tax»), gdje pojam «osnovnog dohotka» zamjenjuje sve novčane i prirodne transfere socijalnog osiguranja (*benefits*). Na raspoloživi se dohodak razrezuje proporcionalna porezna stopa te se od tako dobivenog iznosa poreza odbija porezni kredit. Naravno, osoba bez dohotka dobit će negativan porez u iznosu cijelog poreznog kredita, tj. imat će zagarantirani osnovni dohodak. Dakle, i ovaj je sustav progresivan; ne zbog osobnog odbitka, već zbog poreznog kredita.. Zbog toga što je isti za sve, ima relativno veće značenje za niske dohotke i unosi progresiju u sustav. Ideja je i da osnovni dohodak (*non-wastable* porezni kredit) ne zamijeni samo sve

⁵⁴ Za razliku od odbitka (od porezne osnovice), porezni kredit je odbitak od poreza koji smanjuje konačnu poreznu obvezu. Ukoliko je veći od iznosa poreza (porezne obveze), razlika se poreznom obvezniku može isplatiti u vidu negativnog poreza (transfera) – tzv. «non-wastable» porezni kredit ili ne – tzv. «wastable» porezni kredit, gdje porezni obveznik «gubi» višak poreznog kredita nad porezom.

transfere, već i sve porezne olakšice (koje se većinom daju u obliku odbitka od osnovice). Time bi se riješio i problem tzv. «zamke bijede», odnosno «zamke nezaposlenosti», o kojemu će više riječi biti u 3.3.3. Naravno, ostaje otvorena mogućnost financiranja zagwarantiranog iznosa osnovnog dohotka za svih koja bi mogla potaknuti porast porezne stope, odnosno smanjenje razine osnovnog dohotka.

Sintetizirajući navedeno, može se zaključiti da postoji **nekoliko tipova flat taxa**:

1. jedna stopa i bez osnovnog osobnog odbitka, osnovica-dohodak (proporcionalan sustav)
2. jedna stopa s osnovnim osobnim odbitkom; osnovica - dohodak (progresivan sustav)
3. Hall-Rabushkin model (jedna stopa, osnovni osobni odbitak; osnovica - dohodak od rada, tj. alternativni model; proširuje se i na poduzetnički dohodak koji se oporezuje *cash flow* porezom)
4. Atkinsonov model [jedna stopa s *non-wastable* poreznim kreditom (osnovni dohodak); osnovica – dohodak]

Naravno da su mogući (i u praksi se primjenjuju) različiti međuoblici, kao što će se vidjeti u 3.2., s time da Atkinsonov model još nije dosljedno primijenjen u praksi. Prvi se model također ne primjenjuje zbog socijalne neprihvatljivosti. Najčešće se primjenjuje drugi model, no zbog neoporezivanja velikog broja dohodaka od kapitala ima i elemente trećega.

2.2.3. Standardni model izravnog oporezivanja potrošnje na razini poduzeća: *cash flow* porezi

Analogno odbijanju štednje na razini fizičkih osoba, je odbijanje investicija na razini poduzetničkih subjekata. Iako je pojam *cash flowa* općepoznat, on u pravilu nije prihvaćen od poreznih sustava kao osnovica poreza na dobit.⁵⁵ Ova tematska jedinica obrađuje porezne specifičnosti i različite prijedloge vezane uz *cash flow* oporezivanje i njegove osnovice: **R-osnovicu, R+F-osnovicu, S-osnovicu, oporezivanje neto vlasničkih isplata, oporezivanje dividendi, R+A-osnovicu i aktualnost *cash flow* poreza.**

⁵⁵ Određene modificirane verzije *cash flow* porezne osnovice (u pravilu bez jednokratnog otpisa, no uvažavajući načelo blagajne, tj. izostanak računovodstvenog načela nastanka poslovnog događaja i prijelaz na *cash flow*, tj. načelo novčanog tijeka) često su prisutne kod malih poduzetnika.

2.2.3.1. R-osnovica

Jedna od najjednostavnijih *cash flow* osnovica zasigurno je tzv. «R-osnovica» koja **obuhvaća samo gotovinske tijekomve zasnovane na realnim transakcijama**. Iako ju je još 1948. predložio Brown (prema Kaiseru, 1992., str. 42), suvremena je financijska znanost obično vezuje za legendarni Meadov izvještaj, odnosno izvještaj Meadovog odbora (IFS, 1978., str. 230-259), u kojemu se ova osnovica predlaže kao jedna od triju mogućnosti *cash flow* osnovica. Sve tri osnovice zorno prikazuje Tablica 4:

Tablica 4: Skupine tijekova fondova poduzeća*

Priljevi	Odljevi
Realne transakcije (R)	
R₁ Prodaja proizvoda	R₁ Kupnja materijala
R₂ Prodaja usluga	R₂ Plaće i kupnje usluga
R₃ Prodaja dugotrajne imovine	R₃ Kupnja dugotrajne imovine
R	R
Financijske transakcije (bez onih s udjelima (dionicama i sl.) tuzemnih poduzeća (F))	
F₁ Uzimanje kredita	F₁ Otplata kredita
F₂ Primanje otplate danih kredita	F₂ Davanje kredita
F₃ Povećanje zaduženja po tekućem računu	F₃ Smanjenje ...
F₄ Smanjenje gotovine u blagajni**	F₄ Povećanje...
F₅ Povećanje ostalih zaduženja	F₅ Smanjenje...
F₆ Smanjenje ostalih posudbi	F₆ Povećanje...
F₇ Prilježene kamate	F₇ Plaćene kamate
F₈ Smanjenje našeg udjela u poduzećima koja nisu domaći rezidenti	F₈ Povećanje...
F	F
Transakcije s udjelima u tuzemnim poduzećima (S)	
S₁ Povećanje vlastitog kapitala (izdavanjem novih dionica)	S₂ Smanjenje ...
S₂ Smanjenje držanja udjela u drugim tuzemnim poduzećima	S₂ Povećanje ...
S₃ Primici iz udjela u tuzemnim poduzećima (primljene dividende i sl.)	S₃ Isplate vlasnicima udjela (plaćene dividende i sl.)
S	S
Porezne transakcije (T)	
T₁ Povrati poreza	T₁ Uplate poreza
T	T

* U izvornoj verziji se umjesto termina "poduzeće" (koji ovdje označava gospodarsku djelatnost svakog oblika poduzetništva) koristio termin "korporacija" jer se izvorni reformski prijedlog odnosio samo na korporacijski sektor.

** Držanje gotovine u blagajni smatra se analognim financijskoj investiciji.

Izvor: IFS, 1978., str. 231, Tablica 12.1 (obradila autorica)

Kao što je vidljivo iz prve skupine transakcija, R-osnovica obuhvaća realne priljeve i odljeve. Porez se, dakle, razrezuje na ukupne primitke (priljeve) poduzeća od prodaje svih

(realnih, tj. nefinancijskih) proizvoda i usluga (bez obzira na to da li su oni iz tekuće proizvodnje ili prodaje zaliha), uvećane za priljeve od prodaje dugotrajne imovine od čega se odbijaju sve isplate (odljevi) za relevantne troškove, ali i kupnju dugotrajne imovine. Navedeno se jednostavno prikazuje kao

$$\mathbf{R\ osnovica = R - \underline{R}} \quad (17)$$

Navedena se osnovica **radikalno razlikuje od dohodovnog koncepta poreza na dobit**, tj. koncepta poreza na dobit koji se tradicionalno primjenjuje u svijetu. Tri se osnovne razlike ogledaju u sljedećem:

- **Izdaci za realne investicije** (uključujući zgrade, zemljišta, zalihe...) **odbijaju se od porezne osnovice u trenutku njihova nastajanja**. No, to isto tako znači da će se i svi kasniji cjelokupni primici (priljevi) od prodaje takve imovine uključiti u poreznu osnovicu čime će se istovremeno otkloniti problem adekvatnog oporezivanja kapitalnih dobitaka od prodaje.
- Sve kupnje i prodaje različitih proizvoda i usluga porezno su relevantne samo ako su **plaćene, odnosno naplaćene**.
- S obzirom da financijske transakcije (kao i transakcije s vlasničkim udjelima poduzeća) ne ulaze u poreznu osnovicu, to znači da ni **prihodi od primljenih kamata ne ulaze u poreznu osnovicu**, niti se plaćene kamate mogu odbiti od porezne osnovice.

Bitno je uočiti da već ovaj najjednostavniji potrošno usmjereni, odnosno *cash flow* porez održava njihovu temeljnu karakteristiku - odsustvo utjecaja na dobit proizašlu iz (novih) investicija na način da se porezom ne unose poremećaji u odluke o financiranju. Točnije rečeno, investicija u realnu imovinu (npr. tvornicu, strojeve, opremu) i njeni prinosi porezno su relevantni, ali na način da se **porezom ne utječe na stopu dobiti**.

To najjednostavnije prikazuje sljedeći **primjer**.⁵⁶ Investitor će za realnu investiciju od 200 novčanih jedinica (n.j.) uz poreznu stopu R-osnovice *cash flow* poreza od 50% trebati uložiti svega 100 n.j. kapitala. S obzirom da je odmah prilikom investiranja iznos od 200 n. j. odbitna stavka od porezne osnovice, pri stopi od 50% porezna ušteda iznosi 100 n.j. (Npr. ukoliko bi porezna osnovica bez učinjene investicije iznosila 1.000 n.j., iznos poreza bio bi 500 n.j. Uz investiciju od 200 n.j, porezna osnovica iznosi 800 n. j., a iznos poreza 400 n. j., iz čega proizlazi smanjenje poreza, odnosno porezna ušteda od 100 n. j.). U slučaju nepostojanja pozitivne porezne osnovice prije investicije, tj. u slučaju da je to prva i jedina investicija poduzeća, moglo bi se govoriti o negativnom porezu, tj. o transferu od strane države.

⁵⁶ preuzeto prema IFS-u, 1978., str. 232, uz određena nadopunjenja i pojašnjenja

(Primjenom porezne stope od 50% na negativnu poreznu osnovicu od -200 n.j. dobiva se iznos negativnog poreza od -100 n. j.). Alternativno bi se, u slučaju da se takav način djelomičnoga pokriva poreznog gubitka ne dozvoljava, moglo prenijeti gubitak u sljedeću godinu, što uz kamatnu stopu od 10% iznosi 220 n. j. i poreznu uštedu od 110 n.j. Sadašnja vrijednost porezne uštede ponovno iznosi 100 n.j.⁵⁷

Ukoliko investicija nosi normalnu stopu prinosa (jednaku normalnoj kamati) od 10%, te se nakon godine dana korištenja proda tako da ukupan neto primitak cjelokupne poslovne aktivnosti (dobit i amortizacija) vezane za navedenu investiciju uključivo s njezinom prodajom iznosi 220 n. j., poduzeće će trebati platiti porez od 110 n.j. (50% od 220 n. j.). To znači da mu ostaje 110 n.j. Dakle, na uloženi 100 n. j. ostvaruje se čisti prinos od 10 n.j.,⁵⁸ dakle normalna stopa dobiti, koja nije umanjena porezom. Porez nije rezultirao klasičnim "poreznim klinom" kojega nalazimo kod poreza na dobit unutar dohodovnog koncepta - klasičnog poreza na dohodak u svijetu.⁵⁹

To istovremeno znači da se država javlja kao tihi partner u investiranju. Ona sudjeluje u dijelu investicije, ovisno o visini porezne stope (u ovom slučaju polovici), ali isto tako sudjeluje i u budućoj dobiti u istome omjeru.

Iako u prethodnom primjeru porez nije promijenio stopu dobiti, te u terminima sadašnje vrijednosti država i nije ubrala porez (država je u trenutku investiranja izgubila 100 n.j. poreza da bi kasnije naplatila 110 n. j. poreza, odnosno 100 n.j. svedeno na sadašnju vrijednost, što rezultira s 0 n.j. poreza), ne može se reći da ovaj porezni oblik državi ne donosi prihode. Kada bi se on uveo, još uvijek bi bilo imovine koja bi nosila prinos, bez njene investicije kao porezne uštede (odbitne stavke u prošlosti), tj. imovine u koju se investiralo po dosadašnjem starom režimu poreza na dobit. No, ovdje se prije svega misli na ugrađenu karakteristiku *cash flow* poreza, pri čemu se on u biti **ubire na iznadprosječne prinose** od (u slučaju R-osnove realnih) investicija.⁶⁰

Ukoliko bi u prethodnom primjeru investicija od 200 n.j. donosila profit od 100 n.j., dakle 80 n.j. iznad čiste (normalne) kamatne stope, odnosno stope kamate na državne obveznice, to znači da bi se nakon prodaje te realne imovine ostvario ukupan neto gotovinski priljev (računajući i poslovnu aktivnost koja se obavljala tom imovinom) od 300 n.j. (220 n.j.

⁵⁷ Upravo se ovakva tehnika planirala kod reformskih prijedloga uvođenja ovog poreznog oblika u SAD-u.

⁵⁸ Isto će vrijediti u slučaju kad se investicija financira vlastitim kapitalom, zadržanom dobiti ili posudbom (tuđim kapitalom), kao što će se pokazati kasnije.

⁵⁹ vidi 2.1.4.

⁶⁰ To su oni koji su iznad normalne kamate, odnosno stope dobiti (u prikazanom primjeru 10%), koja se najčešće određuje uzimajući u obzir kamatnu stopu na državne obveznice, dakle onu po kojoj se zadužuje država i koja istovremeno znači siguran prinos za porezne obveznike.

iz prethodnog primjera uvećano za 80 n.j. iznadprosječne dobiti). Porezna osnovica, dakle, iznosi 300 n.j., što uz poreznu stopu od 50% dovodi do porezne obveze od 150 n.j. Svedeno na sadašnju vrijednost (uz kamatnu stopu od 10%), to iznosi 136,36 n.j. To je u svakom slučaju više od 100 n.j. negativnog poreza (poreznog gubitka) u prethodnoj godini. To znači da je i u terminima sadašnje vrijednosti plaćen porez. On je ubran zbog ostvarenja dobiti u visini iznadprosječne kamate.

Iznos od 150 n.j. poreza nadalje znači da je poduzeće zadržalo polovicu iznadprosječne dobiti (tj. 150 n.j. - 110 n.j.), dok je država zadržala drugu polovicu. Država je, dakle, kao partner poduzeća "uložila" 100 n.j. (izgubljeni porezni prihod), a ostvarila 150 n.j., tj. za 40 n.j. (polovica iznadprosječne dobiti) više od u prethodnom primjeru ostvarenih 110 n.j. (normalna dobit). Tako država zapravo ostvaruje određeni vlasnički udio u poduzeću dijeleći i troškove investiranja (zbog odobravanja trenutnog otpisa), ali i rezultirajuću dobit, kao i gubitak, i to u skladu s visinom kamatne stope. Za poduzeća koja ostvaruju iznadprosječne prinose, država ostvaruje i neto porezni prihod.

Upravo zbog prednosti *cash flow* poreza s jedne i jednostavnosti same R-osnove s druge strane, što je čini posebno pogodnom za male poduzetnike, ova je osnovica našla svoje mjesto i u mnogim drugim reformskim prijedlozima. Tu treba prije svega spomenuti, McLurea, Bradforda, Halla i Rabushku. Zalažu se za jedinstveni porezni tretman svih poduzetničkih oblika, za razliku od Meadea, koji je svoje tri osnove *cash flow* poreza predlagao samo za korporacijski sektor. Navedeni se, međutim, teoretičari razlikuju po svojim predloženim kombinacijama oporezivanja poduzeća s individualnim oporezivanjem (naravno, također potrošno orijentiranim). Dok neki raniji Bradfordovi prijedlozi znače kombinaciju s opisanim hibridnim oblikom individualnog oporezivanja potrošnje (standardni oblik s opcijom *prepayment* oblika) (Bradford, 1982., str. 246-248), kasniji su kombinacija s alternativnim oblikom, tj. isključivim *prepayment* modelom na individualnoj razini (tzv. "compensation taxom" koji je progresivan). Takva je kombinacija u literaturi poznata pod nazivom "X-Tax" (Bradford, 1986.; prema Christianu, 1995., str. 384-385). Stopa poreza na poduzetničku djelatnost u ovoj je kombinaciji ista kao maksimalna stopa osobnog poreza.⁶¹

⁶¹ Međutim, iako neki Bradfordovu varijantu poduzetničkog poreza svrstavaju u R-osnovicu (prema Kaiseru, 1992., str. 92), dublja analiza ovog poreznog oblika, čija je varijanta predložena i u okviru porezne reforme SAD-a, kao već spomenuti "USA Tax", otkriva da se zapravo radi o varijanti PDV-a. S obzirom da on ne postoji u SAD-u, ovdje se predlaže, ne u svom klasičnom obliku (metoda računa, odnosno poreznog kredita), već kao metoda oduzimanja. Tako su kupnje realne imovine oporezive kod prodavatelja, a odbijaju se kod kupca, dok su plaće oporezive kod primatelja (fizičkih osoba), a nisu odbitna (deduktibilna) stavka kod poduzeća (isto vrijedi i za kamate i dividende).

McLure i Zodrow u svom ITP/R [McLure, Zodrow, 1989. (1990.)], odnosno prijedlogu SAT (McLure, 1991.) – vidi 2.2.2.1.- također zagovaraju individualni progresivni porez na dohodak od rada u kombinaciji s porezom s R-osnovicom na poduzetničkoj razini. Pritom je također prisutna jednakost najviše individualne s poduzetničkom stopom. Hall i Rabushka (Hall i Rabushka, 1985. i 1995.), kao što je prikazano u 2.2.2.3., zagovaraju kombinaciju poreza R-osnovice s proporcionalnim porezom na dohodak od rada na individualnoj razini. Ovaj posljednji prijedlog ponovo je aktualiziran devedesetih godina u SAD-u (Christian, 1995.; Boyer, Russell, 1995.; Toder, 1995.; Holtz-Eakin, 1996.; Feld, 1995.) pod već poznatim nazivom "Flat Tax". No, iako se *flat tax* primijenio u nekim tranzicijskim državama, on nije praćen R-osnovicom na poduzetničkoj razini.

2.2.3.2. R+F-osnovica

Druga moguća osnovica, koju je također predložio Meadov odbor⁶², je R+F osnovica. Za razliku od R-osnovice, ona u poreznu osnovicu uključuje i financijske transakcije (označene u Tablici 4 s **F**). Iako je teoretski ispravnija, ona je zbog svoje sveobuhvatnosti nešto složenija. Prikazuje se kao

$$\mathbf{R+F\ osnovica} = (\mathbf{R} + \mathbf{F}) - (\mathbf{R} + \mathbf{F}) \quad (18)$$

Kao što je vidljivo iz Tablice 4, financijske su transakcije prilično široko shvaćene, tako da obuhvaćaju, npr. i držanje novca u blagajni, ali ne i transakcije s udjelima u domaćim poduzećima. Kao i kod R-osnovice, **kompletni investicijski izdaci financijskog karaktera mogu se odbiti od porezne osnovice u trenutku njihova nastanka, kao što su raznovrsni financijski primici oporezivi**. Specifičnost u odnosu na *cash flow* shvaćanje je u činjenici da se držanje novca u blagajni smatra analogno financijskoj investiciji.

Ovom se osnovicom **otklanjaju neki teoretski, ali i praktični nedostaci R-osnovice**. Ovdje se prije svega misli na **porezni tretman** različitih **financijskih institucija**. U slučaju primjene R-osnovice, ne samo da ove institucije ne bi imale obvezu plaćanja poreza (s obzirom da su njihovi prihodi iz financijskih transakcija), već bi neprekidno imale pravo na negativan porez (zbog odbijanja plaća, materijalnih troškova, kao i investicija).

Nadalje, **na razini ostalih poduzeća, porezni neobuhvat financijskih transakcija** također otvara određene probleme. To zapravo znači da država ne sudjeluje kao partner u

⁶² Za ovu osnovicu su se zalagali i Aaron i Galper (Aaron i Galper, 1985.; prema Kaiseru, 1992., str. 91), i to u kombinaciji sa standardnim modelom na razini pojedinca.

financiranju financijskih investicija, tj. ne dozvoljava njihov jednokratni otpis. Tako se iznosi uloženi u financijske investicije ne oslobađaju poreza, ali to rezultira i kasnijim neoporezivanjem prinosa (kamate) ovih investicija.⁶³ No, za razliku od iznosa (financijske) investicije, koji je poznat i određen, pa prema tome i učinak izostanka porezne uštede, to nije slučaj s budućim prinosisima. Njihovo neoporezivanje znači i izostanak oporezivanja ne samo normalnih (prosječnih), nego i svih iznadprosječnih prinosa. Ekvivalencija učinaka poreznog tretmana realnih i financijskih investicija (mjereno u terminima sadašnje vrijednosti) unutar R-osnovice koja proizlazi iz prezentirane ekvivalencije standardnog i alternativnog modela (vidi 2.3.1.) vrijedi samo u slučaju ostvarenja prosječnih (normalnih) prinosa, tj. kamate. U slučaju ostvarenja iznadprosječnih prinosa, financijske su investicije porezno privilegirane jer su u potpunosti oslobođene poreza, za razliku od realnih, koje su uvijek oporezovane.⁶⁴ Stoga je R+F-osnovica teoretski dosljednija i pravednija sa stajališta horizontalne pravednosti.

Klasični sustav poreza na dobit - porez na dobit u dohodovnom konceptu sadrži već neke karakteristike R+F-osnovice, za razliku od R-osnovice. Prilikom utvrđivanja osnovice poreza na dobit mogu se, naime, odbiti kamate na angažiran tuđi kapital⁶⁵, kao što i prihodi od kamata ulaze u poreznu osnovicu. Naravno, razlike se ogledaju u nepostojanju poreznog priznanja jednokratnog otpisa i relevantnog kasnijeg uključenja primitaka od prodaje imovine u poreznu osnovicu, kao i neuključenju primljenih kredita u poreznu osnovicu.

Iako su kod R+F-osnovice poreza oslobođene realne i financijske investicije, to ne vrijedi i za investiranje u udjele u tuzemnim poduzećima. Ova se transakcija ne smatra "financijskom" u porezne svrhe, već, kao što je vidljivo u Tablici 4, spada u sljedeću skupinu transakcija (S-transakcije s udjelima u domaćim poduzećima) koje su obuhvaćene u S-osnovici.

2.2.3.3. S-osnovica

S-osnovica je treća varijanta koju je predložio Meadov odbor te se od strane ovog odbora **smatra najboljom** i predlaže u kombinaciji sa standardnim modelom direktnog oporezivanja potrošnje (neoporezivanje štednje, odnosno porez na osobne izdatke) na razini

⁶³ Već u 2.2.2.1. objašnjen *prepayment approach*, tj. princip plaćanja poreza unaprijed (alternativni model).

⁶⁴ Radi se o poreznoj pravednosti prema klasičnom, odnosno *ex-post* principu (usporedba stvarno ostvarenih rezultata, tj. prinosa, odnosno ostvarenih poreznih sposobnosti), za razliku od *ex-ante* pravednosti, tj. jednakosti početnih poreznih mogućnosti (iznosa investicija)

⁶⁵ Odbijanje kamate na vlastiti kapital (zaštitna kamata) već je alternativni oblik potrošnog poreza na razini poduzeća (vidi 2.2.4.).

pojedince. Ova je osnovica samo **na drugi način prikazana R+F-osnovica**, tako da ima njezine prednosti, ali je s druge strane **jednostavnija**. Računa se temeljem podjele transakcija u Tablici 4 na sljedeći način:

$$\mathbf{S\text{-osnovica}} = \underline{\mathbf{S}} - \mathbf{S} \quad (19)$$

Njenu analogiju s R+F-osnovicom najlakše je objasniti uvidom u Tablicu 4. U skladu s prezentiranom tablicom, za poduzeće u cjelini ukupni priljev treba biti jednak ukupnom odljevu. To dalje znači da vrijedi (IFS, 1978., str. 233-235):

$$(\mathbf{R} + \mathbf{F}) - (\underline{\mathbf{R}} + \underline{\mathbf{F}}) = (\underline{\mathbf{S}} - \mathbf{S}) + (\underline{\mathbf{T}} - \mathbf{T}) \quad (20)$$

Jednostavnije rečeno, **svi neto priljevi (primici) iz realnih i financijskih transakcija dijele se između dioničara i porezne uprave**. Ukoliko oni, npr., iznose 10 milijuna n.j. i dijele se tako da 5 milijuna n.j. dobivaju dioničari, te se plaća 5 milijuna n.j. poreza, može se reći da se primjenjuje R+F-osnovica ((R+F) - (R̅+F̅)) uz poreznu stopu od 50% koja u sebi uključuje iznos poreza (tzv. "*tax inclusive*" osnovica, tj. ona iz koje se plaća porez) ili pak da se na S-osnovicu (S̅-S), koja u sebi ne sadrži porez (tzv. "*tax exclusive*" osnovica tj. ona na koju se plaća porez) plaća porez uz poreznu stopu od 100%.

Navedeno se može i matematički izvesti na sljedeći način. Ukoliko se s t_{R+F} označi porezna stopa na R+F-osnovicu, a sa t_S na S-osnovicu, može se pisati (IFS, 1978., str. 28-31; Kaiser, 1992., str. 61)

$$\begin{aligned} \underline{\mathbf{S}} - \mathbf{S} &= (\mathbf{R} + \mathbf{F}) - (\underline{\mathbf{R}} + \underline{\mathbf{F}}) - (\underline{\mathbf{T}} - \mathbf{T}) \\ &= (\underline{\mathbf{T}} - \mathbf{T}) (1/t_{R+F} - 1) \end{aligned} \quad (21)$$

odnosno

$$\frac{\underline{\mathbf{T}} - \mathbf{T}}{t_S} = (\underline{\mathbf{T}} - \mathbf{T}) \frac{1 - t_{R+F}}{t_{R+F}} \quad (22)$$

$$t_S = \frac{t_{R+F}}{1 - t_{R+F}} \quad (23)$$

Kao što je vidljivo, iz usporedbe S̅ i S transakcija, porezna osnovica (S̅-S) poduzeća nisu samo isplaćene dividende umanjene za izdavanje novih dionica. Ona se povećava i za sve neto isplate ostalim poduzećima⁶⁶ temeljem dioničkog kapitala (npr. kupnjom dionica drugih tuzemnih dioničkih društava). Razlog tome je izbjegavanje dvostrukog oporezivanja, odnosno dvostrukih poreznih odbitaka, tj. porezne evazije. Ukoliko bi se porezna osnovica ograničila

⁶⁶ samo korporacijama, prema izvornom obliku ovog poreza

samo na neto vlasničke isplate (dividende umanjene za izdavanje novih dionica), poduzeća bi mogla međusobno kupovati i izdavati dionice kako bi se izbjeglo plaćanje poreza (vidi 2.2.3.4.).

Isto kao što je istaknuto kod oporezivanja R-osnove⁶⁷, **i oporezivanje S-osnove znači da se porezom ne utječe na stopu dobiti (prinosa) investicija.**⁶⁸ No, ovdje se to postiže **drugačijom tehnikom**. Svaka investicija financirana dugom je porezno irelevantna s obzirom na činjenicu da se ne oporezuju plaćene kamate, a uzimanje zajma ne predstavlja poreznu uštedu (odbitak od porezne osnovice). Prinos investicije financirane vlastitim kapitalom ima isti porezni tretman, bez obzira radilo se o izdavanju novih dionica ili financiranju iz zadržane dobiti.

Primjer (prema IFS-u, 1978., str. 234-235) s istom poreznom stopom od 50% (0,5) primijenjenom kod primjera s R-osnovicom, koja bi vrijedila i u slučaju R+F-osnove, ovdje se uzima u obzir da se radi o poreznoj osnovici koja u sebi ne uključuje porez ("*tax exclusive*"), tj. porezu *na* S-osnovicu. U tom slučaju radi se o stopi od 100% prema već navedenoj formuli

$$t_S = \frac{t_{R+F}}{1 - t_{R+F}} = \frac{0,5}{1 - 0,5} = 1 \quad (24)$$

To znači da bi, primjenom poreza na S-osnovicu, izdavanje novih dionica od 100 n.j. značilo i poreznu uštedu od 100 n.j., odnosno privuklo na sebe poreznu olakšicu u obliku odbitka (s obzirom da je S odbitna stavka) od 100 n.j. Dakle, izdavanje novih dionica od 100 n.j. će zajedno s poreznom olakšicom omogućiti financiranje investicije od 200 n.j. Ukoliko se umjesto izdavanja novih dionica koristi financiranje zadržanom dobiti od 200 n.j., to će dioničare također koštati 100 n.j. Navedeno vrijedi zbog usporedbe zadržane i raspodijeljene (isplaćene) dobiti. Naime, kada bi se 200 n.j. dobiti raspodijelilo dioničarima (umjesto da se zadrži i onda reinvestira), oni bi dobili samo 100 n.j. jer bi preostalih 100 n.j. otišlo na plaćanje poreza. Dakle, u oba slučaja dioničari će "žrtvovati", odnosno uložiti samo 100 n.j. da bi financirali investiciju od 200 n.j.

Uz "normalnu" stopu dobiti od 10%, dobit će 10 n.j. čiste dobiti (povrata) nakon poreza. Naime, 200 n.j. investicije donijet će 220 n.j. (prodajna cijena, amortizacija i dobit). Ukoliko se ovaj iznos dioničarima isplati na bilo koji način, podliježe *cash flow* porezu prema S-osnovici. To znači da će dioničari platiti 110 n.j. poreza da bi mogli dobiti 110 n.j. (u čemu je sadržano i 10 n.j. čiste dobiti na 100 uložениh n.j.). U ovome primjeru to znači da je

⁶⁷ što, naravno, vrijedi i za R+F-osnovicu uz proširenje i na financijske transakcije

⁶⁸ To ponovno automatski vrijedi i za R+F-osnovicu, koje je S-osnovica samo alternativni pojavni oblik.

sadašnja vrijednost poreza (uz kamatnu stopu od 10%) jednaka nuli. Država je uložila 100 n.j. (porezni gubitak, odustajanje od poreznih prihoda), te je kasnije dobila (u terminima sadašnje vrijednosti) 100 n.j. poreznih prihoda.

Ipak, kao i kod R-(i isto tako R+F-) osnovice, ne znači da kod S-osnovice država uopće neće ubirati porezne prihode. Prilikom uvođenja novog poreznog oblika, zatečeni dioničari koji nisu uživali poreznu uštedu kod izdavanja njihovih dionica neće za to primiti kompenzaciju. Oni će, kao i kasnije nastali dioničari (nakon uvođenja tog poreza), platiti porez na isplaćene dividende. No, osim ovog dodatnog poreznog prihoda, uzrokovanog samom tranzicijom s postojećeg (porez na dobit) na novi porezni oblik (*cash flow*: S-osnovica), postoji i dodatni izvor prikupljanja poreznih prihoda sadržan u samom *cash flow* porezu (u ovom slučaju S-osnovici), kao što je to istaknuto i kod R-osnovice. Uz pretpostavku da je investicija od 200 n.j. zaradila dodatnih 100 n.j. (umjesto normalnih 20 po stopi od 10%), višak profita iznad normalnoga - 80 n.j. se, ukoliko se raspoređuje dioničarima, oporezuje na način da se tom prilikom plaća 40 n.j. poreza (na 40 n.j. dividendi plaća se 100% porezna stopa). Dakle, dioničari dobivaju polovicu, a država drugu polovicu natprosječne (ekstra) dobiti. Dakle, ukupni iznos poreza je 150 n.j.

Gledano s makroekonomskog aspekta, S-osnovicom se oporezuju ukupne neto isplate (isplaćene dividende - uplaćene dionice) **poduzetničkog sektora nepoduzetničkom sektoru i inozemstvu.**⁶⁹ To na jednostavan način prikazuje sljedeći primjer (prema Kaiseru, 1992., str. 62), gdje je ukupan poduzetnički sektor predstavljen poduzećima A i B (Tablice 5a i 5b) :

Tablica 5a: Relevantne transakcije za izračun S-osnovice hipotetskog poduzeća A

S		S	
Primljene dividende (od B)	1.700	Isplaćene dividende:	
		- poduzeću B	3.000
		- ostalim dioničarima	4.500
Izdavanje novih dionica		Povećanje udjela u tuzemnim	
- poduzeću B	500	poduzećima (dionice u pod. B)	3.500
- ostalima	500		
Ukupno	2.700	Ukupno	11.000

Izvor: Kaiser, 1992., str. 62.

⁶⁹S obzirom da se u izvornom obliku IFS-a navedeni prezentirani porezi odnose samo na korporacijski sektor, govori se o neto isplatama korporacijskog sektora nekorporacijskom.

Tablica 5b: Relevantne transakcije za izračun S-osnove hipotetskog poduzeća B

S		S	
Primljene dividende (od A)	3.000	Isplaćene dividende:	
		- poduzeću A	1.700
		- ostalim dioničarima	6.300
Izdavanje novih dionica		Povećanje udjela u tuzemnim	
- poduzeću B	3.500	poduzećima (dionice u pod. A)	500
- ostalima	500		
Ukupno	7.000	Ukupno	8.500

Izvor: Kaiser, 1992., str. 62.

S-osnovica poduzeća (dioničkog društva) A iznosi

$$(\underline{S} - S) = 11.000 - 2.700 = 8.300 \quad (25)$$

a poduzeća (dioničkog društva) B

$$(\underline{S} - S) = 8.500 - 7.000 = 1.500 \quad (26)$$

Ukupno, odnosno makroekonomski gledano, radi se o poreznoj osnovici od 9.800 n.j. koja odgovara iznosu neto vlasničkih isplata domaćim vlasnicima udjela (dioničarima), osim naravno, A i B i inozemstvu. Tako neto vlasnička isplata poduzeća A iznosi

$$4.500 - 500 = 4.000 \quad (27)$$

a poduzeća B

$$6.300 - 500 = 5.800 \quad (28)$$

Zbroj njihovih neto vlasničkih isplata odgovara poreznoj osnovici, čime se, upravo sustavom S-osnove (odnosno i R+F-osnove) postiže navedeni porezni učinak na makroekonomskoj razini.

2.2.3.4. Oporezivanje neto vlasničkih isplata

U ovom se slučaju radi o **pojednostavljenoj varijanti S-osnove**, pri čemu se, gledajući sa stajališta poduzeća, od S-osnove trebaju izuzeti neto isplate (priljevi, odnosno odljevi) povezane s vlasničkim udjelima u domaćim poduzećima. Neto vlasničke isplate možemo definirati kao **isplaćene dividende - izdavanje novih dionica** (tj. nama uplaćene dionice).⁷⁰

Temeljni **nedostatak** ove osnove, koja se često zamjenjuje s S-osnovicom, je **moćnost porezne evazije**. Navedeno najbolje ilustrira sljedeći primjer. Polazi se od dva

⁷⁰ Navedeno se proširuje na sve vlasničke udjele i njihove primitke, a ne samo na dividende.

poduzeća, i to dionička društva X i Y, koja su oba isplatila dividende od 100 n.j. U slučaju da se porezna osnovica ograničava samo na neto vlasničke isplate, poduzeće X bi moglo izdati dionice poduzeću Y i obratno - poduzeće Y bi moglo izdati dionice poduzeću X. U tom bi slučaju porezna osnovica oba poduzeća iznosila:

$$\text{isplaćene dionice - izdavanje novih dionica} \\ 100 - 100 = 0 \quad (29)$$

U slučaju, pak, da se primjenjuje S-osnovica, javlja se sljedeća situacija (Tablice 6a i 6b):

Tablica 6a: Relevantne transakcije za izračun S-osnovice hipotetskog poduzeća X

S	S
Izdavanje novih dionica (pod.Y) 100	Isplaćene dividende 100
	Povećanje udjela u tuzemnim poduzećima (dionice u pod. Y) 100
Ukupno 100	Ukupno 200

Izvor: Kaiser, 1992., str. 67 (obradila autorica)

Tablica 6b: Relevantne transakcije za izračun S-osnovice hipotetskog poduzeća Y

S	S
Izdavanje novih dionica (pod.X) 100	Isplaćene dividende 100
	Povećanje udjela u tuzemnim poduzećima (dionice u pod.Y) 100
Ukupno 100	Ukupno 200

Izvor: Kaiser, 1992., str. 67 (obradila autorica)

U slučaju S-osnovice porezna osnovica iznosi:

$$(\underline{S} - S) = 200 - 100 = 100 \quad (30)$$

To znači da se primjenom S-osnovice onemogućila porezna evazija, odnosno da osnovica odgovara stvarnom iznosu isplaćenih dividendi jer su se neutralizirali učinci porezno poduzetih transakcija s vlasničkim udjelima.

Sljedeći se nedostatak nadovezuje na istaknutu osobinu S-osnovice na **makroekonomskoj razini** u prethodnom poglavlju. U slučaju da se porezna osnovica na razini poduzeća ograniči na neto vlasničke isplate, na makroekonomskoj razini u primjeru prikazanom u tablicama 5a i 5b (2.2.3.3.) oporezuje se veći iznos nego što iznose neto vlasničke isplate poduzetničkog sektora nepoduzetničkome (i inozemstvu). U citiranom primjeru cjelokupna S-osnovica na razini nacionalnog gospodarstva iznosi 9.800 n.j. U

slučaju, pak, oporezivanja neto vlasničkih isplata, cjelokupna porezna osnovica na razini nacionalnog gospodarstva iznosi

$$6.500 (A) + 4.000 (B) = 10.500 \quad (31)$$

budući da i međusobne neto vlasničke isplate među poduzećima podliježu oporezivanju.

2.2.3.5. Oporezivanje dividendi (primitaka iz udjela)

Oporezivanje neto isplata često se pojednostavljeno shvaća kao oporezivanje isplaćenih dividendi. Takav porez na poduzeća inače zagovara i D. F. Bradford (Bradford; prema Christianu 1995.), jedan od pionira reformskih prijedloga o uvođenju izravnog oporezivanja potrošnje, posebno na razini pojedinca.⁷¹

U odnosu na prethodni oblik, radi se o tome da se vlastito financiranje pomoću udjela, odnosno povećanje kapitala izdavanjem novih dionica, ne može odbiti od isplaćenih dividendi. To tehnički jednostavno znači da **poreznu osnovicu predstavljaju samo isplaćene dividende**. Prednost ovog poreznog oblika je, u svakom slučaju, njegova jednostavnost.

No, ovaj porezni oblik, za razliku od ostalih oblika *cash flow* poreza, **ne posjeduje financijsku neutralnost** (neutralnost s obzirom na različite izvore financiranja). Oporezivanje dividendi diskriminira financiranje vlastitim kapitalom u odnosu na ono tuđim kapitalom.

2.2.3.6. R+A-osnovica

Kao što S-osnovica ima svoje alternativne oblike (oporezivanje neto vlasničkih isplata i oporezivanje dividendi), tako i već prezentirana **R+F-osnovica ima svoju alternativu - R+A-osnovicu**. Ovu su varijantu, oslanjajući se na Meadov izvještaj, prvi predložili Boadway, Bruce i Mintz (Boadway, Bruce i Mintz, 1983.).

⁷¹ U okviru svojih teoretskih rasprava i kasnijih reformskih prijedloga, on se najprije zalagao za standardni oblik, ali priznajući da se on ne može ostvariti u potpunosti, već uvođenjem "prepayment" elementa, tj. elemenata alternativnog oblika, kasnije se sve više zalaže za alternativni oblik (Bradford, 1980.; Bradford, 1982.; Bradford and the U.S Treasury Tax Policy Staff, 1984.; Bradford, prema Christianu, 1995.).

Opravdanje za ovu osnovicu njeni predlagatelji vide u činjenici da su u R+F-osnovici investicije u domaća poduzeća (povećanje udjela u drugim tuzemnim poduzećima) privilegirane u odnosu na investicije u strana poduzeća (povećanje udjela u poduzećima koja nisu domaći rezidenti - inozemnim poduzećima). Prve, naime, ne ulaze u poreznu osnovicu [transakcije s udjelima u tuzemnim poduzećima (S-transakcije)], dok druge ulaze [financijske transakcije (F-transakcije)]. Stoga je u R+A-osnovici navedeno "ispravljeno" na način da su **iz transakcija s udjelima u tuzemnim poduzećima (S-transakcije) isključena neto povećanja (povećanja - smanjenja) držanja udjela (dionica) u tuzemnim poduzećima, kao i primici iz udjela u tuzemnim poduzećima (primljene dividende i sl.), te su te stavke uključene u financijske transakcije (F-transakcije).**

No, to nije i jedina razlika u odnosu na R+F-osnovicu. Druga temeljna razlika je u činjenici da je financiranje tuđim kapitalom porezno irelevantno. Točnije rečeno, **iz financijskih su transakcija (F-transakcije) isključena neto uzimanja kredita (uzimanja - otplate kredita), kao i plaćene kamate.** Kao razlog se navodi činjenica da se ovdje radi o "sekundarnim" transakcijama, tj. transakcijama kojima se financiraju postojeće financijske i realne investicije.

Ukoliko se radi o poduzeću koje poduzima samo realne investicije (dakle, ne bavi se financijskim investicijama), financirane iz vlastitih ili tuđih sredstava, tada se R+A-osnovica svodi na R-osnovicu.

Vezano za uzimanje i odobravanje kredita, mogu se istaknuti **tri bitne razlike između R+F- i R+A-osnovice** (Kaiser, 1992., str. 66):

- Kod R+F-osnovice krediti se oporezuju kod primatelja kredita, dok su kod davatelja kredita odbitna stavka (financijska investicija). Kod R+A-osnovice krediti se kod primatelja kredita ne oporezuju, a kod davatelja kredita opet su odbitna stavka (financijska investicija).
- Kod R+F-osnovice su plaćene kamate, kao i otplate kredita odbitne stavke kod primatelja kredita, dok se kod davatelja kredita oporezuju (radi se o primicima-priljevima) iz financijskih investicija). Kod R+A-osnovice se kod primatelja kredita ne odobrava odbijanje plaćenih kamata i otplate kredita, dok se kod davatelja kredita ti priljevi (primici, uplate) oporezuju.
- Ukoliko i davatelj i primatelj kredita plaćaju istu poreznu stopu, tada je kod R+F-osnovice ukupni porezni prihod države iz davanja, odnosno otplate kredita (s kamatama) jednak nuli jer se porezna plaćanja međusobno prebijaju. Kod R+A-osnovice je drugačije. Država ne ostvaruje porezne prihode od primatelja kredita dok se kod davatelja kredita javlja kao

partner koji sudjeluje u investicijskim izdacima, ali kasnije i u primicima (kao što je to slučaj kod R+F-osnovice kod davatelja kredita). Sadašnja je vrijednost poreznih prihoda države nula kod R+A-osnovice ako kamatna stopa odgovara "normalnoj" stopi prinosa (kamati na državne obveznice), kao što se već isticalo kod ostalih *cash flow* poreza. Ukoliko je kamatna stopa financijskih investicija iznad "normalne", tada država ostvaruje porezne prihode, mjereno u terminima sadašnje vrijednosti.

2.2.3.7. Aktualnost cash flow poreza

Cash flow, tj. novčani tijek je nezaobilazan koncept u računovodstvu i poslovnim financijama. No, **navedene porezne osnovice nisu u cijelosti zaživjele u praksi**. Međutim, ponovno se može reći da **praksa sadrži mnoge njihove elemente**. Tu se prije svega misli na **jednokratni otpis** (pa i **ubrzanu amortizaciju**), te na **načelo blagajne**, pa i na **R-osnovicu** (često neproširenu na dugotrajnu imovinu).

Opcija jednokratnog otpisa javlja se kao porezni poticaj investiranju, posebice u tranzicijskim ekonomijama, no ne tako često, i u pravilu u ograničenom opsegu – samo na određene oblike imovine, oblike poduzetništva...(vidi [4.2.3.](#) i [4.2.5.](#)). Opet se kao primjer sustava koji je svojevremeno najdalje otišao u ovom pravcu može navesti upravo hrvatski sustav poreza na dobit u razdoblju od 2001. do 2005., u kojemu je postojala vrlo široka opcija jednokratnog otpisa koja se odnosila na sve poslovne subjekte, te na svu opremu i zgrade. Time je Hrvatska u biti zamijenila dotadašnji alternativni model potrošnje (zaštitna kamata) gotovo standardnim.

Svaki sustav ubrzane amortizacije može se smatrati svojevrsnim oblikom u smjeru standardnog modela (jednokratnog otpisa). Ovi su sustavi puno češći od jednokratnog otpisa (vidi [4.2.3.](#) i [4.2.5.](#)).

Konačno, načelo blagajne, tj. svojevrsni *cash flow* princip je vrlo čest - gotovo pravilo kod malih poduzeća, posebice obveznika poreza na dohodak, kao što je slučaj i s obrtnicima u Hrvatskoj. Time se znatno pojednostavljuje vođenje poslovnih knjiga u porezne svrhe jer se ne mora primjenjivati klasično računovodstvo.

Upravo su obrtnici u Hrvatskoj u razdoblju primjene alternativnog modela (1994.-2001.) imali primjenu R-osnovice, ali s izuzetkom jednokratnog otpisa (umjesto njega se primjenjivala normalna amortizacija i zaštitna kamata), kao što će biti objašnjeno u [2.2.4.2.](#)

2.2.4. Alternativni model izravnog oporezivanja potrošnje na razini poduzeća: hrvatski model 1994. - 2001.

Hrvatska je bila jedina država koja je alternativni oblik izravnog oporezivanja potrošnje primijenila u svome punome obliku na razini poduzetničkih subjekata (trgovačkih društava – porez na dobit, ali i obrtnika – porez na dohodak). Stoga je ova tematska jedinica najvećim dijelom posvećena hrvatskome modelu, uz osvrt i na njegove temeljne teoretske elemente (predlagatelje), te na njegovu primjenu u drugim državama. Izložena građa obuhvaća: *porez na dobit umanjen za zaštitnu kamatu, specifičnosti oporezivanja dohotka obrtnika kod alternativnog modela, kritike alternativnog modela te primjenu modela u drugim državama.*

2.2.4.1. Porez na dobit umanjen za zaštitnu kamatu

Kao što je istaknuto, **Hrvatska je bila jedina država** koja je klasični porez na dobit zamijenila alternativnim modelom, tj. nadopunila porez na dobit umanjenjem za zaštitnu kamatu. Stoga će se nakon iznošenja temeljnih elemenata alternativnog oblika na razini poduzetničkih subjekata više pažnje posvetiti hrvatskome modelu u razdoblju od 1994. do 2001.

Unatoč nabrojenim prednostima *cash flow* poreza, on zbog svog jednokratnog otpisa ima **negativne fiskalne učinke** (mali porezni prihodi zbog male porezne osnovice) na početku primjene, što je posebno velik problem za manje razvijene ekonomije. **Isti učinak nulte efektive porezne stope na «normalnu» dobit može se postići i na alternativan način: odbijanjem "normalne" dobiti (zaštitne kamate) od klasične osnovice poreza na dobit** u dohodovnom konceptu, tj. dobiti⁷², odnosno *razlike kapitala na kraju i na početku godine u hrvatskome slučaju.*⁷³

Prvi su ovakav oblik oporezivanja dobiti predložili Boadway i Bruce (1982.; prema Kaiseru, 1992., str. 71) kao najjednostavniji neutralni oblik za poduzeća, te Wenger (1983., 1985.) (prema Wiswesseru, 1999., str. 95 i Kaiseru, 1992., str. 71). Kasnije su ga razradili i za njega se posebno zalagali Rose (1991.; prema Roseu, 1999.), te zajedno Rose i Wenger (Rose,

⁷² Naravno da računovodstvena dobit u gotovo niti jednom poreznom sustavu nije konačna osnovica poreza na dobit zbog različitih poreznih propisa o priznavanju, tj. dozvoljavanju odbijanja pojedinih troškovnih stavaka i poreznim olakšicama – najčešće poticajima za investiranje, što je detaljnije analizirano u 4.2.

⁷³ U hrvatskome poreznom sustavu postojala je dodatna specifičnost zbog toga što se polazna porezna osnovica (dobit) računala kao razlika vlastitog kapitala na kraju i na početku vremenskog razdoblja (godine) i u skladu s takvom računicom dodatno korigirala za odgovarajuće stavke proizašle zbog povlačenja kapitala u poduzeće, odnosno unošenja novog kapitala u poduzeće.

Wenger, 1992.), odnosno Rose, Wenger, Wagner i Lang (1992.; prema Wiswesseru, 1999., str. 95), kao i britanski Institut za fiskalne studije [*Institute for Fiscal Studies* (IFS), 1991.; prema npr. Keenu i Kingu, 2002., str. 402), te Devereux i Freeman (1991.; prema Keenu i Kingu, 2002., str. 402). Za razliku od prijedloga njemačke provenijencije, koji su poznatiji u tranzicijskim državama, u svijetu (posebno u anglosaksonskim državama) najpoznatiji je prijedlog IFS-a, gdje se zaštitna kamata naziva **olakšicom (u obliku odbitka od porezne osnovice) za dionički kapital (*equity allowance*)**. U skladu s time, i ovaj se porezni oblik zove "**ACE**" *tax* ("Allowance for Corporate Equity Tax"). Naime, izračunata (imputirana) kamata na vlastiti kapital je odbitak od porezne osnovice poreza na dobit.

Tako se na najjednostavniji način može **izbjeći** jedan od temeljnih poremećaja klasičnog poreza na dobit - **diskriminacija vlastitog kapitala u odnosu na dug** s obzirom da je kod klasičnog poreza na dobit (u dohodovnom konceptu) porezno dozvoljen odbitak dužničkih kamata, a nije dozvoljen odbitak dividendi (odnosno cjelokupne kamate na vlastiti kapital). Ovdje se odbija i dužnička kamata, ali i kamata na vlastiti kapital (zaštitna kamata).⁷⁴ Tu odmah treba dodati da **zaštitna kamata na vlastiti kapital predstavlja svojevrsnu normalnu stopu dobiti koja, dakle, obuhvaća i dividende i kapitalnu dobit** (do iznosa normalne dobiti). Time se **izbjegava i poremećaj na razini zadržana dobit – raspoređena dobit** (nema dodatnog oporezivanja dividendi i kapitalne dobiti niti kamata na razini fizičkih osoba), **kao i onaj između korporacijskog i nekorporacijskog sektora** (isti sustav vrijedi i za poduzetnike koji su obveznici poreza na dohodak).

U Hrvatskoj je prihvaćen predloženi model Rosea i Wengera (Rose, Wenger, 1992.), koji je osim poreza na dobit obuhvaćao i porez na dohodak (porez na dohodak umanjen za kamatu, što znači da su u pravilu neoporezivi svi dohoci od kapitala na razini fizičkih osoba), čime je ona postala prva država u svijetu koja je u praksi primijenila potrošno utemeljen sustav izravnih poreza. Nekorporacijski sektor, tj. obrtnici, također su imali pravo na zaštitnu kamatu, tj. imali su sustav vrlo sličan onome poreza na dobit.

Pojednostavljeno se konačna porezna osnovica poreza na dobit umanjenog za kamatu može prikazati kao:

porezna osnovica = dobit - zaštitna kamata

⁷⁴ Model, međutim, pretpostavlja jednakost zaštitne kamate (normalne stope dobiti na vlastiti kapital) i kamate koja se plaća na tuđi kapital (dug). U Hrvatskoj u doba primjene alternativnog modela to nije bilo tako jer je zbog kroničnog nedostatka kapitala (ali i činjenice da se zaštitna kamata određivala zakonom) kamata na različite oblike posuđenog (tuđeg) kapitala bila u prosjeku znatno iznad 5%, tj. iznosa zaštitne kamate. Navedeno znači da je dug još uvijek bio djelomično porezno privilegiran jer se ta kamata mogla odbiti u cijelome iznosu (a ne samo do limita od 5%). To je dovelo i do ideja ograničenja odbitka dužničkih kamata na 5%, no navedeno nije nikada bilo ostvareno, jer bi najvjerojatnije samo dodatno opteretilo ionako visokim kamatama opterećene dužnike.

To konkretno znači da ukoliko "normalna" dobit prema kojoj se utvrđuje zaštitna kamata iznosi 5%, a dobit dotičnog poduzeća iznosi npr. 7% s obzirom na uloženi vlastiti kapital na početku godine od npr. 100, tada će se **relevantna porezna stopa** (u Hrvatskoj je ona bila najprije 25% pa onda 35%) primijeniti **samo na** preostalih 2% dobiti, tj. na **iznadprosječnu dobit**, kao što prikazuje Pojednostavljeni primjer obračuna zaštitne kamate i porezne osnovice poreza na dobit.

Pojednostavljeni primjer obračuna zaštitne kamate i porezne osnovice poreza na dobit

vlastiti kapital na početku godine = 100 n.j.

"normalna" stopa dobiti na vlastiti kapital = 5%

ostvarena stopa dobiti na vlastiti kapital = 7%

vlastiti kapital na kraju godine = 107 n.j.

dobit (kao razlika kapitala) = 107 n.j.- 100 n.j. = 7 n.j. (odnosno 7% na 100)

zaštitna kamatna stopa = 5% (u slučaju nepostojanja inflacije)

zaštitna kamata = $100 \times 0,05 = 5$ n.j.

porezna osnovica = 7 n.j.- 5 n.j. = 2 n.j.

Navedeno je u skladu s ekonomskom logikom da računovodstveni profit ne predstavlja profit u ekonomskom smislu, već se dijeli na dio koji predstavlja naknadu za uloženi kapital (5%), koja bi se ostvarila i negdje drugdje na tržištu (tzv. "trošak korištenja kapitala") i iznadprosječni, odnosno čisti ekonomski profit (2%). Stoga se i koristi izraz "zaštitna kamata", čime se ukazuje na zaštitu normalnog "troška" korištenja kapitala od oporezivanja.

Ostaje pitanje kako odrediti visinu zaštitne kamatne stope s obzirom da bi ona trebala odražavati "normalnu" stopu dobiti na tržištu. Teorija obično iznosi dva prijedloga. Prvi (npr. Kaiser, 1992., str. 71,) ističe da bi se mogla koristiti prosječna kamata koju poduzeće plaća na zajmove, no to bi moglo dovesti do znatnih razlika među poduzećima i rezultirajućih distorzija. Stoga je prihvatljiviji drugi i najčešći prijedlog (ib.; npr. Rose, 1999., str. 60) o stopi na dvogodišnje državne obveznice s obzirom da ona najbolje odražava normalni prinos nerizične srednjoročne investicije. No, u tranzicijskim državama, pa tako i Hrvatskoj, zbog nepostojanja razvijenog tržišta kapitala ova bi se stopa trebala odrediti arbitrarno, tj.

zakonom, kao što je to bio slučaj i u Hrvatskoj⁷⁵. Tako se na početku primjene ovoga sustava oporezivanja u Hrvatskoj primjenjivala stopa od 3%, a kasnije od 5%.

U slučaju inflacije, stopa se prilagođava tako da, u skladu s Fisherovom formulom, uključuje ne samo prirast na glavnici nego i na samoj kamati, odnosno (u slučaju zakonom utvrđene zaštitne kamatne stope od 5%) formula iznosi:

$$z = 5 + i + 5i/100 \quad (32)$$

pri čemu z označava stopu zaštitne kamate, a i stopu inflacije^{76,77}. Ukoliko je stopa inflacije negativna (što se stvarno i dogodilo), zaštitna kamata je iznosila 5%.

Kao što se vidi iz Pojednostavljenog primjera obračuna zaštitne kamate i porezne osnovice poreza na dobit, **ukoliko je dobit jednaka normalnoj dobiti**, dakle iznosi 5%, odnosno 5 novčanih jedinica, **tada je porezna osnovica nula** (5n.j. – 5 n.j. = 0 n.j.). Ovdje se ostvaruje **nulta stvarna (efektivna) marginalna porezna stopa na investiciju** koja nosi prosječni prinos; dakle, doslovno se ne oporezuju dohoci od kapitala na razini poduzetničkih subjekata.

Ukoliko se, međutim, ostvaruje **dobit ispod normalne stope dobiti** – npr. 3%, tj. 3 n.j., svejedno se ponavlja isti postupak, pri čemu se zaštitna kamata dokazuje kao *non wastable* porezna olakšica.⁷⁸ Dakle, u tom slučaju porezna osnovica iznosi –2 n.j. (3n.j. – 5 n.j. = –2 n.j.). **Radi se o poreznom gubitku** s kojim se postupa na potpuno isti način kao i sa svakim ostalim gubitkom: prijenos unaprijed. Iako bi teoretski najdosljedniji bio neograničeni prijenos gubitka unaprijed, za što se zalažu i zagovornici alternativnog modela (npr. Rose, 1999., str. 60), u Hrvatskoj, tada se, kao i sada, gubitak prenosio do pet godina unaprijed.⁷⁹ Međutim, za razliku od sadašnje situacije u Hrvatskoj (i uobičajene prakse ostalih zemalja), **takav se preneseni gubitak ukamaćivao, i to zaštitnom kamatom**. Na taj se način gubitak u potpunosti uzimao u obzir, tj. nadoknađivala se njegova vrijednost. Navedeno je, međutim, bio izvor relativno **visokih izgubljenih poreznih prihoda**.

Sustav je uzimao u obzir i različita **povećanja, odnosno smanjenja kapitala tijekom godine** (s obzirom da je porezna osnovica bila razlika kapitala s početka i kraja godine, koja

⁷⁵ U početku se ova stopa temeljila na eskontnoj stopi centralne banke.

⁷⁶ U Hrvatskoj su se ona za ovu svrhu mjerila stopom rasta proizvođačkih cijena industrijskih proizvoda.

⁷⁷ Kao što je poznato, Fisherova formula, za razliku od obične inflacijske prilagodbe koja se svodi na zbrajanje realne kamatne stope (ovdje 5%) i stope inflacije čime se nadoknađuje samo vrijednost glavnice, sadrži i treći element (ovdje $5i/100$), čime se nadoknađuje i vrijednost same realne kamate (tj. 5% zaštitne kamate). U slučajevima niže stope inflacije, pojednostavljena formula obične inflacijske prilagodbe još se može prihvatiti kao aproksimacija, no što je stopa inflacije viša, ona je neprihvatljivija i njena su odstupanja od Fisherove formule, odnosno stvarni inflacijski gubici kod ukamaćivanja prevelika.

⁷⁸ Može se povući paralela s *non-wastable* poreznim kreditom kod Atkinsonovog modela *flat taxa* (2.2.2.3.), odnosno svim poreznim olakšicama *non-wastable* tipa.

⁷⁹ Razlog su fiskalni razlozi. To je uobičajen rok i za većinu ostalih tranzicijskih zemalja (vidi 4.2.3. i 4.2.5.)

je, naravno, uključivala zadržanu dobit). Ona su smanjivala, odnosno povećavala već utvrđenu poreznu osnovicu⁸⁰ i još kasnije uvećavala/smanjivala ukupnu zaštitnu kamatu izračunatu na početni kapital jer je i tu trebalo izvršiti ispravke temeljem broja mjeseci od njihovog nastanka do kraja godine. Tako je apsolutni iznos, tj. značenje tih ispravaka varirao ovisno o tome kada su takve promjene kapitala izvršene (bio je to veći što su promjene bile izvršene ranije jer se zaštitna kamata obračunavala na to veći broj mjeseci). Detaljniji uvid u sve složenosti obračuna porezne osnovice i zaštitne kamate daje obrazac prijave poreza na dobit sa svim priložima iz razdoblja uporabe ovoga modela u Hrvatskoj. Iz ovoga proizlazi još jedan nedostatak ovoga sustava – njegova relativna **složenost**.

Pojednostavljeni prikaz izračuna porezne osnovice poreza na dobit kod alternativnog modela prikazuje Tablica 7:

Tablica 7: Osnovica poreza na dobit u Hrvatskoj 1994. - 2001.

+/-	Dohodak kao razlika kapitala (vlastiti kapital na kraju godine– vlastiti kapital na početku godine – povećanja kapitala + smanjenja kapitala) Različite ostale korekcije uobičajene kod poreza na dobit (amortizacija iznad porezno dopuštene, troškovi odnosno dio troškova reprezentacije i ostali porezno nepriznati troškovi, skrivene isplate dobiti, dividende i udjeli u dobiti/gubitku drugih poduzeća, previsoke dužničke / preniske vjerovničke kamate...
=	Ukupna dobit u poreznom razdoblju (godina)
-	Zaštitna kamata na vlastiti kapital na početku godine* (korigirana za njena smanjenja i povećanja uzrokovana smanjenjima i povećanjima vlastitog kapitala tijekom godine)
-	Prijenos gubitka (uvećan za zaštitnu kamatu)
=	Dobit korigirana za preneseni gubitak i zaštitnu kamatu
* vlastiti kapital uložen u druge obveznike poreza na dobit (dionice i udjeli u drugim poduzećima) se odbija od iznosa vlastitog kapitala kako se zaštitna kamata ne bi računala dvostruko (kod dva obveznika poreza na dobit)	

Izvor: Rose, 1999., str. 59, Dijagram 4: Zakon o porezu na dobit, NN 1993./109 (obradila autorica)

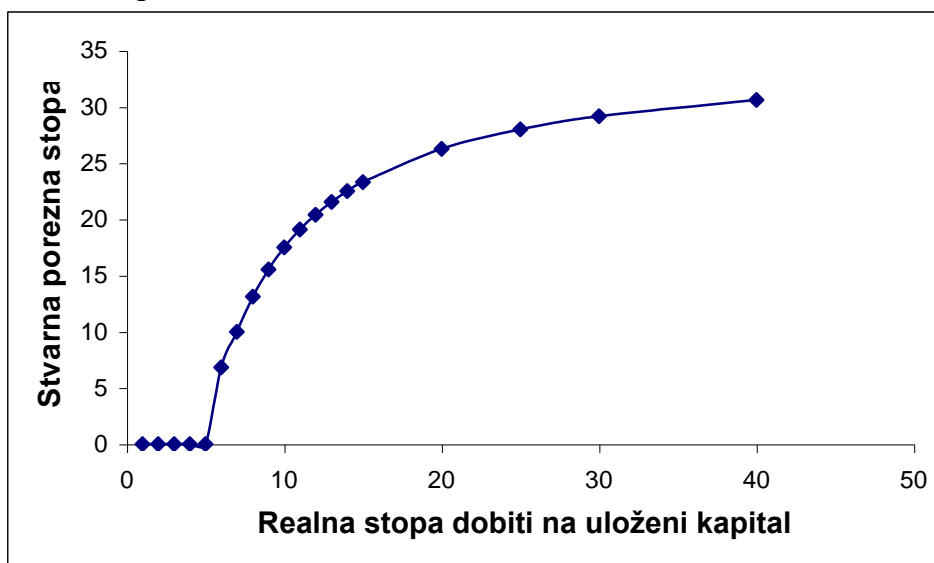
⁸⁰ Npr., ukoliko se uložilo 100 jedinica kapitala na početku godine, a još 100 jedinica kapitala sredinom godine i ostvarilo računovodstvenu dobit (pretpostavlja se da je sva zadržana) od 7.5 novčanih jedinica, to znači da je kapital na kraju godine 207.5 n.j. No, bilo bi pogrešno da tom logikom porezna osnovica (prije odbijanja zaštitne kamate) bude 207.5 n.j., već je treba korigirati za naknadno uloženi 100. Dakle, treba odbiti tih 100 n.j. (jer je to dodatno uloženi kapital, a ne ostvarena dobit), da bi se dobilo 7.5 n.j.

No, računica se kasnije - prilikom obračuna zaštitne kamate dodatno komplicira, jer nije svejedno je li se kapital uložio odmah na početku godine (pri čemu bi umjesto 100 bilo 200, što bi značilo i puno veći konačni apsolutni iznos zaštitne kamate), na samom kraju godine (pri čemu bi se taj uloženi iznos mogao jednostavno odbiti od kapitala na kraju godine, tj. uvećati za taj iznos poreznu osnovicu, ili sredinom godine. U ovom zadnjem slučaju, (prikazan primjer) od 7.5 jedinica dobiti, tj. razlike kapitala na kraju i početku razdoblja, treba odbiti ne samo 5 n.j. zaštitne kamate izračunatih na uloženi 100 n.j. na početku razdoblja (godine), već i dodatnih 2.5 n.j. zaštitne kamate izračunatih tako što se upola manja stopu zaštitne kamate (2.5% zbog samo pola godine) primijenila na naknadno (nakon pola godine) uloženi 100 n.j. To znači da je u ovom slučaju porezna osnovica jednaka nuli.

Upravo mehanizam zaštitne kamate pobija porezni poticaj bilo kojeg režima ubrzane amortizacije (detaljnije o njegovim prednostima kod klasičnog poreza na dobit vidi u 4.2.3.). Naime, povećanje amortizacijskih stopa doduše znači smanjenje dobiti, pa i kapitala na kraju razdoblja, no to se kompenzira kroz rezultirajuće smanjenje zaštitne kamate u idućoj godini (zbog manjeg vlastitog kapitala na početku iduće godine), što znači manju konačnu poreznu osnovicu u idućoj godini. Unatoč tomu, Hrvatska je na početku primjene ovoga sustava dozvoljavala samo linearnu amortizaciju, što je kasnije (1997. godine) zamijenila dozvoljavanjem ubrzane amortizacije (udvostručenje amortizacijskih stopa, tj. skraćenje vijeka trajanja na polovicu).⁸¹

Upravo neoporezivanje kamate na vlastiti kapital, tj. odbijanje zaštitne kamate stvaralo je svojevrsni učinak indirektnog progresije, sličan već objašnjenome kod poreza na dohodak tj. *flat taxa* (vidi 2.2.2.3.). No, ovdje se ne odbija apsolutno isti, već relativno (s obzirom na uloženi kapital) isti iznos. Navedeno zorno prikazuje Grafikon 2.

Grafikon 2: Stvarna (prosječna) porezna stopa za određenu realnu stopu dobiti na uloženi kapital

Vidi se da se do realne stope dobiti od 5% ne plaća porez na dobit, pa je stoga i stvarna porezna stopa nula. Stvarnu poreznu stopu računa se tako da se iznos poreza podijeli s ukupnim početnim iznosom dobiti (radi jednostavnosti mogu se zadržati prethodne pretpostavke o 100 jedinica uloženog kapitala). Dakle, s porastom dobiti iznad 5% (tj. 5. n.j.) na razliku iznad 5 n.j. primjenjuje se relevantna porezna stopa (ovdje 35%) i tako dobiveni

⁸¹ Navedeno ipak dokazuje brigu, odnosno usmjerenost prvenstveno na kratkoročne - trenutne učinke.

apsolutni iznos stavlja se u odnos s iznosom dobiti.⁸² Vidi se da s porastom realne stope dobiti (uz isti uloženi kapital) raste i stvarna stopa dobiti. No, taj rast izostaje do stope od 5%, nakon čega je on ubrzan, a onda sve sporiji. Tako za natprosječne stope dobiti zapravo postoji progresivno oporezivanje mjereno u odnosu na ukupnu dobit.

Dakle, za dobit od 5% (normalnu stopu dobiti), stvarna stopa dobiti iznosi 0%, čime se postiže učinak kao i kod *cash flow* poreza, i to njegove S-osnovice, odnosno R+F-osnovice, tj. normalna stopa dobiti nije oporezovana – vrijednost poreza iznosi nula. Natprosječna dobit je oporezovana samo za razliku iznad normalne stope dobiti.

2.2.4.2. Specifičnosti oporezivanja dohotka obrtnika kod alternativnog modela

Oporezivanje poduzetnika - fizičkih osoba moralo je prvenstveno zadovoljiti kriterije **jednostavnosti** (uzeti u obzir činjenicu da poduzetnici ne vode knjige sukladno međunarodnim računovodstvenim standardima), a opet zadržati osnovnu prednost alternativnog modela oporezivanja poduzetnika – zaštitnu kamatu.

Iz tog razloga se **porezna osnovica** nije utvrđivala kao razlika vlastitog kapitala (niti direktno kao računovodstvena dobit), nego već postojećim **načelom blagajne (primici minus izdaci)** koje se primjenjivalo samo na realne transakcije. Zapravo se može reći da se radilo o svojevrsnoj R-osnovici *cash flow* poreza (no, uz bitno odsustvo jednokratnog otpisa). I ovdje je njegov izostanak nadoknađen **zaštitnom kamatom** koja se nije obračunavala na uloženi vlastiti kapital, već **samo na knjigovodstvenu vrijednost uložene dugotrajne realne imovine. Ta se kamata odbijala od dobiti, tj. dohotka** (prema poreznoj terminologiji) izračunatog kao razlika primitaka i izdataka (koji su uključivali i amortizaciju).

Dakle, ovom je zaštitnom kamatom, slično kao i zaštitnom kamatom na vlastiti kapital obuhvaćen i inflacijski učinak te postignuta irelevantnost ubrzanе amortizacije (smanjuje se vrijednost realne imovine, što znači i manju zaštitnu kamatu u budućnosti).

Uz pretpostavku ne samo jednakosti kamate u užem smislu i zaštitne kamate, već i jednakosti kamate na vlastitu financijsku imovinu (kamate na dane posudbe) i kamate na tuđi kapital (kamate na primljene posudbe), ova zaštitna kamata na vrijednost uložene realne imovine⁸³ ima isti učinak kao i zaštitna kamata na uloženi vlastiti kapital. Navedeno je zorno prikazano Shemama 1 i 2.

⁸² Npr. za 10% realne stope dobiti, uz uloženi 100 n.j. dobiva se iznos dobiti od 10 n.j. i porezna osnovica (nakon odbitka zaštitne kamate) od 5 n.j. Iznos poreza je $0.35 \times 5 \text{ n.j.} = 1.75 \text{ n.j.}$, što u odnosu na ukupnu dobit od 10 n.j. iznosi $1.75 / 10 = 0.175$, odnosno 17.5%.

⁸³ Zbog načela gotovinskog tijeka, stavka realne imovine se pojednostavljeno svodi na dugotrajnu imovinu.

Shema 1: Obračun zaštitne kamate na vrijednost uložene realne imovine

		Bilanca		
		Imovina	Obveze	
Odbijanje kamata na RI	Realna imovina RI	Dionički kapital DK		
	Financijska imovina FI	Dužnički kapital DK	Troškovi kamata se ne odbijaju	
Dohodak od kamata izuzet je od poreza				

Porezno odbitni troškovi kapitala: k RI

Izvor: Wiswesser, 1999., str. 92

Shema 2: Obračun zaštitne kamate na uloženi vlastiti kapital

		Bilanca		
		Imovina	Obveze	
Dohodak od kamata je oporeziv	Realna imovina RI	Dionički kapital DK	Zaštitna kamata se odbija	
	Financijska imovina FI	Dužnički kapital DK	Kamata na dug se odbija	

Porezno odbitni troškovi kapitala: $k_{DK} + k_{DK} - k_{FI} = k_{RI}$

Izvor: Wiswesser, 1999., str. 94

Vidljivo je da je, uz navedenu pretpostavku, odbijanje zaštitne kamate na knjigovodstvenu vrijednost realne imovine jednako odbijanju zaštitne kamate na uloženi vlastiti kapital.

No, navedena je pretpostavka nelogična. Sasvim je nerealno pretpostaviti da su kamatne stope koje se plaćaju na različite oblike posuđenog (tuđeg) kapitala jednake kamatnim stopama koje se zarađuju kroz različita financijska ulaganja (naše posudbe drugima). Nadalje, kamate u užem smislu u ono doba su u pravilu bile više od zaštitne kamate. Upravo to je došlo do izražaja i u Hrvatskoj i stvorilo vodoravnu nejednakost i rezultirajuće odstupanje od neutralnosti. Naime, različite visoke zarade na kamatama, dakle financijskoj imovini, posebice u slučaju «neto posuditelja», tj. pretežitih vjerovnika, u potpunosti su bile izuzete od oporezivanja, za razliku od zarada na realnoj imovini koje su bile oporezovane (ukoliko su prelazile 5% dobiti). Kod trgovačkih društava je, za razliku od toga, sva dobit bila jednako tretirana. Obrnuto vrijedi za pasivne kamate (kamate na posuđeni kapital), gdje se dužnicima koji su u ono doba bili opterećeni visokim kamatama, to nije priznavalo kao porezno odbitna stavka. Postojala je, dakle, privilegiranost financijskih transakcija u odnosu na realne, ukoliko se kod prethodnih postiže veći prinos, što je bilo u skladu s trenutnom situacijom na hrvatskome tržištu. Nadalje, javljalo se i relativno diskriminiranje financiranja dugom u odnosu na vlastiti kapital.

Drugi nedostatak ovog modela (Wiswesser, 1999., str. 92-93) je neuzimanje u obzir držanja gotovine (blagajna, novac na tekućem/žiro računu). Naime, ovaj oblik financijske imovine donosi nikakvu ili vrlo malo kamatu. Takvi gubici zbog držanja neophodnih količina gotovine se, naravno, kompenziraju većim prinosom ostalih oblika imovine, prvenstveno realne. No, ovdje ti gubici nisu uzeti u obzir za porezne svrhe, jer se zaštitna kamata obračunavala samo na realnu imovinu, za razliku od obračuna zaštitne kamate na cjelokupni uloženi vlastiti kapital.

2.2.4.3. Kritike alternativnog modela

S obzirom da je većina kritika za oporezivanje obrtnika upravo iznesena u prethodnoj tematskoj jedinici, ovdje će se pažnja usmjeriti na osnovne kritike modela zaštitne kamate prvenstveno kod poreza na dobit, koje su jednim dijelom rezultirale njegovim ukidanjem.

Već je spominjana i relativna **složenost** modela, uzrokovana ne samo utvrđivanjem početne osnovice kao razlike kapitala na kraju i na početku razdoblja, već posebice kasnijim

obračunom zaštitne kamate, tj. njenom korekcijom za sva uvećanja i umanjenja kapitala. Ovome treba dodati i različita druga uvećanja i smanjenja početne porezne osnovice, što je sve zajedno znatno udaljavalo konačnu poreznu osnovicu od računovodstvene dobiti.

Nadalje, spomenuti su i znatni **gubici poreznih prihoda** zbog odbijanja zaštitne kamate od dobiti. To je posebice bilo izraženo u vremenima nešto veće inflacije (npr. 2000. godine nominalna zaštitna kamata iznosila je «čak» 11,2%). Ne samo da se time smanjivala porezna osnovica, već je dolazilo i do «poreznog gubitka», tj. poduzeća koja inače ne bi bila u gubitku u porezne svrhe dolazila su u situaciju gubitka upravo zbog zaštitne kamate. Navedeno je dovelo do gubitka poreznih prihoda. No, zanimljivo je reći da je kasnijim promjenama sustava ukidanje zaštitne kamate «iskorišteno» za smanjenje stope poreza na dobit od 35% na 20%; dakle, nije se željelo nadoknaditi «porezni rashod»⁸⁴ koji je rezultirao iz zaštitne kamate, već su promjene bilo prihodno neutralne.

Dodatno, često se isticalo da se institutom zaštitne kamate **diskriminiraju radno intenzivne djelatnosti** u odnosu na kapitalno intenzivne. Svojevrsna diskriminacija ulaganja u ljudski kapital jedan je od osnovnih nedostataka svih potrošnih koncepata.

Zaštitna kamata je relativno skupa, pa samim time i relativno manje efikasna jer je **usmjerena i na stari i na novi kapital**. Ona, doduše, potiče zadržavanje dobiti i ulaganja (jer oboje povećava vlastiti kapital) – dakle, stvaranje novog kapitala, no s obzirom da se računa na cjelokupni (kumulirani) kapital, porezna ušteda se širi i na stari kapital. Bilo bi isplativije usmjeriti olakšicu samo na formiranje novog kapitala, čime bi se zadržao poticajni element, a istovremeno smanjio negativni fiskalni učinak. Upravo ovakvo usmjeravanje olakšice samo na novi kapital postoji u nekim kasnijim varijantama, točnije rečeno elementima alternativnog modela (zaštitne kamate), što će biti detaljnije prezentirano u 2.2.4.4.

Kao rezultat prethodnog nedostatka, zaštitna kamata je bila od **veće koristi za velika poduzeća** iz predtranzicijskog razdoblja čija je vrijednost aktive bila dodatno precijenjena uslijed privatizacijskog procesa. Na taj način su ona nakon izvršene privatizacije dobivala puno veću korist od zaštitne kamate nego novoosnovana manja nova poduzeća.

Već spomenuto nepostojanje jednakosti između zaštitne kamate i kamate na zajmove uzrokovalo je dodatni **poremećaj na relaciji vlastiti kapital – tuđi kapital**.

Naposljetku, jedna od često navedenih kritika onoga vremena bila je da imamo sustav **različit** od ostalih zemalja Europe i svijeta. Iako je to točno, treba napomenuti da je takav

⁸⁴ tj. izgubljeni porezni prihod

sustav (za razliku od standardnog modela) kompatibilan s postojećim ugovorima o izbjegavanju međunarodnog dvostrukog oporezivanja (Lončarević, 2004.).

2.2.4.4. Primjena modela u drugim državama

Iako je Hrvatska najdosljednije primijenila alternativni model, tj. zaštitnu kamatu, neki njeni elementi su se nešto kasnije (krajem devedesetih) javili i u drugim državama. Ovdje prije svega treba spomenuti **Italiju i Austriju**.⁸⁵

U obje se države nastojao smanjiti prethodno opisani gubitak poreznih prihoda od zaštitne kamate, a s druge strane maksimalno zadržati poticajni element, i to tako da ga se što više usmjeri, odnosno suzi na nove investicije, točnije rečeno, na njihovo povećanje. Tako se dio dobiti do iznosa zaštitne kamate nije izuzimao od poreza, već oporezivao sniženom stopom (u odnosu na normalnu stopu dobiti). Nadalje, zaštitna kamata nije se računala na cijeli uloženi vlastiti kapital, već na kvalificirani porast vlastitog kapitala.

Navedeni porast kapitala u Italiji se računao s obzirom na početno razdoblje (IBFD, 2002.).

U Austriji je primijenjen još složeniji sustav, gdje je kvalificirani porast kapitala (na koji se obračunavala zaštitna kamata) bio određen kao razlika prosječnog kapitala u tekućoj godini i najvišeg prosječnog kapitala u zadnjih sedam godina.⁸⁶ Vidljivo je kako se ovdje još više vodilo računa o smanjenju poreznog rashoda i sužavanju inicijative.

No, **ovi su sustavi ukinuti za nekoliko godina**.⁸⁷ U Austriji je snižena stopa (25%) ionako postala irelevantna kada se standardna stopa dobiti smanjila na njenu razinu. Nadalje, oba su sustava željela biti što jednostavnija i bliža uobičajenom, tj. klasičnom načinu oporezivanja dobiti u EU. Naravno, navedeno su pratili i daljnji naponi za ukupnim sniženjem poreznog opterećenja. No, postojeći se sustav pokazao i neefikasnim jer su ga uglavnom koristile velike kompanije. Nadalje, poticao je već postojeća razvijena poduzeća na pretjerano investiranje umjesto na raspodjelu dobiti. Navedeno je diskriminiralo nova poduzeća koja još nisu imala akumuliranih profita (OECD, 2006.b, str. 6).

⁸⁵ Austrija od 1998.; Italija od 2000. Ovome se može dodati i primjer Brazila (Keen, King, 2002., str. 402; Genser, 2006., str. 283).

⁸⁶ Naravno, počevši samo od 1998. godine kada je sustav započeo u Austriji.

⁸⁷ 2004. u Italiji (OECD, 2006.b, str. 6) i 2005. u Austriji (Genser, 2006., str. 283).

Noviji primjer je **Okrug Brčko u Bosni i Hercegovini** gdje je alternativni model u primjeni od 2004. godine (npr. Nguyen-Thanh, Rose, 2006., str. 557-559). Porezna osnovica ima elemente *cash flow* poreza i klasičnog poreza na dobit. Točnije rečeno, zbog likvidnosnih problema u BiH, poduzećima bi bio preveliki teret plaćati porez na klasičnu računovodstvenu dobit, tj. dobit izračunanu prema načelu nastanka događaja. S druge, pak, strane, čisti *cash flow* porez značio bi prevelik gubitak prihoda za državu (većina poduzeća bi na početku primjene sustava iskazala porezni gubitak). Osim toga, on i nije usklađen s međunarodnim propisima o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja (za razliku od alternativnog modela).

Tako je kompromis nađen u poreznoj osnovici koja se, slično kao i kod naših obrtnika u doba alternativnog modela, nalazi između *cash flow* modela i klasičnog računovodstvenog modela nastanka događaja (naravno, uz uključenje zaštitne kamate). Porezna se osnovica temelji na načelu novčanog tijeka, no nema jednokratnog otpisa, već se primjenjuje amortizacija. Osim toga, nema relevantnih priljeva i odljeva temeljem financijskih transakcija⁸⁸ osim kamata. Zaštitna se kamata primjenjuje na sav uloženi vlastiti kapital.⁸⁹

Naposljetku, **od 2006.** godine, **Belgija** je prva europska država koja će svojim poduzećima dozvoliti odbijanje zaštitne kamate (*notional interest*) na uloženi vlastiti kapital. Odbijanje je dozvoljeno za obveznike poreza na dobit. Stopa zaštitne kamate utvrđena je na temelju kamatne stope na desetgodišnje državne obveznice, no ne smije prelaziti 6,5%. Maksimalna razlika između stopa dviju godina za redom ne smije biti veća od jednog postotnog boda.

Neiskorišteni dio zaštitne kamate u određenoj godini može se prenositi unaprijed do sedam godina. No, ukoliko kompanija koristi odbitak investicijske rezerve⁹⁰ u dotičnoj godini, zaštitna kamata se ne može koristiti u toj i iduće dvije godine, no razdoblje prenošenja unaprijed u tom se slučaju produžuje za onoliko godina koliko se zaštitna kamata nije koristila.

⁸⁸ Npr. priljevi temeljem uzimanja kredita, odnosno primljene otplate danih kredita, odljevi temeljem davanja kredita, odnosno otplaćivanja uzetih kredita

⁸⁹ No, bilanca je djelomično pojednostavljena zbog djelomične primjene načela novčanog tijeka (*cash flow* modela) (detaljnije o tome vidi: Nguyen-Thanh, Rose, 2006., str. 558).

⁹⁰ Mala i srednja poduzeća mogu, pod određenim uvjetima, koristiti porezno izuzetu investicijsku rezervu do 50% dobiti uz gornju granicu od maksimalno EUR 37,500. Ova rezerva za investicije mora se investirati unutar tri godine u dugotrajnu imovinu za koju poduzeće može koristiti olakšicu tipa investicijskog odbitka od osnovice (za investicije u istraživanje i razvoj s pozitivnim ekološkim učincima, odnosno zaštitom energije, plovne objekte, poduzeća s manje od 20 zaposlenih...). O različitim poreznim poticajima investiranju vidi [4.2.](#)

SAŽETAK (2.2.)

Potrošni koncept i njegovi modeli nude rješenje mnogih nedostataka dohodovnog koncepta – prije svega, problema dvostrukog oporezivanja štednje. Razlikujemo tzv. standardni model, čija je osnovica potrošnja koju dobijemo tako da dohodak umanjimo za štednju, te alternativni model, čija osnovica isključuje dohotke od kapitala, tj. oporezuje samo dohotke od rada.

Argumentacija u korist koncepta potrošnje prošla je razvoj od temeljenja na specifičnom shvaćanju pravednosti preko ekonomskog temeljenja do naglaska na jednostavnosti. No, temeljna je značajka sprečavanje porezne diskriminiranosti štednje, odnosno potrošnja kao porezna osnovica. U slučaju standardnog modela to se ostvaruje na godišnjoj i životnoj razini, dok u slučaju alternativnog (godišnje oporezivanje dohotka od rada) samo na razini cijelog života. Prisutne su različite varijante samog temeljnog (standardnog) modela s obzirom na tretman nekretnina, nasljedstva i darova, kredita, progresiju, te same porezno priznate štednje, čime se kao dužan prateći element uvodi i alternativni (*prepayment*) model.

Potonji svoju ekvivalenciju sa standardnim modelom temelji na pojednostavljenom modelu životnog ciklusa. Navedena pojednostavljenja, odnosno apstrahiranja ujedno su i ograničenja - nedostaci ekvivalencije. Radi se o početnoj pretpostavci da ne postoji kapital niti dohodak temeljem kapitala, nema nasljedstva i darova, da je tržište kapitala savršeno, te da je porezna stopa proporcionalna i konstantna.

Temeljna prednost alternativnog modela je njegova jednostavnost, što ga čini pogodnim za zemlje u razvoju i tranzicijske ekonomije i što je bio glavni razlog njegove primjene u Hrvatskoj.

Iako je teoretski najdosljednije postojanje samo individualnog poreza na potrošnju, praktični i fiskalni razlozi zahtijevaju njegovu nadopunu adekvatnim porezom na potrošnju na razini poduzeća. Radi se o različitim modalitetima *cash flow* poreza (standardni oblik), odnosno neoporezivanja "normalne" dobiti, tj. kamate na vlastiti kapital (alternativni oblik). Navedeni oblik poreza na dobit u konceptu potrošnje automatski isključuje postojanje analiziranih distorzija kod poreza na dobit u okviru koncepta dohotka. Alternativni je oblik primijenjen u svom punom obliku u Hrvatskoj te u Austriji i Italiji. Trenutno ga primjenjuju samo Belgija i Okrug Brčko.

Može se zaključiti da potrošni koncept uglavnom nije zaživio u praksi, no primjenjuju se mnogi njegovi elementi (npr. izuzimanje od oporezivanja različitih dohodaka od kapitala /

njihovo blaže oporezivanje, ubrzana amortizacija, rjeđe mogućnosti jednokratnog otpisa, odbijanje pojedinih oblika štednje – posebice mirovinske...).

KONTROLNA PITANJA (2.2.)

1. Navedite i objasnite temeljne karakteristike dva modela koncepta potrošnje na individualnoj razini! Navedite elemente obaju modela u Hrvatskoj!
2. U čemu se sastoji temeljna argumentacija standardnog modela oporezivanja potrošnje?
3. Kako se pojednostavljeno dolazi do porezne osnovice kod standardnoga modela oporezivanja potrošnje na individualnoj razini?
4. Koji su porezno relevantni primici i izdaci kod izračuna osobnog *cash flow* poreza?
5. Koji su modaliteti standardnoga modela oporezivanja potrošnje na individualnoj razini?
6. Zašto do sada niti jedna zemlja u potpunosti nije primijenila standardni model?
7. U čemu se sastoji ekvivalencija između standardnoga i alternativnog modela? Kritički se osvrnite na dosadašnji hrvatski porezni sustav!
8. Koje su prednosti alternativnoga modela u odnosu na standardni?
9. Objasnite temeljne karakteristike modela hrvatskoga poreza na dohodak kao prve primjene alternativnog modela u praksi!
10. Koje su osnovne karakteristike Hall-Rabushkina *flat tax*?
11. Zašto *flat tax* u pravilu nema učinak proporcionalnog poreza?
12. Koja je razlika u progresivnosti između *flat tax* i klasičnoga poreza na dohodak?
13. Koje su očekivane prednosti *flat tax*?
14. Objasnite Atkinsonov prijedlog *flat tax*!
15. Što su *cash flow* porezi na razini poduzetničkih subjekata?
16. Nabrojite i objasnite temeljne oblike *cash flow* poreza!
17. U čemu se danas očituje aktualnost *cash flow* oporezivanja?
18. Objasnite temeljne karakteristike poreza na dobit umanjenog za zaštitnu kamatu koji se svojedobno primjenjivao u Hrvatskoj!
19. Koje su bile osnovne prednosti, a koji nedostaci zaštitne kamate u Hrvatskoj?
20. Koje su bile specifičnosti primjene zaštitne kamate za obrtnike u Hrvatskoj?
21. Koji su bili osnovni nedostaci alternativnog modela oporezivanja poduzetnika u Hrvatskoj?
22. U kojim je zemljama i kako primijenjen model zaštitne kamate?
23. Kakva je, po Vašem mišljenju, sudbina zaštitne kamate u suvremenim poreznim sustavima?

2.3. USPOREDBA DOHODOVNOG I POTROŠNIH MODELA

Usporedba dohotka i potrošnje kao porezne osnovice izravnog oporezivanja provodi se uvažavajući temeljne kriterije svake porezne analize – one **ekonomske efikasnosti, horizontalne i vertikalne pravednosti, te porezno tehničke i fiskalne**. Na kraju se iznosi rezultat utjecaja oba modela na porezne sustave u praksi: **hibridnost postojećih praktičnih modela**, te se iznosi model **dualnog poreza na dohodak** kao svojevrsni sustavni hibridni model.

2.3.1. Aspekti ekonomske efikasnosti

Ekonomska efikasnost u smislu neutralnosti (vidi i tekstni okvir Tri koncepta efikasnosti kod poreza) najčešće je spominjani temeljni argument zagovaratelja oporezivanja potrošnje. No, odmah na početku treba istaknuti kritiku ovog stava, tj. nepostojanje apsolutno neutralnog poreza jer i oporezivanje potrošnje i oporezivanje dohotka osim učinka dohotka posjeduju i učinke supstitucije; dakle, različite distorzije. Nadalje, eventualna odluka u korist jednog oblika potrošnje, kao potencijalno neutralnije osnovice, podrazumijeva eventualne promjene u njezinim poreznim stopama, odnosno poreznom opterećenju ostalih izvora kako bi se održala željena količina poreznih prihoda. Ta promjena, međutim, dovodi do novih poremećaja.

Treba istaknuti da je osnovna prednost potrošnje u odnosu na dohodak **nepostojanje porezne privilegiranosti sadašnje potrošnje u odnosu na buduću** (učinak supstitucije sadašnje za buduću potrošnju ne djeluje). Uzrok je u tome što **ne postoji tzv. "dvostruko oporezivanje štednje" koje se javlja kod poreza na dohodak** (a dodatno se još pojačava porezom na dobit). Navedeno je zorno prikazano u Usporedbi poreznog tretmana štednje i potrošnje dohodovnog koncepta i oba modela potrošnog koncepta.

Usporedba poreznog tretmana štednje i potrošnje dohodovnog koncepta i oba modela potrošnog koncepta

Pretpostavke: prosječna porezna stopa od 40%, prinos (kamata u širem smislu) od 10%

Klasični porez na dohodak (Haig-Simonsov porez na dohodak)

Osoba A (štedi)

Godina	Potrošnja	Štednja	Porez
1	30.000	30.000	40.000 (=100.000 x 40%)
2	91.800	0	41.200 (=103.000 x 40%)

Ukupno porezno opterećenje: $(40.000 + 41.200/1.1) = 77.455$

Osoba B (ne štedi)

Godina	Potrošnja	Štednja	Porez
1	60.000	0	40.000 (=100.000 x 40%)
2	60.000	0	40.000 (=100.000 x 40%)

Ukupno porezno opterećenje: $(40.000 + 40.000/1.1) = 76.364$

Standardni model izravnog oporezivanja potrošnje Porez na dohodak umanjen za štednju

Osoba A (štedi)

Godina	Potrošnja	Štednja	Porez
1	30.000	50.000	20.000 (=50.000 x 40%)
2	93.000	0	62.000 (=155.000 x 40%)

Ukupno porezno opterećenje: $(20.000 + 62.000/1.1) = 76.364$

Osoba B (ne štedi)

Godina	Potrošnja	Štednja	Porez
1	60.000	0	40.000 (=100.000 x 40%)
2	60.000	0	40.000 (=100.000 x 40%)

Ukupno porezno opterećenje: $(40.000 + 40.000/1.1) = 76.364$

Alternativni model izravnog oporezivanja potrošnje Porez na dohodak umanjen za kamatu

Osoba A (štedi)

Godina	Potrošnja	Štednja	Porez
1	30.000	30.000	40.000 (=100.000 x 40%)
2	93.000	0	40.000 (=100.000 x 40%)

Ukupno porezno opterećenje: $(40.000 + 40.000/1.1) = 76.364$

Osoba B (ne štedi)

Godina	Potrošnja	Štednja	Porez
1	60.000	0	40.000 (=100.000 x 40%)
2	60.000	0	40.000 (=100.000 x 40%)

Ukupno porezno opterećenje: $(40.000 + 40.000/1.1) = 76.364$

Nepostojanje dvostrukog oporezivanja štednje kod potrošnih modela rezultira **jednakom sadašnjom vrijednošću poreznog opterećenja štednje i potrošnje**. Radi se o već spominjanoj **nultoj efektivnoj (stvarnoj) poreznoj stopi**, koja se, kao što je već istaknuto, ostvaruje samo pod pretpostavkom jednake stope prinosa (kamatne stope) i konstantne porezne stope, kao što je prikazano u nastavku.

Izračun marginalne efektivne porezne stope t_e na štednju u sva tri slučaja iz Usporedbe poreznog tretmana štednje i potrošnje dohodovnog koncepta i oba modela potrošnog koncepta

$$t_e = \frac{\text{Prinos prije poreza} - \text{prinos poslije poreza}}{\text{Prinos prije poreza}}$$

Dohodovni koncept/model

30.000 \Rightarrow 33.000 \Rightarrow 31.800 Porez : 3.000 x 0.4 = 1.200
 Prinos prije poreza = 0.1 Prinos poslije poreza: 1.800 / 30.000 = 0.06

$$t_e = \frac{0.1 - 0.06}{0.1} = 0.4$$

Koncept potrošnje - Standardni model

30.000 \Rightarrow 50.000 \Rightarrow 55.000 \Rightarrow 33.000
 1. godina: porezna ušteda = 20.000
 2. godina: porez: 55.000 x 0.4 = 22.000
 Prinos poslije poreza: 3.000/30.000 = 0.1
 Prinos poslije poreza = Prinos prije poreza $\Rightarrow t_e = 0$

Koncept potrošnje - Alternativni model

30.000 \Rightarrow 33.000
 Prinos poslije poreza = Prinos prije poreza $\Rightarrow t_e = 0$

Ovome treba dodati i neoporezivanje normalne dobiti poduzeća, odnosno nultu efektivnu poreznu stopu.

Pretpostavlja se da bi ista pretporezna i poslijeporezna dobit od štednje (dakle, nepostojanje oporezivanja za normalnu dobit) **trebala utjecati na povećanje štednje** (i investiranja) kod bilo koje varijante poreza na potrošnju u odnosu na porez na dohodak. Međutim, **niti porezna teorija, a niti empirijska istraživanja ne potvrđuju u cijelosti ovu tvrdnju.**⁹¹ Naime, štednja nije samo funkcija veličine budućih prinosa od štednje, već i tekućeg (kao i budućeg) dohotka, te niza drugih činitelja. Osim učinka supstitucije (nekompenzirana elastičnost potražnje za budućom potrošnjom), koji može biti značajan, tu je

⁹¹Npr. OECD, 1987.; Bradford, 1980., str. 98-101; Musgrave, 1989., str. 304; Sanford, 1992., str. 126; Bosworth, Burtless, 1992., str. 21-22; OECD, 1994.a; Gravelle, 1994., str.13-29; Boyer, Russell, 1995., str. 367; Sever, 1996., str. 303; Gordon, 2000.; Weisbach, 2000.; Ventura, 1999.; OECD, 2006.a;...

i učinak dohotka koji može djelovati u suprotnom smjeru.⁹² Tako može doći do pada štednje za postizanje određene unaprijed utvrđene željene razine budućeg dohotka (npr. kod mirovinske štednje), kao i do smanjenja pretporeznog prinosa od štednje. Ističe se i neosjetljivost štednje na neto (poslijeporeznu) stopu prinosa, što je argument koji često ističu zagovornici poreza na dohodak. U tom bi slučaju različite porezne olakšice za štednju, uključujući i potpunu olakšicu za tekuću štednju, odnosno njene buduće prihode (standardni i alternativni modeli potrošnje) dovele samo do gubitka poreznih prihoda u odnosu na dohodak bez adekvatnog poticaja štednji. "Čini se da je porezna politika, u najboljem slučaju, nesiguran instrument utjecaja na ... štednju" (Boyer, Russel, 1995., str. 367)⁹³.

Međutim, nesumnjiva prednost potrošnih koncepata leži u **neselektivnom poticaju cjelokupnoj štednji**, za razliku od koncepta dohotka, koji se u praksi erodira u hibridni oblik između dohotka i potrošnje putem različitih tehnika poreznih poticaja pojedinim oblicima štednje, čime se neki porezno privilegiraju, a drugi porezno diskriminiraju. Naravno, u okviru dohodovnog koncepta također bi se mogla ostvariti neutralnost kroz identično oporezivanje svih štednih oblika, čemu teorija teži, ali je malo vjerojatno da bi se države u praksi odrekle mogućnosti bilo kakvog poticaja štednje. No, postoji i mogućnost dodatnog modificiranja potrošnih koncepata u praksi u vidu diferenciranog tretmana za određene oblike štednje (kao što to npr. pokazuje primjer tretmana investicije u vlastiti dom).

Također je nužno istaknuti **razliku između standardnog i *prepayment* modela u smislu poticanja samo nove štednje/investicija, za razliku poticanja sveukupne (pa i već postojeće) štednje i investicija.**

Međutim, razlozi **jednostavnosti** potonjega posebno su važni i kod međunarodnih aspekata (olakšano sklapanje ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja).

Skepsi u pogledu pozitivnih učinaka na štednju treba pridodati i onu s obzirom na **radni napor**. Oni ovise o tome jesu li pojedinci spremni raditi više zbog veće buduće potrošnje ili zbog veće sadašnje potrošnje. U prvom će slučaju porez na potrošnju imati bolje učinke od poreza na dohodak, dok će u drugom slučaju vrijediti suprotno. S obzirom da je utjecaj na radni napor također rezultanta učinka supstitucije i učinka dohotka, teorija teško može dati konačne odgovore. Tako bi regresivnost ovog poreza trebala poticati radni napor, ali se zbog pretpostavljene veće porezne stope nego kod poreza na dohodak (ukoliko se želi

⁹²Gravelle ističe (Gravelle, 1994., str. 28) da izražajnost učinka dohotka ovisi o načinu financiranja smanjenja poreznog opterećenja. Ukoliko je izvor financiranja deficitno financiranje, ovaj bi učinak trebao biti veći nego u slučaju supstitucije ostalim porezima.

⁹³No, iako količina štednje doista nije funkcija budućeg prinosa od štednje, plasman (alokacija) te štednje (na međunarodnoj razini) jest. Slično vrijedi i za investicije. Navedeno je od posebnog značaja za male države.

sačuvati istu razinu poreznih prihoda) ističu i negativni učinci. Empirijska istraživanja o utjecaju visine porezne stope poreza na plaće i ponude radne snage (npr. Sanford, 1992., str. 153-164; Bosworth, Burtless, 1992., str. 6 i 9) također ne daju konačan odgovor o prevladavanju jednog od ova dva učinka.

Neosporno je, međutim, da izravni porezi na potrošnju dovode do **relativnog poskupljenja radne snage u odnosu na kapital**, što nesumnjivo ima kratkoročne učinke na njezinu potražnju, pa i dugoročne na njezinu ponudu. Navedeno je u suprotnosti sa suvremenim trendovima konkurencije u svjetskoj ekonomiji, koji se, kao što je poznato, sve više temelje na znanju, a sve manje na realnim investicijama (Boyer, Russell, 1995., str. 364; Blažić, 1995., str. 478).

Što se tiče spremnosti na preuzimanje rizika, superiornost potrošnje u odnosu na dohodak obrnuto je proporcionalna stupnju povoljnog tretmana gubitka u okviru dohodovnog koncepta. To znači da se odgovarajućim sustavom tretmana gubitka dohodovni koncept također može učiniti neutralnim za preuzimanje rizika.

Iz Prikaza 3a (i 3b) najjednostavnije je uočiti sve ekonomske prednosti potrošnih varijanti oporezivanja poduzeća. Nestaju sve distorzije klasičnog poreza na dohodak.

Prije svega, **ne javlja se distorzija na relaciji korporacijski - nekorporacijski sektor** iz razloga što svi noviji potrošni modeli predviđaju jedinstveni tretman svih poduzetničkih oblika, dok se i tamo gdje to nije bio slučaj, radilo samo o različitim varijantama izravnog oporezivanja potrošnje.

Nadalje, pošto se u slučaju poduzeća radi isključivo o dohotku od kapitala, "jednostruko" oporezivanje štednje/investicija unutar koncepta izravnog oporezivanja potrošnje implicira **nultu efektivnu poreznu stopu na investicije** (u poduzeće). Na taj način se postiže investicijska neutralnost jer relevantna stopa poreza "na dobit" ne predstavlja porezni klin, kao ni dodatno porezno opterećenje uz postojeći porez "na dohodak". U slučaju ostvarenja iznadprosječne stope prinosa, ona je, za razliku od oporezivanja na individualnoj razini, oporezivana. U sustavima *cash flow* poreza to se ostvaruje automatski, dok je u alternativnom slučaju to ostvareno institutom zaštitne kamate. Na taj način iznadprosječno profitabilni subjekti nisu porezno privilegirani kao što je to slučaj kod alternativnog modela na individualnoj razini.

Zajedničko promatranje oporezivanja na individualnoj i poduzetničkoj razini ne uključuje samo investicijsku, već **i financijsku neutralnost**. Za razliku od dohodovnog koncepta, **ne postoji privilegirana dužničkog u odnosu na vlastiti kapital**. U slučaju uzimanja u obzir samo realnih transakcija, financiranje je porezno irelevantno, dok su u

slučaju proširenja i na financijske transakcije odbačna stavka ne samo dužničke kamate, već i otplate, dok su uzimanja kredita pribitna stavka. U slučaju alternativnog modela, ova se neutralnost postiže kroz odbijanje kamate na dug, kao i kamate na vlastiti kapital.

Sljedeći aspekt financijske neutralnosti je u **prestanku porezne privilegiranosti zadržane dobiti u odnosu na raspoređenu** i iz toga proizlazeće distorzije u financiranju zadržanom dobiti, odnosno novim dioničkim kapitalom. Izostanak dvostrukog⁹⁴ oporezivanja dividendi (pa i kapitalne dobiti) uzrokovan je već spomenutom nultom poreznom stopom na razini poduzeća. Primjeri različitih modaliteta financiranja, unatoč pretjeranom pojednostavljenju, to jasno potvrđuju.

Slično kao i kod poreznog poticanja štednje, i ovdje se može izraziti **skepsa** u vezi opravdanosti poreznog poticanja investicija. Investicijske odluke ne temelje se toliko na poreznim razlozima, odnosno poticajima, koliko na mogućnostima za buduću potrošnju (dotičnih proizvoda u koje se investira) (Boyer, Russell, 1995., str. 266). No, ostaje problem međunarodne mobilnosti kapitala, posebno važan za male ekonomije, gdje koncept potrošnje u svakom slučaju neće djelovati destimulativno ukoliko nije neutraliziran tečajem, ostalim negativnim ekonomskim pokazateljima, odnosno učincima bilateralnih ugovora u izbjegavanju dvostrukog oporezivanja. Ipak, sve veće praktično značenje načela porijekla, govori u prilog porezne relevantnosti za međunarodne transakcije. Iako bi *cash flow* porez teoretski bio ekonomski efikasniji, zbog davanja olakšice samo za nove, a ne i stare investicije, ostaje i dalje otvoreno pitanje njegove međunarodne prihvatljivosti kod sklapanja bilateralnih ugovora (odnosno mogućnosti neodobravanja poreznog kredita – McLure et. al, 1995., str. 11). U tom smislu, alternativni model je prihvatljiviji (Lončarević, 2004.), što dokazuje i hrvatska praksa.

Međutim, investicijska, a pogotovo financijska neutralnost ostvarena u okviru koncepta izravnog oporezivanja potrošnje na poduzetničkoj razini ne može se nikako ostvariti u okviru dohodovnog koncepta. Točnije rečeno, mogla bi se ostvariti samo onda ukoliko bi se, u skladu s izvornom dohodovnom teorijom, potpuno ukinuo porez na dobit, što je prvenstveno iz fiskalnih, ali i ostalih razloga iluzorno očekivati u praksi (vidi 2.1.4).

Stoga bi se, uz otvorene dvojbe na individualnoj razini, mogla prihvatiti superiornost koncepta potrošnje na poduzetničkoj razini. Naravno, navedeno vrijedi gledano sa stajališta efikasnosti shvaćene kao kao neutralnosti. Efikasnost u smislu efektivnosti vrlo je teško

⁹⁴Zagovornici izravnog oporezivanja potrošnje ovdje bi govorili o trostrukom oporezivanju štednje, odnosno investicija (pa tako i njihovih prinosa). Naime, dvostrukom oporezivanju na individualnoj razini treba pribrojiti i oporezivanje na razini poduzeća.

analizirati imajući na umu izneseno o porezu na dobit u sustavu dohotka. Pozitivni alokativni međunarodni učinci bi, osim izbora odgovarajućeg koncepta i njegova modela, te elastičnosti štednje i kapitala, bili i funkcija ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja i mogućnosti njihove primjene.

Potpuno realno sučeljavanje oba koncepta moguće je samo na teorijskoj razini, i to sa stajališta neutralnosti. Zbog nepostojanja koncepta potrošnje u praksi, nemoguće je izvršiti stvarnu analizu efektivnosti temeljem empirijskih podataka.

2.3.2. Aspekti horizontalne pravednosti

Kao što je poznato, načelo horizontalne pravednosti sastoji se u tome da porezni obveznici koji su isti⁹⁵ po ekonomskoj snazi trebaju snositi isto porezno opterećenje. Pritom se otvara pitanje kada se porezni obveznici trebaju smatrati istovrsnima u porezne svrhe, te kako mjeriti porezno opterećenje. S obzirom da odgovor na ovo pitanje nije jednoznačan, oba je koncepta zapravo moguće podupirati sa stajališta horizontalne pravednosti. Tako su i najstariji zagovaratelji potrošnje svoj stav podupirali specifičnim poimanjem pravednosti, tj. već isticanom Hobbesovom tvrdnjom da je adekvatnije oporezivati pojedince na temelju onoga što uzimaju od društva (potrošnja), nego na temelju onoga što društvu do(pri)nose (dohodak).

Nešto su realniji argumenti pravednosti koji se sukobljavaju oko pokazatelja porezne sposobnosti (ekonomske snage). Tako zagovornici dohotka smatraju da je prirast ekonomske snage (u biti prirast bogatstva) u određenom vremenskom razdoblju, koji se onda može po volji alocirati na štednju i potrošnju, bolji pokazatelj porezne sposobnosti nego potrošnja, koja je samo jedan oblik moguće alokacije prirasta bogatstva. S druge strane, zagovornici potrošnje ističu superiornost osnovice koja se ne temelji na prirastu ekonomske snage (u nekom vremenskom razdoblju), već na razini ekonomske snage. Smatra se da je potrošnja, gledano u dužem vremenskom razdoblju (pogotovo cijeloga života), bolji i konstantniji odraz dugoročne ekonomske snage u odnosu na dohodak koji kratkoročno oscilira. Ovomu treba dodati opravdanost shvaćanja horizontalne pravednosti u smislu da porezni obveznici s istom veličinom početnog bogatstva uvećanom za sadašnju vrijednost dohodaka koji nisu rezultat bogatstva (dohodaka od rada, od darova i kasnijih nasljedstava) trebaju snositi i istu sadašnju

⁹⁵"similar"; prevodi se i kao "slični"

vrijednost poreznog tereta (vidi 2.3.1. – Prikaze 3a i 3b). Sa stajališta porezne osnovice, ovdje bi se moglo govoriti o "bogatstvu u razdoblju cijeloga života" (*lifetime wealth*), koje je gornja granica cjeloživotne potrošnje (Bradford, 1980., str. 102-102 i 106-109). Moguća razlika je rezultat ostavštine koja se također može smatrati i vidom potrošnje. Ovdje je vidljivo da jedino uključivanje nasljedstva i ostavštine u model omogućava ostvarenje načela horizontalne pravednosti u kontekstu oporezivanja potrošnje, kao što je to u izloženom teoretskim modelima i bilo predviđeno, ali se često u praktičnim verzijama primjene izostavlja.

Model životnog ciklusa (*lifetime model*) i argumenti pravednosti koji su s njim povezani proizlaze iz već iznesenih argumenata nepravednosti dvostrukog oporezivanja štednje i iz toga proizlazeće porezne diskriminacije štednje u odnosu na potrošnju, kao što to pokazuje 2.3.1., tj. Prikazi 3a (i 3b).⁹⁶ S druge strane, zagovornici koncepta dohotka smatraju dohotke od kapitala (prinose štednje, odnosno kamatu u širem smislu) "novim" dohocima, s obzirom na to da se oni vezuju na godišnje, odnosno kraće vremensko razdoblje.

Također treba istaknuti kritiku zagovornika dohotka, prema čijem mišljenju kraće vremensko razdoblje (koje je zastupljeno u dohodovnom konceptu) puno više odgovara uobičajenoj percepciji pravednosti (Goode, 1980.).

Iako je vremenski horizont cijelog života (životnog vijeka) u načelu ekonomski prihvatljiviji od jednogodišnjeg razdoblja, argumenti dodatne koristi koju pruža bogatstvo, stvarne nesavršenosti tržišta kapitala, te neadekvatnog tretmana ljudskog kapitala donekle umanjuju validnost prvoga.

Naime, prema široj definiciji potrošnje (tzv. ekonomska definicija potrošnje), ona osim sadašnje obuhvaća i buduću potrošnju te dokolicu i posjedovanje bogatstva; dakle, sve ono što pojedincu donosi neku korist. Ukoliko se u skladu s načelom cjeloživotne potrošnje ne ističe razlika između sadašnje i buduće potrošnje, odnosno zalaže se za jednokratno oporezivanje štednje, te se zbog poteškoće poreznog obuhvata izbaci dokolica, ostaje problem koristi koja je povezana s bogatstvom. Ona progresivno raste s porastom bogatstva, tako da može višestruko premašiti normalne prinose od kapitala. Radi se o uživanju ekonomske snage, odnosno većoj sigurnosti (Kiesling, 1992., str. 170, Musgrave, Musgrave, 1993., str. 240; Šimović, 1994., str. 572). U skladu s proširenom definicijom potrošnje čak je i koncept sintetičkog dohotka iz kojeg je isključena narasla kapitalna dobit i koji je nadopunjen

⁹⁶U korist potrošnog koncepta također treba istaknuti pretpostavljenu poreznu neutralnost različitih oblika štednje, odnosno investicija, dok je dohodovni koncept prilikom njegove primjene u praksi skloniji različitim oblicima povoljnijeg tretmana pojedinih oblika radi davanja željenih poticaja određenim oblicima štednje.

porezom na dokolicu i imovinu superiorniji od izravnog poreza na potrošnju (Kiesling, 1992., str. 172-173). Navedeno zapravo podrazumijeva dopunu koncepta potrošnje porezom na imovinu, što zahtijevaju i razlozi vertikalne pravednosti.

Klasično poimanje horizontalne pravednosti promatra poreznu sposobnost (ekonomsku snagu) bez obzira na tumačenje adekvatnosti pojedinih suprotstavljenih oblika, kao *ex post* pojam. Navedeno je zadovoljeno kako kod koncepta dohotka, tako i kod standardnog modela potrošnog koncepta (oporezivanja godišnje potrošnje). Međutim, kod *prepayment* modela radi se o plaćanju poreza unaprijed, baziranom na jednakosti *ex ante*, gdje se ekvivalencija sa standardnim modelom (po kojemu je jednakost *ex post* = jednakost *ex ante*) postiže samo u slučaju savršenog tržišta kapitala⁹⁷. Čak i kada tržište u prosjeku tako funkcionira, moguća su značajna individualna odstupanja stvarne stope prinosa od kapitala (kamate u širem smislu) od "normalne" tržišne kamate. Na ova odstupanja alternativnoga od standardnoga modela ukazao je još Graetz (1980., str. 170-175), istaknuvši da horizontalna pravednost može biti isključivo *ex post* koncept. Novija, međutim, razmatranja o horizontalnoj pravednosti zagovornika koncepta potrošnje, ističu mogućnost njenog shvaćanja kao *ex ante* koncepta, odnosno "jednakih mogućnosti" (Kay, 1989. (1990.), str. 103-106), priznajući ipak da je ovo načelo vrlo relativizirano i, kao takvo, slabo uporište za zagovaranje potrošnje kao superiornije osnove.

Istaknuti nedostatak *prepayment* modela u odnosu na standardni model teoretski se dosljedno izbjegava neoporezivanjem samo "normalne" kamate, odnosno oporezivanjem iznadprosječne kamate.

Očito je da je isticanje bilo kojeg koncepta kao superiornog sa stajališta kriterija horizontalne pravednosti dvojbeno, s obzirom da je dvojbeno i precizno definiranje samog kriterija. Tu se prije svega misli na *ex ante*, odnosno *ex post* koncept, kao i na vremenski horizont promatranja. Prihvaćanje *ex post* koncepta zahtijeva precizno obuhvaćanje "natprosječne" kamate kod alternativnog modela. Što se tiče vremenskog razdoblja, godina je očito prekratko razdoblje, ali se čitav život čini predugim za uobičajenu percepciju pravednosti, što ističe prednost standardnog u odnosu na alternativni model.

⁹⁷kao i ostalih nerealnih pretpostavki, od kojih treba istaknuti onu o nepostojanju početnog bogatstva (koja se može ublažiti uključenjem oporezivanja nasljedstva u model), zatvorenosti sustava, tj. potrošnje čitavog stečenog bogatstva (što se isto tako može ublažiti raznim poreznim tretmanima ostavštine), proporcionalnom, a ne progresivnom oporezivanju te grupiranju čitavog dohotka na onaj od rada i kapitala.

2.3.3. Aspekti vertikalne pravednosti

Prema klasičnom shvaćanju vertikalne pravednosti gdje se distributivni učinci analiziraju u odnosu na godišnji dohodak,⁹⁸ izvjesna je **inferiornost koncepta potrošnje** u odnosu na onaj dohotka. Činjenica da udio potrošnje opada s rastom dohotka, odnosno da udio dohodaka od kapitala raste s rastom dohotka ukazuje na regresivnost obaju alternativa koncepta potrošnje u odnosu na koncept dohotka (naravno, uz nepromijenjene stope).⁹⁹ Iako konačni sud o svakoj pojedinoj varijanti dviju alternativa oporezivanja potrošnje (u odnosu na dohodak) ovisi o konkretnim elementima njene izvedbe (kao i o elementima izvedbe koncepta dohotka), zbog izraženije nejednakosti u dohodovnoj strukturi na relaciji dohoci od kapitala - dohoci od rada s rastom ukupnog dohotka u odnosu na nejednakost u razdiobi dohotka na potrošnju i štednju, alternativni model oporezivanja potrošnje ističe se većom regresivnošću u odnosu na standardni (Christian, 1995., str. 381; Gale, Houser, Scholz, 1996., str. 283-290¹⁰⁰)¹⁰¹.

⁹⁸Unatoč sve češćim kritikama kratkoročne (jednogodišnje) analize distributivnih učinaka u odnosu na onu na razini životnog ciklusa (gdje se, uz određene pojednostavljene pretpostavke zagovaratelja ove analize, poklapaju koncepti dohotka i potrošnje), moraju se istaknuti još neke prednosti prvoga pristupa. On je, prije svega, realniji. Naime, zbog nedostatka agregatnih ekonomskih podataka koji se odnose na razdoblje cijelog života, koriste se stilizirani modeli cjeloživotnog dohotka, odnosno potrošnje, koji često ne mogu precizno odraziti ponašanje ekonomskih subjekata ili se godišnja potrošnja koristi kao aproksimacija za izračunavanje dohotka (potrošnje) na razini cijelog života, što je prilično nerealna postavka. Isto tako, kratkoročni vremenski horizont je često bliži ljudskoj percepciji mjerne jedinice pojma vertikalne pravednosti.

Modeli opće ravnoteže za procjenjivanje učinaka na razini cijelog života ne samo da su previše pojednostavljeni i ne temelje se na empirijskim rezultatima, već su često i nedovoljno analitički da bi mogli uključiti specifične elemente poreznog sustava (Gale, Houser, Scholz, 1996., str. 281-283).

⁹⁹Navedenu tvrdnju potvrđuju i brojna kvantitativna istraživanja (npr. Gale, Houser, Scholz, 1996., str. 283-290, 301; Ventura, 1999.).

¹⁰⁰Tako, npr., simulacije učinaka predloženih varijanti potrošno orijentirane reforme izravnih poreza u SAD-u dovode do istog zaključka. Uvođenje Hall-Rabushkina *flat tax*a znatno bi smanjilo ukupnu progresivnost (u odnosu na dohodak), što bi se posebno odrazilo na vrhu i dnu dohodovne ljestvice. Najveću korist od prijelaza na ovaj porezni oblik imalo bi 1% vlasnika najviših dohodaka čija bi se prosječna stvarna porezna stopa smanjila za čak 7 postotnih poena. Apstrahiranje učinaka poreznih olakšica postojećeg sustava poreza na dohodak ukazuje na povećano opterećenje nižih dohodovnih skupina, te na relativno nepromijenjeno stanje, odnosno blago rasterećenje viših dohodovnih skupina. Općenito gledano, više će poreznih obveznika imati veće porezno opterećenje, nego rasterećenje (Gale, Houser, Scholz, 1996., str. 283-290). Suprotno navedenom, regresivni učinak tzv. "USA poreza", tj. varijante standardnog modela gotovo da i nije utvrđen (Gale, Houser, Scholz, 1996., str. 301). Jedan od razloga tome je, međutim, i specifičnost ovog modaliteta standardnog oblika izravnog oporezivanja potrošnje koja se očituje u činjenici poreznog odbijanja neto nove štednje, ali i neoporezivanja posudbi.

¹⁰¹Posebno su, međutim, zanimljivi rezultati simulacije na razini razdoblja životnog ciklusa, s obzirom da ovaj pristup zagovaraju pobornici koncepta potrošnje. Prijelaz s koncepta dohotka na bilo koji (standardni ili alternativni) koncept potrošnje rezultira većim porastom blagostanja (mjereno postotkom životnog dohotka) bogatih nego siromašnih poreznih obveznika. Blagostanje siromašnih se smanjuje, kako u apsolutnim, tako i u relativnim pokazateljima, čak i u slučaju umjerenog ekonomskog rasta gdje blagostanje društva općenito raste. Analiza je također nesumnjivo pokazala da su, iz cjeloživotne perspektive, porezi samo na dohodak od rada (Hall-Rabushkin *flat tax*) regresivniji od ostalih oblika oporezivanja potrošnje, upravo zbog njihovog neoporezivanja dohodaka od kapitala, dok ostali oblici oporezivanja potrošnje oporezuju i akumulirani kapital (Fullerton, Rogers, 1996., str. 333-335).

Kada je mjerilo ovaj kriterij, očito je da je koncept potrošnje (čak i ako ga se promatra na razini životnog ciklusa, a ne na godišnjoj razini) inferioran u odnosu na koncept dohotka. **To posebno vrijedi za alternativni model.** No, razlog tomu su i simulacije predloženih reformskih varijanti koje već same po sebi odstupaju od teoretskog ideala. Možda bi se navedena inferiornost, mjerena na razini životnog ciklusa, kod koncepta potrošnje mogla izbjeći uključivanjem nasljedstava i darova, uvažavanjem prijelaza s jednog oblika na drugi (jednokratni porezi na imovinu), općenito jačim oporezivanjem imovine, te većom progresivnošću.

2.3.4. Administrativno-tehnički i fiskalni aspekti

Usporedba koncepata dohotka i potrošnje s obzirom na jeftinost i lakoću razreza i ubiranja poreza ovisi, prije svega, o izvedbenim modalitetima izravnog poreza na potrošnju.

Međutim, bitno je istaknuti da su upravo administrativno-tehnički aspekti temeljni razlog **nemogućnosti dosljedne primjene koncepta dohotka u praksi.** Ovdje se prvenstveno misli na porezni obuhvat nerealizirane kapitalne dobiti te različitih oblika imputiranog dohotka. Ostali problemi, s kojima se praksa više-manje uspješno hvata ukoštac, vezani su za problematiku vremenskog poklapanja prihoda i relevantnih rashoda na poduzetničkoj razini uz otežavajući čimbenik inflacije, pri čemu se kao tipičan problem ističe onaj ekonomski utemeljenog modela amortizacije. Nadalje, treba istaknuti problem nepodudaranja računovodstvene i porezne dobiti, te složene modele izbjegavanja ekonomskog dvostrukog oporezivanja (dvostrukog oporezivanja dividendi). Na individualnoj razini ističe se poteškoća preciznog obuhvata dohodaka od kapitala (u svojoj interakciji s modelima izbjegavanja dvostrukog oporezivanja), kao i problematika preciznog poreznog definiranja realiziranih kapitalnih dobitaka, što je opet posebno otežano u inflatornim uvjetima.

Prihvatanje **standardnog modela** na osobnoj razini znači oslobađanje od problema vezanih za procjene prirasta bogatstva (prije svega nerealizirane, ali i realizirane kapitalne dobiti).¹⁰² Javljuju se, međutim, puno složeniji **problemi vezani za evidentiranje štednje na "kvalificiranim računima" te za njeno povlačenje s tih računa.** Čak je i sâm predlagatelj ovakvog modela, svjestan nemogućnosti obuhvata čitave štednje putem kvalificiranih računa,

¹⁰²Problematika procjene imputiranog dohotka od boravka u vlastitome domu postojat će i dalje - ili neće - ovisno o tome kakav se porezni tretman nekretnina prihvati (da li su njihove transakcije i dohoci porezno relevantni ili irelevantni).

dopustio mogućnost štednje mimo tih računa, odnosno njezinu poreznu irelevantnost, čime se u ovaj model unosi hibridnost uvodeći elemente alternativnog, odnosno "prepayment" pristupa (IFS, 1978.; Bradford, 1984.). Nadalje, oporezivanje smanjenja štednje snažno potiče i poreznu evaziju u smjeru izbjegavanja evidentiranja smanjenja štednje. Konačno, javljaju se vrlo veliki problemi vezani za ponovnu modifikaciju ugovora o izbjegavanju međunarodnog dvostrukog oporezivanja, kao i problem migracije starijih osoba s velikim dohocima iz država koncepta potrošnje u države koncepta dohotka kada počinju trošiti stečeni dohodak.

Na poduzetničkoj razini jednostavnost ovisi o izabranoj osnovici. Sve osnovice karakterizira primjena *cash flow* načela koje se u suvremenom računovodstvu ionako sve više upotrebljava, čime se sve više smanjuju administrativni problemi različitosti porezne osnovice i knjigovodstvene evidencije. Nadalje, eliminiraju se problemi vremenskog nepodudaranja prihoda i rashoda, posebno izraženi u doba inflacije, prije svega onaj adekvatne amortizacije. Zbog nulte efektivne stope na investicije, automatski se eliminira problem dvostrukog oporezivanja dividendi. **Najjednostavnija i najčešće zagovarana R-osnovica, međutim, sa sobom nosi problem neobuhvata "dobiti" financijskih institucija.** Rješenje ovog problema - uvođenje R+F-osnovice uvodi veće zahtjeve u obračunu (vezano za financijske transakcije) u odnosu na dohodovni koncept zbog obuhvata posudbi i njihovih otplata. Od praktičnih problema ističe se nespремnost zemalja izvoznica kapitala da priznaju porezni kredit za dohotke ostvarene u državi uvoznici kapitala koja primjenjuje ovakav koncept potrošno-orijentiranog poreza (McLure, Zodrow; prema McLure et al., 1995., str. 11).

Puno veće **prednosti** s obzirom na administrativnu jednostavnost javljaju se **kod alternativnog modela na individualnoj razini**, i to pogotovo u njegovoj kombinaciji s istim takvim modelom na poduzetničkoj razini. Time se, doduše, zadržavaju neki problemi koncepta dohotka (kao, npr., nepodudaranja prihoda i izdataka, posebno problem amortizacije i sl.), ali se rješava problem koji se javlja u kombinaciji osobnog alternativnog modela s nekom varijantom *cash flow* modela na poduzetničkoj razini - problem razdvajanja dohodaka od rada i kapitala kod poduzetnika gdje se ovi prihodi stječu u jednoj osobi – vlasniku poduzeća. Također se lakše rješavaju, kao što je već istaknuto, i problemi sklapanja ugovora o izbjegavanju međunarodnog dvostrukog oporezivanja.

Ipak, **otežavajući je činitelj** kod potrošno-orijentiranih poreza ukoliko se pri praktičnoj provedbi pridržavamo teoretskog zahtjeva o **uključenju nasljedstava i darova** u poreznu osnovicu.

Zbog uže porezne osnovice, potrošno orijentirani izravni porezi zahtijevaju veće porezne stope, odnosno sami su po sebi manje fiskalno izdašni. To je također jedan od razloga

bojazni od razvijanja fiskalne reforme u razvijenim državama u tom smjeru. Međutim, često je i stvarni dohodovni koncept u mnogo čemu erodiran različitim olakšicama koje onda djeluju u drugom smjeru. Isto vrijedi i za porezni tretman stranih investicija unutar koncepta dohotka čija je efektivna stopa često i ispod nulte potrošnog koncepta.

Usporedba dvaju alternativa potrošnog koncepta s aspekta izdašnosti ovisit će o odnosu štednje i trošenja iz postojećeg kapitala s jedne, te udjelu kapitalnih dohodaka u ukupnim dohocima s druge strane. Ipak, kratkoročno gledano, **standardni bi koncept značio veće smanjenje fiskalnih prihoda** zbog odbijanja štednje, odnosno investicija, gdje se "porezna olakšica" za štednju javlja "unaprijed" tj. prilikom njenog formiranja. U slučaju alternativnog modela, kao što sam naziv *prepayment* pristupa sugerira, porez se plaća unaprijed, tj. porezno nije oslobođena sadašnja štednja, već se poreza oslobađaju neizvjesni budući prihodi. U tom se slučaju i rizik njihove fluktuacije prenosi na poreznog obveznika.

Usporedba dvaju koncepata s ovog aspekta ističe posebnu **prednost koncepta potrošnje, i to njegovog alternativnog modela sa stajališta jednostavnosti**. S fiskalnog aspekta, on ima prednost u odnosu na standardni.

2.3.5. Rezultat sučeljavanja argumenata u korist dohotka i potrošnje u praksi: hibridni modeli

Praksa ne samo da ne poznaje čiste oblike navedenih modela, već su više-manje **svi porezni sustavi današnjice zapravo hibridni modeli između koncepta dohotka i koncepta potrošnje. U njima se, naime, miješaju elementi S-H-S dohotka s različitim elementima potrošnih modela.**

Unutar izlaganja navedenih potrošnih modela (standardnog i alternativnog), kako na razini poduzeća, tako i pojedinaca, navedeni su i elementi tih modela koji se koriste u praksi i kojima se postiže hibridnost. Stoga ih se ovdje neće ponavljati, već samo napomenuti da su navedeni elementi u porastu. Upravo je to dovelo do sasvim novog sustavnog hibridnog modela: između modela sintetičkog dohotka i alternativnog modela potrošnje (kao i između klasične progresije i *flat taxa*): dualnog poreza na dohodak.

Hrvatska je nakon gotovo dosljedne primjene alternativnog modela također prešla na hibridni model između dohotka i potrošnje, što će biti detaljnije prikazano u 3. i 4. dijelu.

2.3.6. Dualni porez na dohodak –sustavan hibridni model

Uvažavajući već iznesene argumente negativnih učinaka dohodovnog koncepta (vidi 2.3.1. i 2.3.2.) i njegovih visokih progresivnih marginalnih stopa, posebice na dohodak od kapitala (što je dodatno naglašeno kod male ekonomije), kao i reformske zahtjeve kraja osamdesetih godina koji su aktualni još i danas (širenje porezne osnovice, smanjenje poreznih stopa), **nordijske su države** krajem osamdesetih i početkom devedesetih uvele tzv. «dualni porez na dohodak». Odmah na početku treba napomenuti da riječ «dohodak» (*income*), ovdje označava i dohodak korporacija – trgovačkih društava, odnosno dobit; dakle, porez na dobit je obuhvaćen ovom reformom.

Iako se u praksi model dualnog poreza različito primjenjivao, uz dodatne kasnije izmjene i dopune, ovdje će se iznijeti osnovne karakteristike «čistog» dualnog poreza na dohodak iz kojih je vidljivo da se radi o sustavnom modelu koji **dohotke od kapitala ne izuzima iz oporezivanja, već ih oporezuje nižom stopom** (svojevrsni cedularni sustav). Radi se, dakle o **hibridnom modelu između dohodovnog i alternativnog potrošnog modela**, koji zbog svoje sustavnosti predstavlja novi model.

Osnovne su karakteristike «čistog» dualnog poreza na dohodak (Cnossen, 2000., str. 182-183; Zee, 2005., str.228, 229; Genser, 2006., str.276-277; OECD, 2006.a, str.74-78):

- Čitav se **dohodak** (uključujući dobit poduzeća/korporacija) **dijeli na dohodak od kapitala i dohodak od rada**. Prvi obuhvaća sve dohotke od kapitala unutar tradicionalnog poreza na dohodak, kao i dobit korporacija, dok se drugi sastoji od plaća (uključujući vrijednost rada koji obavlja poduzetnik odnosno u vlastitom poduzeću¹⁰³), ostalih primitaka iz radnog odnosa (*fringe benefits*), mirovina i raznih primitaka (koristi) temeljem socijalnog osiguranja.
- **Sav dohodak od kapitala oporezuje se po proporcionalnoj (jednoj) stopi** – jednakoj za sve oblike dohotka od kapitala radi neutralnosti, odnosno sprečavanja porezne arbitraže, **a dohodak od rada po** (dodatnim) **progresivnim stopama** (time se održava pravednost). Pritom su sve države koje su primijenile model zadržale porez na dobit kao poseban porez, uz porez na dohodak. **Stopa poreza na dobit u čistome je modelu jednaka kao stopa na ostale dohotke od kapitala**. Ta je stopa **jednaka najnižoj marginalnoj stopi poreza na dohodak od rada**.

¹⁰³ Ovdje se misli i na obveznike poreza na dohodak (nekorporacijski sektor), tj. samozaposlene, kao i supoduzetnike, ali i na određene oblike korporacijskog sektora, gdje vlasnik ima značajni udio (*closely held companies*).

- Dohodak od kapitala i rada mogu se potpuno odvojiti i zasebno oporezivati (prvi po samo jednoj stopi, a drugi po rastućim marginalnim stopama). Isti se učinak postiže ako se oba oblika dohotka zajednički oporezuju po stopi dohotka na kapital (koja je jednaka najnižoj marginalnoj stopi poreza na dohodak od rada), a onda se dohodak od rada (i to obično bruto dohodak¹⁰⁴) još oporezuje dodatnim progresivnim stopama.
- Gubici temeljem dohotka od kapitala promatraju se s obzirom na dohodak od rada. Prva je mogućnost njihovo jednostavno odbijanje od dohotka od rada, što je jednostavno omogućeno kod upravo spomenutog zajedničkog oporezivanja po najnižoj stopi (tada se koristi i zajednički osnovni odbitak)¹⁰⁵. Druga je mogućnost porezni kredit temeljem gubitka na dohotku od kapitala koji se odbija od porezne obveze poreza na dohodak od rada.¹⁰⁶
- Osnovni osobni odbitak odbija se od dohotka od rada (element indirektne progresije), odnosno zajedničkog dohotka od rada i kapitala ukoliko se najprije oporezuju zajednički po nižoj stopi. Nema općega stava i preporuke o tome treba li dozvoliti i odbijanje osnovnog osobnog odbitka u slučaju da osoba ostvaruje samo dohodak od kapitala.
- **Ekonomsko dvostruko oporezivanje u potpunosti se izbjegava**, tj. ukida. Za dividende (raspoređenu dobit) primjenjuje se ili puna imputacija ili stopostotno izuzeće.¹⁰⁷ Učinak je isti zbog jednakosti stope poreza na dobit i na dohodak od kapitala. Za realiziranu kapitalnu dobit od dionica (zadržana dobit) dioničarima se dozvoljava da prilikom izračuna kapitalne dobiti, tj. porezne osnovice nabavnu cijenu uvećaju za relevantni dio zadržane dobiti (neto, tj. nakon poreza) poduzeća od trenutka kupnje dionice. Naravno, misli se na dio zadržane dobiti koji se odnosi na navedenu

¹⁰⁴ Bez umanjenja za različite izdatke nužne za stjecanje dohotka te olakšice u obliku odbitka od osnovice.

¹⁰⁵ U tom slučaju se kasnije dodatno progresivnim stopama oporezuje manji iznos preostalog dohotka od rada, tako da je ušteda jednaka umnošku iznosa gubitka i one marginalne stope poreza na dohodak od rada kojoj bi navedeni dohodak od rada bio podložan da nije došlo do odbijanja poreznog gubitka.

¹⁰⁶ S obzirom da se ovaj kredit računa tako da se iznos gubitka na kapitalu pomnoži poreznom stopom na dohodak od kapitala, učinak je isti kao da je postojao prijenos unaprijed (odbitak) poreznog gubitka, ali izračunatog po poreznoj stopi prvoga razreda poreza na dohodak od rada. Time, za razliku od prethodnoga slučaja, progresivnost nije umanjena.

¹⁰⁷ Detaljnije o metodama integracije vidi 4.1. No, nužno je napomenuti da dualni modeli u praksi dividende mogu oporezivati istom stopom kao i ostale dohotke od kapitala, što zapravo znači primjenu svojevrsnog klasičnog sustava (iako u odnosu na dualni model, a ne sintetički porez na dohodak, gdje bi se inače u tom slučaju dividende oporezivale progresivno; u slučaju, pak, ako imamo klasični više-manje sintetički porez na dohodak, snižena, tj. jedinstvena proporcionalna stopa na dividende smatra se poreznom olakšicom. tj. metodom integracije).

dionicu, odnosno dionice, tj. vlasnički udio dotičnog dioničara u kapitalu poduzeća. No, potonji je model izuzetno teško primijeniti u praksi.¹⁰⁸

- Oporezivanje dohodaka od kapitala samo jednom može se na najjednostavniji način osigurati porezom po odbitku ili porezom na izvoru poduzeća (ili nekog drugog subjekta) koje isplaćuje različite dohotke od kapitala. S obzirom na jednakost poreza na dobit i poreza na dohodak od kapitala, ovaj porez može predstavljati konačnu poreznu obvezu za dohodak od kapitala ukoliko se on oporezuje potpuno zasebno od dohotka od rada.
- Poseban problem predstavlja odvajanje dohodaka od rada i kapitala tamo gdje oni čine nerazdvojivu cjelinu (primjer samozapošljavanja - nekorporacijski sektor – poduzetnici koji su obveznici poreza na dohodak). U toj se situaciji dohodak dijeli (tzv. «split model») tako da se dohodak od kapitala određuje sličnom tehnikom kao kod već opisanog modela zaštitne kamate. Tzv. «imputirani prinos» («imputed return», «presumptive return») računa se tako da se na uloženi bruto ili neto kapital primijeni stopa pretpostavljene/normalne dobiti – npr. kamata na državne obveznice. Tako izračunati dohodak od kapitala oporezuje se, naravno, jednom stopom, tj. proporcionalno, dok se ostali dohodak smatra dohotkom od rada i oporezuje progresivno. Isti se postupak u pravilu primjenjuje i na većinske dioničare koji su aktivni vlasnici, tj. zaposleni u svome poduzeću (*closely-held corporations/companies*).

Nužno je dodati i **širenje porezne osnovice** (ukinuće, odnosno smanjenje većine poreznih olakšica i porezno priznatih izdataka) kod poreza na dohodak i dobit, kao i **sniženje stopa** u odnosu na one koje su u nordijskim državama postojale prije uvođenja ovog poreznog oblika. Navedeno je, kao što je već istaknuto, u skladu s navedenim reformskim zahtjevima.

Uz klasične **prednosti ekonomske efikasnosti niže proporcionalne stope poreza na dohodak od kapitala**, treba istaknuti i neke dodatne specifičnosti nordijskih zemalja koje su bile dodatni argument uvođenja dualnog poreza na dohodak. Može se čak tvrditi da su ljudski kapital i rezultirajuća zarada (dohodak od rada) ponekad u njima raspoređeni neravnomjernije od materijalno-fizičkog i financijskog bogatstva (Cnossen, 2000., str. 190). Iako je u njima bogatstvo znatno naraslo, ono je ravnomjernije raspoređeno. Velik dio je u rukama država (ne samo fizička infrastruktura, već i pružanje obrazovanja, istraživanje i zdravstvene usluge) ili institucionalnih investitora. Slobodan pristup obrazovanju omogućio je ljudima da razviju

¹⁰⁸ Jedina ga je primjenjivala Norveška, no i ona je odustala i zamijenila ga neoporezivanjem «normalne stope dobiti» na dividende, odnosno kapitalnu dobit.

svoje intelektualne i fizičke potencijale. No, urođene razlike u ljudskom kapitalu dovode i do razlika u zaradama. Ako tomu dodamo i rastuću važnost ljudskoga kapitala (u odnosu na fizički) kao proizvodnog faktora, ne čini se toliko nepravedno jače oporezivati tako nastale razlike.

Ovomu treba dodati i **postojanje poreza na neto bogatstvo** u nordijskim državama (s izuzetkom Danske).¹⁰⁹ Ovaj je porez, kao što je poznato, sintetički porez na sve oblike bogatstva (kapitala), ali ne i na ljudski kapital. Isto tako, vrijednost mirovinske štednje (koja se odbija od poreza na dohodak za razliku od ostalih oblika štednje) također je izuzeta od poreza na neto bogatstvo (za razliku od vrijednosti štednih depozita i ostalih oblika štednje u širem smislu).

Na kraju je zanimljivo napomenuti da je uvođenje dualnog poreza na dohodak zapravo povećalo progresivnost zbog učinkovitijeg oporezivanja dohodaka od kapitala uključujući dobiti¹¹⁰ (uzrokovanog ukidanjem različitih olakšica, poticaja i privilegiranih poreznih oblika, smanjenjem porezne evazije).

Praksa, kao i uvijek, odstupa od zacrtanih modela. Takav je slučaj i s dualnim porezom. Iako se on u literaturi u pravilu uvijek veže za nordijske države (Norvešku, Finsku, Švedsku i Dansku), **niti jedna od njih nije uvela čisti dualni sustav poreza na dohodak**. Glavni **izuzeci su, npr., imputirana najamnina** od stanovanja u vlastitom domu (u pravilu izuzeta), **повољнији третман mirovinske štednje...** Idealu su najbliže (bile) Norveška (OECD, 2006.a), odnosno Norveška i Finska (Cnossen, 2000., str. 184). Danska zbog progresivnosti oporezivanja dohodaka od kapitala trenutno najviše odstupa od modela.¹¹¹

Isto tako, **Nizozemska** svojim cedularnim sustavom (dohodak podijeljen u skupine – «boxeve») **vrlo slični dualnom porezu na dohodak**. **Elemente dualnosti**, točnije rečeno hibridnosti između oporezivanja potrošnje (alternativni model) i dohotka zbog proporcionalnosti oporezivanja dohodaka od kapitala (najčešće putem konačnog poreza po odbitku), ali uz izuzetak jedinstvene stope za sve dohotke od kapitala nalazimo **i u drugim europskim državama** [prije svega u Austriji, Belgiji i Italiji (npr. Genser, 2006., str. 282)].

¹⁰⁹ Ovaj je porez upravo (2006. godine) ukinut i u Finskoj, no postojao je dosada, daleko prije i u vrijeme uvođenja i trajanja dualnog poreza na dohodak.

¹¹⁰ Tako mjerenja produktivnosti prihoda od poreza na dobit, definirane kao prikupljeni prihod na svaki postotak stope poreza na dobit tijekom osamdesetih i devedesetih godina, pokazuju kako su u drugoj polovici devedesetih nordijske države u prosjeku prestigle EU s obzirom na prihod od poreza na dobit (njegov udio u društvenom proizvodu) unatoč nižoj stopi poreza na dobit, i to zahvaljujući povećanoj produktivnosti poreza na dobit (Zee, 2002.; prema Zeeju, 2005., str. 231).

¹¹¹ No, još 1985. njena je vlada postavila prijedlog potpuno čistog dualnog poreza na dohodak koji je u svojoj primjeni već 1987. (Danska je prva uvela dualni porez na dohodak) uveo blagu progresiju na dohotke od kapitala unutar poreza na dohodak.

Najnovije istraživanje OECD-a ističe da se može smatrati da oko polovica zemalja OECD-a ima dualni ili poludualni porez na dohodak, dok druga polovica ima sintetički odnosno polusintetički porez na dohodak (OECDa, 2006., str.83-85). **Države tranzicije** (nove članice EU-a, kao i buduće članice – države jugoistočne Europe) **otišle su i puno dalje u smjeru alternativnog modela – ne oporezujući velik dio dohodaka od kapitala (a ostale velikim dijelom proporcionalno)**. Detaljniji uvid u usporednu analizu relevantnih podataka po državama daju 3.1.1.i 3.1.2.

SAŽETAK (2.3.)

Najistaknutija prednost koncepta potrošnje, i to posebno alternativnog modela, je u njegovoj jednostavnosti. S gledišta fiskalnog aspekta, prednost ima koncept dohotka, nakon čega slijedi alternativni, pa tek onda standardni model.

Konačni sud o efikasnosti u smislu efektivnosti, tj. poticanja štednje i investicija moguće je dati samo temeljem rezultata empirijskih istraživanja koji su i kod koncepta dohotka vrlo proturječni, a za koncept potrošnje, naravno, ne postoje. Ipak, može se očekivati odgovarajuća prednost u međunarodnoj alokativnosti štednje i investicija, no ona je rezultat postojanja i primjene ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja. Prednost je na strani standardnog modela i zbog razlike u poticanju cjelokupne, odnosno samo nove štednje/investicija.

Nadmoć koncepta potrošnje u odnosu na koncept dohotka također je potpuno izvjesna što se tiče efikasnosti koja je, prema modernom shvaćanju, neutralnost. To posebno vrijedi kod oporezivanja poduzeća, dok je dvojbenije na individualnoj razini ako se uzme u obzir alternativni model.

Horizontalna pravednost je slabo uporište zbog širine tumačenja navedenog kriterija. Ipak, ističe se sigurna inferiornost alternativnog modela u odnosu na standardni, te koncepta dohotka u odnosu na potrošnju ukoliko se prihvati kriterij razdoblja cijelog života.

Slične ograde vrijede i kod vertikalne pravednosti, ali se ipak može izvući zaključak o inferiornosti koncepta potrošnje i, unutar njega, posebice alternativnog modela.

Očito je da se ne mogu izvući opći zaključci na temelju usporedbe koncepta dohotka (već hibridnoga u praksi) i koncepta potrošnje u cjelini, već se unutar potonjeg koncepta moraju izdvojeno analizirati njegovi modeli. Nadalje, zaključci ovise i o analiziranim

teoretskim i reformski predloženim različitim izvedbenim modalitetima dvaju osnovnih modela potrošnje.

Svi porezni sustavi današnjice u biti su hibridni modeli između koncepta dohotka i koncepta potrošnje. U njima se, naime, miješaju elementi S-H-S dohotka s različitim elementima potrošnih modela.

Dualni porez na dohodak je sustavni hibridni model koji dohotke od kapitala oporezuje proporcionalno (nižom stopom), a dohotke od rada progresivno.

KONTROLNA PITANJA (2.3.)

1. Što je dvostruko oporezivanje štednje kod poreza na dohodak i koji je njegov učinak?
2. Kako se problem dvostrukog oporezivanja štednje rješava kod potrošnih modela?
3. Uz zadane parametre (porezna stopa, stopa dobiti, odnos potrošnje i štednje) izračunajte sadašnju vrijednost poreznog opterećenja kod dohodovnog koncepta i dva modela potrošnog koncepta!
4. Izračunajte marginalne efektivne porezne stope u prethodnome slučaju!
5. Usporedite dohodovni koncept i dva modela potrošnoga koncepta sa stajališta ekonomske efikasnosti?
6. Objasnite investicijsku i financijsku neutralnost kod potrošnih modela u odnosu na dohodovni!
7. Usporedite dohodovni koncept i oba modela potrošnoga koncepta sa stajališta horizontalne pravednosti!
8. Koji je glavni nedostatak alternativnoga modela (u odnosu na ostale modele) sa stajališta horizontalne pravednosti?
9. Usporedite dohodovni koncept i oba modela potrošnoga koncepta sa stajališta vertikalne pravednosti!
10. Usporedite dohodovni koncept i oba modela potrošnoga koncepta sa stajališta administrativno-tehničkih i fiskalnih aspekata!
11. Što su hibridni modeli (oporezivanja dohotka i dobiti) i gdje ih nalazimo? Primijenite na Hrvatsku!
12. Što možete reći u vezi primjene dohodovnog i potrošnog koncepta (njegovih obaju modela) u praksi? Primijenite i na Hrvatsku?
13. Što je dualni porez na dohodak i u kojim se zemljama javlja?
14. Nabrojite i objasnite temeljne karakteristike «čistog» dualnog poreza na dohodak!

3. USPOREDNA ANALIZA POREZA NA DOHODAK

Usporedna analiza poreza na dohodak obuhvaća države EU-a i jugoistočne Europe («države regije»). Zbog svojih specifičnosti, odnosno zajedničkih karakteristika, u pravilu su nove članice EU-a – tranzicijske zemlje u analizi posebno grupirane u odnosu na stare članice; često i zajedno s državama regije. Kako bi se dobila što šira slika, u analizu su katkada uključene i razvijene države izvan EU-a, kao i neke tranzicijske države izvan navedenih skupina država (npr. kod *flat tax*). Analiza obuhvaća **porezno privilegirane dohotke od kapitala, flat tax, oporezivanje radne snage i porezne olakšice**. Analiza porezno privilegiranih dohodaka od kapitala ne obuhvaća porezni tretman dividendi koji je zbog svoje uske povezanosti s porezom na dobit obrađen u 4. dijelu (vidi 4.1.).

3.1. POREZNO PRIVILEGIRANI DOHOCI OD KAPITALA

Usporedna analiza porezno privilegiranih dohodaka od kapitala obuhvaća elemente relevantne za dokazivanje pretpostavke o hibridnosti porezne osnovice u praksi: **izuzete dohotke od kapitala** i primjenu **dualnog oporezivanja**. Analiza ne obuhvaća porezni tretman dividendi koji je zbog svoje uske povezanosti s porezom na dobit obrađen u 4. dijelu (vidi 4.1.).

3.1.1. Porezno izuzeti dohoci od kapitala: hibridnost u smjeru alternativnog modela potrošnje

Osim različitih socijalnih transfera, stipendija, alimentacija i sl., koji su tradicionalno često izuzeti od oporezivanja, kao i drugih dohodaka spomenutih u okviru praktičnog svođenja S-H-S dohodovnog koncepta na koncept dohotka ostvarenog na tržištu (vidi 2.1.3.), glavninu preostalih izuzetih dohodaka čine različiti dohoci od kapitala. Iako su reformski procesi kraja osamdesetih godina u razvijenim državama (koji su imali odlučujući utjecaj na reformu, točnije rečeno, na razvoj novih poreznih sustava tranzicijskih država) zahtijevali

širenje porezne osnovice, između ostalog i kroz uključenje svih dohodaka u poreznu osnovicu, navedeno se samo djelomično ostvarilo. Izuzetak su upravo različiti dohoci od kapitala. U Tablici 8 prikazane su kamate i kapitalni dobiti koji su izuzeti od poreza na dohodak u tranzicijskim državama.

Vidljivo je da se izuzeće **kamata**, ako postoji, odnosi prije svega na **bankovnu štednju, te potom na državne obveznice**. Mađarska i Hrvatska odobravaju najšire izuzeće¹¹², a slijede ih Litva, Letonija, Bugarska, te Srbija i Crna Gora. Dapače, nešto više od trećine zemalja (njih pet) uopće nema poreznog izuzeća kamata. Zanimljivo je napomenuti da je taj broj prije nekoliko godina bio manji. Naime, Albanija i Češka nekad su od poreza izuzimale dio kamata.¹¹³ S druge, pak, strane, Srbija i Crna Gora izuzeće su uvele nedavno.

Suprotno očekivanome, **i neke stare članice EU-a** imaju izuzete dohotke od kamata. Indikativan je primjer Njemačke, gdje imamo svojevršni neoporezivi dio za ove dohotke (1.370 EUR) za kamate i dividende zajedno. Ostale države često odobravaju izuzeće za pojedine vrste kamata koje ne prelaze neku gornju granicu (kao što je to obično slučaj za većinu nestandardnih olakšica – vidi 3.4.4.2.). Kao primjeri se mogu navesti Belgija (1.600 EUR) za kamate određenih štednih depozita, Luksemburg (250 EUR) za neke štedne račune i sve kamate koje ulaze u poreznu prijavu, a ne oporezuju se konačnim porezom po odbitku (1.500 EUR)¹¹⁴, Nizozemska (52.579EUR) za ekološke investicije i «socio-etičke projekte» i V. Britanija (70 GBP) na obične depozite kod Nacionalne štedne banke. Isto tako, neke države u potpunosti izuzimaju neke kamate, no ta je pojava manjeg opsega. Tako npr. Irska izuzima kamate na štedne certifikate koje je izdalo njihovo Ministarstvo financija, Italija primljene kamate na zajmove koje je odobrio porezni obveznik, a Nizozemska kamate na odobrene zajmove poduzetnicima, Portugal na državne i korporacijske obveznice izdane od 1989 nadalje, te Velika Britanija na tzv. «osobne štedne račune i nacionalne štedne certifikate», te SAD na obveznice lokalnih vlasti i saveznih država.

¹¹² U Hrvatskoj su gotovo su sve kamate neoporezive (izuzetak su kamate koje fizička osoba dobije od odobrenog zajma).

¹¹³ prva na državne obveznice, a druga na euroobveznice domaćih kompanija, te hipotekarne obveznice

¹¹⁴ može se povući paralela između ovog neoporezivog dijela i neoporezivog dijela u Njemačkoj

Tablica 8: Porezno izuzete kamate i kapitalni dobiti u tranzicijskim državama u 2006.¹

Dobici	Kamate	Kapitalni dobiti
Albanija	-	Svi (osim prodaje dionica)
Bugarska	Štedni računi kod banaka, državni zajmovi i zajmovi garantirani od strane države	Dionice koje kotiraju na bugarskoj burzi, nekretnine (>5g; >3g za vlastiti dom), pokretnine (>1g.)
Češka	-	Pokretnine, nekretnine (>5g, vlastiti dom>2g.)
Estonija	Primljene kamate kreditnih institucija iz EU-a ili estonskih podružnica kreditnih institucija izvan EU-a	Prodaja dionica vezana za reorganizaciju, vlastiti dom, restitucija i privatizacija; kolibe ili vrtne kuće (>2 g), pokretnine
HRVATSKA	Štedni i tekući računi kod banaka i drugih štednih institucija i štednih zadruga, vrijednosni papiri	Svi, ali nekretnine koje nisu vlastiti dom i vlasnička prava (>3 g)
Latvija	Depoziti i investicije kod kreditnih institucija ili kreditnih zadruga registriranih u Latviji i EU, hipotekarne obveznice, državne i municipalne obveznice	Svi, nekretnine (>1 g)
Litva	Državni i municipalni vrijednosni papiri, štedni programi regulirani od strane države, bankovni depoziti i oni kod ostalih štednih institucija, neki zajmovi i vrijednosni papiri ²	Nekretnine i registrirane pokretnine (>3g.), dionice (>1g.) ³ , ostali kap.dobici (<24 puta osobni odbitak)
Mađarska	U pravilu sve ⁴	Nekretnine (>15g., za reinvestirane iznose u vlastiti dom), određeni vrijednosni papiri ⁴
Makedonija	-	Nekretnine (>3 g.) i ako je dobitak korišten za kupnju vlastitog doma
Poljska	- ⁵	Nekretnine (ako je dobitak u 2 g. reinvestiran u nekretninu)
Rumunjska	Depoziti po viđenju i tekući računi (ako kamatna stopa nije veća od jednomjesečne međubankovne tržišne stope)	Stan/kuća i nekretnine dobivene restitucijom (>3g) ⁷
Slovačka	-	Vlastiti dom (>2 g.), ostale nekretnine (> 5 g.), pokretnine, dionice i ostali vrijednosni papiri do iznosa od 5x egzistencijalnog minimuma
Slovenija	Bankovni depoziti (do 300.000 SIT)	Većina, osim nekretnina (vlastiti dom<3 g. i kupljenih prije 2002.), dionica i inv. kupona ⁸
Srbija i Crna Gora	Štednja u domaćoj valuti i državne obveznice	Dobici reinvestirani u dom poreznog obveznika, imovina kupljena prije 2004., imovina prodana rođacima, pokretnine + CG: 50% kap. dobitaka

¹ Ovaj prikaz ne obuhvaća osiguranja štednog tipa (mirovinsko, životno); godine u zagradama označavaju minimalno razdoblje posjedovanja imovine da bi se ostvarilo porezno izuzeće oporezivanja kapitalne dobiti.

² Kamate na zajmove ako otplata zajma ne počinje ranije od 366 dana nakon njegova odobravanja (osim za zajmove dioničarima ili uposlenicima s kamatom iznad tržišne) i kamate na vrijednosne papire ukoliko se otplaćuju ne ranije od 366 dana nakon njihova izdavanja (osim vrijednosnih papira izdanih od strane poslodavca primatelja koji nose kamatu veću nego onu na slične vrijednosne papire).

³ Izuzeti su dobiti od dionica kupljenih prije 1999., te dobiti od ostalih dionica prodanih ne ranije od 366 dana prije kupnje ako porezni obveznik nije posjedovao više od 10% kapitala tog poslovnog subjekta u bilo koje vrijeme za vrijeme trogodišnjeg razdoblja do kraja porezne godine u kojoj je imao dionice.

⁴ Dohodak od kamata definira se kao kamate od štednih depozita, kamate i dobiti javno izdanih i kotiranih vrijednosnih papira dužničkog karaktera, kamate na javno izdane i kotirane dionice investicijskih fondova, kamate i kapitalni dobiti privatno izdanih vrijednosnih papira i zajmova danih od strane fizičkih osoba kompanijama i ostalim poslovnim subjektima ako prinos tj. kamate i kapitalni dobiti, ne prelaze 105% eskontne stope mađarske Središnje banke i ako maksimalni prinos ne prelazi 10.000 HUF. Nadalje, pojam "kamata" uključuje i kapitalne dobitke nastale iz kapitalnih transakcija na mađarskoj burzi vrijednosnih papira.

⁵ Izuzeće ukinuto 2002., još uvijek na snazi za oročene bankovne štedne račune, državne (uključujući i municipalne) obveznice i udjele u investicijskim fondovima ostvarene/kupljene prije 2001.

⁷ Stopa od samo 1% za dobitke od dionica kupljenih prije 31.5.2005., te dionice kupljene kasnije, ali koje je vlasnik posjedovao barem godinu dana (prodao nakon godine dana).

⁸ 20% poreza po odbitku za oporezive kapitalne dobitke smanjuje se za 5% za svakih 5 godina posjedovanja imovine, što znači da imamo i izuzeće za sve dugoročne kapitalne dobitke (iznad 20 godina).

Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Navedena analiza kamata nije obuhvatila kamate, odnosno prinose kao rezultat **životnog osiguranja** te najrazličitijih oblika **mirovinskog osiguranja** (uključivo i obvezno). Iako je već rečeno da su ovi oblici (posebice mirovinsko osiguranje, i to gotovo uvijek obvezno) porezno privilegirani jer se obvezni doprinosi za mirovinsko osiguranje, često i doprinosi za dobrovoljno mirovinsko, pa i životno osiguranje odbijaju od porezne osnovice (vidi 3.4.3. i 3.4.4.), što predstavlja standardni model koncepta potrošnje¹¹⁵, navedeno ne iscrpljuje oblike privilegiranog poreznog tretmana ovih oblika štednje. Naime, starije osobe, odnosno umirovljenici imaju i dodatnu, tj. veću osnovnu osobnu poreznu olakšicu u odnosu na druge porezne obveznike (vidi 3.4.3.), kao što je to slučaj npr. i u Hrvatskoj, što *de facto* dovodi do neoporezivanja većine mirovina. Naposljetku, tomu treba dodati i moguća izuzeća nekih oblika mirovina (posebno onih koji su rezultat socijalnog osiguranja), odnosno primitaka životnog osiguranja, ili, pak, njihovo blaže oporezivanje. Kao primjer za izuzeće mogu se navesti Albanija, Bugarska, Estonija, Latvija, Litva, Poljska, Slovačka, Srbija i Crna Gora, ali i Francuska, Njemačka, Luksemburg, Portugal i Španjolska. Zanimljivo je da sličan slučaj kao u Hrvatskoj, tj. da se dohoci od dobrovoljnog mirovinskog i životnog osiguranja oporezuju samo u onome iznosu koji prelazi iznos uplaćenih premija, postoji npr. i u Češkoj (gdje se na njih također primjenjuje konačni porez po odbitku – ovdje 15%) i u Velikoj Britaniji («kapitalni element» kupljenog životnog osiguranja je izuzet, ostatak se oporezuje).

Iako različita izuzeća kod realiziranih¹¹⁶ **kapitalnih dobitaka** (uključujući blaže oporezivanje) također formalno predstavljaju odstupanja u smjeru alternativnog oblika potrošnog koncepta, treba priznati da je njihovo blaže oporezivanje svojstveno praksi provođenja dohodovnog koncepta. Osim specifičnih razloga efikasnosti - tzv. «učinak zaključavanja» (*locked in effect*) – vlasnik imovine odgađanjem prodaje odgađa i plaćanje

¹¹⁵ Navedeni se sustav, gledano sa stajališta dohodovnog koncepta, naziva sustavom EET [*E-exempt (izuzeti), T-taxed (oporezivi)*]. Najprije se od poreza izuzimaju uplaćeni doprinosi, odnosno premije mirovinskog osiguranja /životnog osiguranja, kamata koja se stvara u vremenu do isplate je neoporeziva (tzv. «narasla» kamata), nakon isplate, primici mirovina /osiguranja su oporezivi. Normalnom dohodovnom konceptu odgovarao bi sustav TTE, tj. uplate doprinosa/premija ne bi trebale biti porezno odbitna stavka (izuzimati se od poreza), na naraslu kamatu tijekom trajanja investicije trebao bi se plaćati porez (kao da se radi o «normalnoj» kamati od npr. bankovne štednje), no prilikom isplate, tj. povlačenja novčanih sredstava, ne bi se trebao platiti porez (kao što se ne plaća kada se podiže novac s banke). No, u praksi se ovaj koncept ne primjenjuje za mirovinsku štednju /životno osiguranje. Ukoliko se ne odobrava izuzeće premija osiguranja, javlja se sustav TEE, tj. mirovine su izuzete u trenutku isplate, ali se narasla kamata u pravilu ne oporezuje. Detaljnije istraživanje za države OECD-a pokazuje da velika većina primjenjuje sustav EET kod oporezivanja privatnih mirovina (Yoo, de Serres, 2004., str. 76-79).

¹¹⁶ Kao što je već istaknuto prilikom objašnjavanja dohodovnog koncepta, (vidi 2.1.3), nerealizirani kapitalni dobitci u pravilu ne ulaze u poreznu osnovicu.

poreza i zbog toga ne prodaje imovinu, unatoč činjenici da postoji druga imovina koja će mu donijeti veću dobit¹¹⁷, prvenstveno zbog razloga porezno-tehničke prirode.

Naime, u slučaju uključenja kapitalne dobiti u dohodak i njenog oporezivanja po istim stopama kao i za ostale dohotke, prodaja dotične imovine (posebno nakon većeg broja godina i u slučaju znatnog povećanja njene vrijednosti) dovodi do (pre)visokog poreznog opterećenja zbog «guranja» u najviše porezne razrede. Prirasti kapitala koji su se kumulirali godinama sada u ukupnom iznosu odjednom opterećuju porezne obveznike. Ublažavanje opisanog negativnog učinka jedan je od razloga (uz eventualne dodatne administrativno-tehničke poteškoće vezane za prilagođavanje inflaciji) što se ovom obliku dohotka daje preferencijalni tretman. To je **posebno** situacija u slučaju **dugoročnih kapitalnih dobitaka** koji se čak oslobađaju poreza (ili se izrazito blaže oporezuju). No, bitno je napomenuti da je ovaj negativni učinak funkcija oštine progresije. Što se ona više ublažava, odnosno postiže se samo putem jedne stope, ovaj se učinak smanjuje.

Osvrt na podatke iz Tablice 8 pokazuje da najšira izuzeća kapitalnih dobitaka imaju Albanija, Latvija i opet Hrvatska. Ostale države kao kriterij za izuzeće često uzimaju ročnost kapitalnih dobitaka (izuzeti su «dugoročni», a ne «kratkoročni»). Što se tiče imovinskog oblika, prije svega je privilegirana, tj. izuzeta investicija u **vlastiti dom**. Sličan obrazac temeljem ročnosti kao i privilegiranja vlastitog doma nalazimo i u razvijenim ekonomijama. Ako navedenome dodamo i uobičajeno neoporezivanje imputirane najamnine na vlastiti dom, no, unatoč tomu često davanje porezne olakšice za hipotekarne kamate na vlastiti dom¹¹⁸ (vidi [3.4.4.](#)), jasno je zašto se ovaj oblik investicije (štednje) smatra porezno najprivilegiranim uz mirovinsku štednju. Razlozi su socijalne, ali često i političke naravi.

Nabrajanje izuzeća i privilegiranih poreznih tretmana kapitalnih dobitaka u **razvijenim državama** bilo bi predugo. No, bitno je ponoviti već spomenuto privilegiranje vlastitog doma i dugoročnih kapitalnih dobitaka. Nadalje, čak nekoliko zemalja (Austrija, Belgija, Danska, Njemačka, Nizozemska¹¹⁹) u pravilu ne oporezuju kapitalne dobitke - uz određene iznimke.

Velika Britanija još uvijek ima zasebni porez na kapitalne dobitke uz porez na dohodak, iako su u biti integrirani. Naime, stope poreza na kapitalne dobitke jednake su

¹¹⁷ Navedeno ima i dodatni negativan utjecaj na rast cijena i argumentira se u korist zamjene realizirane kapitalne dobiti nerealiziranom, čime bi se ovaj učinak izbjegao.

¹¹⁸ Teoretski adekvatno (sukladno dohodovnom konceptu) bilo bi oporezivanje pripisane najamnine (imputirane rente), ali i kapitalne dobiti od prodaje vlastitih nekretnina (bez obzira na njenu ročnost), te odbijanje hipotekarnih kamata. Sukladno potrošnom konceptu, ništa se od navedenoga ne bi oporezivalo, odnosno porezno priznavalo (bilo odbitno).

¹¹⁹ U Nizozemskoj je navedeno specifično zbog oporezivanja samo pretpostavljenog – procijenjenog dohotka od kapitala, kao što je objašnjeno u [3.1.2.](#)

stopama poreza na dohodak, tj. kapitalni se dobitak oporezuje po relevantnoj najvišoj marginalnoj stopi poreza na dohodak (kapitalni dobitak se tretira marginalno, tj. kao zadnji, odnosno najviši dio dohotka koji onda potpada pod relevantnu najvišu stopu za taj dohodak). Ovaj porezni oblik ima osobni neoporezivi dio – izuzeće; s rastom godina posjedovanja imovine povećava se i izuzeće dijela njezine vrijednosti; izuzeti su vlastiti dom i neke korporacijske obveznice te postoje još mnogi drugi privilegirani tretmani.

Dodatni privilegirani tretman dohodaka od kapitala i pomak u smjeru potrošnog koncepta (alternativnog modela) čini dualni porez na dohodak (vidi 2.3.6.). U nastavku će se prikazati njegova primjena.

3.1.2. Dualni porez na dohodak: Koliko su nordijske države (ostale) vjerne izvornome modelu i koje ih sve države slijede?

Temeljne sustavne karakteristike dualnoga poreza na dohodak (i dobit) već su iznesene u 2.3.6. Zapravo se radi o svojevrsnom sustavnom hibridnom obliku između koncepta dohotka i potrošnje (alternativnog modela) zbog ujednačenog blažeg oporezivanja svih dohodaka od kapitala. U ovom se poglavlju iznosi trenutna situaciju u državama dualnog poreza na dohodak – nordijskim državama, nakon čega se prezentira sustav poreza na dohodak Nizozemske, koji je gotovo tipa dualnog poreza. Nakon toga se iznose elementi dualnosti u poreznim sustavima ostalih europskih razvijenih država, uz osvrt i na tranzicijske države.

Tablica 9 prikazuje temeljne karakteristike dualnog poreza na dohodak u nordijskim državama u 2006.

Na primjeru dualnog poreza na dohodak također se vidi da čisti teorijski modeli gotovo u pravilu ne nalaze svoju potpunu primjenu u praksi. Norveška, koja je bila najbliža modelu, već ima neka odstupanja. Danska, koja je najranije imala postavljen čisti model dualnoga poreza na dohodak, još ga je u parlamentarnoj proceduri modificirala u smjeru dohodovnog koncepta. Danas se može reći da **Norveška ipak ima dualni porez na dohodak najbliži teoretskom idealu, dok Danska u biti više i nema dualni porez na dohodak.**

Tablica 9: Dualni porez na dohodak u nordijskim državama 2006.

	Norveška	Finska	Švedska	Danska
Godina uvođenja	1992.	1993.	1991.	1987.
Stopa poreza na dohodak¹:				
- od kapitala	28	28	30	38,78-48,3
- od rada	28-40 ²	(25-30)-(48,5-53,5) ³	31,6-56,6 ⁴	38,78-48,3 ⁵
Stopa poreza na dobit	28	26	28	28
Ublažavanje/ukidanje dvostrukog oporezivanja dividendi	Ukidanje za normalni %	Kotirane kompanije: ublažavanje; nekotirane: uglavnom ukidanje	NE – klasični sustav	Ublažavanje
Ublažavanje/ukidanje dvostrukog oporezivanja kapitalnog dobitka od dionica	Ukidanje za normalnu % dobiti	NE	NE	Ublažavanje
Vlastiti dom: -imputirana najamnina oporezovana - kapitalni dobitak oporezovan	NE od 2005. Nema podatka	NE NE kratkoročni	NE Odgoda ili samo 2/3	NE NE
Nestandardne olakšice poreza na dohodak	Opsežne	Opsežne	Ograničene	Opsežne
Porez na neto bogatstvo	DA	Ukinut 2006.	DA	NE

¹Uključuje i lokalne poreze (koji su značajni u nordijskim državama)

²Zajednički nacionalni i lokalni porez na dohodak od rada i kapitala po proporcionalnoj stopi od 28%. Dodatni nacionalni porez na dohodak od rada po progresivnoj stopi primjenjuje se na bruto osnovicu, tj. na dohodak od rada bez umanjenja za standardne i nestandardne olakšice (s izuzetkom troškova samog dohotka od rada).

³Nacionalni porez na dohodak od kapitala po proporcionalnoj stopi, a na dohodak od rada po progresivnoj stopi 9-32,5. Dodatni lokalni porez na dohodak od rada po proporcionalnoj stopi - stopa varira prema lokalnim jedinicama od 16-21% (za Helsinki, npr., iznosi 17,5%).

⁴Nacionalni porez na dohodak od rada po proporcionalnoj stopi, a na dohodak od rada po progresivnoj (s nultim razredom, tj. 0, 20 i 25%). Dodatni lokalni porez na dohodak varira prema lokalnim jedinicama (npr. Stockholm 30,42%) - u prosjeku iznosi 31,6% (to je i najniža stopa za dohodak od rada s obzirom na nulti prvi razred nacionalnog poreza).

⁵Dohodak od rada i dohodak od kapitala (s izuzetkom dohotka od dionica: dividende i kapitalnih dobitaka) oporezuju se progresivnim stopama nacionalnog poreza (5,48; 6 i 15% - osnovica za posljednju stopu uvećava se za neke doprinose mirovinskog osiguranja) i proporcionalnom stopom županijskog i općinskog poreza zajedno koja varira prema lokalnim jedinicama (u prosjeku 33,3%, Kopenhagen-32,9%). Navedeni prosjek je korišten prilikom izračuna u Tablici. Ukupno porezno opterećenje svih poreza ne može prijeći 59%, tj. ukoliko prelazi, alikvotno se smanjuje najviša marginalna stopa nacionalnog poreza od 15%.

Izvor: IBFD, 2006.; Cnossen, 2000., str. 183 (obradila autorica)

Gledano prema osnovnom obilježju, tj. **stopama**, Norveška je još uvijek najbliža čistom modelu. Stopa poreza na dohodak od kapitala ista je za sve dohotke od kapitala, tj. jednake su stopa poreza na dobit i stopa poreza na dohodak od kapitala unutar poreza na dohodak. Nadalje, ta je stopa jednaka i najnižoj stopi poreza na dohodak. Finska i Švedska se, zanemarujući relativno manje razlike među stopama (uzrokovane i različitostima u lokalnim porezima), više-manje poklapaju s osnovnim zahtjevima modela. Danska je, međutim, zahvaljujući blagoj progresivnosti dohodaka od kapitala, tj. njihovom identičnom tretmanu kao i dohodaka od rada gotovo u potpunosti odstupila od modela. Gotovo bi se moglo reći da je bliža *flat taxu*. Naime, prve dvije granične stope nacionalnog poreza na

dohodak (5,48 % i 6%) gotovo su identične, a treća se stopa od 15% alikvotno smanjuje ukoliko su lokalni porezi visoki, tj. ukoliko ukupno porezno opterećenje prelazi 59%.

Mnogo se lošija slika dobiva uvidom u rješenje problematike **dvostrukog oporezivanja dividendi i kapitalne dobiti**. Teorija dualnog poreza na dohodak traži potpuno ukinuće (eliminaciju) oba oblika dvostrukog oporezivanja. U prvom se slučaju to postiže kroz punu imputaciju ili kroz izuzeće dividendi na razini dioničara (za više detalja o ovim metodama vidi 4.1.2.). Međutim, Norveška i Finska, koje su imale punu imputaciju, nedavno su je napustile. Norveška, doduše, ima izuzeće, ali samo za normalnu stopu dobiti na dividende. Finska u pravilu odobrava izuzeće za dionice nekotiranih kompanija. U ova dva slučaja može se više-manje govoriti o ukidanju dvostrukog oporezivanja dividendi. Kod dividendi kotiranih kompanija u Finskoj postoji samo djelomično izuzeće; dakle, ublažavanje dvostrukog oporezivanja. Slična situacija, tj. ublažavanje, postoji i u Danskoj (niže porezne stope za dividende u odnosu na ostale oblike dohotka od kapitala). Švedska, pak, oporezuje dividende istom stopom kao i ostale oblike dohotka od kapitala, što znači da čak niti ne ublažava (a kamoli ukida) njihovo dvostruko oporezivanje. Za više detalja o navedenim metodama oporezivanja dividendi u ovim i drugim državama vidi 4.1.3.

Situacija je još gora kod kapitalnih dobitaka od dionica, gdje jedino Norveška, primjenjujući istu metodu kao kod dividendi (ali samo u slučaju kada izuzeće normalne stope dobiti na dionice nije iskorišteno kroz dohodak od dividende), za normalnu stopu dobiti ukida oporezivanje kapitalne dobiti. Danska ponavlja svoj tretman kod dividendi - dakle, ublažava dvostruko oporezivanje. Ostale dvije države ne primjenjuju ublažavanje/ukidanje dvostrukog oporezivanja kapitalne dobiti.

Sve države u pravilu kod poreznog tretmana **vlastitog doma** primjenjuju izuzeće za imputiranu najamninu, odnosno privilegirani tretman za kapitalnu dobit (elementi potrošnog koncepta, alternativnog modela). Takva situacija nije čudna, jer su to slične «mane» koje postoje i kod sintetičkog poreza na dohodak. Slična je stvar i s mirovinskom štednjom, koja je, kao i u svim drugim državama, odbitna stavka od osnovice poreza na dohodak (potrošni koncept, standardni model) (vidi 3.4.3. i 3.4.4.).

Iako zahtjevi dualnog poreza na dohodak, kao rezultata porezne reforme kraja osamdesetih godina prošloga stoljeća, zahtijevaju i **ukinuće nestandardnih olakšica**, to nije slučaj. Jedino je Švedska poduzela značajnije napore u tom smjeru (vidi 2.3.6. i 3.4.4.2.).

Konačno, kao jedno od specifičnih opravdanja uvođenja blažeg oporezivanja dohodaka od kapitala navodi se i **postojanje poreza na neto bogatstvo** u nordijskim

državama (s izuzetkom Danske). No, 2006. Finska je odlučila ukinuti ovaj porez; naravno, zbog njegovih negativnih učinaka na formiranje kapitala.

Iako formalno niti prilikom nedavne reforme sustava poreza na dohodak 2001. nije (bila) država dualnog poreza na dohodak (Cnossen, Bovenberg, 2001.), slobodno se može reći da je **Nizozemska** vrlo bliska tome modelu.

Njen porez na dohodak je tipični primjer cedularnog oporezivanja. Dohodak se dijeli u tri skupine – tzv. «*boxeve*», od kojih se svaki različito oporezuje.

Prva skupina - *dohodak od rada i prebivališta* obuhvaća dohodak iz sljedećih izvora:

- 1) sadašnje i bivše zaposlenje
- 2) poslovno-poduzetnička aktivnost (samostalna djelatnost)
- 3) ostale aktivnosti
- 4) periodična plaćanja i mirovine od fizičkih osoba (npr. alimentacija) ili osiguravajućih institucija
- 5) periodična plaćanja dobivena od država ili javnih udjela (npr. starosne mirovine)
- 6) vlastiti dom (u kojemu prebiva njegov vlasnik) – imputirana najamnina (računa se kao postotak tržišne vrijednosti (do 0,6%).

Ova se skupina dohotka oporezuje po progresivnim stopama poreza na dohodak.

Druga skupina – *dohodak od značajnih udjela* obuhvaća dividende i kapitalne dobitke od značajnih udjela (u pravilu iznad 5% dioničkog kapitala) i oporezuje se po proporcionalnoj stopi od 25%.

Treća skupina – *dohodak od štednje i investicija* je zapravo dohodak od kapitala (izuzevši, naravno, imputiranu najamninu od vlastitog doma i dividende i kapitalne dobitke od značajnijih udjela). Taj se dohodak oporezuje proporcionalno (stopa od 30%), ali na specifičan način. Umjesto uobičajene porezne osnovice, uzima se pretpostavljeni (procijenjeni) dohodak na različite oblike kapitala, tj. imovine izračunat primjenom porezne stope od 4% na neto vrijednost imovine. Zapravo se radi o svojevrsnom porezu na imovinu, i to na pojedine njezine oblike prema neto vrijednosti. Navedeno rezultira oporezivanjem ove imovine po stopi od 1,2%.¹²⁰

Koliko je sustav uistinu cedularan dokazuje i činjenica da se dohoci tretiraju potpuno zasebno i negativni dohoci iz jedne skupine ne mogu se odbijati od pozitivnih iz druge skupine.

¹²⁰ Paralelno s uvođenjem novog sustava oporezivanja dohotka, Nizozemska je ukinula porez na neto bogatstvo.

Sustav poreza na dobit relativno je usklađen s dvjema stopama poreza na dohodak od kapitala. Postoje dvije stope poreza na dobit: 25,5% i 29,6%.

Zanimljiv je i primjer **Islanda**, detaljnije objašnjen u 3.2.. Iako se sada formalno radi o državi *flat taxa*, i to sa dvije stope (23,75% i 10%)¹²¹, činjenica da se niža stopa¹²² primjenjuje samo na dohotke od kapitala, a viša na dohotke od rada (uključujući samostalnu poduzetničku djelatnost), ukazuje na svojevrsni element dualnosti.

Elemente dualnog oporezivanja dohotka koji se ostvaruju putem konačnog poreza po odbitku (za koji znamo da je proporcionalan) **za samo neke dohotke od kapitala imaju gotovo sve ostale stare članice EU-a**. Iz ove prezentacije odmah će se isključiti odobravanje konačnog poreza po odbitku po sniženoj, tj. proporcionalnoj stopi za dividende jer navedeno treba promatrati u svjetlu ublažavanja ekonomskog dvostrukog oporezivanja dividendi (za konkretna rješenja koja su izabrale države EU-a vidi 4.1.3.) sa stajališta dohodovnog sustava. No ipak, odmicanje od S-H-S dohotka u smjeru dualnosti, i to putem konačnog poreza po odbitku kao vrlo jednostavne kategorije, našlo je i svoj odraz u češkoj primjeni ove metode na ublažavanje ekonomskog dvostrukog oporezivanja dividendi. Tako, npr., Austrija primjenjuje konačni porez po odbitku od 25% na sve kamate i dividende (što je analogno stopi poreza na dobit). Kod kamata se može, dakle, govoriti o elementu dualnog poreza na dohodak (to više što je to stopa koja je jednaka stopi poreza na dobit). Kod dividendi se radi o metodi ublažavanja ekonomskog dvostrukog oporezivanja (ali ne i njegovog ukidanja) ukoliko se gleda sa stajališta dohodovnog koncepta (sukladno tomu razvrstana je i Austrija u poglavlju 4.1.3., Tablici 16a).¹²³

Belgija prema sličnom principu primjenjuje jedinstvenu stopu konačnog poreza po odbitku na kamate od 15% (stopa za dividende je različita - 25%, kao i stopa poreza na dobit – 33%, tj. 34%, a kod ovog poreza primjenjuje se čak i progresija– niže stope za niže iznose dobiti, što još više udaljava od zahtjeva dualnosti). Obje države dozvoljavaju da porezni obveznik, ukoliko mu to odgovara, kamate (kao i dividende) uključi u oporezivi dohodak,

¹²¹ Dodatni lokalni porez, čija je prosječna stopa oko 13%, primjenjuje se na dohodak od rada, odnosno na cjelokupni dohodak u slučaju obavljanja samostalne djelatnosti.

¹²² Niža je stopa znatno ispod one poreza na dobit koja iznosi 18%.

¹²³ Ako bi se promatralo sa stajališta dualnog poreza na dohodak, postoji potpun izostanak bilo kakvog ublažavanja, odnosno ukidanja dvostrukog oporezivanja. Postojeći tretman je u biti klasični sustav, tj. prisustvo dvostrukog oporezivanja u punom smislu i trebalo bi primijeniti izuzeće ili punu imputaciju uz isključivu primjenu stope od 25%.

čime omogućuju iskorištenje neoporezivog dijela dohotka i za ove dohotke (ukoliko porezni obveznik ima samo njih).

I Italija primjenjuje konačni porez po odbitku od 27%, no ne na sve kamate, već na bankovne kamate i kamate od obveznica (primljene kamate od zajmova koje je dao porezni obveznik su izuzete), no ta je stopa ispod one poreza na dobit. Grčka od oporezivanja izuzima dividende, što znači da su oporezovane istom stopom kao i dobit. Grčka i Portugal imaju diferenciran konačni porez po odbitku na kamate s obzirom na vrstu kamata. U Portugalu je dio kamata i izuzet, bilo putem specifičnih izuzeća za pojedine vrste kamata, bilo putem globalnog izuzeća za, npr., kamate na državne obveznice. Sličan konačni porez po odbitku (uz varijacije u stopama i izuzeća) primjenjuje se i na različite naknade (autorske i naknade industrijskoga vlasništva – *royalties*).

Francuska uz porez na dohodak ima i proporcionalni porez; točnije rečeno, daću (prelevman) na kamate (tzv. *prélèvement libératoire*), koja je u pravilu opcija (alternativa su progresivne stope poreza na dohodak) ili pak prisila za neke oblike kamata. Stopa varira s obzirom na tip kamate (najčešće 16%, što je svega polovica normalne stope poreza na dobit), no ova daća, naravno, nije konačni porez po odbitku, već se porez po odbitku (od 10, odnosno 12%) odbija od konačne obveze poreza na dohodak ili konačne obveze temeljem ovog prelevmana. Za različite naknade također postoji opcija oporezivanja po sniženoj stopi od 16% (alternativa su normalne stope poreza na dohodak). No, unatoč »privilegiji«
opcije proporcionalnog oporezivanja na kamate i na naknade primjenjuje se dodatni socijalni porez čija zbirna proporcionalna stopa iznosi oko 10%, što je sve zajedno još uvijek ispod stope poreza na dobit.

Naposljetku, Luksemburg je od 2006. uveo konačni porez po odbitku na kamate na bankovne depozite i obveznice od 10% (više nego upola manje od stope poreza na dobit), a dio bankovne štednje je izuzet (do određenog limita).

Gotovo da i nema tranzicijske države koja ne primjenjuje proporcionalno oporezivanje (putem konačnog poreza po odbitku) **za barem neki dohodak od kapitala** (naravno, ne uzimajući u obzir države *flat taxa* koje se analiziraju detaljnije u [3.2](#)). No, pritom se niti u jednom slučaju ne može govoriti o sustavnim karakteristikama dualnog poreza na dohodak (stope su različite i u pravilu se ne poklapaju sa stopom poreza na dobit).

Paradoksalno, najveću sustavnost toga tipa ima jedna od zemalja *flat taxa*, i to Litva. Ovdje, naime, postoji cedularnost izražena kroz dvije jedinstvene stope: viša stopa od 33% odnosi se na većinu dohodaka od rada, dok se niža stopa od 15% (koja je jednaka i stopi

poreza na dobit) odnosi na dohotke od kapitala (uključujući neke primitke životnog osiguranja i određene mirovine¹²⁴), kao i na dohodak od sporta, umjetničkih i estradnih aktivnosti te na dohodak slobodnih zanimanja, osim onih koja se vode prema posebnom certifikatu. Slijedi je Poljska, gdje se konačna stopa poreza po odbitku od 19% (ponovno ista kao stopa poreza na dobit) primjenjuje na kamate, naknade (industrijsko i intelektualno vlasništvo), dividende i kapitalne dobitke od vrijednosnih papira (potonje dvije stavke trebale bi biti izuzete prema zahtjevima dualnosti). Slovenija primjenjuje istu stopu kao i onu poreza na dobit (25%), ali samo na najamnine i naknade prava industrijskog i intelektualnog vlasništva.

Od ostalih zemalja treba prije svega spomenuti Albaniju, koja progresivno oporezuje samo dohotke od rada, no dohoci od kapitala oporezovani su višom stopom od stope poreza na dobit.

Hrvatska je sa svojim različitim stopama konačnog poreza po odbitku za samo neke dohotke od kapitala (od kojih niti jedna ne odgovara stopi poreza na dobit) i izuzećem oporezivanja za većinu dohodaka od kapitala bliža alternativnom modelu.¹²⁵

Sukladno navedenim elementima dualnosti, najnovije istraživanje OECD-a (vidi i 2.3.6.) pokušava na pojednostavljeni način - usporedbom najviših poreznih stopa na dobit, dohodak od plaća (bez doprinosa za socijalno osiguranje), dividende (uzevši u obzir i prethodni porez na dobit) i kamate od običnih bankovnih depozita ustvrditi u kojoj mjeri države imaju pretežito sintetički, dualni, odnosno hibridni sustav između ova dva modela, kao što to prikazuje Grafikon 3.

Kao što je u prethodnoj analizi isticano (Tablica 9), Norveška ima tipični dualni porez na dohodak s visokom stopom na plaće i istom stopom na sve dohotke od kapitala. Slično je i u Finskoj i Islandu, iako se tu tri stope dohotka od kapitala malo razlikuju. U Švedskoj su najviše porezne stope dividendi i plaća gotovo iste i iznad su onih poreza na dobit i na kamate od bankovnih depozita. Slična je situacija i u Austriji, Francuskoj, Italiji, Nizozemskoj, Poljskoj i Portugalu. Ostale države koje se mogu okarakterizirati kao države poludualnoga poreza na dohodak su Belgija, Švedska, Mađarska, Grčka i Japan.

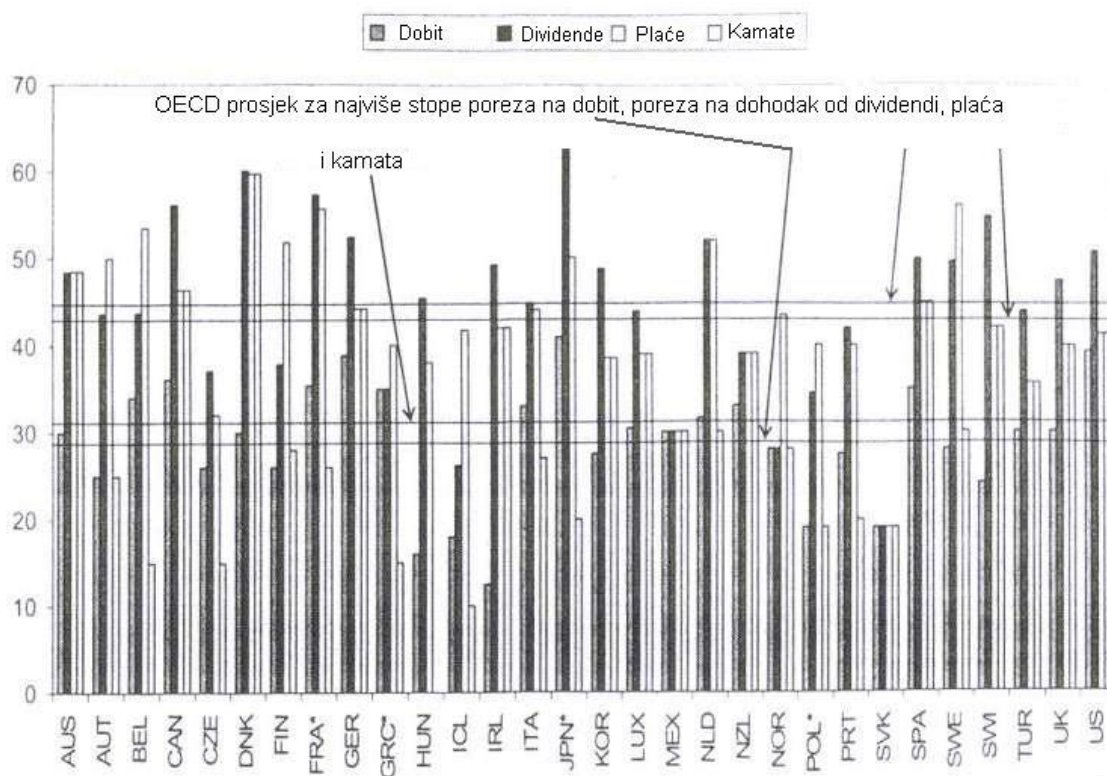
Za razliku od navedene skupine zemalja, Australija, Danska, Meksiko, Novi Zeland i Slovačka imaju gotovo jednake najviše stope poreza na plaće, dividende i kamate, s time da su one jednake stopama poreza na dobit u Meksiku i Slovačkoj (državi *flat taxa* – vidi 3.2.).

¹²⁴ Dio primitaka i dio mirovina je izuzet iz porezne osnovice.

¹²⁵ Jedino bi se moglo teoretizirati da je izuzeće dividendi i kapitalnih dobitaka od dionica svojevrsni element dualnosti, no i to treba promatrati prvenstveno u svjetlu alternativnog modela, odnosno izbjegavanja dvostrukog oporezivanja unutar dohodovnog koncepta na najjednostavniji (iako ne na najdosljedniji) način.

Za sve preostale države OECD-a također se može reći da im je porezni sustav blizak onome sintetičkoga poreza (točnije rečeno, «polusintetičkoga») poreza na dohodak, iako se tu stope malo međusobno razlikuju.

Grafikon 3: Najviše stope poreza na dobit, dohodak od dividendi, plaća i kamata u državama OECD-a u 2005.^{1,2}

¹Stopa poreza na dividende je zajednička stopa poreza na dobit i poreza na dohodak od dividendi. Porezne stope na plaće ne uključuju doprinose za socijalno osiguranje. Porezne stope na kamate su one na kamate običnih bankovnih depozita.

²Države označene sa * imaju podatke za 2004.

Izvor: OECD, 2006.a, str. 83

U zaključku se može istaknuti da oko polovica zemalja OECD-a ima dualni ili polidualni porez na dohodak, dok druga polovica ima sintetički, odnosno polusintetički porez na dohodak (OECD, 2006.a, str. 85). Naravno, nedostatak ove usporedbe je taj što uključuje samo najviše porezne stope ne uzimajući u obzir je li pojedini dohodovni oblik oporezovan po progresivnim ili proporcionalnim stopama.

SAŽETAK (3.1.)

Iako u suvremenim poreznim sustavima (više) nemamo čistu primjenu potrošnog koncepta, porezno izuzeće velikog dijela dohoda od kapitala te sustav dualnog poreza na dohodak, odnosno neki njegovi elementi, dovode do hibridnosti dohodovnog koncepta u smjeru potrošnog koncepta, i to posebice njegova alternativnog modela.

Porezno izuzeće dohoda od kapitala posebice je izraženo u tranzicijskim državama (kako novim članicama EU-a, tako i državama regije), i to posebice za neke kapitalne dobitke i kamate u užem smislu. Od izuzeća kapitalnih dobitaka, posebice treba naglasiti one dugoročne, kao i one koji se odnose na vlastiti dom (čija se imputirana najamnina također ne oporezuje). Slična izuzeća, odnosno preferencijalni tretman, imaju i neke razvijene države. Od izuzeća kamata treba posebno naglasiti one na bankovnu štednju i državne obveznice.

Tretman mirovina (temelje obveznih doprinosa, no velikim dijelom i dobrovoljnih, tj. premija) u pravilu je onaj standardnoga modela koncepta potrošnje što unosi dodatnu hibridnost.

Sustav dualnog poreza na dohodak ne primjenjuje se u praksi u svome «čistom» obliku. U pravilu ga vezujemo za nordijske države (najbliža mu je Norveška). Elemente dualnosti (proporcionalnost u oporezivanju nekih dohoda od kapitala) nalazimo kako u tranzicijskim državama, tako i u starim članicama EU-a. Navedeno unosi dodatne elemente hibridnosti.

KONTROLNA PITANJA (3.1.)

1. Koji su dohoci od kapitala najčešće izuzeti iz porezne osnovice poreza na dohodak u tranzicijskim državama? Primijenite i na Hrvatsku!
2. Kakav je porezni tretman kapitalnih dobitaka u poreznim sustavima?
3. Kakav je porezni tretman mirovina u poreznim sustavima? Primijenite i na Hrvatsku!
4. Kakav je porezni tretman vlastitog doma u poreznim sustavima? Primijenite i na Hrvatsku!
5. Kakav je porezni tretman kamata u poreznim sustavima? Primijenite i na Hrvatsku!
6. Koji su elementi standardnog, a koji alternativnog modela koncepta potrošnje u suvremenim poreznim sustavima?
7. Pozicionirajte sadašnji hrvatski sustav poreza na dohodak s obzirom na elemente alternativnog i standardnog modela potrošnje!
8. Koliko su nordijske države u skladu s modelom «čistog» dualnog poreza na dohodak?
9. U čemu je specifičnost poreznog sustava Nizozemske?

10. U čemu se očituju elementi dualnosti poreza na dohodak u ostalim državama? Primijenite i na Hrvatsku!
11. Koje su tranzicijske države najbliže dualnome porezu na dohodak?
12. Pozicionirajte globalno hrvatski sustav poreza na dohodak s obzirom na sljedeće modele/oblike: dualni, standardni (potrošni), alternativni (potrošni), dohodovni i *flat tax*.

3.2. FLAT TAX U TRANZICIJSKIM DRŽAVAMA: ŠTO JE (OSIM JEDNE STOPE) OSTALO OD HALL-RABUSHKINA MODELA?

Relativno široka primjena *flat taxa* u tranzicijskim državama, kao i njegovo zagovaranje u ostalim tranzicijskim državama, pa i razvijenim državama - prije svega Velikoj Britaniji, ali i Njemačkoj, Španjolskoj, Italiji, Belgiji i Finskoj (Rabushka et al., 2006.) - od kojih možda jedino možemo reći da ga primjenjuje Island, najčešće se, kao na glavno teoretsko-metodološko uporište, poziva na, Hall-Rabushkin model (H-R model) koji je objašnjen u 2.2.2.3. Knjižica u kojoj se on opisuje – tzv. «*Flat tax Biblija*» doživjela je svoje ponovno izdanje nakon 10 godina (Hall, Rabushka: *The Flat Tax*, 1985., 1995.). Alvin Rabushka zadovoljno obilazi istočnu i jugoistočnu Europu doživljavajući ostvarenje svoga sna. No, u kojoj je mjeri on doista realiziran u praksi?

U 2.2.2.3, iznesene su osnovne karakteristike Hall-Rabushkina modela *flat taxa* i *flat taxa* općenito, kao i njegovi (očekivani) ekonomski i socijalni učinci, a ovdje će se iznijeti usporedna analiza njegove trenutne primjene u praksi.

U Tablici 10 prikazane su države *flat taxa* s njihovim temeljnim poreznim karakteristikama. Zasebno je objašnjen i primjer Islanda, koji je odnedavno ukinućem 2% dodatnog prireza postao država *flat taxa*, i to s dvije stope (slično kao Litva), te se može smatrati i svojevrsnim dualnim porezom na dohodak.

Već i letimični uvid u podatke Tablice 10 ukazuje na to da ***flat tax* u navedenim državama ne odražava Hall-Rabushkin model**. Tomu treba dodati da niti u jednoj od navedenih zemalja nema jednokratnog otpisa kao temeljnog elementa *cash flow* poreza za poslovne subjekte (jedini je izuzetak Estonija, koja ga primjenjuje kod poslovnih subjekata obveznika poreza na dohodak, tj. dohotka od samostalne djelatnosti), a isto vrijedi i za zahtjev za ukidanje odbitka kamata, tj. ukidanje priznavanja kamata kao troška kod poslovnih subjekata.¹²⁶

¹²⁶ Osim ograničenja odbijanja kamata u okviru pravila o utanjenoj kapitalizaciji, odbijanje kamata se ograničava u Latviji, Rumunjskoj i Rusiji u smislu da se ne mogu odbiti kamate veće od nekog gornjeg limita (određenog

Tablica 10: Flat tax u nekim tranzicijskim državama

	Godina uvođenja	Stopa	Izuzeti dohoci od kapitala	Doprinosi posloprimaca odbitna stavka	Nestandardne olakšice	Stopa poreza na dobit
Estonija	1994.	23 ¹	Neke kamate, neki kapitalni dohoci, dividende	NEMA IH (samo doprinosi poslodavaca)	Mnoge	23, ali samo na raspoređenu dobit - distribucijski porez tzv.
Latvija	1995.	25	Neke kamate, većina kapitalnih dobitaka, dividende	Nema podataka	Mnoge	15
Litva	1994.	33 ² i 15 ³	Većina kamata, većina kap. dobitaka	Nema podatka – vjerojatno ne	Mnoge	15 (19 zajedno sa socijalnim porezom)
Rumunjska	2005.	16	Neke kamate, neki kapitalni dohoci	DA	Vrlo ograničene - samo za pojedine oblike osiguranja	16
Rusija	2001.	13	Neke kamate, neki kap. dohoci	NEMA IH (samo doprinosi poslodavaca)	Mnoge	24
Slovačka	2004.	19	Većina kap. dobitaka, dividende	DA	Vrlo ograničene – samo za dodatnu mirovinsku / dugoročnu štednju za starost	19 (to i stopa PDV-a)
Srbija	2003.	10	- (ali dohodak do četiri mjes. plaće izuzet)	DA	NEMA IH	10
Ukrajina	2004.	13	Većina kamata, neki kap. dohoci	Nema podataka	Mnoge	25

¹22% u 2007., 21% u 2008. i 20% od 2009.

²od 01.07.2006. 27%, od 2008. 24%

³«Snižena» stopa od 15% odnosi se na dohodak od dividendi, oporezivih kamata, naknada, najamnine i kapitalne dobitke, dohodak od sporta, umjetničkih i estradnih aktivnosti, dohodak slobodnih zanimanja, osim onih koja se vode prema posebnom certifikatu i određene oblike mirovinskog dohotka i dohotka od životnog osiguranja

Izvor: IBFD-a, 2006; Damijan, Polanec, 2005., str. 14. (obradila autorica)

Prema podacima iz Tablice 10, temeljni zahtjev H-R modela – neoporezivanje dohodaka od kapitala ne ispunjava niti jedna država. Prema raspoloživim podacima, čini se da isto vrijedi i za uključenje obveznih mirovinskih doprinosa posloprimaca u poreznu osnovicu poreza na dohodak, tj. nedozvoljavanje njihovog odbijanja od navedene osnovice (o tome detaljnije vidi 3.4.3.). Sukladno zahtjevima H-R modela, takve bi mirovine trebalo kasnije oporezivati, a mirovine koje su rezultat doprinosa poslodavaca ne bi trebalo oporezivati. No, iako većina navedenih zemalja izuzima neke oblike mirovina, izuzeća niti u jednoj državi ne slijede ovaj zahtjev.

«normalnom», odnosno «prosječnom» kamatnom stopom). No, navedeno ograničenje nema veze s H-R modelom, već se njime, slično kao i, npr., u Hrvatskoj želi spriječiti odljev dobiti i rezultirajuće suženje porezne osnovice.

Model strogo zahtijeva ukidanje svih olakšica (osim osnovnog osobnog odbitka i s njim povezanih obiteljskih olakšica), točnije rečeno, tzv. nestandardnih olakšica (o njihovoj pojmovnoj određenosti i primjeni vidi 3.4.4.). Navedeni zahtjev ispunjavaju jedino Srbija i uglavnom Slovačka i Rumunjska.

Naposljetku, stope poreza na dobit ujednačene su s jedinstvenom (*flat*) stopom poreza na dohodak u Estoniji, Slovačkoj i Srbiji (za Litvu je ujednačena stopa na dohotke od kapitala u okviru oporezivanja dohotka i stopa poreza na dobit).

Moglo bi se zaključiti da su **H-R modelu po svojim elementima nešto bliže Slovačka i Srbija, te Rumunjska**, no nikako da većinom odražavaju model.

Flat tax se primjenjuje i u nekim **ostalim zemljama**: Gruziji (od 2005.) po stopi od 12%, Kirgistanu (od 2006.) po stopi od 10% i Iraku (od 2004.) po stopi od 15%. Od 2008. njegovo je uvođenje najavila i Poljska (Owens, 2006., str. 139). No, manje je poznato da ga još od sredine prošloga stoljeća imaju porezni rajevi Guersney (20%), Jersey (20%), te Hong Kong (10%) (Damijan, Polanec, 2005., str. 14).

Jedina razvijena država (država OECD-a) za koju bi se moglo reći da (uz sličan dvostopni obrazac kao i Litva) primjenjuje *flat tax* je **Island**. Viša jedinstvena stopa na dohodak od rada (uključujući čitav dohodak od samostalne poduzetničke djelatnosti) od 23,75% uvećava se i za lokalni porez, čija je prosječna stopa oko 13%,¹²⁷ dok se niža jedinstvena stopa od 10% primjenjuje samo na dohotke od kapitala (porez na dobit iznosi 18%). Već je istaknuto u 3.1.2. da se radi o svojevrsnom elementu dualnosti. Do *flat tax* značajke ovog sustava došlo se postepeno. Naime, Island je uz dvije stope primjenjivao još i dodatni porez na dohotke iznad 150% prosječne zarade. Taj se dodatni porez postepeno smanjivao od 7% u 2002. (OECD, 2006.a, str. 94) na 2% u 2005. i ukinuo se u 2006. godini. Njegovim se ukinućem ukida i sve blaža direktna progresija u ovoj državi. Inače, ova država odobrava i vrlo ograničene nestandardne olakšice. Naravno, ne primjenjuje jednokratni otpis niti priznaje kamate kao trošak.

U 2.2.2.3. već su isticane osnovne **očekivane prednosti flat taxa** kao što su jednostavnost, pozitivan utjecaj na ekonomski rast, povećanje poreznih prihoda te globalna konkurentnost. Prema zagovornicima, sve su se te prednosti i ostvarile **u praksi**, a kao prvi argument navode visoke stope rasta, posebice u prvim godinama nakon reforme. Također navode i povećanje poreznih prihoda nakon uvođenja *flat taxa*, kao i povećanje priljeva

¹²⁷ Taj dodatni lokalni porez primjenjuje se na cjelokupni dohodak u slučaju obavljanja samostalne djelatnosti.

inozemnih izravnih ulaganja. Međutim, tvrdnje zagovornika da je za pozitivne fiskalne i makroekonomske pokazatelje u državama s jednom poreznom stopom u najvećoj mjeri zaslužna porezna reforma treba uzeti s rezervom, s obzirom na to da su sve navedene države poduzele i niz drugih reformi (Bašagić, 2006., str. 84). Ovomu treba dodati i zaključak za najveću ekonomiju koja je primijenila *flat tax* - Rusiju, po kome je porast poreznih prihoda prije svega rezultat raznih ostalih tehničkih mjera usmjerenih na bolju naplatu poreza i smanjenje porezne evazije (Ivanova, Keen, Klemm, 2005.). Čini se da je administrativna reforma očito bila važnija od puke promjene stope, što je u svojoj globalnoj analizi *flat taxa* naglasio i OECD (OECD, 2006.d, str. 5).

O negativnim učincima vertikalne pravednosti već je pisano u 2.2.2.3. Kritičari također navode problem prijelaznog razdoblja i sumnjaju da će se s jednom (niskom) stopom ostvariti dovoljni proračunski prihodi. Također smatraju da se *flat tax* nije u cijelosti pokazao dobrim u državama istočne Europe, te da trenutno vladajući trend snižavanja poreznih stopa vodi do socijalnog kolapsa, te zaključuju da je ideja o primjeni *flat taxa* neprihvatljiva na globalnoj razini (Bašagić, 2006.).

SAŽETAK (3.2.)

Iako su *flat tax* već odavno posjedovali neki porezni rajevi, o njegovoj široj primjeni može se govoriti tek od kraja prošloga stoljeća, i to u tranzicijskim državama. Iako se obično vezuje za Slovačku, prva ga je primijenila Estonija koju su odmah slijedile i ostale baltičke države. Za sada je Island jedina razvijena država za koju bi se u nekoj mjeri moglo reći da ga primjenjuje, no njezin *flat tax* ima karakteristiku dualnoga poreza na dohodak (slično kao i kod Litve):

Bez obzira na relativno široku primjenu, niti jedna država dosljedno ne primjenjuje Hall-Rabushkin model *flat taxa*. Najbliža mu je Slovačka, te u nešto manjoj mjeri Srbija i Rumunjska.

Još uvijek ne postoji konsenzus o tome mogu li se pozitivni ekonomski rezultati u navedenim državama pripisati (uglavnom) *flat taxu*.

KONTROLNA PITANJA (3.2.)

1. Nabrojite zemlje u kojima se primjenjuje *flat tax*!
2. Koliko *flat tax* u analiziranim tranzicijskim ekonomijama odražava Hall-Rabushkin model *flat taxa*?
3. Koje su specifičnosti *flat taxa* u Litvi i Islandu?
4. Koja je tranzicijska država prva uvela *flat tax*?
5. Što možete reći o ostvarenju pozitivnih učinaka *flat taxa* u praksi?
6. Koje su kritike provođenja *flat taxa* u praksi?
7. Kakvo je Vaše mišljenje o *flat taxu* i njegovoj primjeni?
8. Što možete reći o uvođenju *flat taxa* u Hrvatsku?

3.3. OPOREZIVANJE RADNE SNAGE

Prethodno navedeni potrošno usmjereni modeli i rezultirajući potrošni elementi i hibridni oblici te njihova relativno široka primjena u praksi relativno su povećali porezni teret rada. Stoga se i pažnja suvremenih analitičara porezne politike sve više okreće ka problematici poreznog opterećenja rada. U ovom se dijelu stoga analiziraju: **nominalne porezne stope za dohodak od rada, ukupno opterećenje radne snage porezom na dohodak i doprinosima**, te posebice **isplativost rada za niske dohotke** gdje interakcija poreza i doprinosa sa socijalnim transferima i povlasticama dovodi do tzv. «fenomena zamke bijede-siromaštva»

3.3.1. Porezne stope za dohodak od rada

Trendovi dualnosti u porezu na dohodak dovode do toga da se klasična, tj. direktna progresija (ukoliko nije zamijenjena *flat taxom*) sve više vezuje samo za dohodak od rada.

Tako Tablice 11 i 12 prikazuju **nominalne, tj. službene stope poreza na dohodak od rada** u starim članicama EU-a (i SAD-u i Kanadi), kao i tranzicijskim ekonomijama (novim članicama EU-a i državama regije). Kao što je poznato, **moguće je da se iste stope primjenjuju i na neki (sav) dohodak od kapitala, no više gotovo nigdje nemamo potpuno iste stope za sve oblike dohotka** (dualni i poludualni porezi na dohodak, različiti konačni porezi po odbitku za različite dohotke, posebice od kapitala). **Izuzetak su, naravno, države**

flat taxa. No, čak i Litva, država *flat taxa*, ima cedularni sustav, tj. primjenjuje nižu stopu na dohotke od kapitala.

Tablica 11: Porezne stope za dohodak od (nesamostalnog) rada u dosadašnjim članicama EU-a i SAD-a u 2006.*

	Stope (%)
Austrija	0, 38.333, 43.596, 50
Belgija	25, 30, 40, 45, 50 (+lokalni prizrez 0-8.5% - ϕ 7-7.5%)
Danska	5.48, 6, 15 (+ županijski i općinski porez zajedno - ϕ 33.3%)
Finska	9, 14, 19.5, 25, 32.5 (+ lokalni porez 16-21%)
Francuska	0, 6.83, 19.14, 28.26, 37.38, 42.62, 48.09 (+ socijalni porezi zajedno - ϕ 10,3%)
Njemačka	0, 15, 23.97, 42 – složene tablice za granične stope (+5.5% prizrez solidarnosti)
Grčka	0, 15, 30, 40
Irska	20, 42
Italija	23, 33, 39, 43
Luksemburg	0, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38 (+ 2.5% prizrez za fond nezaposlenosti – to u biti doprinos za socijalno osiguranje)
Nizozemska	34.15, 41.45, 42, 52 (stope od 34.15% i 41.45% uključuju 2.45%, odnosno 9.75% poreza na dohodak; ostatak od 31.7% kod obje stope otpada na doprinose za nacionalno socijalno osiguranje)
Portugal	10.5, 13, 23.5, 34, 36.5, 40, 42
Španjolska	15, 24, 28, 37, 45
Švedska	0, 20, 25 (+ lokalni porez - ϕ 31.6%)
Velika Britanija	10, 22, 40
SAD	10, 15, 25, 28, 33, 35 (+ porezi saveznih država - max. gran.% 0-9.5%)

* Podaci u zagradama uključuju različite lokalne, regionalne i ostale proporcionalne poreze na dohodak/prizrez u rasponu («od-do» odnosno prosjeku « ϕ »); jedino u SAD-u su porezi na dohodak saveznih država progresivni – ovdje prikazan raspon najviših graničnih stopa - max. gran.%
Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Čak i vrlo površan uvod u Tablice 11 i 12, pokazuje **veću složenost sustava poreznih stopa kod bivših članica EU-a i SAD-a u odnosu na tranzicijske države: snažniju direktnu progresiju, dodatne lokalne i ostale poreze** (posebno je dodatno složen i sustav Kanade zbog različitih provincijalnih poreza). **Kod tranzicijskih država, ne samo da jedino Hrvatska ima dodatni lokalni prizrez/porez, već je očit i manji broj graničnih stopa poreza na dohodak** (izuzetak su Češka, Slovenija i Hrvatska i donekle Albanija), uključujući i one sa samo jednom stopom tj. *flat taxom* (vidi 2.2.2.3. i 3.2.).

Tablica 12: Porezne stope za dohodak od (nesamostalnog) rada u tranzicijskim državama u 2006.

	Stope (%)
Albanija	1,5, 10, 15, 20
Bugarska	0, 20, 22, 24
Češka	12, 19, 25, 32
Estonija	23 ¹
HRVATSKA	15, 25, 35, 45 (+ lokalni prirez)
Latvija	25
Litva	33 ² i 15 ³
Mađarska	18, 36
Makedonija	15, 18, 24
Poljska	19, 30, 40
Rumunjska	16
Slovačka	19
Slovenija	16, 33, 37, 41, 50
Srbija i Crna Gora: Srbija	10
Crna Gora	0, 15, 19, 23

¹22% u 2007., 21% u 2008. i 20% od 2009.

²od 1. 7. 2006. 27%, od 2008. 24%

³Cedularni sustav - «Snižena» stopa od 15% odnosi se na dohodak od dividendi, oporezivih kamata, naknada, najamnina i kapitalne dobitke, dohodak od sporta, umjetničkih i estradnih aktivnosti, dohodak slobodnih zanimanja, osim onih koja se vode prema posebnom certifikatu i određene oblike mirovinskog dohotka i dohotka od životnog osiguranja

Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Nadalje, treba istaknuti **trend smanjenja najviših marginalnih stopa poreza na dohodak, kao i smanjenja broja poreznih razreda** («nasljeđe» reforme s kraja osamdesetih godina prošloga stoljeća) koji se još uvijek nastavlja (radikalni oblik je *flat tax*). Tako je od početka ovoga stoljeća čak jedanaest zemalja OECD-a smanjilo broj poreznih razreda, a svega ih je tri (među kojima i SAD) povećalo (Owens, 2006., str. 139).

Bilo bi potpuno pogrešno uspoređivati države samo temeljem graničnih stopa, odnosno najviših graničnih marginalnih stopa poreza na dohodak (ne uzimajući u obzir neoporezivi dio, odnosno različite olakšice, raspon razreda i ostale karakteristike), što je, nažalost, vrlo česta pogreška u međunarodnim usporedbama poreznog opterećenja (Sandford, 2000., str. 41). Stoga je ovakva usporedba samo ilustrativnog karaktera i bit će nadopunjena i onom poreznih olakšica (vidi 3.4.). Nadalje, usporedba je nepotpuna bez uključivanja obveznih doprinosa za socijalno osiguranje posloprimaca te se mora provoditi uvažavajući i visinu dohotka (npr. za prosječne dohotke).

3.3.2. Ukupno opterećenje radne snage porezom na dohodak i doprinosima

Aдекватna prezentacija ukupnog poreznog opterećenja radne snage mora se provoditi uvažavajući određenu razinu dohotka i uz obavezno uključenje doprinosa za socijalno osiguranje. **Doprinosi za socijalno osiguranje posloprimaca** možemo smatrati svojevrsnim **regresivnim porezom na dohodak, tj. dodatnim porezom na dohodak od rada**. Regresivnost proizlazi iz njihove proporcionalnosti i činjenice da udio dohotka od rada opada s rastom ukupnog dohotka, te je dodatno pojačana ukoliko doprinosi imaju gornju granicu, kao što je to, npr., slučaj u Hrvatskoj.¹²⁸

Za razliku od poreza na dohodak (plaće) i doprinosa za socijalno osiguranje posloprimaca, koji su formalno porezna obveza posloprimaca, **doprinosi za socijalno osiguranje poslodavaca** formalno su njihova obveza, tj. prevaljuju se na njih. No, iz teorije i prakse javnih financija je poznato da je **poreznu incidenciju**, kao i učinke poreza, **teško utvrditi**. Stoga je moguće da se sva davanja zajedno (tzv. porezni klin - razlika između svih plaćanja za radnu snagu i neto dohotka radnika) prevaljuju na posloprimce, odnosno poslodavce s obzirom na odnose na tržištu radne snage i druge okolnosti.

Ukoliko poreze snose zaposleni, oni mogu imati različiti učinak. Poznati su destimulativni učinci progresije, tj. **učinak supstitucije** (u ovom slučaju rada s dokolicom), koji je funkcija granične marginalne stope. Jednostavnije rečeno, visoke marginalne stope utječu na to da pojedinci manje rade. No, u suprotnom smjeru djeluje **učinak dohotka**, koji je funkcija cjelokupne, tj. prosječne porezne stope. Drugim riječima, zbog porasta poreznog opterećenja pojedinci rade više da bi imali jednaki poslijeporezni dohodak u odnosu na situaciju prije povećanja/uvođenja poreza, tj. većim prijeporeznim dohotkom nastoji se nadoknaditi (veće) porezno opterećenje. Često se ne zna koji će učinak prevladati,¹²⁹ no što je oštrija progresija, veća je opasnost da prevladava supstitucijski učinak. Negativni učinak na ponudu rada može se još dodatno povećati kod niskih dohodaka interakcijom različitih davanja s različitim socijalnim transferima i povlasticama [tzv. zamka bijede-siromaštva (*poverty trap/low wage trap*), objašnjena u 3.3.3.]. Učinak supstitucije je veći kod visokih dohodaka opterećenih višim marginalnim stopama, ali i zbog same visine dohotka. Općenito

¹²⁸ Rješenje navedenog problema (ukoliko ga smatramo problemom) je uvođenje određene progresivnosti u sustav doprinosa sve do integracije poreza na dohodak i doprinosa za socijalno osiguranje (primjer Australije i Novog Zelanda, Nizozemske).

¹²⁹ Većina zaposlenih uopće nije podložna stimulativnim, odnosno destimulativnim učincima kao rezultatima oporezivanja, dok se s druge strane kod nekih pojedinaca dva navedena učinka mogu neutralizirati. Sanford, 1992., str. 153-164)

je poznato iz empirijskih istraživanja (i isto tako potpuno logično) da je supstitucijski učinak znatno veći kod drugog supružnika.

U slučaju da teret ne snose radnici, već poslodavci,¹³⁰ visoka će opterećenja imati različite negativne učinke na potražnju radne snage (supstitucija rada, posebice niskoobrazovanoga, kapitalom, smanjenje proizvodnje ili njeno preseljenje na drugu lokaciju, gdje su troškovi rada niži). Nadalje, smatra se da posebno negativan učinak na potražnju za radnom snagom imaju upravo ona davanja koja i formalno snose poslodavci, tj. sami doprinosi poslodavaca. Naime, doprinosi posloprimaca smanjuju poslijeporezne plaće na što bruto plaće mogu sporo reagirati (u smislu njihovog povećanja – dakle, prebacivanja tereta na poslodavce - ili čak ne), dok porast doprinosa poslodavaca izravno povećava troškove radne snage (OECD, 2001.a, str. 52).

Potpunu usporedbu troškova radne snage - porez na dohodak, doprinosi za socijalno osiguranje posloprimaca («iz plaća») i poslodavaca («na plaće») za države OECD-a i Hrvatsku na razini prosječnog zaposlenog prikazuje Tablica 13.

Vidljivo je da **osnovni problem u Hrvatskoj nije porez na dohodak** (relativno nisko opterećenje u odnosu na ostale države), **već doprinosi** za socijalno osiguranje, i to posebice doprinosi **iz plaća** (doprinosi posloprimaca), gdje Hrvatska ima jedno od najvećih opterećenja u svijetu. Inače, **za sve tranzicijske države značajno je relativno visoko opterećenje doprinosima** («nasljeđe socijalizma»), što se vidi i iz podataka za prezentirane tranzicijske države članice OECD-a.

Zanimljivo je napomenuti da **Australija i Novi Zeland nemaju doprinose iz plaća**; točnije rečeno, oni su integrirani s porezom na dohodak. Takva **djelomična integracija** prisutna je **i kod Nizozemske** (vidi Tablicu 11), gdje je tzv. «nacionalni doprinos za socijalno osiguranje» integriran s porezom na dohodak; točnije rečeno, njegovim prvim dvjema stopama, a uz njega se još plaćaju i doprinos za socijalno osiguranje posloprimaca i poslodavaca.

¹³⁰ što je između ostaloga izraženo i ako su plaće blizu egzistencijalnog minimuma (svako dodatno povećanje poreza ne može dodatno smanjiti neto plaću, institut minimalne, odnosno najniže plaće); no u svakom slučaju ovisi o nizu činitelja, kao što su odnosi na pojedinom tržištu radne snage, regulatorna ograničenja, transferi...

Tablica 13: Međunarodna usporedba poreznog opterećenja troškova radne snage* (2005.)

Država	Porez na dohodak u bruto plaći	Doprinosi posloprimaca u bruto plaći	Porez na dohodak i doprinosi posloprimaca u bruto plaći	Porez na dohodak i doprinosi posloprimaca i poslodavaca u troškovima radne snage**
Australija	24,0	0,0	24,0	28,3
Austrija	14,1	18,1	32,1	47,4
Belgija	27,9	14,0	41,9	55,4
Kanada	16,6	7,0	23,5	31,6
Češka	11,6	12,5	24,1	43,8
Danska	30,4	10,6	41,0	41,4
Finska	24,9	6,4	31,3	44,6
Francuska	15,4	13,6	29,0	50,1
Njemačka	20,9	20,9	41,7	51,8
Grčka	5,6	16,0	21,6	38,8
Mađarska	19,4	13,5	32,9	50,5
Island	24,7	0,2	24,9	29,0
Irska	12,6	5,2	17,7	25,7
Italija	18,1	9,2	27,3	45,4
Japan	6,6	11,8	18,5	27,7
Koreja	2,7	7,1	9,9	17,3
Luksemburg	12,6	13,9	26,5	35,3
Meksiko	6,3	1,6	7,9	18,2
Nizozemska	10,5	21,7	32,2	38,6
N. Zeland	20,5	0,0	20,5	20,5
Norveška	21,2	7,8	29,0	37,3
Poljska	6,4	25,6	32,0	43,6
Portugal	10,1	11,0	21,1	36,2
Slovačka	8,7	13,4	22,1	38,3
Španjolska	14,0	6,4	20,3	39,0
Švedska	22,1	7,0	31,0	47,9
Švicarska	7,6	11,1	21,7	29,5
Turska	14,4	15,0	30,4	42,7
V. Britanija	15,0	9,1	26,5	33,5
SAD	13,0	7,8	23,6	29,1
φ OECD	15,6	10,6	26,2	37,3
φ EU-15	17,2	12,2	29,4	42,1
φ EU-19	16,0	13,1	29,1	42,5
Hrvatska '05.	8,6	20,0	28,6	39,1

*na razini prosječnog zaposlenog (sektori C-K) samca bez djece

** troškovi radne snage = bruto plaća + doprinosi poslodavaca (doprinosi na plaće)

Izvor: OECD, 2006.c, str. 44-48 i DZS RH, 2006., str. 33-35 i 38-40 (obradila autorica)

Dok prva tri stupca pokazuju opterećenje bruto plaće, dakle, ona davanja koja formalno snose zaposleni, tj. posloprimci (davanja «iz plaće»), četvrti stupac prikazuje udio svih davanja [porez na dohodak, doprinose posloprimaca i doprinose poslodavaca («na plaću»)¹³¹] u ukupnim troškovima radne snage (bruto plaća uvećana za doprinose poslodavaca). Sva se navedena davanja označavaju izrazom «**porezni klin**» (*tax wedge*), čime

¹³¹ Doprinosima poslodavaca pribrajaju se i porezi na platne liste (u onim državama gdje postoje).

se naglašava činjenica da porezi čine klin između bruto troškova radne snage i neto plaće koju radnici dobivaju (izraženo u postocima s obzirom na troškove radne snage).¹³²

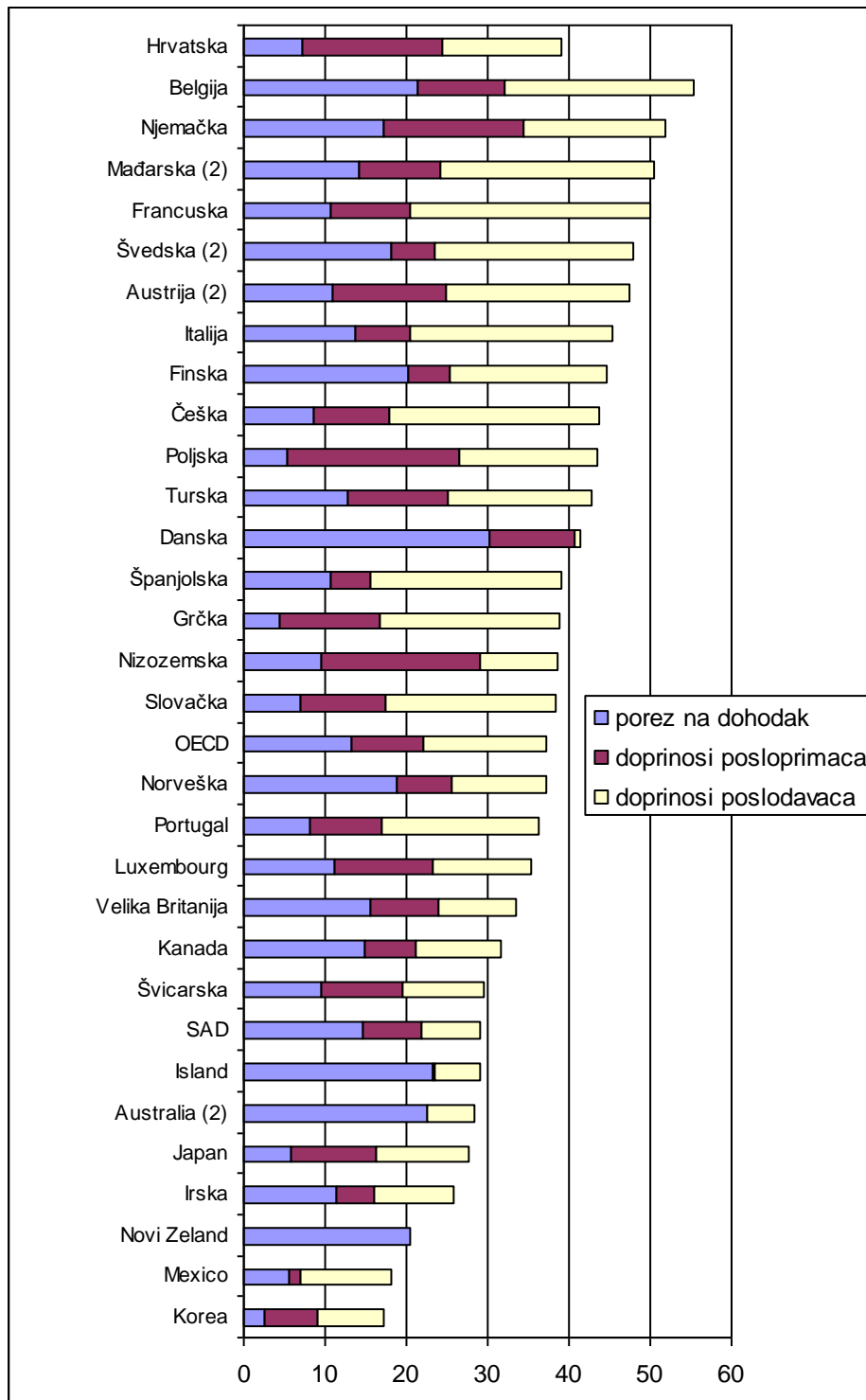
Već i letimični pogled na ukupni porezni klin, tj. troškove radne snage u Tablici 13 ukazuje nam na to da je **EU u prosjeku** (točnije rečeno, države OECD-a koje su članice EU-a – tzv. «EU-19») **opterećenija od ostalih zemalja OECD-a**, posebice SAD-a.¹³³ Navedeno osim Tablice 13 detaljnije predočuje Grafikon 4 koji nam daje i podatke o strukturi davanja s obzirom na ukupne troškove radne snage.

Jedan od osnovnih problema suvremenih sustava poreza na dohodak, a posebice EU-a, previsoki su troškovi radne snage. Čini se da se rasterećenje dohodaka od kapitala prilično negativno reflektiralo na povećanje dohotka od rada. Pritom se ne misli samo na relativno povećanje ovih troškova, već i na činjenicu da se reformski trend sniženja najviših marginalnih stopa poreza na dohodak nije toliko reflektirao i na srednje i niske dohotke. Istraživanje početnih utjecaja reforme kraja osamdesetih pokazalo je da se prosječno opterećenje prosječnog zaposlenog proizvodnog radnika nije značajnije smanjilo (Blažić, 1993., str. 103-105). Jedan od razloga svakako su i doprinosi koji nisu slijedili trend smanjenja poreza. Navedeno se nastavilo i kasnije, tako da su se, npr., u razdoblju od 1996. do 2004., u kojemu su se porezi još više smanjili, doprinosi, naprotiv, povećali (Owens, 2006., str. 136).

¹³² Kod obitelji s djecom u analizu je uključen i dječji doplatak (i eventualno drugi obiteljski transferi). Stoga ovdje umjesto neto plaće imamo iznos neto plaće uvećane za dječji doplatak (tzv. «net take.home pay»), što se odražava i na porezni klin. Tako se porezni klin onda u potpunosti definira kao zbroj poreza na dohodak i doprinosa za socijalno osiguranje posloprimaca i poslodavaca zajedno s porezom na platne liste (ukoliko postoji) umanjen za gotovinske transfere (dječji doplatak i ostali), izražen kao postotak troškova radne snage (OECD, 2006.c, str. 419).

¹³³ Navedeno je već davno uočeno i iz toga se razloga porezni klin u zadnjih desetak godina (1996.-2004.) za EU (neponderirani prosjek) smanjio za 2.5 postotnih bodova, dok se prosjek za OECD smanjio za svega 1 postotni bod (Owens, 2006., str. 136). Unatoč tome, kao što se vidi iz Grafikona 4 i Tablice 13, još je uvijek prosječno porezno opterećenje za EU-15 (kao i EU-19) znatno veće, te iznosi čak preko 13 postotnih bodova.

Grafikon 4: Porezni klin: porez na dohodak plus doprinosi posloprimaca i poslodavaca kao postotak (%) troškova radne snage, 2005., OECD i Hrvatska

1. na razini prosječnog zaposlenog (sektori C-K) samca bez djece

2. Samo porezi na platne liste kod Australije, te doprinosi poslodavaca (iz plaća) plus porezi na platne liste za Austriju, Mađarsku i Švedsku.

Izvor: OECD, 2006.c, str. 18 i <http://dx.doi.org/10.1787/485808154801> i DZS RH, 2006., str. 33-35 i 38-40 (obradila autorica)

Stoga se problem prevelikog poreznog opterećenja radne snage, posebice u Europi, može riješiti, i to prvenstveno smanjenjem doprinosa za socijalno osiguranje. Korake u navedenom smjeru još su od sredine devedesetih poduzele brojne države, među kojima i Hrvatska¹³⁴ (no ima zemalja koje su ih povećale). Navedeno smanjenje doprinosa nalazi, nažalost, svoj odraz i u smanjenju relevantnih transfera.¹³⁵ Nadalje, nužno je i dodatno porezno rasterećenje, posebice za najniže plaće.¹³⁶

3.3.3. Isplativost rada za niske dohotke

U 3.3.2. je spomenut učinak «**zamke (stupice) bijede-siromaštva**», odnosno «**zamke nezaposlenosti**» (*poverty trap – low wage trap*), «*unemployment trap*»¹³⁷. Radi se o svojevrsnom supstitucijskom učinku, gdje dilema nije samo u tome treba li raditi više ili manje (prvi slučaj), nego da li uopće ili ne raditi (drugi slučaj). Naime, siromašni, odnosno nezaposleni, imaju pravo na niz naturalnih i novčanih socijalnih transfera i povlastica. Njihovim većim radom i zarađivanjem većeg dohotka, odnosno zapošljavanjem, plaćaju se veći doprinosi i porezi, odnosno počinju se plaćati doprinosi (pa i porezi) još prije nego što se ukinu (s obzirom na visinu dohotka već opadajuće) različite socijalne pomoći. Ukupan učinak je takav da ukupno implicitno porezno opterećenje (eksplicitne porezne stope uključujući doprinose i opadanje svih ostalih transfera i povlastica) snažno i oštro raste, što negativno djeluje na povećanje rada, odnosno na samu odluku o zapošljavanju, tj. rad uopće. Negativni je učinak, dakle, funkcija razine na kojoj se počinju plaćati doprinosi, odnosno porezi, njihove početne stope i brzine rasta, kao i značenja najrazličitijih socijalnih transfera i povlastica i njihove korelacije s dohotkom.

¹³⁴ Različite analize usporedbe međunarodnog položaja Hrvatske u odnosu na države OECD-a s obzirom na porezno opterećenje radne snage koje je autorica ove knjige radila u razdoblju od kraja osamdesetih do današnjih dana ukazuju na stalno relativno poboljšanje tog položaja za Hrvatsku (krajem osamdesetih bila je definitivno najviše opterećena u odnosu na sve države OECD-a, a danas je njen položaj umjeren), a to je prvenstveno rezultat smanjenja doprinosa za socijalno osiguranje.

¹³⁵ Nadalje, tu je i već spomenuti trend sniženja najviših marginalnih stopa poreza na dohodak koji je obuhvatio i dohodak od rada.

¹³⁶ Iako radna snaga ima tradicionalno manju mobilnost od kapitala, u novije vrijeme je uočena veća mobilnost visokoobrazovane radne snage («brain drain» je posebno izražen u smjeru Europa-SAD). U tom smislu naglasak na rasterećenju postaje bitan i za visoke dohotke.

¹³⁷ Literatura spominje i treći slučaj - tzv. «zamku neaktivnosti» (*inactivity trap*), koji je sličan slučaju nezaposlenosti, no dotični ne prima pomoć/naknadu u slučaju nezaposlenosti jer se radi o radno neaktivnom stanovništvu (Carone et al., 2004., str. 9).

Navedeno se mjeri tzv. **graničnom stvarnom (efektivnom) poreznom stopom** (*marginal effective tax rate* – METR) [npr. Meade (IFS), 1978., str. 83.; Carone, et al. 2004.], koju možemo prikazati kao

$$METR = 1 - \frac{\Delta y_{neto}}{\Delta y_{bruto}} \quad (33)$$

gdje y , naravno, označava dohodak (bruto se odnosi na ukupni dohodak, a neto na dohodak korigiran za sva davanja i socijalne transfere)¹³⁸. Ukoliko zajednički učinak porasta poreza i smanjenja socijalnih transfera i povlastica prelazi 100%, znači da se porastom dohotka od rada raspoloživi dohodak može čak i smanjiti. Iako je ovakvo stanje danas rijetkost (javljalo se češće prije porezne reforme s kraja osamdesetih), još uvijek postoji situacija da je ova stopa relativno visoka. Naravno, što je stopa viša, manji je poticaj za rad.

Jednostavniji je način usporediti neto dohotke u različitim situacijama – npr., u slučaju nezaposlenosti i zaposlenosti. Primjer za navedeno je **neto stopa zamjene**, odnosno neto zamjenska stopa (*net replacement rate* - NRR) (npr. OECD, 2004., str. 134; Immervoll and O'Donoghue, 2003.; prema Caroneu et al, 2004., str. 10),

$$NRR = \frac{y_{netoA}}{y_{netoB}} \quad (34)$$

gdje subskript A označava dohodak u slučaju nezaposlenosti, a B u slučaju zaposlenosti. Naravno, ukoliko stopa prelazi 100%, nema poticaja za zapošljavanjem, tj. javlja se zamka bijede u punoj mjeri. Što je stopa veća, poticaj je manji.¹³⁹

Moguća su različita **rješenja** kako bi se smanjila zamka bijede. Prije svega, tu je **povećanje neoporezivog dijela**, ali mu je osnovni nedostatak veliki gubitak poteznih prihoda te isključenje velikog broja poreznih obveznika iz sustava poreza na dohodak.

Nadalje, tu je i mogućnost **integracije poreza i doprinosa za socijalno osiguranje**, no ovaj je učinak ograničen (ne uzima u obzir socijalne transfere).

Teorijski je najispravnije rješenje **potpuna integracija poreza i sustava socijalnih pomoći u obliku tzv. «negativnih poreza»**. Najjednostavniji je oblik indirektna progresija,

¹³⁸ Neki izvori (npr. OECD, 2004., str. 133-134) u vezi navedenoga razlikuju i pojam prosječne efektivne porezne stope (*average effective tax rate* - AETR). METR se odnosi na situaciju zamke bijede, odnosno siromaštva - niskog dohotka, tj. situaciju rasta niskih dohodaka od rada uzrokovanu dodatnim radom, dok se AETR odnosi na situaciju zamke nezaposlenosti (odnosno neaktivnosti), gdje dotada nezaposleni počinje raditi. Ovdje je važno ne miješati pojam AETR-a s već objašnjenim pojmom poreznog klina.

¹³⁹ Iako su navedene mjere jasno povezane, tj. mjere isti učinak, postoji konceptualna razlika: *METR* se u pravilu koristi za osobe koje su bile nezaposlene (i koristile neke socijalne pomoći) i sada se zapošljavaju, dok se *NRR* koristi za osobe koje se kreću u suprotnome smjeru (prestaju raditi) (Dolenc, Vodopivec, 2006., str. 402).

tj. takav *flat tax* (Stiglitz, 1999., str. 555) gdje se jedna porezna stopa primjenjuje na dohodak umanjen za neoporezivi dio i, ukoliko je rezultat negativan (negativna porezna osnovica se množi s istom poreznom stopom), javlja se negativan porez, tj. isplaćuje se gotovinski transfer.

Analogna je situacija kod već spominjanog **non-wastable poreznog kredita**. Dakle, umjesto neoporezivog dijela (odbitka) javlja se porezni kredit. U slučaju da je on veći od porezne obveze, razlika se isplaćuje kao negativni porez. Navedeno se također može primijeniti u slučaju jedne stope, tj. *flat taxa* (u svezi toga vidi već spominjani Atkinsonov prijedlog u 2.2.2.3.), kao i kod direktne progresije.

Međutim, nedostatak obje navedene mjere je veliki gubitak poreznih prihoda zbog čega se u pravilu ne primjenjuju.

Praktična rješenja idu u smjeru već spominjanog **smanjenja doprinosa za socijalno osiguranje**, što pozitivno djeluje na sve dohodovne razine, a posebno i na zamku bijede za najniže dohotke. Neke države su upravo usmjerile ovo smanjenje na najniže plaćene, odnosno nisko kvalificirane radnike (Austrija, Belgija, Francuska, Grčka, Nizozemska, Španjolska i SAD) (Joumard, 2002., str.100).

Od dodatnih mjera usmjerenih upravo na dohodak od rada najnižih dohodovnih skupina ističe se tzv. «**porezni kredit za dohodak od rada (zaposlene)**» (*employment tax credit*, odnosno *earned income tax credit*). Radi se o olakšici koju dobivaju samo imatelji dohotka od rada i koja se u pravilu može zaoštriti, odnosno postepeno ukidati za više dohotke. Ova se olakšica može ograničiti i samo na obitelji s djecom, kao što je bio slučaj u SAD-u. Slične poticaje za rad drugog bračnog druga, tj. smanjenje njegove (još jače izražene) zamke nezaposlenosti, imaju **olakšice za troškove čuvanja djece**. Tako su oba tipa olakšica krajem prošloga i početkom ovoga stoljeća povećana, odnosno uvedena u npr. Belgiji, Finskoj, Njemačkoj, Italiji, Nizozemskoj i Velikoj Britaniji (Joumard, 2002., str. 101). Uvid u trenutnu situaciju s obzirom na ovakve tipove olakšica prikazan je u 3.4.3.1.

Postoji i suprotna skupina mjera, tj. umjesto smanjenja zamke nezaposlenosti kroz smanjenje davanja, ovaj se učinak smanjuje **ukidanjem izuzimanja od poreza raznih transfera** za nezaposlene (primjer Španjolske iz sredine devedesetih) i općenito ukinućem različitih privilegija za niske dohotke.

Uvid u **marginalne porezne stope za niske dohotke** (na razini 67% prosječne plaće), koje uključuju samo poreze i doprinose iz plaće te dječji doplatak, odnosno gotovinske obiteljske transfere daju nam podaci Grafikona 5. Ovi podaci ne uključuju učinak smanjenja

ostalnih socijalnih transfera i povlastica i stoga nisu potpuni, no daju barem grubu sliku potencijalnog intenziteta fenomena zamke bijede za države OECD-a i Hrvatsku.

Vidljivo je da **europske države imaju u prosjeku veće marginalne stope nego neeuropske države OECD-a**; dakle, ponavlja se slična situacija kao i kod analize poreznog klina.

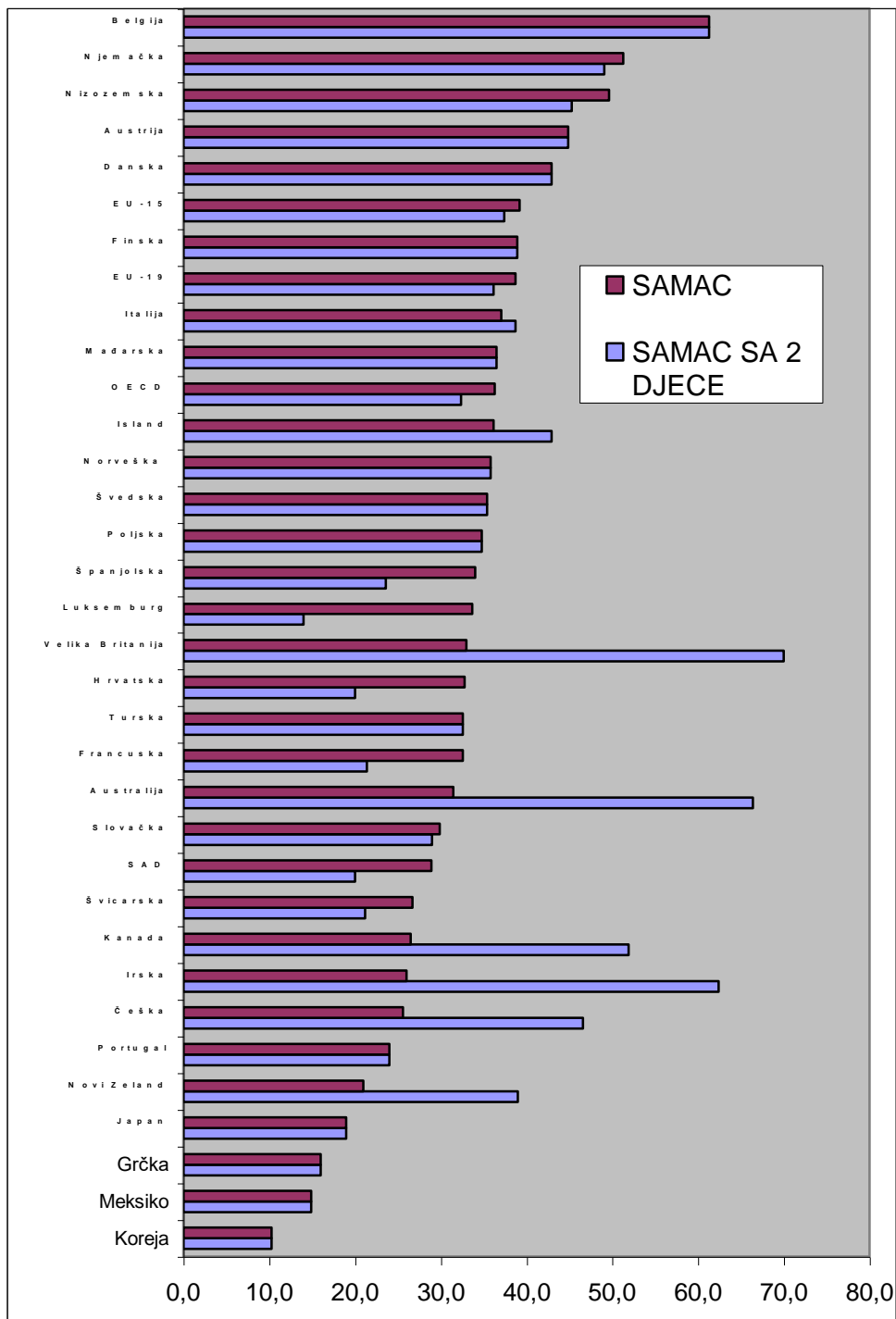
No, **Hrvatska** je ovdje u nešto boljoj situaciji, s marginalnom stopom za samca i obitelj ispod prosjeka. Marginalna stopa za samca od 32,8% nešto je iznad prosječne stope (koja iznosi oko 26,4%) – razlog je u dohodovnoj progresiji.

Vrlo niska stopa za samohranog roditelja s dvoje djece (i prosječna i marginalna stopa iznose svega 20%) rezultat je činjenice da na tako niskoj razini dohotka porezni obveznik uopće ne može u potpunosti iskoristiti svoj uvećani osobni odbitak za dvoje uzdržavane djece. Kao rezultat navedenoga, porezni obveznik ne plaća porez na dohodak (no nema niti poreznog transfera koji bi izravno bio povezan s negativnom poreznom osnovicom – npr. *non-wastable* porezni kredit). Porezni teret se sastoji samo od doprinosa iz plaće i stoga iznosi «samo» navedenih 20%. Doduše, ovako nizak dohodak i dvoje uzdržavane djece rezultiraju pravom na doplatak za djecu (jer je dohodak po članu obitelji ispod relevantnog cenzusa). No, navedeno se pravo realizira skokovito, a ne linearno (postoje samo dva apsolutna iznosa dječjeg doplatka – viši za vrlo nizak dohodak po članu obitelji i niži za sve ostale dohotke čiji je dohodak ispod općeg cenzusa, no iznad granice koja određuje najniže dohotke¹⁴⁰). Navedeno rezultira istim iznosom doplatka za djecu u slučaju rasta dohotka za jednu jedinicu, što nema utjecaja na marginalnu poreznu stopu.¹⁴¹

¹⁴⁰ i pravo na viši iznos doplatka za djecu

¹⁴¹ Za neke od novijih analiza problematike zamke bijede, odnosno nezaposlenosti za države OECD-a (i Sloveniju) vidi: OECD, 2004.b; Dolenc, Vodopivec, 2005.

Grafikon 5: Marginalne porezne stope (porez na dohodak i doprinosi posloprimaca umanjeni za dječji doplatak) za ispodprosječne¹ dohotke kao postotak bruto plaće u državama OECD-a i Hrvatskoj, 2005.

¹Na razini zaposlenog samca i samca s dvoje djece s dohotkom od 67% prosječne bruto plaće u sektorima C-K
Izvor: OECD, 2006.c, str. 50 i DZS RH, 2006., str. 33-35 i 38-40 (obradila autorica)

SAŽETAK (3.3.)

Zbog različitih oblika privilegiranog tretmana raznih dohodaka od kapitala, progresivne porezne stope poreza na dohodak sve se više suzuju samo na dohodak od rada. Iako ih karakterizira trend smanjenja, još uvijek je naglašena direktna progresija. Sami sustavi su posebno složeni (broj stopa, dodatni lokalni i ostali porezi) kod starih članica EU-a. No, same nominalne marginalne stope nisu dovoljne za ukupni uvid u porezno opterećenje dohotka od rada.

Porezno opterećenje dohotka od rada je rastući problem u suvremenim poreznim sustavima. Ono je rezultanta djelovanja poreza na dohodak i doprinosa posloprimaca, pa i poslodavaca. Hrvatska se tu ističe relativno visokim opterećenjem doprinosa posloprimaca. EU ima relativno visoko ukupno opterećenje u odnosu na neeuropske zemlje.

Interakcija poreza i doprinosa te različitih novčanih i naturalnih socijalnih transfera i povlastica dovodi do neisplativosti rada za niske dohotke, što se označava kao zamka bijede, odnosno zamka nezaposlenosti. Ona se mjeri marginalnom efektivnom poreznom stopom, odnosno neto stopom zamjene. Postoje različite mjere za njezino smanjenje, no niti jedna se ne primjenjuje univerzalno i s potpunim uspjehom.

KONTROLNA PITANJA (3.3.)

1. Zašto se nominalne marginalne stope poreza na dohodak (direktna progresija) u pravilu prikazuju samo za dohotke od rada?
2. U čemu je temeljna razlika između stopa poreza na dohodak u dosadašnjim članicama EU-a i novim članicama i državama regije?
3. Po čemu se stope poreza na dohodak u Hrvatskoj razlikuju od ostalih tranzicijskih država?
4. Koje države imaju najveći broj stopa, odnosno poreznih razreda?
5. Do koje gornje granice u pravilu sežu nominalne granične stope poreza na dohodak? Osvrnite se i na situaciju u Hrvatskoj!
6. Koji su reformski trendovi reforme osamdesetih godina s obzirom na porezne stope i porezne razrede poreza na dohodak? Primijenite i na Hrvatsku!
7. Kako mjerimo ukupno porezno opterećenje radne snage?
8. Usporedite porezno opterećenje radne snage u Hrvatskoj u međunarodnom okruženju!
9. Što u vezi poreznog opterećenja radne snage možete reći za države OECD-a (europske-neeuropske zemlje)?
10. Što je glavni uzrok relativno visokog poreznog opterećenja radne snage u Hrvatskoj?
11. Što je porezni klin? Koliko on iznosi u Hrvatskoj?

12. Što je zamka bijede? Zbog čega nastaje? Primijenite na Hrvatsku!
13. Kako se mjeri zamka bijede - zamka nezaposlenosti?
14. Koje mjere se mogu poduzeti radi ublažavanja zamke bijede? Što je od toga realizirano u praksi?

3.4. POREZNE OLAKŠICE POREZA NA DOHODAK

Unatoč poreznim trendovima koji sežu još iz kraja osamdesetih godina prošloga stoljeća o ograničavanju poreznih olakšica i čak o ukidanju većine olakšica (nestandardnih olakšica), porezne olakšice još uvijek igraju vrlo značajnu ulogu i vrlo su prisutne u suvremenim sustavima poreza na dohodak. U okviru ovoga dijela analiziraju se **razlozi odobravanja olakšica, olakšice s obzirom na tehniku njihovog davanja** te olakšice s obzirom na njihovu vrstu, tj. **standardne i nestandardne olakšice**.

3.4.1. Razlozi odobravanja olakšica

Porezne olakšice kod poreza na dohodak postoje, odnosno odobravaju se iz različitih razloga, od kojih se neki i preklapaju, te je često teško svrstati pojedine olakšice u pojedine skupine s obzirom na razloge njihova odobravanja. Tako npr. razlikujemo:

- Olakšice u širem smislu - različita **odstupanja od S-H-S dohotka** prema konceptu novčanog dohotka, tj. porezno izuzete prihode koji proizlaze iz praktične **nemogućnosti primjene S-H-S dohodovnog koncepta** (npr. nerealizirana kapitalna dobit, imputirani dohoci trajnih potrošnih dobara i domaćeice, barter aranžmani, naturalne koristi, novčani i naturalni primici iz radnog odnosa koji nisu plaća – tzv. *fringe benefits*).
- **Olakšice za štednju/investicije, odnosno razne olakšice, tj. izuzimanje od oporezivanja dohodaka (posebice od kapitala)** koje, kao što je istaknuto u 3.1.1., erodiraju koncept dohotka u smjeru koncepta potrošnje i dovode do hibridnosti. To je u pravilu slučaj s velikom većinom poreznih osnovica poreza na dohodak razvijenih država i posebno tranzicijskih država. Tako se javlja preklapanje koncepta olakšica s različitim konceptima porezne osnovice (dohodak, odnosno potrošnja). Gledano sa

stajališta dohodovnog koncepta, ovo su, naravno, olakšice i to u užem smislu, dok su sa stajališta potrošnog koncepta to sustavna umanjjenja nužna da se dođe do «prave» porezne osnovice; dakle, ni u kojem slučaju nisu olakšice. U praksi se, gledajući više formalno, izuzimanja dohotka, kao i njegov preferencijalni tretman (niže stope) ne smatraju olakšicama u užem smislu, dok se odbijanje pojedinih oblika štednje smatra olakšicama.¹⁴²

- Primjenu **objektivnog neto načela**, tj. odbijanje od bruto dohodaka, odnosno prihoda svih onih izdataka koji su nužni za njihovo stjecanje, osiguranje i održanje, iako u suštinskom smislu ne spada u olakšice u užem smislu, također se često povezuje s poreznim olakšicama (posebice u formalno-tehničkom smislu). Dok je kod dohotka od poduzetničke djelatnosti (samostalna djelatnost) logično da se od primitaka odbijaju izdaci,¹⁴³ kao što se i od dohotka od imovine relativno lako odbijaju relevantni izdaci i to se ne smatra olakšicom, situacija je složenija kod dohotka od nesamostalnog rada (npr. odbijanja - od poslodavca nenadoknađenih - troškova putovanja povezanih s poslom, troškova posebne radne odjeće, neophodnih sredstava za rad...). Javlja se problem praktične primjene objektivnog neto načela kod razgraničavanja izdataka stjecanja dohotka i privatnih potrošnih izdataka (npr. troškovi putovanja na posao, troškovi poslovnih putovanja i zabave, troškovi preseljenja, dodatni izdaci povezani sa zaposlenošću drugog bračnog druga (supruge), kao što su izdaci za troškove čuvanja djece i održavanja domaćinstva te izdaci za obrazovanje). Šira argumentacija mogla bi obuhvatiti i izdatke za medicinske troškove te doprinose za socijalno osiguranje. Upravo hrvatsko zakonodavstvo olakšicu za doprinose za socijalno osiguranje smatra izdatkom dohotka od nesamostalnog rada, a isto se proteže i na «prave olakšice», tj. one u užem smislu, i to nestandardnog tipa kao što su premije za dobrovoljne/neobvezne oblike osiguranja (životno, dopunsko zdravstveno, dobrovoljno mirovinsko).
- Primjenu **subjektivnog neto načela** - temelji se na načelu subjektivne porezne sposobnosti, dakle na strukturnom načelu (tako da se ni ovdje ne može govoriti o olakšicama u najužem smislu). Radi se o umanjivanju dohotka za one njegove dijelove kojima porezni obveznik ne može slobodno raspolagati u svrhu potrošnje, odnosno štednje (Nowotny, 1996., str. 294), odnosno neizbježnim privatnim izdacima (Tipke,

¹⁴² Razlog je u tome što se olakšice u užem smislu definiraju s obzirom na tehniku njihova davanja kao što je detaljnije objašnjeno u [3.4.2.](#)

¹⁴³ Iako u praksi često teško provedivo zbog problema razgraničavanja privatnih i poslovnih izdataka

1993., str. 682), tj. smanjenju za egzistencijalne i nediskrecijske izdatke (Dodge, 1989., str. 118). Kao primjer se prije svega mogu navesti osnovna osobna olakšica (osnovni osobni odbitak u Hrvatskoj) i obiteljske olakšice (djeca, uzdržavani bračni drug); dakle, osnovne standardne olakšice. No, dosljedna individualizirana primjena ovog načela također zahtijeva uvažavanje i individualnih razlika, tj. različitih izdataka nediskrecijskog, tj. prisilnog karaktera, kao što su zdravstveni, izdaci za štete, doprinosi za socijalno osiguranje... Dosljedno bi bilo odrediti prag za svaku pojedinu olakšicu, pri čemu će samo iznosi iznad toga praga biti relevantni za odbitak, tj. kao porezna olakšica, dok su iznosi ispod praga zapravo već odbijeni mehanizmom osobnih i obiteljskih olakšica (sprečavanje dvostrukog korištenja olakšica)¹⁴⁴.

- Olakšice **intervencionističkog karaktera** - mogu se smatrati poreznim olakšicama u užem smislu, odnosno poreznim povlasticama (privilegijama) ili poreznim subvencijama. U novije vrijeme sve se češće upotrebljava izraz "porezni izdaci/rashodi" (*tax expenditures*), koji ukazuje na analogiju umanjenja poreznih prihoda temeljem olakšica i odobravanja subvencija (transfera) na rashodnoj strani proračuna. Porezne se povlastice ne temelje na kriteriju porezne sposobnosti, već one, naprotiv, narušavaju ovaj kriterij različito raspodjeljujući porezni teret s obzirom na željene ekonomske, odnosno socijalne ciljeve. Ovdje se, dakle, radi o poticanju "društveno poželjnih" aktivnosti (u ekonomskom i socijalnom smislu) – tzv. «načelo prema zaslugama», kao i korekciji socijalnih nejednakosti – tzv. «načelo prema potrebama». Kao primjer prvog slučaja mogu se navesti olakšice za dobrotvorna davanja, za stanogradnju, za štednju, odnosno investicije, a kao primjer drugoga različite olakšice države blagostanja socijalno najugroženijim slojevima. Često je teško povući granicu između načela prema potrebama i subjektivnog neto načela. Mnoge olakšice, koje se teoretski opravdavaju neto načelom i strukturnog su, odnosno sustavno poreznog karaktera, imaju izraženi karakter subvencija. Stoga i kalkulacije poreznih izdataka/rashoda (*tax expenditures*) razvijenih zemalja¹⁴⁵ (OECD, 1996., str. 10-12) niti ne pretendiraju na izolaciju i obuhvat "čistih" poreznih izdataka. One više-manje prikazuju sve porezne olakšice shvaćene u najširem smislu¹⁴⁶ kako bi se

¹⁴⁴ Međutim, postoje i kategorije neizbježnih izdataka koji nisu uobičajeni, tj. u pravilu se javljaju samo kod nekih (rijetkih) poreznih obveznika, kao što su, npr., izdaci za alimentaciju. Ovakvi se izdaci mogu odbiti u cijelosti.

¹⁴⁵ Upravo je sličan izračun izvršen i za Hrvatsku (Bratić, Urban, 2006.).

¹⁴⁶ Izuzeća pojedinih vrsta dohotka iz porezne osnovice (iako često ne svih), odbici od osnovice, porezni krediti, snižene porezne stope i porezne odgode (OECD, 1996., str. 9).

omogućila usporedba efektivnosti izravnih izdataka i poreznih izdataka,¹⁴⁷ ali i izbjegle ogromne poteškoće (često i subjektivnog karaktera) u povlačenju stroge granice između navedenih kategorija. Utvrđivanje efikasnosti olakšica svodi se na uspoređivanje fiskalnog odljeva (porezni rashod/izdatak) i ostvarenja željenog ekonomskog, odnosno socijalnog cilja (što opet ovisi o elastičnosti odgovarajuće "željene" aktivnosti na porezno rasterećenje) ne uzimajući u obzir opravdanost samog cilja. No, navedeno je u praksi teško mjeriti, jer se ne može izolirano utvrditi koji se dio (porasta) željene aktivnosti može pripisati upravo poreznoj olakšici.

Zbog nemogućnosti strogog uklapanja olakšica u samo pojedine kriterije podjele, one se detaljnije analiziraju kao standardne i nestandardne (podjela olakšica prema OECD-u, različita godišta). Standardne olakšice obično nisu ovisne o konkretnim izdacima poreznog obveznika za konkretnu svrhu i automatski su na raspolaganju svim poreznim obveznicima koji ispunjavaju određene uvjete (osnovna olakšica za svakog poreznog obveznika, bračne olakšice i olakšice za djecu, olakšice za starije osobe i invalide; tu se još mogu ubrojiti i olakšice za čuvanje djece, za obavezne doprinose za socijalno osiguranje, te eventualno troškove u vezi s radnim odnosom). Nestandardne olakšice ovisne su o visini dokumentirano dokazanih konkretnih izdataka/ulaganja poreznog obveznika, koji su objekt olakšice.

Prije analize standardnih i nestandardnih olakšica, olakšice će se analizirati s obzirom na tehniku njihova davanja.

3.4.2. Olakšice s obzirom na tehniku njihova davanja

S obzirom na tehniku davanja, također se može govoriti o olakšicama u užem i širem smislu. U širem se smislu u olakšice ubrajaju i izuzeća pojedinih dohodaka, snižene porezne stope za pojedine dohotke, odgoda plaćanja poreza, dok se u užem smislu misli na odbitke od osnovice i porezne kredite. Diferenciranost olakšica na odbitke od osnovice (odbitke,

¹⁴⁷Tako se navodi primjer porezne olakšice za djecu koja je strukturnog karaktera, odnosno predstavlja primjenu subjektivnog neto načela, ali isto tako može biti zamijenjena izravnom subvencijom - transferom za djecu (dječjim doplatkom). Iako se stoga ne radi o pravom poreznom izdatku/rashodu, njeno isključenje iz pregleda poreznih rashoda ograničava analizu mogućih efikasnih kombinacija odnosa izravnih rashoda i poreznih olakšica u postizanju odgovarajućih društvenih ciljeva.

dedukcije, umanjena, osobna izuzeća¹⁴⁸)¹⁴⁹, te porezne kredite (odbici od poreza, smanjenja poreza) nije samo tehničkog karaktera, već povlači sa sobom različite implikacije pravednosti i efikasnosti, kako s obzirom na učinke, tako i s obzirom na različita shvaćanja.

Prema prvom shvaćanju, vertikalna se pravednost najbolje ostvaruje samom poreznom tarifom (progresijom), te se porezna obveza mora razrezati s obzirom na poreznu sposobnost čiji je prezentant oporezivi dohodak (dohodak podložan porezu umanjen za odbitke od osnovice). Ovaj stav najviše zastupaju njemački i austrijski teoretičari (npr. Andel, 1992., str. 304-305; Nowotny, 1986., str. 296-298), ali je prisutan i kod američkih (Rosen, 1999., str. 37-379). To konkretno znači da se olakšice kojima se ostvaruje ne samo objektivno, već i subjektivno neto načelo moraju odobravati kao odbici od osnovice (a nikako porezni krediti), kako bi se došlo do «prave» porezne osnovice - prezentanta porezne sposobnosti. Daljnje razlike u poreznom teretu oporezivih dohodaka različitih visina trebaju biti isključivo rezultat službene progresije koja je rezultat društvenih odluka željenog stupnja preraspodjele. Suprotno tomu, olakšice "intervencionističkog" tipa mogu se (ali i ne moraju) dati i kao porezni krediti koji onda mogu imati redistributivne značajke u korist nižih dohodovnih skupina koje su im imanentne po njihovoj prirodi (Nowotny, 1986., str. 296-298) ili ih se, pak, može pozitivno korelirati s veličinom dohotka kako bi se reducirale redistributivne značajke, a potaklo željeno ponašanje (Andel, 1992., str. 304-305).

Drugi stav temelji se na kritici prethodnoga. Odbici od osnovice zahvaljujući izravnoj progresiji donose relativno veću korist višim dohocima koji se nalaze u razredima s višim marginalnim/graničnim stopama, jer je njihovo smanjenje poreza, tj. porezna ušteda veća od takvog smanjenja za niže dohotke. Poreznu uštedu (ΔT) može se izraziti kao

$$\Delta T = Om \tag{35}$$

pri čemu O označava odbitak, a m nominalnu (službenu) marginalnu (graničnu) poreznu stopu poreza na dohodak. S obzirom da s rastom dohotka raste i m , isti apsolutni iznos odbitka od osnovice (O) znači veću poreznu uštedu za veći dohodak.

Navedeno ne samo da je "nepravedno" u smislu smanjenja vertikalne pravednosti, odnosno smanjenja progresije, već uzrokuje i neefikasnosti. To znači da je, npr., stupanj

¹⁴⁸ Ne misli se na izuzeća pojedinih dohodaka, već na izuzeća od poreza iznosa ukupnog dohotka prvenstveno za poreznog obveznika i članove njegove obitelji (osobna i obiteljske olakšice).

¹⁴⁹ Obično se odbici od osnovice, s obzirom na to odnose li se na standardne ili nestandardne olakšice, dijele na «allowances», odnosno «personal allowances» (tj. «personal exemptions»), te na «deductions», odnosno «personal deductions».

državnog "subvencioniranja", odnosno popusta za neke aktivnosti koje se želi poticati, različit s obzirom na veličinu dohotka poreznog obveznika, tj. veći za više dohotke.¹⁵⁰

Ova kritika dovodi do izbora poreznog kredita kao prihvatljivije olakšice jer je tu porezna ušteda jednaka iznosu poreznog kredita (K), tj.

$$\Delta T = K \quad (36)$$

što je u skladu sa drugim shvaćanjem prema kojemu vertikalna pravednost zahtijeva da svi porezni obveznici za koje je dana pojedina olakšica trebaju dobiti isto smanjenje porezne obveze bez obzira na visinu njihovog dohotka (OECD, 1986., str. 51). To znači, da su, za razliku od prethodnog slučaja, svi porezni obveznici suočeni s istom cijenom (npr. "subvencioniranog" dobra), odnosno poreznim popustom, tj. uštedom (ΔT), bez obzira na visinu njihovog dohotka. Ista apsolutna korist znači i veću relativnu korist za imaoce nižih dohodaka. Ovaj se progresivni učinak povećava u slučaju pozitivne korelacije poreznog kredita s iznosom dohotka, odnosno smanjuje u obratnom slučaju.¹⁵¹

Naravno, u slučaju *flat taxa*, iznesena razlika između odbitka od osnovice i poreznog kredita se gubi, odnosno, ona je tim manja što je manja direktna progresija.

Porezna praksa (vidi [3.4.3.2](#) i [3.4.4.2.](#)) ne pruža definitivan odgovor na pitanje o superiornosti pojedine tehnike davanja olakšice, odnosno validnosti jednog od navedena dva shvaćanja. Ipak, u novije je vrijeme uočljiv prijelaz pojedinih zemalja na porezni kredit (primjeri Mađarske i Grčke).¹⁵²

3.4.3. Standardne olakšice

Olakšice s obzirom na njihovu vrstu možemo općenito podijeliti na standardne i nastandardne. Tematika standardnih olakšica izložena je tako da je najprije objašnjen njihov **pojam i (pod)vrste**, dok je kasnije provedena njihova **usporedna analiza** prema skupinama zemalja.

¹⁵⁰Mora se, međutim, priznati da je upravo to često i cilj, odnosno uzrok izbora ovog oblika olakšica, kao što će se kasnije pokazati.

¹⁵¹Ovi komentari o progresiji polaze od naknadnog učinka, tj. usporedbe poreznih ušteda mjereno s obzirom na posljednju relevantnu graničnu stopu poreza na dohodak (marginalistički pristup). Ukoliko se promatra sa stajališta čitavoga dohotka, mjereći nejednakost Gini koeficijentima i sukladno tome i progresivnost (djeluje na smanjenje tako mjerene nejednakosti), treba uzeti u obzir da odbici od osnovice, i to oni koje koriste svi, npr. osobni odbitak i obiteljske olakšice, povećavaju indirektnu progresiju (istraživanje za države OECD-a: Wagstaff, van Doorslaer, 2001.; istraživanje za Hrvatsku: Urban, 2006.).

¹⁵²Za detaljnije komentare o tehnici davanja olakšica s obzirom na vrste olakšica vidi [3.4.3.2](#) i [3.4.4.2](#)

3.4.3.1. Pojam i vrste standardnih olakšica

Standardne olakšice obično nisu ovisne o konkretnim izdacima, tj. visini konkretnih izdataka poreznog obveznika za konkretnu svrhu¹⁵³ i automatski su na raspolaganju svim poreznim obveznicima koji ispunjavaju zakonski propisane uvjete. Zbog svoje nepovezanosti s konkretnom visinom izdataka, najčešće se daju kao fiksni iznosi ili kao fiksni postoci dohotka.

U standardne olakšice mogu se ubrojiti osnovna olakšica za svakog poreznog obveznika, bračne olakšice i olakšice za djecu, te ostale standardne olakšice, kao što su olakšice za starije osobe i invalide, za čuvanje djece i stana, za druge uzdržavane osobe i konačno, za obavezne doprinose za socijalno osiguranje. Neki autori u standardne olakšice ubrajaju i troškove u vezi s radnim odnosom (plaćom).

Osnovna (osobna) olakšica¹⁵⁴ temelji se na načelu neoporezivanja egzistencijalnog minimuma. Može se odobriti kao odbitak od osnovice (fiksni iznos bez obzira na visinu dohotka¹⁵⁵), porezni kredit ili kao nulto oporezovani prvi razred. Fiksni odbitak od osnovice i nulto oporezovani prvi porezni razred imaju potpuno isti učinak. U ovom se primjeru pretpostavlja da oba iznose 1.000 n.j., nakon čega je idućih 1.000 n.j. oporezovano stopom od 10%, a idućih 1.000 n.j. stopom od 20%. Učinak će biti isti ako postoji fiksni odbitak od 1.000 n.j. i dvije porezne stope od 10% i 20% (na svakih idućih 1.000 n.j.) – slučaj A, ili ako postoje tri porezne stope od 0%, 10% i 20%; dakle, tri porezna razreda od kojih svaki ima rashod od 1.000 n.j. i nema fiksnog odbitka – slučaj B. Navedeno zorno prikazuje Analogija fiksnog odbitka i nultog poreznog razreda, gdje se pretpostavlja iznos dohotka od 2.500 n.j.

Analogija fiksnog odbitka i nultog poreznog razreda

Slučaj A: Fiksni odbitak: 1.000, 2 porezna razreda od 1.000 n.j., 2 porezne stope: 10% i 20%

Porezna osnovica (oporezivi dohodak): $2.500 - 1.000 = 1.500$

Porez: $1.000 * 10\% + 500 * 20\% = 100 + 100 = 200$

Slučaj B: 3 porezna razreda od 1.000 n.j., 3 porezne stope: 0%, 10% i 20%

Porezna osnovica = 2.500 n.j.

Porez: $1.000 * 0\% + 1.000 * 10\% + 500 * 20\% = 0 + 100 + 100 = 200$

¹⁵³ Izuzetak su doprinosi za socijalno osiguranje te eventualno izdaci u vezi s radnim odnosom i troškovima čuvanja djece.

¹⁵⁴ U Hrvatskoj se koristi termin «osnovni osobni odbitak», dok su međunarodni termini «*personal allowance*», «*personal exemption*» - naravno, ukoliko se ova osnovna olakšica odobrava kao odbitak od osnovice.

¹⁵⁵ Iako se teoretski može odobriti u postotku dohotka, kao i na način da opada s visinom dohotka, u praksi se u pravilu odobrava kao fiksni iznos.

Na osnovni osobni odbitak ne može se primijeniti kritika odbitaka od osnovice kao olakšica jer se u biti radi o mjeri progresije ugrađenoj u sâm porezni sustav zajedno s mehanizmom statutarnih stopa. Stoga se ne mogu uspoređivati uštede za različite visine dohotka u slučaju odobravanja te olakšice "od vrha prema dolje" (u smislu porezne osnovice) jer ona već postoji sama po sebi (vidi fusnotu 151). Učinak ove olakšice analogan je neoporezovanom prvom razredu. Porezni kredit, koji također u praksi odobrava određeni broj zemalja, ima nešto izraženiji progresivni učinak.¹⁵⁶

Bitno je da osnovna osobna olakšica (kao i obiteljske) budu usklađene sa stvarnim egzistencijalnim minimumom, odnosno integrirane sa sustavom socijalnih transfera (kao i doprinosa za socijalno osiguranje). Nažalost, zbog fiskalnih ograničenja to u praksi u pravilu nije slučaj, ili je samo djelomično slučaj, zbog čega dolazi do raznih negativnih socijalnih i ekonomskih učinaka, kao npr. «zamke bijede», odnosno «zamke nezaposlenosti» (vidi 3.3.3). Jedan od načina njenog ublažavanja je i **porezni kredit za zaposlene** (zarađeni dohodak, dohodak od rada); dakle, porezni kredit koji mogu koristiti samo oni porezni obveznici koji rade; u pravilu oni s nižim primanjima, (a koji put se uz to vezuje i da imaju djecu).

U **obiteljske olakšice** ubrajaju se olakšica za **uzdržavanog (nezaposlenog) bračnog druga, za djecu**, te u širem smislu i **olakšica za troškove čuvanja djece i obavljanje kućanskih poslova**, kao i **olakšica za plaćene alimentacije**. U slučaju odluke za izbor obitelji kao porezne jedinice, obiteljskom se olakšicom može smatrati i odgovarajuća tehnika ublažavanja učinka povećane marginalne stope kao rezultata izbora obitelji (*income splitting*¹⁵⁷, *quotient*¹⁵⁸, različite porezne ljestvice¹⁵⁹).

Ove olakšice, kao i osnovna (osobna), proizlaze iz načela plaćanja poreza prema poreznoj sposobnosti (subjektivno neto načelo), koje se ovdje reflektira kroz tzv. «horizontalnu obiteljsku pravednost» (obitelji s istim dohotkom, ali različitim brojem članova trebaju plaćati različiti porez – one s većim brojem članova trebaju plaćati manji porez).

Iako se olakšica za uzdržavanog bračnog druga čini opravdanom sa stajališta horizontalne obiteljske pravednosti, uspoređujući dva porezna obveznika istog dohotka od kojih jedan uzdržava bračnog druga, a drugi ne, usporedba istih obiteljskih dohodaka obitelji s jednim zaposlenim i dva zaposlena otvara problematiku opravdanosti olakšice za zaposlenog

¹⁵⁶ može se usporediti s onim opadajućeg osobnog odbitka (koji opada s visinom dohotka)

¹⁵⁷ Dohodak supružnika se zbraja te dijeli na dvije jednake polovice na koje se onda primjenjuje porezna ljestvica. Na kraju se dobiva ukupni porez tako da se izračunati porez pomnoži s 2.

¹⁵⁸ Slično kao i u prethodnom slučaju, samo se još zbraja i dohodak djece i dijeli s brojem članova, odnosno s odgovarajućim koeficijentom – za detaljnije objašnjenje vidi Napomenu 1 ispod Tablice 14a. Nakon podjele se primjenjuje relevantna ljestvica i dobiveni se porez ponovno množi odgovarajućim koeficijentom.

¹⁵⁹ Na različite tipove obitelji, odnosno poreznih obveznika, primjenjuju se različite porezne ljestvice (npr. blaža u slučaju samohranog roditelja...).

bračnog druga koja proizlazi iz tzv. «imputiranog dohotka» koji ostvaruje nezaposleni bračni drug. Radi se o troškovima čuvanja djece i održavanja kućanstva. U prvom je slučaju olakšica za nezaposlenog bračnog druga opravdana, jer se može pretpostaviti da je imputirani dohodak nešto niži od neto dohotka u slučaju zaposlenja. Navedeno opravdava smanjenja olakšice za uzdržavanog bračnog druga u odnosu na bazičnu olakšicu. Drugi slučaj otvara pitanje nužnosti porezne olakšice za troškove održavanja domaćinstva i čuvanja djece koji se mogu smatrati svojevrsnom olakšicom za zaposlene supruge.

Što se tiče utjecaja na zaposlenost, poznat je veći učinak supstitucije kod drugog zaposlenog supružnika; točnije rečeno, prevladavanje učinka supstitucije nad onim dohotka. Stoga je nužno istaknuti pozitivni učinak, kako povijesne tendencije prijelaza na pojedinca kao jedinicu oporezivanja, tako i odobravanja olakšice za zaposlenog bračnog druga, odnosno odgovarajućih transfera (IFS, 1978. str. 377-401; Goode, 1978., str. 81; Atkinson, Mogensen, 1993., str. 295), troškove čuvanja djece i održavanja domaćinstva (Dunbar, Nordhauser, 1990., str. 519), te čak i opće olakšice za troškove povezane s poslom, kao i neodobravanja transferabilnosti nekih olakšica među bračnim drugovima (Heady, 1991., str. 2).

Argumentacija olakšice za djecu manje je dvojbeni od one za bračnog druga. Ostaje, međutim, otvoreno pitanje, treba li dosljedno provoditi horizontalnu obiteljsku pravednost za sve dohodovne razine ili koristiti i instrumentarij ove olakšice za ciljeve vertikalne pravednosti, tj. prihvatiti često spominjanu tezu da je horizontalna obiteljska pravednost važnija za niže dohotke.

Slično kao i kod osnovne osobne olakšice, i ovdje dolazi do preklapanja i interakcije s gotovinskim transferima za djecu (dječji doplatak), no puna integracija najčešće izostaje. Tako (kao što se vidi i iz analize u 3.3.3.) učinak ove olakšice treba analizirati zajedno s onim gotovinskih transfera za djecu (dječji doplatak), koji su u biti po svome učinku analogni poreznom kreditu. Tako i tzv. «*non-wastable* porezni kredit», koji se ne gubi ukoliko prelazi iznos porezne obveze, predstavlja efikasnu integraciju ovih dvaju oblika uvažavanja obiteljskog statusa¹⁶⁰. Već spominjani fenomen "zamke bijede" (vidi 3.3.3.) također ovisi i o ovim olakšicama, odnosno transferima.

Olakšica za invalide je civilizacijska tekovina koju ne treba posebno argumentirati (temelji se na načelu porezne sposobnosti, odnosno subjektivnom neto načelu). Njeno neodobravanje najčešće znači da je invalidnost uzeta u obzir (ovdje isključivo) putem mehanizma transfera.

¹⁶⁰Određenu sličnost s njime pokazuje i porezni kredit za zarađeni dohodak (dohodak od rada), čije su modifikacije išle u smjeru uvažavanja veličine obitelji.

Olakšica za starije osobe motivirana je sličnim razlozima, no treba dodati da ona u pravilu dodatno povećava ionako privilegiran tretman mirovinske štednje u odnosu na ostale oblike dohotka od kapitala u dohodovnom konceptu (koncept potrošnje – standardni oblik) – vidi 3.1.1. Pritom je bitno naglasiti, pozivajući se na načelo porezne sposobnosti, odnosno subjektivno neto načelo, da bi ta olakšica trebala biti vezana za starije osobe (iznad određenog broja godina *a priori*), a ne samo za umirovljenike, kao što je to slučaj, primjerice u Hrvatskoj. Nadalje, trendovi dualnosti u porezu na dohodak, tj. proporcionalnosti oporezivanja dohodaka od kapitala kao i njihovog sve većeg neoporezivanja (hibridnost u smjeru alternativnog modela koncepta potrošnje) relativno umanjuju već spomenutu privilegiranost mirovinske štednje.

Olakšica za obvezne doprinose za socijalno osiguranje (misli se na doprinose posloprimaca-zaposlenih) također se može smatrati standardnom olakšicom, jer iako se radi o konkretnim izdacima poreznog obveznika, porezni obveznik zapravo nema utjecaja na njihovu visinu. Jedan od glavnih argumenata u korist ove olakšice je argument prisile temeljem kojega ovi doprinosi imaju karakter poreza, i to regresivnih poreza na dohodak od rada.¹⁶¹ Dakle, radi se o smanjenju porezne sposobnosti temeljem njihovog nediskrecijskog karaktera.¹⁶²

3.4.3.2. Usporedna analiza standardnih olakšica

Iako je na konkretnom primjeru svake države teško svrstati olakšice u pojedine skupine, ipak se pokušao napraviti okvirni pregled i dati neke temeljne grube značajke. Tablice 14a i 14b prikazuju standardne olakšice i tehnike njihova davanja u razvijenim državama (dosadašnje članice EU-a) i tranzicijskim državama (nove članice EU-a i države naše regije). Neke olakšice koje su povezane s dohotkom od nesamostalnog rada - plaćom, a ne ovise o konkretnim izdacima poreznog obveznika, mogu se u širem smislu smatrati

¹⁶¹Tomu u prilog govori i jedna od najpoznatijih međunarodnih evidencija i klasifikacija poreza - ona OECD-a (*Revenue Statistics*, razna godišta), gdje se ovi doprinosi svrstavaju u poreze u širem smislu. No, s druge strane, MMF prema svojoj novoj klasifikaciji javnih prihoda više ne smatra socijalne doprinose porezima (IMF, 2001.).

¹⁶² Međutim, u vezi elementa prisile trebalo bi napomenuti da bi se domaćinstva dobrovoljno osigurala na neki (možda manji) iznos ukoliko prisila ne bi postojala. Ukoliko se ova logika prihvati, o "pravom" prisilnom izdatku moglo bi se govoriti samo u visini te razlike i za njega bi tada bila dozvoljena dedukcija (Stiglitz, Schönfelder, 1989., str. 525). Ukoliko se navedeno dopuni s tehnikom postavljanja donje granice (koja pretpostavlja da je "egzistencijalni" dio ovih doprinosa već obuhvaćen, odnosno trebao bi već biti obuhvaćen bazičnom olakšicom), dolazi se do istog zaključka, tj. navedeni iznos iznad egzistencijalnog, odnosno donjeg limita trebao bi se umanjiti za onaj dio doprinosa koji bi se inače plaćali, a neegzistencijalnog su karaktera.

standardnim olakšicama (npr. porezni kredit za zaposlene, paušalna olakšica za troškove u vezi s poslom...). Troškovi su putovanja na posao, s obzirom da najčešće u praksi ovise o konkretnim izdacima, u tabelarnom prikazu ipak svrstani u nestandardne olakšice¹⁶³ (Tablice 15a i 15b). U pregled se nisu uključili standardizirani troškovi, tj. paušalni troškovi za pojedine specifične oblike dohotka od različitih oblika poduzetničke djelatnosti kojima se ostvaruje objektivno neto načelo. Ovdje se, naime, radi samo o pojednostavljenoj primjeni neto načela koje se inače primjenjuje kod tih dohodaka (za razliku od dohotka od nesamostalnog rada kod kojega se neto načelo primjenjuje samo u nekim državama te su se takvi troškovi stoga svrstali kao olakšice¹⁶⁴). Isto tako, nisu uključeni različiti privilegirani oblici tretmana pojedinih vrsta dohotka (oporezivanja po nižim stopama, oporezivanje samo dijela dohotka i sl.) ili nestandardne olakšice koje se daju samo za određene tipove dohotka. Navedene olakšice često nisu apsolutno sve koje u nekoj državi postoje (posebno u slučajevima kada neka država daje velik broj olakšica), već samo najvažnije¹⁶⁵.

Tablica 14a: Standardne olakšice u dosadašnjim članicama EU-a, Kanadi i SAD-u u 2006.

	Osnovna	Bračni drug	Djeca	Doprinosi (obvezni)	Starije osobe-umirovljenici	Invalidi	Ostalo
Austrija	N	FK (i u slučaju samohranog roditelja)- <i>non-wastable</i>	FK (najveći u slučaju 1 djeteta, manji za iduću djecu), dodatni K za niže dohotke	PO	FK p.u.	-	FK za zaposlene; FO za troškove dohotka od nesamostalnog rada
Belgija	FO (uvećan za samohranog roditelja)	FO	FO (raste za svako iduće dijete, veći za dijete samohranog roditelja)	PO	FK (G)	FO 2 x dječji O	DO (80%) za alimentaciju, troškove čuvanja djece i 50% za troškove kućnih pomoćnica
Danska	Formalno FK, ali u biti FO	-	-	PO	-	-	O 2,5% dohotka od rada
Finska	FO	-	-	PO (ne i za sve zdr.)	FO	K(G)	Za niske dohotke K% (G) p.u., DK za alimentaciju za djecu (G); DK za troškove kućnih poslova i čuvanja djece, FO za zaposlene (ili PO za stvame tr. u vezi s poslom)
Francuska	N	N (<i>quotient familial</i>)	N (<i>quotient familial</i>) ¹	PO	FO(VD)	FO(VD) + <i>quotient familial</i> ¹	PO(G) za alimentacije, paušalni odbitak za troškove u vezi s poslom (ili PO), K za zaposlene s nižim dohocima, koji se povećava za uzdržavane; DK(G) za troškove čuvanja male djece, brige o starijim osobama i kućnih pomoćnica

¹⁶³ Isto vrijedi i za ostale nestandardne olakšice u vezi troškova povezanih s nesamostalnim radom – nalaze se u rubrici «ostalo».

¹⁶⁴ Iako one to, suštinski gledano, nisu.

¹⁶⁵ Prezentirani rezultati u tablici ovise o preciznosti obuhvata IBFD-a, odnosno njihovih izvjestitelja za pojedine države, i transparentnosti iznesene tematike (IBFD, 2006.). Iz navedenih je razloga iz analize ispuštena Irska.

Nastavak tablice 14a

Grčka	N (veći za zaposlene i umir.)	-	veći N	PO	vidi zadnju kolonu	-	DK(G) za zaposlene i umirovljenike za troškove kućanstva
Italija	FO ₁ (G, p.u. – zajedno s FO _{2,3,4})	FO ₅ (G, p.u. – zajedno s FO _{6,7})	FO ₆ (uvećan za malu djecu i jedno dijete samohranog roditelja)	PO	FO ₂	FO ₇ za inv. dijete	FO ₃ za zaposlene, FO ₄ za slob. zanimanja, PO alimentacija za bivšu suprugu
Kanada	FK	DK (G), p.u.	K <i>non-wastable</i> , tj. transfer) p.u.	K			PO(G) za troškove čuvanja djece
Luksemburg	FO s obzirom na vrstu dohotka, FO za samohranog roditelja, FO ako nestandardn intervencionističke olakšice ne prelaze G donju		FO	PO	Isti FO kao za zaposlene + FO za troškove mirovina	PO (donja G, VD)	FO za troškove povezane s poslom (plaćom), PO (G) za troškove čuvanja djece i kućanske posl.ove, PO(G) za alimentaciju,
Nizozemska	FK (veći za samohranog roditelja)	-	-	PO ²	FK	-	K(G) za zaposlene, FO za troškove djece
Njemačka	N, tj. FO (veći za samohranog roditelja)	Obiteljsko oporezivanje (dvostruki N za par)	FO + dodatni FO za troškove čuvanja djece, odgoj i obrazovanje – obje integrirane s dječjim doplatkom (bira se povoljnije); dodatni FO za dijete samohranog roditelja	PO (G)	-	-	PO(G) za alimentaciju za bivšu suprugu, FO za troškove čuvanja starijih osoba, DK(G) za kućnu pomoćnicu, FO ili PO za troškove povezane s poslom, PO (donja G) za dodatne troškove mlađe i invalidne djece
Portuga	FK (veći za samohranog roditelja.)	FK (obiteljsko oporezivanje)	FK	PO ili FO ako je >	DK(G) za troškove starijih s nižim dohotkom	FK	PO alimentacije
SAD	FO ₁ umjesto većine nestandardnih olakšica, FO p.u.	O ₁ (G donja i gomja), VD; FO p.u.	FO p.u.	-			PO alimentacije
Španjolska	FO, veća za rastavljene	FO (zajedničko oporezivanje)	FO (raste za iduće dijete do 4.), dodatna FO za malu djecu	PO	FO, >G za PO za dopr., FO za kućnu pomoćnicu	FO (ovisno o % inv.) >G za PO za dopr.	Alimentacije za bivšu suprugu, PO(G), VD za zaposlene, FK za zaposlene majke s malom djecom
Švedska	N, O (VD)	-	-	PK	-	-	PO alimentacija za bivšu suprugu, PO (donja G) za troškove obrazovanja i ostale troškove zaposlenih
V. Brit	FO	K(G) za bračni par	– (Dječji doplatok)	-	FO ovisno o starosti, ali i djelomično VD	-	DK za alimentacije

¹**Francuska** ima sustav koeficijena gdje se dohodak obitelji dijeli koeficijentom koji ovisi o broju članova obitelji (npr. 2 za bračni par bez djece, kao i samohranog roditelja s jednim djetetom; 1.5 za samohranog roditelja s djetetom iznad 18 godina, invalide i ratne veterane; 2.5 za bračni par s djetetom, samohranog roditelja s dvoje djece...)– Porezna ljestvica se primjeni i dobiveni se porez opet množi s relevantnim koeficijentom da dobijemo ukupno porezno opterećenje obitelji.

²**Nizozemska** dozvoljava puni odbitak samo za doprinose za osiguranje od nezaposlenosti; odbitak za doprinose za zdravstveno osiguranje je integriran s olakšicom (odbitkom) za med. troškove, dok se ostali oblici obveznog socijalnog osiguranja plaćaju u okviru poreza na dohodak.

Legenda:

N – nulto oporezivan prvi razred

O – odbitak (od porezne osnovice); FO – fiksni odbitak; DO - djelomični odbitak; PO – potpuni odbitak

K – porezni kredit (odbitak od porezne obveze); F - fiksni, D - djelomični (dio troškova); % kredit kao postotak dohotka; «non wastable» - kredit se ne gubi ako je veći od porezne obveze (razlika se isplaćuje kao transfer)

---(VD) – oznaka za povezanost olakšice (ili gornje granice) s visinom dohotka, u prvom slučaju obrnuta proporcionalnost (manji dohodak, veća olakšica), u drugom gornja granica određena postotkom dohotka

---(VD) – oznaka za povezanost olakšice (ili gornje granice) s visinom dohotka; obrnuto proporcionalno

p.u. – postupno ukidanje (*phasing out*) – olakšica se postepeno ukida s rastom dohotka

Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Nema države koja ne odobrava osnovnu (osobnu) olakšicu. Oko polovica prikazanih zemalja odobrava ih kao fiksni odbitak. Ostatak ima nulto oporezovan porezni razred ili porezni kredit. Ova je olakšica **vrlo često povećana u slučaju samohranog roditelja.** Nadalje, iako se kod ove olakšice **u pravilu radi o fiksnom iznosu**, neke je države (Italija, SAD i Švedska) smanjuju za visoke dohotke kojima uistinu nije potrebna. SAD i Luksemburg uz osnovnu osobnu olakšicu daju i mogućnost da porezni obveznik dodatno odbije određeni iznos na ime izabranog niza nestandardnih olakšica (ukoliko one sve zajedno nisu veće).

Odobrovanje obiteljskih olakšica, međutim, **nije univerzalno prisutno.** To potvrđuju nordijske države.¹⁶⁶ Dok se **izuzetak olakšice za uzdržavanog bračnog druga može lakše opravdati, onaj olakšice za djecu često je kompenziran odgovarajućim transferima** (dječji doplatok) koji su u fiksnom iznosu ili funkcija visine obiteljskog dohotka, kao i obiteljskog statusa (veći za samohranog roditelja).

Nadalje, osnovna osobna olakšica vrlo se često povećava za **starije osobe, odnosno invalide.**

Konačno, s izuzetkom anglosaksonskih zemalja (tj. SAD-a, V. Britanije i Irske), **obvezni doprinosi za socijalno osiguranje odbijaju se od oporezivog dohotka** (ili se eventualno za njih može odobriti porezni kredit).

Od ostalih olakšica koje se u širem smislu mogu smatrati standardnima tu je prije svega ona za **alimentaciju** (to znači da je alimentacija u pravilu dohodak primatelja). U slučaju neodobravanja ove olakšice, ona se u pravilu oporezuje kod davatelja.

U standardne olakšice ovdje su se svrstale i **olakšice za troškove čuvanja djece** jer nadopunjuju olakšice za djecu, odnosno supstituiraju ih. Odobrava ih oko polovica zemalja.

¹⁶⁶ Ni Grčka nema olakšice za uzdržavanog člana, a Velika Britanija je upravo zamijenila porezni kredit dječjim doplatkom.

Posebno treba istaknuti i standardne **olakšice povezane s radnim mjestom** (poslom, odnosno plaćom), posebice mehanizam **poreznog kredita za zaposlene** (s nižim dohocima i eventualno s djecom) kojim se ublažava problem zamke nezaposlenosti. Upravo ga je 2006. godine uvela i Finska.

Što se tiče tehnike davanja olakšica, uobičajeno je da je **odbitak od osnovice dominantna olakšica**. Međutim, većina zemalja primjenjuje i porezni kredit, neke čak i dominantno (Austrija, Kanada, Irska, Nizozemska, Portugal, pa i Velika Britanija).

Tablica 14b prikazuje standardne olakšice u nekim novim članicama EU-a i državama regije.

Tablica 14b: Standardne olakšice u nekim novim članicama EU-a i državama regije u 2006.

	Osnovna	Bračni drug	Djeca	Doprinosi (obvezni)	Starije osobe- umirovljenici	Invalidi	Ostalo
Albanija	N	-	-	-	-	-	-
Bugarska	N	-	FO (do tri djeteta)	PO	-	-	-
Češka	FK	FK	FK (<i>non-wastable</i>) za visoke dohotke	PO	-	FK	-
HRVATSKA	FO	FO	FO (raste za svako iduće dijete)	PO	FO	FO	-
Mađarska	-	-	FK (G) VD za visoke dohotke	DK	Izuzeti (za privatne penzije DK za plaćeni porez na njih)	FK	FK za trudnice, DK za kućnu pomoćnicu
Makedonija	FO	-	-	PO	-	-	-
Poljska	FK	-	-	PO, DK za dodatno obvezno zdravstveno osig.	-	PO, ali za konkretne troškove	-
Rumunjska	O(G), p.u.	PO (G), p.u.	PO (G), p.u.	PO	-	-	-
SiCG	S: N (4 φ plaće), FO ₁ (G,VD) zajedno s FO _{2,3} CG: N	FO ₂ CG: FO	FO ₃ CG: FO	PO	-	-	-
Slovačka	FO	FO	FK za visoke dohotke	PO	-	-	-
Slovenija	FO	FO	FO (raste za svako iduće dijete)	PO	FO; K% mirovine iz obveznog osiguranja	FO, K% naknade za uzorkovanu poslom	FO za siromašnije studente

Legenda: Vidi Tablicu 14a

Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Na prvi pogled je vidljivo da **tranzicijske države imaju nešto slabije razvijen sustav olakšica**, što je posebice dodatno naglašeno kod nestandardnih olakšica (vidi 3.4.4.2.). Navedeno se, sukladno reformskim tendencijama još od kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća, tj. kritici olakšica te posebice «poreznih rashoda», ne smatra manom, već dapače vrlinom.

Sve države ponovno odobravaju osnovnu osobnu olakšicu (jedini je izuzetak Mađarska) i ona se u pravilu daje u fiksnom iznosu (izuzetak je Rumunjska). Ponovno oko polovice zemalja odobrava ovu olakšicu kao odbitak od osnovice.

Albanija i Makedonija, pa ni Poljska ne odobravaju nikakve dodatne standardne olakšice (Makedonija i Poljska jedino za obvezne doprinose za socijalno osiguranje, te Poljska za troškove invalida). Ostale države nisu toliko restriktivne.

Većina zemalja ipak odobrava olakšicu za uzdržavanog bračnog druga s izuzetkom Bugarske i Mađarske, osim spomenutih zemalja. Njezina tehnika u pravilu prati onu osnovnog osobnog odbitka.

Olakšica za djecu je pravilo (osim već spomenutih zemalja).

Nešto je rjeđa upotreba posebne olakšice za umirovljenike, pa i za invalide.

Sve države (osim Albanije) odobravaju olakšicu za obvezne doprinose za socijalno osiguranje, i to kao odbitak od osnovice (jedini izuzetak je Mađarska koja je u potpunosti zamijenila odbitke od osnovice poreznim kreditima).

Ostale standardne olakšice tranzicijske države u pravilu ne odobravaju (izuzetak je Mađarska). Glavni je razlog tomu taj što **ne priznaju nikakve odbitke za troškove povezane s poslom (plaćom)**, koji su često standardizirani, kao niti dodatne standardne olakšice za ovaj oblik dohotka.

Što se tiče tehnike davanja olakšica, **iako prevladava odbitak**, može se reći da je **Hrvatska gotovo jedina država koja ga isključivo koristi** (unutar skupine zemalja koje odobravaju veći broj olakšica). Slično, naime, vrijedi i za Bugarsku i Rumunjsku. **Gotovo isključiva upotreba poreznog kredita pristutna je u Mađarskoj i Češkoj**, koja je upravo 2006. godine sve osobne olakšice zamijenila poreznim kreditom.

3.4.4. Nestandardne olakšice

Druga skupina olakšica s obzirom na njihovu vrstu su nestandardne. Tematika nestandardnih olakšica izložena je tako da je najprije objašnjen njihov **pojam i (pod)vrste** dok je kasnije provedena njihova **usporedna analiza** prema skupinama zemalja.

3.4.4.1. Pojam i vrste nestandardnih olakšica

Za razliku od standardnih, nestandardne olakšice **ovisne su o visini dokumentirano dokazanih konkretnih izdataka poreznog obveznika**. U širem smislu u njih se mogu ubrojiti i specijalne olakšice za različite oblike (vrste) dohodaka od kapitala čija je argumentacija već iscrpno elaborirana, te se ovdje neće ponavljati, a njihov je preferencijalni tretman (izuzeća, niže stope) obrađen u 2.3.6. i 3.1.

Najčešće nestandardne olakšice su **olakšica za dobrovoljne doprinose (premije) mirovinskog osiguranja, olakšica za premije životnog osiguranja, olakšica za zdravstvene troškove, olakšica za donacije, olakšica za plaćene kamate¹⁶⁷ (koja se najčešće odnosi na hipotekarne kamate), te olakšica za različite izdatke povezane s poslom, među kojima se posebno ističu troškovi putovanja na posao, odnosno preseljenja zbog posla (koji neki ubrajaju i u standardne olakšice), te olakšica za obrazovanje** (standardizirane olakšice u vezi s poslom – plaćom već su obuhvaćene u tabličnom pregledu standardnih olakšica). Ovo nabrojanje niti izdaleka ne iscrpljuje sve mogućnosti odobravanja nestandardnih olakšica. Radi se većinom o olakšicama intervencionističkog tipa koje se odobravaju u svrhe poticanja, odnosno socijalne svrhe (vidi 3.4.1.).

Razlozi za **olakšicu za doprinose/premije dobrovoljnog mirovinskog osiguranja i životnog osiguranja** proizlaze iz stava da porezni sustav treba poticati samoosiguranje (npr. Cnossen, Messere, 1990., str. 471). Društvo će se ionako morati izravno pobrinuti za one koji se sami nisu osigurali na navedeni način, što bi izuzetno opterećivalo rashodnu stranu proračuna, odnosno pružiti im, ako ništa drugo, barem dodatnu poreznu olakšicu za nediskrecijska izuzetna opterećenja koja smanjuju raspoloživi dohodak - npr. kroz (veću) olakšicu za zdravstvene troškove te olakšicu za gubitke od šteta.

Nadalje, na mirovinsko i životno osiguranje može se primijeniti i argument poticanja štednje koji dovodi do hibridnosti u oporezivanju dohotka uvođenjem elemenata izravnog oporezivanja potrošnje (standardni oblik – vidi 2.2.1 i 3.1.1.). Ovomu treba dodati i neoporezivanje dijela dohotka (tj. plaće) koji pružaju poslodavci plaćanjem svog dijela doprinosa kod mirovina, odnosno njihovo, teoretski neopravdano, neuključenje u osnovicu poreza na dohodak (OECD, 1988., str. 49-52).

¹⁶⁷ Pritom se podrazumijeva da su kamate fizičkih osoba koje djeluju kao poslovni subjekti u pravilu odbitne, te se one ovdje ne obuhvaćaju.

Olakšica za zdravstvene troškove jedna je od najutemeljenijih olakšica, te je odobravaju čak i oni teoretičari koji su kritični prema odobravanju poreznih olakšica (Goode, 1966., str. 166). Iako opravdanja ove olakšice postoje sa stajališta objektivnog neto načela¹⁶⁸, njezino temeljno opravdanje leži u činjenici da se radi o dosljednoj primjeni subjektivnog neto načela.¹⁶⁹ Nužnost posebnog isticanja i odbijanja ovih izdataka leži u stavu da se radi o neizbježnim izdacima, u činjenici da su oni nepredvidivi, pa stoga mogu biti izuzetno veliki. Oni u načelu jesu uobičajeni, tj. svojstveni svim poreznim obveznicima, ali s druge strane, njihova veličina, kao i pojava konkretnih oblika, može snažno varirati (za razliku od ostalih egzistencijalnih izdataka). Stoga su oni samo djelomično obuhvaćeni standardnom osobnom olakšicom, a iznad te "normalne" razine predstavljaju smanjenje u raspoloživom dohotku, odnosno sposobnosti plaćanja. Zato je opravdano priznavanje ove olakšice u iznosu iznad odgovarajuće donje granice, koja se opravdano postavlja u apsolutnom iznosu. Time se izbjegava dvostruko porezno priznavanje dijela medicinskih izdataka i realizira načelo pravednosti po kojemu nejednakosti u poreznoj sposobnosti rastu s povećanjem medicinskih troškova. Fiskalna se ušteda također postiže na adekvatniji način, tj. sistemski utemeljeno i prema poreznim obveznicima pravilno diferencirano, za razliku od postavljanja gornje granice za ovu olakšicu.

Iako se radi o primjeni subjektivnog neto načela, tj. o izdatku koji smanjuje poreznu sposobnost, opravdano je i odobravanje ove olakšice kao poreznog kredita, što implicira jedinstvenu cijenu za sve korisnike olakšice. Ovakva je tehnika opravdana i činjenicom što se, unatoč subjektivnom neto načelu, radi i o olakšici izrazito socijalnog karaktera, te jednoj od olakšica koja u apsolutnom iznosu možda najmanje varira s obzirom na visinu dohotka. Stoga je i element "pomoći" izuzetno važan za niže dohotke.

Navedenome se stavu može uputiti kritika zbog činjenice da se podcjenjuje diskrecijski element ovih izdataka. Navedeni se problem može riješiti općim ograničavanjem olakšice na nediskrecijske izdatke, kao i njenom selekcijom u smislu pojedinih vrsta izdataka, no navedenu je distinkciju u pojedinim slučajevima često vrlo teško izvršiti. Stoga nositelji ove kritike naglašavaju određeno prisustvo elementa tzv. «moralnog hazarda» u smislu da postojanje ove olakšice potiče porezne obveznike na pretjerano konzumiranje zdravstvenih usluga i dobara.

¹⁶⁸prema kojima se ovdje radi o troškovima za održavanje radne sposobnosti (Musgrave, 1959., str. 138)

¹⁶⁹Tako se, npr., ističe da "sposobnost plaćanja ... nije baš točno obuhvaćena Haig-Simonsovom definicijom, te da su nužna prilagođavanja, npr. zbog razlika u potrebama (kao što su medicinski izdaci)" (Atkinson, Stiglitz, 1980., str. 567), odnosno da uvijek postoje neki izuzeci zbog toga što su tako velike važnosti da se ne mogu izbjeći, među kojima se ipak ističu odbici za neophodne medicinske izdatke (Bittker; prema Kieslingu, 1992., str. 74).

Nadalje, zbog elementa osiguranja, te nediskriminacije onih koji su skloni redovnom osiguranju (neobavezne premije zdravstvenog osiguranja) u odnosu na korisnike navedene olakšice, uputno je ovu olakšicu proširiti i na neobavezno zdravstveno osiguranje, odnosno ustanoviti posebnu olakšicu za dobrovoljno zdravstveno osiguranje.

Dosljedna primjena objektivnog neto načela zahtijeva odbitak svih troškova povezanih s dohotkom od nesamostalnog rada, te se stoga ne može govoriti o olakšici u užem smislu. Iako je to nedvojbeno, u praksi se, posebno kod manje razvijenih poreznih sustava, ne primjenjuje. Stoga je i standardizirana olakšica za ove troškove navedena u popisu standardnih olakšica, dok nestandardnima možemo smatrati različite ostale olakšice od kojih su najdvojbene ona za **troškove putovanja na posao, odnosno preseljenja**. Dvojbenu poreznog tretmana ovih troškova proizlazi iz činjenice što određen dio ovih troškova ima element potrošnje, a ne troškova povezanih s radnim mjestom, zbog činjenice da je udaljenost od radnog mjesta, tj. izbor mjesta stanovanja rezultat individualne odluke motivirane potrošnim razlozima. Stoga širokogrudnost u odobravanju ove olakšice i element poticanja decentralizacije i rasterećenja gradskih centara ima i negativan ekološki aspekt zbog povećanja međugradskog i gradskog prometa. Ipak, osnovni element u prosudbi "neophodnosti" ovih troškova je i postojanje odgovarajućeg stupnja mobilnosti radne snage dotične države uopće. Nadalje, s ovom je olakšicom usko povezana i **olakšica za troškove preseljenja** ukoliko su oni uzrokovani razlozima promjene radnog mjesta. Njoj su sklonije države s većom mobilnošću radne snage.

Posebno dvojbena je **olakšica za troškove obrazovanja**, i to ne toliko onog povezanog s konkretnim radnim mjestom, već obrazovanja uopće, te posebno tretman investicija u obrazovanje.

«Privilegirani» porezni tretman obrazovanja može se samo donekle opravdati argumentima subjektivnog neto načela. Naime, ne bi se moglo isključivo reći da ovi izdaci predstavljaju smanjenje porezne sposobnosti koje je potpuno nediskrecijskog i neočekivanog karaktera.

Puno je prihvatljivije promatrati ove izdatke kao troškove (u slučaju njihovog kratkoročnog učinka) povezane sa stjecanjem dohotka od rada, odnosno investicije, tj. štednju (u slučaju dugoročnog učinka) u ljudski kapital koji služi kao proizvodni činitelj dohotka od rada. Stoga je u prvom slučaju opravdan njihov trenutni, tj. godišnji porezni odbitak, a u drugom njihov tretman analogan onome fizičkog kapitala - deprecijacija sukladno "vijeku trajanja", odnosno koristi od dotične investicije (Goode, 1976., str. 82-95; Bosworth, 1984.,

str. 171-172). Pritom se ovaj tretman treba primijeniti ne samo na (kasnije) obrazovanje povezano s radnim mjestom,¹⁷⁰ već i na obrazovanje (naravno, iznad neophodnog) uopće, dakle, i na izdatke za studiranje i kasnije obrazovanje. U obzir dolaze svi izdaci koji su učinjeni radi zarađivanja dohotka, bez obzira na to može li se dokazati da su rezultirali u povećanom dohotku. Nadalje, njima treba dodati i oportunitetni trošak izgubljene zarade za vrijeme studiranja. No, ovo je samo teoretski zahtjev koji ne rezultira adekvatnom olakšicom u praksi. U praksi se troškovi dugoročnog obrazovanja tretiraju kao i oni kratkoročnoga, s time, da se, u pravilu, ne odobrava njihov odbitak u punom iznosu.

Ova olakšica, kao i svaka, ima poticajni učinak na investicije u obrazovanje – olakšica u užem smislu, tj. subvencija (olakšice intervencionističkog tipa). No, njega je gotovo nemoguće utvrditi.

Porezna praksa razvijenih zemalja svojim rješenjima odaje djelomično prihvaćanje objektivnog neto načela i načela olakšica u užem smislu, tj. neizravnih subvencija. Prvo se odnosi na troškove obrazovanje zaposlenih (posloprimaca), koji su najčešće ograničeni povezanošću s izabranim zanimanjem i njihovom potrebom, ali često i gornjim limitom. Ovakvi se troškovi, ukoliko ih, naravno, ne nadoknađuje poslodavac, uz razna ograničenja, odbijaju jednokratno (dakle, primjenjuje se trenutni odbitak od osnovice - jednokratni otpis), a ne amortizacijska shema. U slučaju, pak, fakultetskog obrazovanja, odobravaju se različiti oblici povoljnog poreznog tretmana, bilo izravno kroz porez na dohodak olakšicama za roditelje, bilo kroz različite složenije porezne sheme. Argumentacija je socijalnog, odnosno gospodarskog karaktera, što ukazuje na subvencionirani karakter ove olakšice.

Uporište za **olakšicu za dana darovanja, tj. dobrotvorne doprinose/donacije** je u specifičnim argumentima kojima se ova olakšica svrstava negdje između olakšica koje proizlaze iz neto načela i olakšica u užem smislu riječi. Ovdje se, naime, radi o izdacima koji su dio nedržavne sheme socijalne redistribucije koja je prioritetna u odnosu na onu države (npr. Dodge, 1989., str. 122-126).

Od ostalih argumenata treba istaknuti argumente pravednosti, i to shvaćene u širem smislu, kao "nagrade", odnosno "poticaje" za "društveno poželjne oblike potrošnje" (Kiesling, 1992., str. 119).

Dodatni argument u korist prepuštanja dijela alokacije javnih dobara privatnom sektoru nalazi se u činjenici da se kod dobrotvornih davanja najvećim dijelom ne radi o financiranju klasičnih javnih dobara, već onih koja se ne mogu adekvatno pružati putem

¹⁷⁰kao što se to najčešće čini u okviru "olakšice" za (tekuće) troškove povezane s poslom

tržišnog mehanizma. Tako se, potičući ova davanja, državni proračun rasterećuje dijela ovih izdataka koji po svojoj prirodi i nisu tipični javni izdaci.

Uputnost jačeg angažmana privatnog sektora u zadovoljavanju dijela javnih potreba može se opravdati prednostima "decentralizacije" i "konkurencije" što dovodi do financiranja mnogobrojnijih i raznovrsnijih aktivnosti, čime se potiče stvaranje pluralističkog društva.

Međutim, ne može se izbjeći uzimanje u obzir iz ovoga proizlazeće kritike (Goode, 1996., str. 171-172; Stiglitz, 1999., str. 631-633; Rosen, 1999., str. 378) da se na navedeni način financiranju one aktivnosti koje se inače uopće ne bi, ili bi se mnogo manje financirale. Porezni obveznik (donator) je taj koji odlučuje o alokaciji svoje donacije za koju mu država poreznom olakšicom daje svojevrsnu namjensku dotaciju. Tako on može usmjeriti sredstva u institucije, odnosno aktivnosti od kojih ima i neposrednu osobnu korist. Navedeno se može izbjeći odgovarajućom državnom kontrolom poslovanja neprofitnih, odnosno dobrotvornih institucija, te samom tehnikom kreiranja olakšice u smislu zaoštavanja za neke primatelje ili čak ukidanja.

Izostanak suštinskih argumenata objektivnog i subjektivnog neto načela u prvi plan stavlja argument efikasnosti (u smislu efektivnosti) ove olakšice. Pritom se ne uzima u obzir društvena poželjnost dane aktivnosti i ostali argumenti pravednosti u širem smislu, koje je teško kvantificirati, već se prije spominjani poticaj i rasterećenje državnog proračuna promatraju kroz odnos izgubljenih javnih prihoda od poreza i iznosa dobrotvornih davanja. Upravo logika efikasnog poticaja glavni je argument zbog kojeg većina zemalja odobrava ovu olakšicu. Pritom je bitno ne samo da porezna olakšica potakne dobrotvorna davanja, već da ta povećana davanja budu barem jednaka izgubljenim poreznim prihodima; dakle, da cjenovna elastičnost bude barem jednaka jedinici (naravno, s negativnim predznakom).

Iako empirijska istraživanja ne daju definitivni odgovor na ovo pitanje, ipak se općenito može zaključiti da je cjenovna elastičnost znatna i da raste s većinom dohotka. Za visoke je dohotke u pravilu veća od jedan, te oko jedinice ili čak i veća za srednje, dok se ne može precizno utvrditi za niske dohotke (Clotfelter, 1985., str. 66-71; Choe, Jeong, 1993., str. 34-37). Međutim, postoje i suprotni stavovi.

Što se tiče strukture davanja, s rastom dohotka u strukturi davanja opadaju religiozna davanja, a rastu npr. ona za znanost i zdravstvo. Navedeno bi moglo imati svojega odraza i u tehnici davanja ove olakšice. Tako bi se zamjena češće korištenog, ali i često kritiziranog "nepravednog" odbitka od osnovice koji ide u korist viših slojeva "pravednijim" poreznim kreditom, koji relativno više koristi nižim slojevima, odrazila i na strukturu donacija (porast prvih, a smanjenje drugih) (Feldstein, 1975., str. 212-214). Navedeno upućuje na opravdanost

postojanja olakšice za dobrotvorna davanja, te na iskorištavanje njenih poticajnih učinaka kroz mehanizam odbitka od osnovice gdje će se više poticati davanja viših dohodovnih skupina. Radi se o najizdašnjim donatorima čija bi elastičnost trebala biti visoka. Radi iskorištavanja pozitivnog učinka poticaja i sužavanja negativnog fiskalnog učinka uputno je razmotriti i mogućnost postavljanja donje granice ovoj olakšici.

Olakšica za pasivne kamate, i to u obliku odbitka, ima snažno sustavno uporište. Radi se o troškovima ostvarivanja dohotka, tj. o objektivnom neto načelu. S-H-S dohodovni koncept, gdje su oporezovani svi dohoci od kapitala, implicira automatsko odbijanje svih kamata na dug koji je ostvaren u svrhu kupovanja, odnosno održavanja sredstava koja ostvaruju dohodak. Na tragu navedenoga može se zaključiti da, ukoliko se ne oporezuju neki/svi dohoci od kapitala, u tom bi slučaju trebalo «sparivati» dug s relevantnim dohotkom, tj. odbijati samo neke pasivne kamate / ne bi trebao odbijati pasivne kamate uopće (dakle, potrošni je koncept nepodudaran s ovom olakšicom)¹⁷¹. Iako je ovaj koncept u pravilu prihvaćen u praksi, od njega se vrlo često odstupa. Npr., vrlo je često odobravanje olakšice za hipotekarne kamate u vezi kupnje vlastite kuće/stana, no imputirana renta (pripisana najamnina) vrlo se rijetko uključuje u poreznu osnovicu. Upravo je ova olakšica često predmet kritike zbog njezinog, u biti, intervencionističkog karaktera (poticanje kupnje vlastitog doma). Navedeno ima socijalni, ali i poticajni karakter. Kritičari ove olakšice obično ističu i njezin utjecaj na porast cijena nekretnina (poznati fenomen kapitalizacije olakšice putem cijene targetiranog dobra).

3.4.4.2. Usporedna analiza nestandardnih olakšica

Usporedna analiza nestandardnih olakšica izvršena je na sličan način kao ona standardnih olakšica.

Tablice 15a i 15b prikazuju međunarodnu usporedbu primjene značajnijih nestandardnih olakšica. Počinje se s olakšicama u razvijenijim poreznim sustavima.

¹⁷¹ No, s obzirom da će porezni obveznici težiti da dugove ostvarene radi potrošnje, odnosno stjecanja neoporezivog dohotka od kapitala prikažu kao dugove povezane s oporezivim dohocima od kapitala, efikasna se kontrola može relativno teško ostvariti. Teoretski bi bilo dosljednije (i praktički jednostavnije) kao uvjet za odbitak postaviti zahtjev da ukupni iznos aktive, tj. kapitala iz kojega se ostvaruje dohodak bude veći od njegovog duga (alternativa bi bila da ukupni dohoci od kapitala budu veći od pasivnih kamata). Bez obzira na navedene veličine, trebao bi dopustiti i odbijanje kamata koje se odnose na investicije u ljudski kapital, tj. kamata na zajmove podignute u vezi obrazovnih i medicinskih troškova.

Tablica 15a: Nestandardne olakšice u dosadašnjim članicama EU-a, Kanadi i SAD-u u 2006.

	Dobrov. doprinosi za mir. osigur.	Premije životnog osiguranja	Zdravstveni troškovi	Troškovi putovanja na posao	Donacije	Pasivne kamate	Ostalo
Austrija	-	PO (G) p.u.	O za izuzetno visoke troškove (VD)	FK+O za veće udaljenosti (O ovisi o veličini puta)	-	PO (G) p.u.	PO (G) za novoizdane dionice p.u., O za izuzetno visoke obrazovne troškove (VD), FO za školovanje djeteta izvan mjesta stanovanja
Belgija	DK (G)	DK (G)	-	-	DO (80%)	PO – hipotekame kamate za vlastiti dom (G)	DK za kupnje dionica (G) od strane zaposlenih, DK (G) za otplatu hipotekamog kredita, DK za gradnju/održavanje/kupnju stana za uštedu energije, DK (G) za automobile s manjom emisijom štetnih tvari i obveznice (<i>venture capital</i>)
Kanada	PO (G,VD)	-	DK (G donja)	PO troškovi preseljenja	DK (G, VD)	-	PO za sindikalne i profesionalne članarine, DK za troškove obrazovanja
Danska	PO (G)	PO	-	PO	PO (G donja i G)	PO	DO (iznad donje G) za troškove povezane s poslom
Finska	PO (G)	-	Vidi zadnju kolonu	PO (G donja i donja)	-	PO	PO (G) za «smanjenje sposobnosti plaćanja poreza» (bolest, nezaposlenost, plaćanje alimentacije.); DK (G) za održavanje nekretnina, PO za troškove povezane s poslom (ili paušalni odbitak), PO za sindikalne članarine
Francuska	PO (G)	-	-	PO troškovi preseljenja	DK (G,VD)	PO (G) za inv. u nekotirane kompanije	PO (G) za gubitke na određenim dionicama, direktne investicije u francuske kolonije, PO (G) za članarine u udrugama, DK (G) za ulaganja u određene dionice, DK (G) za kućanske uređaje koji štede energiju, FK za troškove obrazovanja djece (visina ovisi o vrsti obrazovne institucije)
Njemačka	DO (G)	DO (G)	PO (donja G)	FO prema km (G) ili PO; PO i za troškove preseljenja	PO (G) ili (G,VD) ovisi o vrsti don.), DK za don.pol. strank..	PO ili FO	FO za troškove stručnog obrazovanja djece, PO (G) za studij ili prvo stručno obrazovanje, PO za ctkveni porez
Grčka	-	PO (G)	DK (G)	-	PO (G, VD za neke)	DK za hip. kamate (G s obzirom na broj m ²)	DK (G) za podstanare, DK (G) za troškove obrazovanja por. obveznika i djece, DK (G) za ulaganja u inv.dioničke fondove grčkih dionica, DK (G) za ek. prihvatljivije izvore energije kućanstava
Italija	-	DK (G)	DK (G donja), DK (G) za dobr. zdr. osig.	-	-	DK (G) za hipot. kte na vlastiti dom	DK (G) za troškove obrazovanja
Luksemburg	PO (G, ovisi o godinama života)	PO (G)	PO (donja G,VD), PO (G) za dobr. zdr. osig.	FO (prema km-G)	PO (G/G, VD)	PO (G) osim hipotekar.	PO (G) za troškove obrazovanja djece, PO (G) za stambenu štednju, PO (G) za premije osig. od štetnog događaja
Nizozemska	PO	-	PO (G donja ili G, VD)-uključeni dopr. za zdravstveno osiguranje	FO (prema km-G)	PO (G i G donja ili G,VD)	PO hip. kte. vlastiti dom	PO za troškove obrazovanja
Portugal	DK (G prema starosti)	DK (G)	DK (G) i za zdravstveno osiguranje	-	DK (G,VD)	DK (G) hip.kte	DK (G) za troškove obrazovanja, DK (G) za najamninu/amortizaciju, DK (G) za inv. u opremu na obnovljivu energiju i kompjutere; 150% O za sindikalne članarine (G,VD)
Španjolska	PO (G)	PO (G)	-	PO	DK	Zadnji stupac	DK (G) za otplate hip.duga i kupnju/održ. stana, PO za članarine sindikatu i prof. udrugama
Švedska	PO (G)	-	-	PO (G donja), PO za preseljenje	-	PO	-

Tablica 15a: nastavak

SAD	PO	-	PO (donja G,VD, G,VD)	POza preseljenje	PO (G,VD)	PO(G) i G,VD	PO za troškove povezane s poslom, PO za državne i lokalne poreze (G,VD), PO za štete (G, donja G,VD)
V.Brit.	PO(G)	-	-	-	PO	PO za inv. u dionice	PO za troškove povezane s poslom, PO za troškove obrazovanja; PO (G) za štedne račune, O (tj.K) za inv. u dionice kvalificiranih kompanija ili inv. fondove

Legenda: Vidi Tablicu 14a

Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Vidljivo je da razvijeni porezni sustavi koriste široku paletu nestandardnih olakšica. Nekada je ova upotreba bila i šira i velikodušnija, no reformski procesi s kraja osamdesetih godina zalagali su se za ograničenje i ukinuće nekih, odnosno svih nestandardnih olakšica. Navedeno je vidljivo, primjerice, u modelu *flat taxa* ili dualnog poreza na dohodak (potonje se odražava u ograničenosti olakšica u Švedskoj), a posebno je došlo do izražaja i u Velikoj Britaniji, gdje su među svim državama «stare Europe» zahtjevi o uvođenju *flat taxa* možda najglasniji).

Gotovo sve države odobravaju olakšicu za dobrovoljne doprinose (premije) za mirovinsko osiguranje dok ih puno manji broj odobrava olakšicu za premije životnog osiguranja. No, zanimljivo je da **svaka država odobrava barem jednu od ovih olakšica. Ukoliko se odobravaju obje, tehnika je ista. U pravilu se odobravaju kao odbitak**, što je logično (s obzirom na analogiju dobrovoljnih mirovinskih doprinosa s obveznicima, te sličnost životnog osiguranja s prvima). Samo Grčka, Italija i Portugal, koji je u potpunosti prešao na tehniku poreznog kredita, odobravaju ove dvije olakšice kao porezni kredit. Nadalje, ove su olakšice **gotovo u pravilu ograničene gornjom granicom** kako bi se spriječio fiskalni odljev i ublažile njihove negativne redistributivne značajke, tj. negativni učinci na vertikalnu pravednost (pretjerano iskorištavanje od strane visokih dohodaka).

Većina država ima i olakšicu za zdravstvene troškove i vrlo je često eksplicitno ili implicitno **uzeta u obzir i njena donja granica**; tj., olakšica se daje samo za visoke troškove ovoga tipa. Ovdje se **češće javlja porezni kredit**, što odražava socijalni karakter ove olakšice.

Isto tako, **mного država ima olakšicu za troškove putovanja na posao koja najčešće ovisi o dužini puta, no one s većom mobilnošću radne snage zamijenile su je olakšicom za troškove preseljenja** (npr. SAD, Kanada)¹⁷², dok Švedska i Njemačka

¹⁷² Tradicionalno je poznato da se SAD i Kanada, za razliku od Europe, odlikuju većom mobilnošću poreznih obveznika, odnosno radne snage. Francuska je jedina europska država koja, izgleda, također odbija samo troškove preseljenja.

odobravaju obje olakšice. U **pravilu** su ove olakšice **odbitak od osnovice**, što je i logično s obzirom da se radi o objektivnom neto načelu, tj. trošku stjecanja dohotka.

Velika većina zemalja odobrava i olakšicu za dobrotvorna davanja. Većina ih je očito prihvatila da je ova olakšica efikasnija ako se odobrava **kao odbitak od osnovice**. Portugal je, naravno, odobrava kao porezni kredit, ali i Španjolska, Francuska i Belgija.

Olakšica za pasivne kamate je u pravilu redovita. Najveći je broj zemalja daje **kao odbitak od osnovice** (četiri države kao porezni kredit). **Ukoliko se ograničava, onda je to u pravilu na hipotekarne kamate.** Nešto veći broj zemalja nego kod ostalih olakšica tu ipak koristi porezni kredit, što ukazuje na činjenicu da se možda ipak manje radi o olakšici objektivnog neto načela, a više o intervencionističkoj olakšici socijalnog tipa.

Od **ostalnih olakšica** treba istaknuti one vezane uz **konkretne izdatke u vezi posla** (nesamostalnog rada, plaće), **olakšicu za troškove obrazovanja** (koja se u biti nadovezuje na prethodnu, uključujući olakšicu za troškove putovanja na posao / preseljenja). No, pojedine države odobravaju i olakšice (u pravilu kao odbitke od osnovice) **za različite pojedine oblike štednje.** Zajedno s već spomenutim olakšicama za obveznu i dobrovoljnu mirovinsku štednju i životno osiguranje, sve ove olakšice zajedno zorno ukazuju na značenje elemenata standardnog modela koncepta potrošnje i visok stupanj hibridnosti suvremenih poreznih sustava razvijenih zemalja u ovom smjeru. Ovomu treba dodati i privilegirani tretman različitih oblika dohodaka od kapitala (proporcionalnost u oporezivanju, izuzeća, neoporezivanje dijela kapitalnih dobitaka...) što predstavlja hibridnost u smjeru alternativnog modela koncepta potrošnje (vidi 2.2., 2.3.5., 2.3.6., 3.1.1. i 3.1.2.).

Tablica 15b prikazuje standardne olakšice u nekim novim članicama EU-a i državama regije.

Već i letimičan pogled pokazuje **slabiju zastupljenost olakšica u ovoj skupini država u odnosu na prethodnu.** Što se pojedinih država tiče, **Albanija, Makedonija, te Srbija i Crna Gora** u potpunosti su prihvatile stavove o neefikasnosti i nepravednosti poreznih olakšica. No, s druge strane, može se postaviti i pitanje nije li **potpuno isključenje nestandardnih olakšica** rezultat i manje razvijenih poreznih (i ekonomskih sustava uopće) ovih zemalja. U određenoj im se mjeri može priključiti i Slovačka koja je tek 2006. uvela nestandardne olakšice za dodatno mirovinsko osiguranje i dugoročnu štednju, koje prije, tj. od uvođenja *flat taxa* 2004. godine uopće nije imala kao rezultat uvođenja *flat taxa* najsličnijeg H-R modelu i njegovih zahtjeva o ukidanju olakšica (vidi 2.2.2.3.).

Tablica 15b: Nestandardne olakšice u nekim novim članicama EU-a i državama regije u 2006.

	Dobrov. doprinosi za mir. Osigur.	Premije životnog osiguranja	Zdravstveni troškovi	Troškovi putovanja na posao	Donacije	Pasivne kamate	Ostalo
Albani-ja	-	-	-	-	-	-	-
Bugar-ska	PO (G,VD)	PO (G, VD)	PO (G,VD) za dobrovolj. zdr. osigur.	-	PO (G,VD)	-	PO (G) za dobrovoljno osig. od nezaposlenosti
HR-VAT SKA	PO (G)	PO (G)	PO (G) i za dobr. zdravstveno osiguranje	-	PO (G)	PO (G) za hipotekame kredite	PO (G) za gradnju/održavanje/kupnju stana, PO (G) za podstanare
Češka	PO (G donja i G)	PO (G)	-	-	PO (G donja i G,VD)	PO (G) hip. kte za vlastiti dom	FO za studente
Mađar-ska	DK – od 06. transfer	DK (G) p.u. – od 06. transfer	DK (G) za dobrovoljno zdravstveno. osig. – od 06. transfer	-	DK (G) p.u.	Vidi desno	DK (G) p.u. za obrazovanje (por. obv i djece) i kupnju kompjutera, DK (G) za otplate hipotek. kredita
Make-donija	-	-	-	-	-	-	-
Poljska	-	-	-	-	PO (G,VD), DK (G, VD)	PO (G) hip.kte.	PO (G) za troškove pristupa internetu
Rumunj-ska	PO (G)	-	PO (G) za zdr. doprin.	-	-	-	PO (G) za premije osiguranja vlastitog doma
S i CG	-	-	-	-	-	-	-
Slova-čka	PO (G)	-	-	-	-	-	PO (G) za dugoročnu štednju
Slove-nija	-	-	PO (G,VD)	-	PO (G, VD)	-	PO (G, VD) za investicije u dugoročne vrijednosne papire i dionice, za kupnju i održavanje stana, za održavanje spomenika kulture, kupnju umjetnina, školarine i knjige

Legenda: Vidi Tablicu 14a

Izvor: IBFD, 2006.; za Sloveniju i: Zakon o dohodnini, http://www.sigov.si/mf/slov/dav_car/predpisi_nep_davki.htm, sranj 2006. (obradila autorica)

Što se, pak, tiče vrste olakšica, u odnosu na situaciju u prethodnoj skupini zemalja, očito je najviše porezno diskriminiran dohodak od nesamostalnog rada, za kojega ne samo da ne postoje porezno priznati paušalni troškovi i olakšice (vidi Tablicu 14b), već se ne odobravaju niti olakšice za stvarne troškove, uključujući one troškova putovanja na posao.¹⁷³

Stoga će se nastavak usporedne analize ograničiti na države koje odobravaju olakšice i na preostale olakšice.

Prije prijelaza na razmatranje pojedinih olakšica zanimljivo je napomenuti da sve države koriste odbitak od osnovice, dok je jedino Mađarska, upravo temeljem prethodno

¹⁷³ Možda je jedan od razloga tradicija bivšeg sustava, prema kojoj su se ti troškovi pokrivali od poslodavca, što je još dijelom zadržano (javni sektor).

iznesene kritike odbitaka od osnovice, **odlučila u potpunosti prijeći na tehniku poreznog kredita**. Nadalje, **sve države limitiraju nestandardne olakšice**, prije svega iz fiskalnih, ali i iz razloga vertikalne pravednosti.

Slično kao i kod razvijenih zemalja, **u pravilu se odobrava olakšica za dobrovoljne doprinose (premije) mirovinskog osiguranja, a nešto rjeđe životnoga** (elementi standardnog modela koncepta potrošnje).

Gotovo sve države odobravaju i olakšicu za zdravstvene troškove; točnije rečeno za dobrovoljno zdravstveno osiguranje, kao i za donacije.

Oko polovica ih odobrava i olakšicu za pasivne kamate, i to hipotekarne. Neodobranje ove olakšice za ostale oblike investicija nije začudno, s obzirom na to da se dohoci od kapitala velikim dijelom ne oporezuju (vidi 3.1.1.).

Od **ostalih** olakšica treba istaknuti one vezane za investicije u **vlastiti dom**, kao i različite oblike **obrazovnih** olakšica. Slovačka i Slovenija odobravaju i različite olakšice za štednju (element standardnog modela koncepta potrošnje).

Olakšice u Hrvatskoj prošle su zanimljiv razvojni put, suprotan onome većine razvijenih zemalja:

- od pretjerano restriktivnog stava unutar alternativnog modela (do 2001.) gdje uopće nije bilo nestandardnih olakšica (povezane s konkretnim izdacima poreznog obveznika), već samo standardnih (osobni odbitak, obiteljske olakšice, olakšice za invalide, za obvezno socijalno osiguranje, za starije osobe)
- do uključanja gotovo cijele lepeze olakšica zastupljenih u razvijenim državama (“nedostaju” još npr. olakšice za troškove putovanja na posao, plaćene poreze, preseljenje, vlastito obrazovanje, rad kod kuće...)
- iako predlagana snažna restrikcija olakšica kod najnovije porezne reforme iz 2005. (ukidanje) svela se samo na ukupno gornje limitiranje svih olakšica zajedno (pretežito iz fiskalnih razloga)

Porezna reforma u razvijenijim državama već je od kraja osamdesetih izrazito kritična prema olakšicama (neefikasne, nepravedne, netransparentne, skupe i komplicirane...), no nije išla na radikalno ukidanje olakšica, već samo na njihova ograničenja, veće limitiranje i ukidanje samo pojedinih olakšica. Jednom kada se olakšice uvedu, teško ih je ukinuti, što potvrđuje i noviji primjer Hrvatske. I tranzicijske države imaju brojne olakšice, iako ne toliko široke i složene kao razvijene države.

SAŽETAK (3.4)

Suvremena dohodovna teorija javnih financija, kao i praksa razvijenih zemalja, uvažavaju mnogobrojne porezne olakšice. Osim onih koje proizlaze iz tehničkih nemogućnosti dosljedne primjene Schanz-Haig-Simonsovog koncepta, te onih koje imaju elemente potrošnih koncepata, one se daju i radi raznih uvažavanja objektivnog (ekonomskog) i subjektivnog neto načela, ali i iz poticajnih (intervencionističkih) razloga. Navedene je razloge često teško razlučiti. Gotovo da nema olakšice koja nema i dodatne učinke ekonomske efikasnosti te vertikalne pravednosti. Ovi učinci služe i kao kriterij procjene opravdanosti olakšica u užem smislu, tj. onih kojima se ne ostvaruje prethodno opisano suštinsko porezno načelo (olakšica intervencionističkog karaktera koja i postoji kako bi se ostvarili određeni ekonomski i socijalni ciljevi). No, često je teško procijeniti sve učinke neke olakšice.

Smatra se da su prvenstveno opravdane standardne olakšice. One nisu ovisne o konkretnim izdacima, tj. visini konkretnih izdataka poreznog obveznika za konkretnu svrhu i automatski su na raspolaganju svim poreznim obveznicima koji ispunjavaju zakonski propisane uvjete. U njih se mogu ubrojiti osnovna olakšica za svakog poreznog obveznika, bračne olakšice i olakšice za djecu, te ostale standardne olakšice, kao što su olakšice za starije osobe i invalide, za čuvanje djece i stana, za druge uzdržavane osobe i, naposljetku, za obavezne doprinose za socijalno osiguranje, te eventualno olakšica za troškove u vezi s radnim odnosom (plaćom).

Upitnije su nestandardne olakšice koje ovise o konkretnim izdacima poreznog obveznika i u koje se mogu ubrojiti olakšica za dobrovoljne doprinose (premije) mirovinskog osiguranja, olakšica za premije životnog osiguranja, olakšica za zdravstvene troškove, olakšica za donacije, olakšica za plaćene kamate (koja se najčešće odnosi na hipotekarne kamate), te olakšica za različite izdatke povezane s poslom, među kojima se posebno ističu troškovi putovanja na posao, odnosno preseljenja zbog posla, te olakšica za obrazovanje.

Upitna je tehnika davanja olakšica (odbitak od osnovice ili porezni kredit). Potonjim se, ipak, egzaktnije osigurava horizontalna pravednost, odnosno (ekonomska) nediskriminiranost te postižu povoljni učinci vertikalne pravednosti.

Porezna reforma s kraja osamdesetih bila je izrazito restriktivna prema olakšicama, posebice nestandardnima, što je ostavilo svojega traga posebice u nekim razvijenim državama, ali još više u tranzicijskim državama. U potonjim državama restriktivnije su standardne, a posebno nestandardne olakšice. Hrvatska je prošla suprotan razvojni put – od ograničavanja olakšica samo na standardne do uvođenja brojnih nestandardnih olakšica.

KONTROLNA PITANJA (3.4.)

1. Nabrojite i objasnite pojam i razloge odobravanja poreznih olakšica?
2. Što je subjektivno neto načelo, a što objektivno neto načelo i koje se sve olakšice na njima temelje?
3. Koje su osnovne tehnike davanja njihovih olakšica i po čemu se razlikuju njihovi učinci?
4. Kako se računa porezna ušteda kod odbitka od osnovice, a kako kod poreznog kredita?
5. Definirajte pojam standardnih olakšica i nabrojite koje se sve olakšice smatraju standardnima?
6. Definirajte pojam nestandardnih olakšica i nabrojite koje se sve olakšice smatraju nestandardnima?
7. U čemu je analogija fiksnog odbitka od osnovice i neoporezovanog prvog razreda?
8. Što možete reći o osnovnoj osobnoj olakšici? Primijenite i na Hrvatsku!
9. Što možete reći o obiteljskim olakšicama? Primijenite i na Hrvatsku!
10. Što možete reći o olakšici za invalide i starije osobe? Primijenite i na Hrvatsku!
11. Što možete reći o olakšici za obvezne doprinose za socijalno osiguranje? Primijenite i na Hrvatsku!
12. Što možete reći o olakšici za troškove u vezi rada / radnog mjesta (plaće)? Primijenite i na Hrvatsku!
13. Kakva je primjena i tehnika davanja standardnih olakšica u starim članicama EU-a i SAD-u?
14. Kakva je primjena i tehnika davanja standardnih olakšica u novim članicama EU-a i zemljama regije?
15. Što možete reći o olakšici za zdravstvene troškove? Primijenite i na Hrvatsku!
16. Što možete reći o olakšici na doprinose/premije dobrovoljnog mirovinskog i životnog osiguranja? Primijenite i na Hrvatsku!
17. Što možete reći o olakšici za troškove putovanja na posao? Primijenite i na Hrvatsku!
18. Što možete reći o olakšici za troškove obrazovanja? Primijenite i na Hrvatsku!
19. Što možete reći o olakšici za darovanja (donacije)? Primijenite i na Hrvatsku!
20. Što možete reći o olakšici za pasivne kamate? Primijenite i na Hrvatsku!
21. Kakvi su reformski trendovi u vezi poreznih olakšica? Primijenite i na Hrvatsku!
22. Kakva je primjena i tehnika davanja standardnih olakšica u starim članicama EU-a i SAD-u?
23. Kakva je primjena i tehnika davanja nestandardnih olakšica u novim članicama EU-a i zemljama regije?

4. USPOREDNA ANALIZA POREZA NA DOBIT

Nakon usporedne analize poreza na dohodak, sljedeći dio knjige obuhvaća usporednu analizu poreza na dobit. Slično kao i kod dohotka, ovdje se izlaganje nadovezuje na koncept tematske jedinice o porezu na dobit, odnosno oporezivanju poduzetničkih subjekata u drugome dijelu.

S obzirom na nužnost sagledavanja zajedničkog učinka poreza na dobit i poreza na dohodak, posebice kod opterećenja dohotka od dioničkog kapitala, prva se tematska jedinica unutar usporedne analize poreza na dobit odnosi na **integraciju poreza na dobit i dohodak** kojom se rješava problem ekonomskog dvostrukog oporezivanja dividendi.

Druga se tematska jedinica odnosi na **porez na dobit i investicije** gdje se daje pregled načina poticanja investicija unutar poreza na dobit i njihove efikasnosti.

4.1. INTEGRACIJA POREZA NA DOHODAK I POREZA NA DOBIT

Nakon detaljnijeg objašnjenja **problematike ekonomskog dvostrukog oporezivanja dividendi** i iznošenja temeljnih sustava i metoda integracije kojima se ona rješava, naglašavaju se danas dominantne metode **olakšica za dividende na razini dioničara**, te se na kraju prikazuju **svjetski trendovi i trenutna situacija** (relevantna međunarodna usporedba) sustava poreza na dobit.

4.1.1. Problematika ekonomskog dvostrukog oporezivanja dividendi

Kao što je već istaknuto u 2.1.4., postoje **dva suprotna stava u odnosu na problem ekonomskog dvostrukog oporezivanja (dividendi)**, tj. činjenicu da se najprije plaća porez na dobit i nakon toga još porez na dohodak – dividende, tj. raspoređenu dobit (kasnije i realiziranu kapitalnu dobit, tj. zadržanu dobit):

1. **Korporacija (trgovačko društvo, poduzeće u užem smislu) je zaseban entitet** neovisan od dioničara. Navedeno rezultira posebnim porezom na dobit

uz porez na dohodak čiji su sastavni dio i dividende (ali i realizirana kapitalna dobit). Rezultat ovakvog stava je tzv. **klasični sustav**, s potpunim ekonomskim dvostrukim oporezivanjem dividendi (i kapitalne dobiti).

2. Popuno je suprotno shvaćanje prema kojemu je **korporacija** (trgovačko društvo, poduzeće u užem smislu) **samo kanal, odnosno mehanizam stjecanja svih korporacijskih dohodaka (distribuiranih i nedistribuiranih) dotičnih dioničara**. Rezultat ovakvog stava je rješenje prema kojemu je porez na dobit samo akontacija porezne obveze dioničara i računa se u njihovu poreznu obvezu poreza na dohodak – tzv. **puna integracija**.

U nastavku se na konkretnim primjerima zorno prikazuju **učinci klasičnog sustava i sustava pune integracije**. Radi maksimalne jednostavnosti počinje se s ostvarenih 100 novčanih jedinica dobiti prije oporezivanja. Pretpostavlja se da je sva dobit raspoređena, što će biti pretpostavka i u ostalim primjerima. Namjerno su uzete marginalne stope hrvatskoga poreza na dohodak radi kasnijih primjera koji će biti primijenjeni upravo na Hrvatsku.¹⁷⁴ Učinak je i u kasnijim primjerima, naravno, isti bez obzira na izbor stopa. Izborom većeg broja stopa želi se samo pokazati kakav učinak različiti sustavi poreza na dobit imaju na različite visine dohotka.

Klasični sustav - primjer				
a. poduzeće				
1. dobit prije oporezivanja	100			
2. porez na dobit 20%	20			
b. dioničar				
3. stopa poreza na dohodak:	15%	25%	35%	45%
4. dividenda (1-2)	80	80	80	80
5. porez na dohodak (3x4)	12	20	28	36
c. ukupan porezni teret				
6. ukupan porez (2+5)	32	40	48	56
7. efektivna porezna stopa(6:1)	32%	40%	48%	56%
8. višak poreza((7-3):3)	113%	60%	37%	24%
Napomena: višak poreza kod klasičnog sustava kasnije se koristi u primjerima za ostale sustave poreza na dobit /metode integracije i označava kao KV (klasični višak)				
Izvor: Cnossen, 1993. (obradila autorica)				

¹⁷⁴ No, u svim se primjerima zanemaruje lokalni prizrez porezu na dohodak koji se (dok je u Hrvatskoj važio oporezivanje dividendi) razrezivao i na dividende.

Vidi se da je kod klasičnog sustava prisutan problem dvostrukog oporezivanja dividendi koji rezultira porastom efektivne (stvarne) porezne stope s obzirom na rast nominalne granične stope poreza na dohodak.¹⁷⁵ Treba napomenuti da se ovdje primjenjuje marginalistički (granični) pristup, tj. uzimaju se samo iznosi dividendi zasebno (ne zajedno s cjelokupnim dohotkom dioničara) i pretpostavlja se da se iznosi dividendi oporezuju samo relevantnom najvišom marginalnom (graničnom) stopom dioničara. U slučaju viših dohodaka, dakle, svi ostali «prethodni dohoci», kao npr. dohodak od rada, oporezovani su po prethodnim nižim marginalnim stopama (njihovo stvarno porezno opterećenje uzima u obzir i vrijednost osobnog odbitka i ostalih olakšica).

Za razliku od efektivne porezne stope (zajednički učinak poreza na dobit i poreza na dohodak – dvostruko oporezivanje), **relativni višak poreza**¹⁷⁶ **pada kako dohodak raste.** Razlog tomu je činjenica da se on mjeri s obzirom na marginalnu stopu dioničara – čitava metodologija navedenih izračuna temelji se na logici sintetičkog (S-H-S) dohotka¹⁷⁷ prema kojoj se svi dohoci trebaju oporezivati istom stopom¹⁷⁸, ali, naravno, ne dvostruko. Sukladno tome, «prava» stopa poreza na dividende, odnosno raspoređenu dobit (navedeno se tretira kao cjelina) *nije* ona poreza na dobit, već ona poreza na dohodak (relevantna marginalna stopa). Stopa viška poreza stoga opada, jer rastu dohodak i njegova marginalna stopa.

Teorijski jedino ispravno rješenje (unutar dohodovnog koncepta) **bilo bi nepostojanje poreza na dobit, odnosno, ukoliko on već postoji, njegovo tretiranje kao pretporeza** (poreza po odbitku, tj. akontacijskog poreza), kao što to pokazuje primjer za sustav pune integracije.

¹⁷⁵ Navedeno stvarno, odnosno ukupno opterećenje dividendi izračunato je tako da se koristila već navedena formula u 2.1.4. tj. (na primjeru za najnižu marginalnu stopu poreza na dohodak):

$$t_{div} = t_p + t_d (1 - t_p) = 0,2 + 0,15 (1 - 0,2) = 0,32 = 32\%$$

¹⁷⁶ Slično kao što je istaknuto u 2.1.4.

$$\frac{t_{div} - t_d}{t_d}$$

¹⁷⁷ Ni u potrošnim modelima nema ekonomskog dvostrukog oporezivanja dividendi (niti kapitalne dobiti), no ona se automatski izbjegava učinkom nulte efektivne porezne stope, kako na razini korporacije, tako i dioničara.

¹⁷⁸ Navedeno je, naravno, u suprotnosti s dualnim porezom na dohodak. Stoga se tamo pretpostavlja da je «prava» stopa ona jedna (proporcionalna) stopa kojom se oporezuju i ostali dohoci od kapitala (a koja bi trebala biti jednaka stopi poreza na dobit).

Sustav pune integracije / pune imputacije¹⁷⁹ - primjer

1. dobit prije oporezivanja	100			
2. porez na dobit 20%	20			
b. dioničar				
3. porezna stopa	15%	25%	35%	45%
4. neto dividenda	80	80	80	80
5. imputirani (dodani) porez na dobit (1/4 neto dividende)	20	20	20	20
6. dividenda (uvećana)	100	100	100	100
7. porez na dohodak (3x6)	15	25	35	45
8. porezni kredit (5)	20	20	20	20
9. neto porez (7-8)	-5	5	15	25
c. ukupan porezni teret				
10. ukupan porez (2+9)	15	25	35	45
11. efekt. porezna stopa (10:11)	15%	25%	35%	45%
12. višak poreza (11-3):3	0%	0%	0%	0%
13. olakšica (KV-12):KV	100%	100%	100%	100%

Izvor: Cnossen, 1993 (obradila autorica)

Prilikom sustava pune integracije, porez na dobit se smatra samo porezom po odbitku koji je pretporez (nije konačan porez). **Cjelokupna dobit (bez obzira na to je li raspoređena ili nije) dijeli se na dioničare i dohodak dioničara** (u svome bruto iznosu, dakle uvećan za pripadajući porez na dobit) **konačno se oporezuje relevantnom stopom poreza na dohodak**. U ovom se slučaju pretpostavilo da je sva dobit raspoređena (dioničar dobiva dividendu), no isto bi bilo i da je sva dobit zadržavana (umjesto dividendi u izračunu bio bi alikvotni iznos zadržane dobiti).

Vidljivo je da se navedenom metodom/sustavom postiže **100% olakšica za dividende**, odnosno 100% rasterećenja dividendi **u odnosu na klasični sustav (KV)** i da je to **rasterećenje jednako za sve razine dohotka**. Rasterećenje se kod ovog i svakog drugog sustava integracije, tj. eliminacije/ublažavanja dvostrukog oporezivanja dividendi može i odmah utvrditi pomoću sljedeće **formule** (npr. OECD, 1991., 245-248 i 254-259; Cnossen, 1993., str. 6-13):

$$\text{Stupanj ublažavanja ekonomskog dvostrukog oporezivanja} = \frac{\text{efektivna por. \% klasičnog sustava} - \text{ef. por. \% kod dotičnog sustava}}{\text{efektivna porezna \% klasičnog sustava} - \text{marginalna porezna \%}}$$

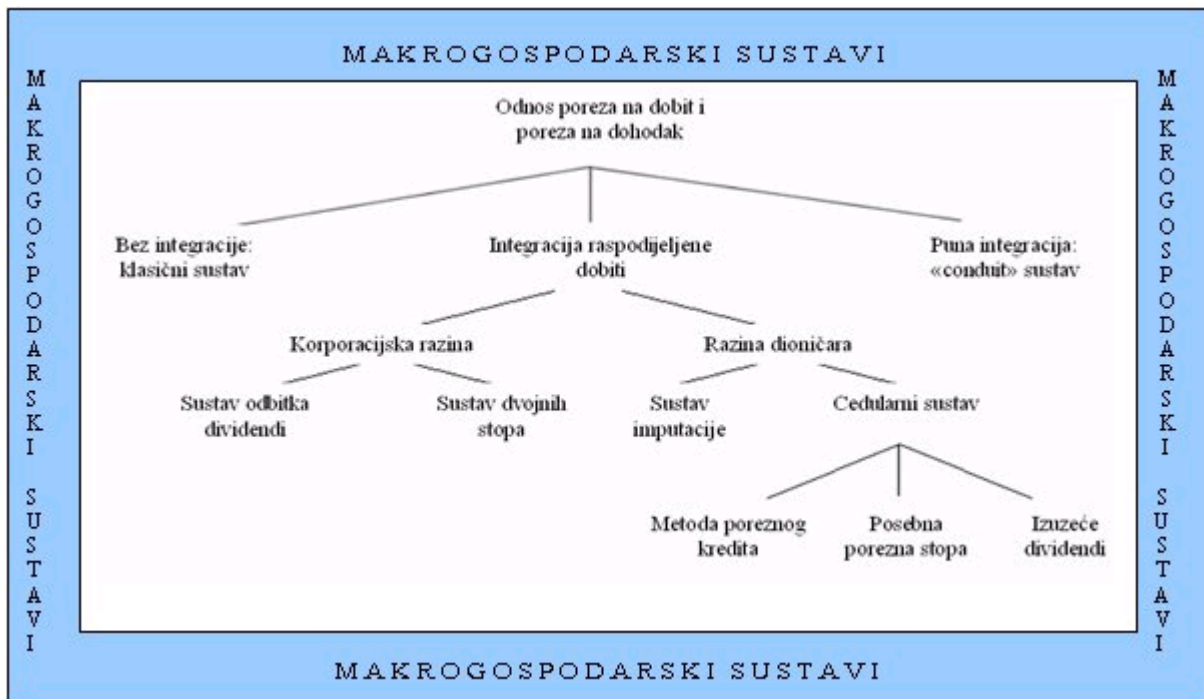
Navedeni sustav/metoda pune integracije **ne primjenjuje se u praksi**. Razlog nije samo njena složenost i negativni likvidnosni učinak za dioničare (u slučaju da je sva dobit zadržana, trebali bi platiti porez, iako nisu dobili nikakve dividende), već i negativni fiskalni

¹⁷⁹ Vidi i kasniji tekst o imputaciji (4.1.2.)

učinak (potpuni gubitak prihoda od poreza na dobit). No, iako navedeno shvaćanje ne nalazi svog odraza u praksi korporacijskog sektora, na neki se način javlja u praksi nekorporacijskog sektora (na način da nema poreza na dobit, već samo na dohodak).

U praksi se integracija (poreza na dobit korporacijskog sektora i dohodak njegovih dioničara), ukoliko se primjenjuje, **ograničava samo na onu distribuirane dobiti**, dakle dividende: metode integracije mogu biti potpune ili djelomične, tj. ukida se ili samo ublažava ekonomsko dvostruko oporezivanje. **Sve moguće odnose poreza na dobit i dohodak**, uključujući metode integracije prikazuje Shema 3.

Shema 3: Mogući odnosi poreza na dobit i poreza na dohodak

Izvor: Autoričina dopuna sheme Cnossen-a, 1993., 1, str. 4.

Kao što je vidljivo iz Sheme 3, **integracija** se može odobriti različitim mjerama, odnosno olakšicama **na razini korporacije** (društva, poduzeća) **i na razini dioničara**.

Logika odobravanja olakšica **na razini korporacije** je da se tretman dividendi približi onome kamata, koje su, za razliku od dividendi, odbitne stavke, što dovodi do privilegiranosti duga u odnosu na dionički kapital. Navedeno se ostvarivalo, bilo primjenom nulte stope na dividende (dobit namijenjenu raspodjeli), odnosno punim odbitkom dividendi (dobit namijenjenu raspodjeli) od osnovice poreza na dobit (čime se eliminira njihovo dvostruko oporezivanje) ili, pak, djelomičnim odbitkom dividendi, odnosno primjenom snižene stope

poreza na raspodijeljenu dobit (u kojim se slučajevima ovo dvostruko oporezivanje samo ublažava). Sustav dvojnih stopa označava situaciju gdje je normalna stopa primijenjena na zadržanu dobit, a snižena na raspodijeljenu dobit poduzeća (koja će se još kasnije oporezivati kao dividende u okviru poreza na dohodak). S obzirom da **sustavi odobravanja olakšica na razini korporacije sada uglavnom pripadaju prošlosti** (Njemačka je sustav dvojnih stopa napustila 2000¹⁸⁰, a Island sustav odbitka dividendi 1999.), ovdje im se neće posvetiti detaljnija pažnja.¹⁸¹

4.1.2. Olakšice za dividende na razini dioničara

Kao što se vidi iz Sheme 3, **olakšice za dividende na razini dioničara mogu se podijeliti na dva sustava: sustav imputacije i cedularni sustav.**

Sustav imputacije teorijski je najčišći. On se djelomično (što se tiče raspodijeljene dobiti) oslanja na logiku integracije, odnosno shvaćanja da je korporacija samo "kanal" distribucije dividendi dioničarima. **Korporacijski se porez u tom smislu shvaća kao pretporez poreza na dohodak. Konačna porezna obveza, međutim, ovisi o relevantnoj marginalnoj stopi poreza na dohodak.** Slično kao i na korporacijskoj razini, navedena se olakšica može provoditi **u cijelosti**, gdje se cjelokupni plaćeni korporacijski porez smatra pretporezom i imputira dioničarevom dohotku prije obračuna poreza na dohodak, te kasnije, nakon obračunate obveze u skladu s relevantnom marginalnom poreznom stopom dioničara, odbija kao (najčešće "non-wastable", odnosno refundirajući) porezni kredit (tzv. puna/potpuna imputacija). U slučaju **djelomične imputacije**, porezni se kredit može izraziti u postotku od neto dividende ili u postotku od poreza na dobit korporacije ili kao postotak uvećane dividende.

Primjer pune imputacije identičan je već navedenom primjeru pune integracije jer se i u prethodnom primjeru pretpostavljalo da je navedenih 100 jedinica dobiti u cijelosti raspoređeno (nema zadržane dobiti). Dakle, **dividende se uvećavaju, tj. imputira im se plaćeni porez na dobit koji se na te dividende odnosi** (ili jedan njegov dio u slučaju djelomične imputacije) **i nakon obračuna porezne obveze prema marginalnoj stopi dioničara, isti se iznos odbija kao porezni kredit.** Ukoliko je porezni kredit «non-wastable»

¹⁸⁰ Koristila ga je paralelno sa sustavom imputacije.

¹⁸¹ Detaljnije o ovim sustavima vidi: Cnossen, 1993.; OECD, 1991.; Messere, 1999.

tipa i ukoliko je veći od porezne obveze, dioničar dobiva povrat (dijela plaćenog korporacijskog poreza).

Temeljni nedostatak metode imputacije njezina je administrativna složenost. Ona je djelomično izbjegnuta drugom metodom - davanjem (djelomičnih) olakšica na razini dioničara, a ta se metoda još naziva **cedularnim tretmanom**, odnosno modificiranim klasičnim sustavom. **Dividenda se porezno tretira drugačije od ostalih dijelova (sintetičkog) dohotka, odnosno, postoji porez na razini dioničara (kao kod klasičnog sustava), ali on je niži** i ta olakšica nije ni u kakvoj vezi sa svotom poreza na dobit sadržanoj u raspodijeljenoj dobiti (kao kod imputacije).

Različiti oblici olakšica za dividende imaju oblik *posebne* (najčešće jedne, tj. proporcionalne) *porezne stope* na primljene dividende (stopa je niža od najviše marginalne stope poreza na dohodak), *poreznog kredita* (naravno, bez prethodnog uvećanja dividende), koji nije refundirajući ("wastable") ili, pak, *izuzeća* dijela ili cjelokupnih dividendi. Temeljni je nedostatak u tome što je **korist, tj. olakšica/rasterećenje raspodijeljena regresivno** s obzirom na dohodak budući da je cedularni tretman jednak za sve dohotke, tj. ne vodi računa o visini dohotka. Primjeri u sljedećim tekstim okvirima prikazuju navedene metode.

Posebna porezna stopa na dividende - primjer				
a. poduzeće				
1. dobit prije oporezivanja	100			
2. porez na dobit 20%	20			
b. dioničar				
3. stopa poreza na dohodak:	15%	25%	35%	45%
4. dividenda (1-2)	80	80	80	80
5. porez na dividende (15%)	12	12	12	12
c. ukupan porezni teret				
6. ukupan porez (2+5)	32	32	32	32
7. efektivna porezna stopa(6:1)	32%	32%	32%	32%
8. višak poreza((7-3):3)	113%	28%	-8,6%	-28,9%
9. olakšica (KV-8):KV	0%	53%	123,2%	220,4%

Vidi se da se kod ove metode, bez obzira na visinu dohotka i primljenih dividendi, te prethodno plaćeni porez na dobit, na sve dividende primjenjuje ista porezna stopa. Iz razloga praktičnosti, jednostavnosti i uštede na troškovima podnošenja poreznih prijava, ova se stopa u pravilu primjenjuje kao konačni porez po odbitku (takav je slučaj bio dok se ova metoda primjenjivala i u Hrvatskoj – do 2005.). To znači da korporacije prilikom isplate dividendi ustegnu ovaj porez, tj. odbiju ga od iznosa dividendi i dioničarima isplate dividende već

umanjene za porez po odbitku. No, to nije pretporez, već konačna porezna obveza, tako da se dividende ne moraju unositi u poreznu prijavu.

Ovdje jasno dolazi do izražaja nedostatak svih metoda cedularnog sustava – rast relativne olakšice za dividende s obzirom na visinu dohotka (vidi se da umjesto viška poreza zapravo postoji «manjak» za više dohotke). Znači da je ovakva tehnika u biti regresivna, tj. ide u korist viših dohodovnih slojeva.

Metoda poreznog kredita slična je imputaciji, no iznos kredita nema nikakve veze s prethodno plaćenim porezom na dobit. On se, u pravilu, određuje s obzirom na iznos dividende (kao %) i ponovno je isti, bez obzira na visinu dohotka. Metoda poreznog kredita prikazana je na sljedećem primjeru.

Porezni kredit za dividende- primjer				
a. poduzeće				
1. dobit prije oporezivanja	100			
2. porez na dobit 20%	20			
b. dioničar				
3. stopa poreza na dohodak:	15%	25%	35%	45%
4. dividenda (1-2)	80	80	80	80
5. bruto porez na dohodak (3x4)	12	20	28	36
6. porezni kredit (1/10 x 4)	8	8	8	8
7. neto porez na dohodak	4	12	20	28
c. ukupan porezni teret				
8. ukupan porez (2+7)	24	32	40	48
9. efektivna porezna stopa(8:1)	24%	32%	40%	48%
10. višak poreza((9-3):3)	60%	28%	14%	7%
11. olakšica (KV-10):KV	46,9%	53,3%	62,2%	70,8%

Dakle, kao i prije, porezna olakšica za dividende povećava se s rastom dohotka.

Metoda izuzeća može značiti eliminaciju dvostrukog oporezivanja dividendi (ukoliko se izuzimaju sve dividende, no u tom je slučaju konačan porez koji je relevantan porez na dobit, a ne porez na dohodak) ili ublažavanje tog oporezivanja (ako se od poreza na dohodak izuzima samo dio dividendi). Prikazat će se slučaj izuzimanja cjelokupnih dividendi (kao što je sada situacija u Hrvatskoj).

Izuzete dividendi - primjer

a. poduzeće

1. dobit prije oporezivanja	100
2. porez na dobit 20%	20

b. dioničar

3. stopa poreza na dohodak:	15%	25%	35%	45%
4. dividenda (1-2)	80	80	80	80
5. porez na dohodak (nema ga)				

c. ukupan porezni teret

6. ukupan porez (2+5)	20	20	20	20
7. efektivna porezna stopa(6:1)	20%	20%	20%	20%
8. višak poreza((7-3):3)	33,3%	-20,0%	-42,9%	-55,6%
9. olakšica (KV-8): KV	70,5%	133,0%	215,9%	331,7%

S obzirom, dakle, da je relevantan samo porez na dobit i da svi dioničari stoga plaćaju porez po stopi od 20%, vidi se da se višak poreza znatno smanjuje i da zapravo za sve dohotke osim niskih postoji negativan višak, tj. «manjak» poreza. Stoga ne čudi što je povećanje olakšice za više dohotke mnogo naglašenije nego u prethodnim oblicima cedularnog sustava.

4.1.3. Svjetski trendovi i trenutna situacija

Većina analiziranih zemalja prešla je razvojni put od klasičnog sustava prema određenim metodama integracije raspodijeljene dobiti, iako je još ponegdje zadržan klasični sustav. Kod metoda integracije raspodijeljene dobiti **ukinute su olakšice na razini poduzeća i sada se olakšice daju na razini dioničara**. Kod olakšica na razini dioničara prisutan je **trend smanjivanja metode imputacije** (koja je ionako bila prisutna samo u razvijenim državama). Izražen je **trend porasta posebne, tj. snižene porezne stope**, kako u razvijenim državama, tako **posebice u tranzicijskim državama** (najčešće tako da porez po odbitku postane konačan porez), no **sve je češće i izuzete, i to čak potpuno u tranzicijskim državama**.

Hrvatska se u tom smislu uklapa u novije trendove, kako i s konačnim porezom po odbitku od 15% (do 2005. godine), tako i s najnovijim **potpunim izuzetom** dividendi. Također, još se jednom može spomenuti da je bivši alternativni model sam po sebi već uključivao punu integraciju, odnosno nultu stopu na dividende.

Trenutna situacija u 2005.¹⁸² i 2006. godini prikazana je u Tablicama 16a i 16b, s time da su naglašene sve promjene koje su se dogodile u 2006. u odnosu na 2005. Dodani su i detaljniji komentari za pojedine države sa složenijim sustavima.

Tablica 16a: Sustavi oporezivanja dobiti u dosadašnjim članicama EU-a, Švicarskoj, Norveškoj, SAD-u i Kanadi (2005./2006.)

KLASIČNI SUSTAV:	CEDULARNI SUSTAVI
Irska Švicarska (većina kantona) (Švedska, Nizozemska)	A) Posebna (snižena) stopa Austrija 25% (0% za nove dionice domaćih poduzeća) Belgija 25%
SUSTAV IMPUTACIJE: Kanada (djelomična, modificirana) Norveška (potpuna) zaključno s 2005. Španjolska (djelomična) Velika Britanija (djelomična) – vidi i pod A)	Danska 28% na dividende do DKK 43.300/44.300 u 2005./2006. i 43% na dividende iznad tog iznosa Italija 12,5% za manje dioničare, vidi i pod B) Portugal 15% u 2005., 20% u 2006. (opcija: vidi B) Nizozemska 30% - to stopa i na gotovo sve ostale procijenjene dohotke od kapitala - zapravo to klasični sustav (25% za značajnije udjele) Švedska 30% - stopa i na sve ostale dohotke od kapitala – to je u biti klasični sustav , vidi i pod B) Velika Britanija 10%(32,5% za veće dohotke)+ imputacija SAD 15% (5% za porezne obveznike u razredu od 10%, odnosno 15%)
	B) Izuzeće dividendi Finska: za kotirane kompanije: 43% u 2005, 30% u 2006 za nekotirane kompanije: dividende do 9% prinosa i 90.000 EUR po osobi: 100% , iznad toga: 30% ¹ Francuska (50%), ali i dodatni odbitak od osnovice i porezni kredit Luksemburg (50%) Grčka (100%) Njemačka (50%) ² Norveška - od 2006 (iznos normalne stope dobiti na uloženi kapital) Italija (60%) za sudjelovanje u upravljanju poduzećem / značajnije udjele Portugal (50%) (opcionalno u odnosu na A) Švedska: za mala poduzeća: u vrijednosti 70% kamate na državne obveznice pomnožene s vrijednošću dionice, vidi i A)

¹ **Finska:** primjenjuje od 2005. novi sustav: 30% (43% u 2005.) dividendi kotiranih kompanija je izuzeto, dok je preostalih 70% (57% u 2005.) oporezovano kao dioničarov dohodak od kapitala (po stopi od 28% - dualni porez na dohodak). Za nekotirane kompanije, dividende koje predstavljaju godišnji prinos do 9% matematske vrijednosti dionice (utvrđene u svrhe razreza poreza na neto bogatstvo) u potpunosti su izuzete do iznosa od 90,000 EUR godišnje po dioničaru. Trideset posto (43% u 2005.) tih dividendi koje prelaze 90,000 EUR (podložno gornjoj granici od 9% prinosa) izuzeto je, dok je preostalih 70% (57% u 2005.) oporezovano kao dioničarov dohodak od kapitala (po stopi od 28%). Naposljetku, 30% svih dividendi koje prelaze gornju granicu

¹⁸² Razmotrena je i 2005. godina, a ne samo 2006. radi usporedbe s podacima o poreznoj stopi na dividende u Grafikonu 3 (vidi 3.1.2.).

od 9% prinosa je izuzeto, dok je preostalih 70% (57% u 2005.) oporezovano kao dioničarov dohodak od rada (po progresivnim stopama).

² Ipak, velik dio dividendi zapravo ne podliježe porezu zbog izuzeća oporezivanja dividendi i kamata čiji iznos ne prelazi 1.370 EUR godišnje po osobi

Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Čak i u razvijenim državama gdje je nekad dominantan bio sustav imputacije (koji se čak predlagao kao jedinstven sustav za EU) **dan danas prevladava cedularni sustav, i to posebice metoda posebne/snižene stope i (djelomičnog) izuzeća** (porezni kredit trenutno nije prisutan).

Klasični je sustav u svom tradicionalnom obliku (porez na dobit + progresivni porez na dohodak od dividendi) **najmanje zastupljen, no u biti bi se u tablici njemu mogle pridružiti i neke države dualnog poreza na dohodak.** Švedska kao država dualnog poreza na dohodak, a Nizozemska gotovo dualnog poreza na dohodak (s dodatnom specifičnošću što se oporezivanje dohodaka od kapitala temelji na pretpostavljenoj, a ne stvarnoj dobiti), **imaju jedinstvenu (proporcionalnu) stopu poreza na dividende, no to je i stopa na (gotovo) sve ostale dohotke od kapitala.** Stoga ova proporcionalna stopa u biti znači klasični sustav. Ne može se reći da ove države primjenjuju isključivo klasični sustav jer Nizozemska još za značajnije udjele primjenjuje sniženu stopu od 25%, dok Švedska ima i 70% izuzeća za mala i srednja poduzeća.

Nadalje, kao što se vidi iz Tablice 16a, **dosadašnje članice EU-a često kombiniraju dva različita načina oporezivanja dividendi, pa čak i dvije različite metode.** Tako Velika Britanija nadopunjuje sustav (metodu) djelomične imputacije sniženom stopom na dividende koja raste za najviše dohotke. Italija i Nizozemska uz svoje normalne sustave imaju i preferencijalni tretman za “značajnije” dioničare (djelomično izuzeće u Italiji, snižena stopa u Nizozemskoj). Švedska svoj «normalni» sustav nadopunjuje preferencijalnim tretmanom za mala i srednja poduzeća (djelomično izuzeće). Finska, Danska i Norveška (pa i Njemačka) povoljnije tretiraju dividende ispod određenog apsolutnog, odnosno relativnog limita (stopa prinosa), a više ih oporezuju iznad tog limita.

Bitno je, međutim, napomenuti da **različiti sustavi/metode ne znače automatski nisko, odnosno visoko efektivno (ukupno) porezno opterećenje dividendi.** Navedeno, naravno, ovisi i o visini stope poreza na dobit (vidi 4.2.4.), kao i o visini marginalnih stopa poreza na dohodak (vidi 3.3.1.). Njihov zajednički učinak prikazan je u 3.1.2. (Grafikon 3).

Tablica 16b prikazuje sustave oporezivanja dividendi u tranzicijskim državama (novim članicama EU-a) i državama regije.

Tablica 16b: Sustavi oporezivanja dividendi u novim članicama EU, SEE i Turskoj 2006

Posebna porezna stopa:	Izuzeće:
Albanija (10%)	Estonija (100%) ¹
Bugarska (7%)	HRVATSKA (100%)
Cipar (15%) ²	Latvija (100%)
Češka (15%)	Makedonija (50%)
Litva (15%), s obzirom da ona ima <i>flat tax</i> s dvije stope prema vrsti dohotka, to je u biti klasični sustav	Slovačka (100%)
Mađarska 20%/25% u 2005./2006. na dividende do 30% vrijednosti dionica pojedinog dioničara 35% na dividende koje prelaze taj iznos	Srbija (50%)
Poljska (19%)	Turska (50%)
Rumunjska (16%)- <i>flat tax</i> – klasični sustav	
Srbija i Crna Gora: Crna Gora (15%)	
Slovenija (20%)	
Imputacija:	
Malta (potpuna)	

¹ Dividende u potpunosti izuzete na razini dioničara, ali oporezovane na razini poduzeća (korporacije), gdje je zadržana dobit potpuno izuzeta od oporezivanja dok je samo raspoređena dobit oporezovana tzv. »distribucijskim porezom« (detaljnije o tome vidi 4.2.4., napomenu o Estoniji u [Grafikonu 6](#))

²Umjesto poreza na dohodak na dividende, kamate i najamnine plaća se doprinos za obranu (*defence contribution*).

Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Vidljivo je da **tranzicijske države poznaju isključivo cedularni sustav, i to sniženu stopu i metodu izuzeća (često i 100%)**. Ne bi se moglo reći da je Malta izuzetak jer ona i ne spada u tranzicijske ekonomije. Ona je, s obzirom da je na kraju bila pod vlašću Velike Britanije, naslijedila njen stari sustav potpune imputacije koji se više ne primjenjuje niti u matičnoj državi.

Hrvatska se potpuno uklapa u situaciju u ostalim tranzicijskim državama. To je vrijedilo čak i prije, dok je Hrvatska imala posebnu (sniženu) stopu poreza na dividende. Dapače, ako ijedan trend možemo navesti kao rastući među tranzicijskim državama, onda je to upravo **prijelaz na izuzeće (najčešće i potpuno)** – donedavno su gotovo sve države imale sniženu proporcionalnu poreznu stopu koja se gotovo u pravilu odobravala kao konačni porez po odbitku.

SAŽETAK (4.1.)

Različita su shvaćanja postojanja, odnosno važnosti problema ekonomskog dvostrukog oporezivanja te modaliteta njegovog ublažavanja, odnosno ukidanja. Teoretski najčišći modalitet - puna integracija - neprovediv je iz praktičnih razloga.

Praksa većine država ukazuje na integraciju, ali samo na razini raspoređene dobiti, i to najčešće putem olakšica na razini dioničara. Najnoviji trendovi idu prema olakšicama cedularnog tretmana, i to onima snižene porezne stope i izuzeća, čak i potpunoga u slučaju tranzicijskih država. Hrvatska se stoga svojim potpunim izuzećem dividendi u potpunosti uklapa u navedene trendove. Oni istovremeno imaju i regresivan učinak.

KONTROLNA PITANJA (4.1.)

1. Koja su dva suprotna stava u odnosu na problem ekonomskog dvostrukog oporezivanja dividendi?
2. Što je klasični sustav i što možete reći u vezi njegove primjene?
3. Što je puna integracija i što možete reći u vezi njezine primjene?
4. Kako se računa stupanj ublažavanja ekonomskog dvostrukog oporezivanja?
5. Koji su mogući odnosi poreza na dobit i poreza na dohodak (sustavi poreza na dobit)?
6. Koje su metode integracije raspodijeljene dobiti na razini dioničara, a koje na razini poduzeća?
7. Što je metoda imputacije? Objasnite!
8. Nabrojite i objasnite metode cedularnog sustava/tretmana!
9. Temeljem zadanih varijabli (stopa poreza na dobit, stopa poreza na dohodak...) izračunajte ukupan porezni teret, efektivnu poreznu stopu, višak poreza i olakšicu za različite zadane metode/sustave integracije!
10. Temeljem zadanih varijabli (stopa poreza na dobit, stopa poreza na dohodak ...) izračunajte ukupan porezni teret, efektivnu poreznu stopu, višak poreza i olakšicu za metodu/sustav integracije u RH!
11. Kakvi su svjetski trendovi u vezi ublažavanja problematike ekonomskog dvostrukog oporezivanja? Primijenite na Hrvatsku!
12. Koja je najčešća metoda izbjegavanja ekonomskog dvostrukog oporezivanja u tranzicijskim državama? Objasnite i povežite s Hrvatskom!

13. Kakva je trenutna situacija u vezi sustava oporezivanja dobiti u razvijenim državama?
14. Za koje države dualnog poreza na dohodak možemo reći da primjenjuju klasični sustav u vezi problematike ekonomskog dvostrukog oporezivanja?
15. Koji pristup u rješavanju problematike ekonomskog dvostrukog oporezivanja zahtijeva dualni porez na dohodak?
16. Kako se rješava problematika ekonomskog dvostrukog oporezivanja dividendi u različitim državama *flat taxa*?
17. Koje su metode integracije (bile) relevantne za Hrvatsku?
18. Kakva je trenutna situacija u vezi sustava oporezivanja dobiti u tranzicijskim državama (i Hrvatskoj)?
19. Zašto se kaže da cedularni tretman dividendi ima regresivni učinak?
20. Kakva je, po Vašem mišljenju, budućnost rješavanja problematike ekonomskog oporezivanja dividendi u svijetu?

4.2. POREZ NA DOBIT I INVESTICIJE

Tematska jedinica 2.4.1. iznijela je osnovne poremećaje kod poreza na dobit u postojećem dohodovnom konceptu i osnovne elemente ovoga poreza. Poddio o integraciji poreza na dobit i dohodak (4.1.) pokazao je kako se većina tih poremećaja može eliminirati, odnosno ublažiti. Specifična rješenja problematike poticanja štednje, odnosno investicija na individualnoj razini koja se protežu i na porez na dobit pružile su tematske jedinice o dualnom porezu na dohodak (3.1.2), pa i *flat taxu* (3.2.).

U ovom će se poddjelu knjige posvetiti veća pažnja poticajnim elementima za investicije unutar poreza na dobit (uz kratak osvrt i na ostale poticaje). Iako porez na dobit samim svojim postojanjem, tj. poreznim klinom – svojom efektivnom poreznom stopom djeluje negativno na investicije, te se to sustavno može znatno smanjiti kroz *cash flow* porez (2.2.3.) i institut zaštitne kamate (2.2.4.), praksa u pravilu (osim već spomenutih elemenata u navedenim tematskim jedinicama) ne poznaje takva rješenja.

U ovom se poddjelu knjige nakon iznošenja osnovne argumentacije **poreznih poticaja za investicije** iznose relevantni elementi poticanja investicija unutar poreza na dobit: **porezni praznik, investicijske olakšice u užem smislu i nominalna stopa poreza na dobit**. Na kraju je dana **usporedna analiza poreznih poticaja za investicije u okviru poreza na dobit** iz razloga nemogućnosti usporedbe svakog pojedinog poticaja po državama (svi se moraju promatrati kao cjelina). Zasebno su navedene jedino ranije istaknute stope poreza na

dobit radi rasterećenja tabelarnih prikaza i važnosti ovoga elementa, no uz naznaku da se one nikako ne smiju promatrati izolirano od ostalih poticajnih elemenata.

4.2.1. Porezni poticaji za investicije kod poreza na dobit

Sukladno orijentaciji ekonomske politike, neke države s obzirom na percepciju o efikasnosti sustava poreza na dobit (tekstni okvir Tri koncepta efikasnosti kod poreza), moguće je veći naglasak na diferenciranim i usmjerenim **poreznim olakšicama u užem smislu**, te **poreznim praznicima** (efikasnost usmjerena na troškovnu efektivnost), odnosno što **nižoj stopi poreza na dobit** i eventualnim ostalim općim olakšicama (efikasnost shvaćena kao neutralnost).¹ Ovoj potonjoj efikasnosti često se pridružuje i shvaćanje efikasnosti koje je zbog ukidanja velikog broja olakšica i rezultirajuće jednostavnosti kompatibilno sa shvaćanjem efikasnosti u smislu neutralnosti.

Nadalje, **zahtjevi porezne reforme s kraja osamdesetih** koji govore u prilog shvaćanja efikasnosti u smislu **neutralnosti** našli su svojega odraza u praksi kroz **smanjenje poreznih olakšica za investicije u užem smislu i poreznih praznika, i to posebice kod razvijenih država**. Države u razvoju i tranzicijske ekonomije, posebice države jugoistočne Europe, još uvijek više koriste ove mehanizme, ali i ekstenzivno **snizavaju svoje porezne stope** (tzv. *race to the bottom*). I zahtjevi EU-a (navedeni i u tekstnom okviru Štetna porezna konkurencija (praksa) i fiskalne državne potpore) utječu na ograničavanje i ukidanje brojnih selektivnih poreznih povlastica,¹⁸³ no nemaju negativan stav prema niskoj poreznoj stopi.

Tri koncepta efikasnosti kod poreza

U poreznoj se literaturi pojam efikasnosti često koristi s različitim značenjem, često pritom ne objašnjavajući o kojem se konceptu radi. U osnovi možemo sve navedeno svesti na tri koncepta (sinteza dana i u Gravelleu, 1994., str. 29):

1. Efikasnost se često koristi u povezanosti s **efektivnošću**, i to u pravilu kada se govori o različitim **poreznim olakšicama**, odnosno smanjenjima poreznog tereta. Iako su nekima ova dva termina gotovo sinonimna (npr. op.cit.), efektivnost se više odnosi na sam učinak - efekt neke porezne olakšice (npr. porast investicija), dok utvrđivanje efikasnosti obuhvaća i troškove (ovdje: izgubljene porezne prihode, tj. porezni rashod-izdatak); dakle, **usporedbu učinaka i relevantnih troškova**. Stoga se efikasnost često označava i kao troškovna

¹⁸³ Slično tomu, i OECD osuđuje «štetnu poreznu konkurenciju/utakmicu» (*harmful tax competition*), odnosno «štetnu poreznu praksu» (*harmful tax practice*) – vidi: Štetna porezna konkurencija (praksa) i fiskalne državne potpore.

efektivnost («cost-effectiveness»). Porezni je poticaj efikasan ukoliko ostvaruje svoju svrhu uz minimalne troškove izgubljenih poreznih prihoda, bez obzira na to treba li ili ne treba poticati navedenu svrhu (navedeno je stvar odluke nositelja ekonomske politike). Efikasnost je, dakle, odnos između konkretnog učinka koji se želi potaknuti poreznim poticajem (pritom se misli na porast dane kategorije u odnosu na stanje prije poticaja) i izgubljenih poreznih prihoda (poreznog rashoda) zbog poreznog poticaja, tj. olakšice za državu. Što je prva kategorija veća, a druga manja, porezni je poticaj efikasniji.

2. Drugo je značenje pojma efikasnosti relativno novije upotrebe (iako ga je svojedobno naveo Smith u svojim načelima oporezivanja). Vezano je za **troškove ispunjavanja porezne obveze, tj. troškove koje imaju porezni obveznici da bi ispunili svoju poreznu obvezu iznad samog iznosa već plaćenih poreza** (*compliance costs of taxation*) i **takve slične troškove koje imaju porezne vlasti**, odnosno porezna uprava, ali i država u širem smislu (*administrative costs of taxation*). Radi se npr. o različitim troškovima, prije svega izgubljenog vremena samih poreznih obveznika, plaćenog rada zaposlenika koji rade na poreznim pitanjima, besplatnog rada članova obitelji, prijatelja i kolega s posla, troškovima obrazaca, stručne literature, telefona...¹⁸⁴ Ovdje je porezni sustav efikasan ukoliko se porezi prikupljaju bez velikih administrativnih troškova države i velikih troškova ispunjavanja porezne obveze poreznih obveznika. Bitan je, dakle, **odnos između poreznih prihoda i ovih troškova**. Što su porezni prihodi veći, a potonji troškovi manji, sustav je efikasniji.
3. Treće i osnovno značenje pojma efikasnosti osobito je povezano i s poreznom reformom koja datira iz polovice osamdesetih do danas. U duhu je ekonomskog neoliberalizma, jer je povezana sa zahtjevom neutralnosti. Porezni je sustav efikasan ukoliko minimizira poremećaje u alokaciji sredstava prouzrokovane porezima (i koristi porezni sustav kako bi se korigirali nedostaci privatnog tržišta u efikasnoj alokaciji resursa). Radi se o tome da se porezi što manje upliću na inače efikasnu alokaciju sredstava, tj. nemaju utjecaja na nju, već su neutralni. Konkretno, kapital bi se trebao ulagati tamo gdje je to najprofitabilnije s obzirom na stopu dobiti/profita, a ne porezne olakšice. Troškovi krivog usmjerenja sredstava (nastali zbog poreza ili zbog pogrešaka privatnog tržišta) zovu se «nekompenzirani gubitak blagostanja» («deadweight welfare loss» ili samo «deadweight loss»; često se prevodi samo kao «gubitak blagostanja»). Ukoliko se navedeni gubitak blagostanja odnosi na poremećaje uzrokovane porezima, navedeno se označava kao «višak poreznog opterećenja» («excess burden»; prevodi se u povezanosti s prvim izrazom i kao «mrtvi teret oporezivanja»). Radi se o višku troškova uzrokovanih porezom (pod troškom se smatra gubitak blagostanja) koji je iznad prikupljenih poreznih prihoda. Npr. ako prikupljanje 100 n.j. poreznih prihoda rezultira u tome da se blagostanje poreznog obveznika smanjuje za 110 n.j., tih 10 n.j. je višak poreznog tereta.

No, **postojanje brojnih poticaja**, unatoč najčešće negativnim stavovima financijske teorije, dokazuje da se **ne može dati konačan sud o njihovoj efikasnosti** (troškovnoj efektivnosti), već je ona različita od slučaja do slučaja.

Velika je opasnost donošenja investicijske odluke samo temeljem uvida u nominalne stope poreza na dobit. Stoga analiza navedene problematike mora obuhvatiti i ostale elemente sustava poreza na dobit.

Najprije treba istaknuti da je **važnije ukidanje ostalih neporeznih** (pa i ostalih **poreznih**¹⁸⁵) **činitelja koji destimuliraju investicije**. Naime, prije analiziranja različitih

¹⁸⁴ O nedavno provedenom istraživanju ove tematike za Hrvatsku, kao i o prethodnim istraživanjima u svijetu vidi: Blažić., 2004. i ostale članke posebnog tematskog broja časopisa «Financijska teorija i praksa»: Troškovi oporezivanja u Hrvatskoj: troškovi poreznih obveznika i troškovi poreznih vlasti».

¹⁸⁵ Misli se na ostale elemente poreznog sustava izvan poreza na dobit koji će se ovdje analizirati

elemenata unutar poreza na dobit koji su poticajni za investicije, treba odgovoriti na pitanje igraju li porezi uopće neku ulogu s obzirom na investicijske, odnosno lokacijske odluke kako domaćih, tako i stranih ulagača. Ekonometrijske analize, kao i ispitivanja koja su obuhvatila strane investitore – multinacionalne kompanije - potvrđuju da **porezi nisu najznačajniji element** koji utječe na odluku multinacionalnih kompanija o lokaciji njihove investicije¹⁸⁶ (npr. Shah, 1995., str. 25; OECD, 2003., str. 32-35; Morisset, 2003., str.1). Ostali činitelji, kao što su institucijsko okruženje, osnovna infrastruktura, politička i makroekonomska stabilnost, kao i troškovi i raspoloživost radne snage mnogo su važniji. Prije prijelaza na analizu poreznih poticaja u najširem smislu važno je napomenuti da je bitna **porezna osnovica** poreza na dobit koja je sukladna s međunarodnim standardima. Nikakva porezna povlastica ne može nadoknaditi neadekvatnu poreznu osnovicu – npr. zbog nerealne amortizacijske sheme¹⁸⁷. Nadalje, moraju biti zadovoljeni i ostali osnovni porezni preduvjeti - prije svega **transparentost i predvidljivost poreznog sustava, jednostavnost i niski troškovi ispunjavanja porezne obveze** (troškovi poreznih obveznika), te odsutnost diskrecijskih mjera poreznih vlasti.

Iako je većina ranijih studija (prije devedesetih) utvrđivala da porezi igraju sporednu ulogu u odluci o lociranju izravnih stranih investicija (za sintezu vidi npr. OECD, 2001.b, str. 49-54; OECD, 2003., str. 34), **novije su studije potvrdile da porezi** (stope i poticaji kod poreza na dobit) **postaju sve značajniji** (OECD, 2001.b, str. 55-60; OECD, 2003., str. 34; de Mooj, Ederveen, 2003.). U skladu s navedenim je i trend najrazličitijih poticajnih elemenata poreznog sustava, posebice u tranzicijskim državama od početka, odnosno sredine devedesetih¹⁸⁸ (Morisset, 2003., str. 1; Easson, 1998., str.194-196). Naime, **u slučaju bliske supstitabilnosti, u ovom slučaju pojedinih zemalja porezi igraju veću ulogu**. Nadalje, zahvaljujući globalizaciji te različitim oblicima regionalnog integriranja ukidaju se sve ostale zapreke za izravne strane investicije, države kao lokacije za ulaganja postaju sve sličnije, proizvodnja mobilnija i međunarodno diverzificiranija. Početak ovoga stoljeća donio je sve više dokaza o tome da porezne stope i poticaji utječu na lokacijske odluke kompanija unutar regionalnih ekonomskih integracija (Morisset, 2003., str.1).

Iskustva tranzicijskih zemalja, koja umnogome potvrđuju i iskustva zemalja u razvoju te najnoviji trendovi kod zemalja jugoistočne Europe, mogu dati preporuke poreznoj politici s

¹⁸⁶ Zapravo gotovo da i nemaju utjecaja na početnu odluku o investiranju multinacionalnih kompanija u inozemstvu te imaju nešto veću ulogu, ali ne i presudnu u vezi donošenja lokacijske odluke.

¹⁸⁷ To su, primjerice, u prvoj fazi razvoja svojega poreznog sustava bezuspješno pokušavale tranzicijske države.

¹⁸⁸ No, ulaskom dijela ovih zemalja u EU, neke od poreznih povlastica morale su biti ukinute s obzirom na harmonizacijske propise vezane za štetnu poreznu praksu i državne fiskalne pomoći.

obzirom na oblike poticaja. Općenito, gledano u najširem smislu, razlikujemo **tri skupine oblika poreznih poticaja investicijama: porezni praznik, investicijske poticaje u užem smislu, nisku opću stopu poreza na dobit.**¹⁸⁹ Bitno je napomenuti da unutar ove tri skupine postoje i različite vrste (npr. snižena stopa poreza na dobit može se primjenjivati samo za neke oblike poduzetništva – primjerice, mala poduzeća ili regije), a praksa često poznaje i različite međuoblike koje je teško svrstati u pojedinu skupinu, tj. oni su u biti nastali kombinacijom osnovnih elemenata navedenih oblika. Isto tako, navedeni oblici također evoluiraju u skladu sa zahtjevima prakse, što opet uključuje i elemente ostalih oblika. Zanimljivo je napomenuti i da je **Hrvatska** sa svojim zakonodavstvom o porezu na dobit **zastupljena u sve tri skupine**. Naposljetku, osim navedenih temeljnih oblika, postoje i neki dodatni poticaji investicijama koji su također obuhvaćeni usporednom analizom.

4.2.2. Porezni praznik

Porezni praznik ili porezno mirovanje (*tax holiday*) je vremenski ograničeno izuzeće plaćanja poreza koje se primjenjuje za nova poduzeća. Njegova «blaža» varijanta je plaćanje poreza na dobit po sniženoj stopi koje se vremenski ograničeno primjenjuje za nova poduzeća. Moguće su i različite kombinacije ove dvije varijante: npr., prvih nekoliko godina primjenjuje se izuzeće, idućih nekoliko snižena stopa, te nakon toga normalna stopa ili se, pak, prema relevantnim kriterijima neka poduzeća kvalificiraju za sniženu stopu, a druga za nultu, tj. izuzeće (slučaj Hrvatske).

Sljedeće su prednosti poreznog praznika:

- Velika trenutna korist čim poduzeće počne ostvarivati profit
- Posebno su pogodni za kratkoročne (poglavito «*footloose*») industrije
- Smanjuju poticaj za dužničkim financiranjem

Nedostaci su poreznog praznika:

- Diskriminacija u odnosu na dugoročne investicije
- Mogućnosti zloupotreba (prebacivanje dohotka u kompanije s poreznim praznikom (npr. mehanizmom transfernih cijena – vidi: Transferne cijene (obračunske cijene)),

¹⁸⁹ Iako stopa poreza na dobit nije sama po sebi porezni poticaj, te nikako olakšica, relativno niža stopa može znatnije od ijednog drugog elementa pozitivno utjecati na investicije zbog čega se svrstava u poticaje investicijama u širem smislu (temeljeno na Mintzu and Tsiopoulosu, 1995., str. 465-469; Genser, 1999., str. 102-106).

ukidanje postojećih kompanija i otvaranje «novih» na drugoj lokaciji), što povećava ionako velike gubitke poreznih prihoda

- Zbog zloupotreba teško je usmjeriti ovu olakšicu prema željenom cilju, tako da korist često imaju ostali subjekti kojima olakšica nije bila namijenjena, što povećava poremećaje na makro razini
- Privremenost olakšice
- Velik gubitak poreznih prihoda za državu, posebno stoga što bi se određena poduzeća osnovala i bez poreznog praznika (nema dodatne investicije potaknute olakšicom – olakšica neefikasna sa stajališta troškovne efektivnosti), te nemogućnost preciznog predviđanja poreznog gubitka u smislu njegovog povezivanja s iznosom investicije
- Poduzećima koja ne posluju s profitom, što je često za nova poduzeća, ova olakšica ne koristi. Ukoliko se taj problem ublaži mogućim prijenosom gubitka, kao i neiskorištenih amortizacijskih odbitaka poslije poreznog praznika, drastično se povećava već ionako veliki gubitak poreznih prihoda
- Potiče osnivanje novih poduzeća, a ne nove investicije općenito (diskriminacija prema postojećim poduzećima)

Iz svega navedenoga može se izvući zaključak da se radi o **neefikasnom sredstvu poticanja investicija**, ne samo u smislu neutralnosti (jer je često selektivan prema djelatnostima, granama, odnosno regijama, i diskriminira postojeća poduzeća u odnosu na nova), već i u smislu efektivnosti – gubici u poreznim prihodima su veći nego porast investicija.

Kako bi se izbjegli neki od navedenih nedostataka, produžuju se rokovi trajanja poreznog praznika (nekad su trajali po nekoliko godina, danas već vrlo često 10 godina), poticaji se često uvjetuju drugim elementima (broj zaposlenih, minimalna veličina investicije – kao npr. u Hrvatskoj), a takve se olakšice sve više odobravaju i za već postojeća poduzeća, a ne samo za nova.

Transferne cijene (obračunske cijene)

Pod transfernim (obračunskim) cijenama misli se na **cijene među povezanim poduzećima** (povezanim osobama, trgovačkim društvima) **u različitim državama**. «Transferna cijena je cijena koju trgovačko društvo naplaćuje za dobra, usluge ili nematerijalnu imovinu društvu kćeri ili drugom povezanom trgovačkom društvu.» (IJF, 1999., str. 352). Pritom se takve cijene (ili neki drugi uvjeti) mogu značajnije razlikovati od cijena (ili drugih uvjeta) koji bi se ugovorili između nepovezanih osoba. Na taj se način može fiktivno **prelijevati dobit** iz poduzeća u poduzeće, iz različitih razloga, od kojih su nam ovdje relevantni porezni (**dobit, tj. porezna osnovica fiktivno se povećava u poduzećima u državama s manjim poreznim opterećenjem**).

Porezne se vlasti protiv takvog gubitka poreznih prihoda brane tako da porezne osnovice u svojoj državi utvrđuju temeljem cijena koje bi se ugovorile između nepovezanih poduzeća, odnosno nepristranim transakcijama - tzv. **načelo «na dohvat ruke»** (*«arm's length» principle*). Dakle, sva dobit u svoti u kojoj bi bila ostvarena kada bi se radilo o odnosima između nepovezanih osoba uključuje se u poreznu osnovicu povezanih osoba.

Pritom se može javiti **problem** da povezana poduzeća u cjelini plate veći porez nego što bi to objektivno trebala, jer će država višeg poreznog opterećenja (koja je oštećena zbog prividno iskazane manje porezne osnovice) korigirati poreznu osnovicu prema gore, tj. povećati je, dok druga država neće reagirati. Rezultat je **dvostruko oporezivanje** transferirane dobiti. Kako bi se ovaj problem izbjegao, **OECD** u svojem modelu bilateralnih ugovora za izbjegavanje dvostrukog oporezivanja (OECD, 2005.) propisuje da **obje države trebaju prilagoditi dobit povezanih društava, tj. međusobno surađivati** na ovom području i način reguliranja ove problematike odrediti u bilateralnim ugovorima. **EU** navedenu problematiku rješava tzv. **«Arbitražnom konvencijom»** (*«Arbitration Convention»*), tj. **Konvencijom o eliminaciji dvostrukog oporezivanja u slučaju transfera dobiti povezanih poduzeća (društava)** (EEC, 1990.; EC, 2006.). Uveden je arbitražni postupak za sprečavanje dvostrukog oporezivanja ako države članice različito procjenjuju transferne cijene. Povezana poduzeća opterećena dvostrukim oporezivanjem traže od Porezne uprave svoje države rješenje toga problema i tada se porezne uprave zemalja članica dogovaraju o jedinstvenim transfernim cijenama za konkretna povezana poduzeća. Dakle, za onoliko koliko jedna članica poveća poreznu osnovicu, druga će je smanjiti. 2006. donesen je poseban Kodeks ponašanja prilikom dokumentiranja transfernih cijena povezanih poduzeća.

Ova olakšica, kao i mnoge druge olakšice poreza na dobit, doživjela je značajne **transformacije (i ukidanja) kod novih članica EU-a**, sukladno njezinom Kodeksu ponašanja pri oporezivanju poduzeća (*«Code of Conduct»*) i pravnoj stečevini u vezi fiskalnih državnih pomoći (*«Fiscal state aid»*) – vidi: Štetna porezna konkurencija (praksa) i fiskalne državne potpore. Ova je olakšica inače česta u državama jugoistočne Europe, te državama u razvoju, dok je u mnogo manjoj mjeri zastupljena u državama EU-a, posebice starim članicama (vidi 4.2.5.).

Štetna porezna konkurencija (praksa) i fiskalne državne potpore

OECD i EU paralelno vode borbu protiv štetne porezne konkurencije.

OECD-ov projekt (OECD, 1998.) šireg je karaktera i, za razliku od onoga EU-a, obuhvaća i države nečlanice. Njegov je cilj obuzdati štetne učinke koji mogu nastati kada porezna politika jedne države utječe na odluke porezne politike druge države ili na lokacijske odluke financijskih usluga i drugih visoko mobilnih aktivnosti (uslužne aktivnosti). **Za etiketu o štetnoj poreznoj konkurenciji nije dovoljna samo niska porezna stopa; točnije rečeno: opća niska stopa poreza na dobit ne smatra se štetnom poreznom konkurencijom. Štetnima se smatraju tzv. «porezni rajevi» - oaze (nema poreza ili je on samo nominalan) i preferencijalni porezni režimi (povoljan porezni tretman). Kriteriji za poreznu oazu - raj («tax heaven») su:**

- a) nužan kriterij: nema poreza na dobit/dohodak ili je on samo nominalan
- b) nepostojanje stvarne/učinkovite razmjene informacija, što je najveći problem jer dovodi do porezne evazije i pranja novca
- c) nepostojanje transparentnosti u izvršenju zakonskih, pravnih ili administrativnih propisa
- d) nepostojanje znatne ekonomske aktivnosti

Kriteriji za preferencijalni porezni režim su:

- a) niska ili nulta efektivna (stvarna) porezna stopa

- b) ograničavanje/sputavanje domaćeg gospodarstva - tzv. «obrambeni prsten»¹⁹⁰ (*ring fencing*) – porezne prednosti su izolirane od domaćeg tržišta, tj. domaće je gospodarstvo isključeno iz pružanja poreznih prednosti (povlastice ne utječu na nacionalnu poreznu osnovicu)
- c) netransparentnost
- d) nepostojanje razmjene informacija

Zanimljivo je napomenuti da je OECD-ov projekt započeo 1998. godine kao projekt o «štetnoj poreznoj konkurenciji», ali je naziv ubrzo promijenjen u projekt o «štetnim poreznim praksama» zbog pozitivne konotacije koju riječ «konkurencija» ima u ekonomiji. Dapače, OECD sada taj projekt opisuje kao nastojanje da se «prepoznaju štetne porezne prakse i potakne poštena porezna konkurencija» (Hammer i Owens, 2001.; prema Zeeju, 2005., str.233). OECD, dakle, od zemalja zahtijeva ukidanje štetne porezne prakse, iako se to trenutno poglavito odnosi na razmjenu informacija i transparentnost.

Glavni element EU paketa protiv štetne porezne konkurencije je **Kodeks ponašanja pri oporezivanju poslovanja (poduzeća)** («*Code of Conduct for Business Taxation*») – u nastavku «Kodeks»,¹⁹¹ koji je također stupio na snagu 1998. godine (*Council of the EU, 1997., Annex I*). U Kodeksu Europska Unija, vrlo slično kao i OECD, **štetnom poreznom konkurencijom ne smatra niska opća stopa poreza na dobit, odnosno razina korporacijskog oporezivanja u državama članicama, već specifične porezne mjere koje dovode do znatno niže efektivne (stvarne) razine oporezivanja (uključujući i neplaćanje poreza) ispod uobičajene razine u državama članicama EU**. Takve su se države obvezale **ukinuti ih («roll back»)**, i **ne uvoditi ih u budućnosti («standstill»)**. Navedene bi mjere mogle znatno utjecati na lokaciju poduzeća. **Kriteriji za potencijalno štetne mjere su:**

- a) stvarna razina oporezivanja znatno niža nego opća razina oporezivanja u dotičnoj državi (svojevrsni «nulti kriterij» kao i kod OECD-a)
- b) porezni poticaji rezervirani samo za nerezidente, odnosno transakcije rezidenata s nerezidentima
- c) porezni poticaji izolirani od domaćeg gospodarstva zbog čega nema utjecaja na domaću poreznu osnovicu (*ring-fenced* porezne pogodnosti)
- d) pružanje poreznih pogodnosti čak i kada ne postoji nikakva realna ekonomska aktivnost, odnosno znatno ekonomsko prisustvo u državi članici
- e) pravila za utvrđivanje profita unutar kompanija u multinacionalnoj grupi odstupaju od međunarodno prihvaćenih pravila, posebice onih prihvaćenih od OECD-a
- f) poreznim mjerama nedostaje transparentnost, uključujući i slučajeve kada zakonske odredbe na administrativnoj razini slabe, odnosno ne provode se transparentno

Poseban se dio Kodeksa odnosi na **državne potpore**. Naime, razne državne potpore i poticaji mogli bi se okarakterizirati kao štetne porezne mjere. Za razliku od Kodeksa koji nije pravno obvezujući, državne potpore imaju značajnije mjesto u pravnoj stečevini EU-a, te Komisija ima znatne zakonske ovlasti ukoliko se utvrdi da potpora narušava konkurenciju. U tom smislu određeno je što su opće potpore, koje su nedopuštene, a koje dopuštene i koje će Komisija kao «kontrolor» državnih potpora odobriti. Ovdje su bitne porezne olakšice, odnosno smanjivanje i oslobođenja od plaćanja poreza koje su neizravne potpore, tj. fiskalne državne potpore.¹⁹² One dovode do povoljnijeg poreznog tretmana pojedinih poduzeća, odnosno proizvoda. U principu su to mjere koje nisu «opće» porezne mjere (opće porezne mjere su porezne mjere tehničke naravi, ali i one smanjenja poreznog tereta koje služe provedbi ciljeva gospodarske politike - npr. istraživanje i razvoj, obrazovanje,

¹⁹⁰ Usporedi: Šimović, Šimović, 2006., str. 236.

¹⁹¹ Ostali elementi paketa bili su oporezivanje dohotka od (inozemne) štednje (kasnije pretočeno u Smjernicu o oporezivanju dohotka od štednje u obliku kamata) i oporezivanje prekograničnih isplata kamata i naknada među povezanim poduzećima (kasnije pretočeno u Smjernicu o kamata i naknadama). Prvom se smjernicom ukida porez po odbitku na kamate isplaćene fizičkim osobama druge članice EU-a (uz obvezno izvješćivanje dotične države), čime se u potpunosti realizira efektivno oporezivanje u državi rezidentnosti. Drugom se smjernicom ukida plaćanje poreza po odbitku na kamate i naknade za prava industrijskog vlasništva (naknade za autorska prava) među povezanim poduzećima dviju različitih zemalja (što znači njihovo oporezivanje samo u državi/kompaniji primatelju), slično kao što se još od početka devedesetih godina prošlog stoljeća Smjernicom o povezanim poduzećima (o matičnim i zavisnim poduzećima, odnosno majkama i kćerkama) ukinulo oporezivanje dividendi što ih poduzeće kći isplaćuje poduzeću majci.

¹⁹² Za razliku od izravnih potpora pod kojima se podrazumijevaju transferi državnih sredstava.

ekologija, zapošljavanje) i namijenjene su svim ekonomskim subjektima, bez obzira na veličinu, sektor i lokaciju, te su im jednako dostupne unutar države), već su selektivne. **Kriteriji za određivanje državne potpore su** (EC, 2006.):

1. *intervencija države* ili putem državnih sredstava koja može imati različite oblike (u ovom slučaju najrazličitije porezne olakšice)
2. intervencija predstavlja *selektivnu prednost* za primatelja, npr. za određene kompanije ili sektore industrije, ili za kompanije smještene u određenim regijama
3. konkurencija je narušena ili može biti narušena
4. intervencija utječe ili može utjecati na trgovinu između zemalja članica

No, i kada su navedeni kriteriji ispunjeni, postoje brojne situacije kada su državne potpore dopuštene, tj. različite iznimke (socijalni karakter mjere, prirodne nepogode, ekonomski razvoj nedovoljno razvijenih područja, projekti od zajedničkog interesa EU, kultura...). Navedeno je podložno procjeni i dopuštenju Komisije. Iznimno, ne podliježu obvezi prijavljivanja Komisiji potpore koje se mogu svrstati u horizontalne potpore (istraživanje i razvoj, zapošljavanje, zaštita okoliša, obrazovanje, mala i srednja poduzeća...). Nadalje, operativnim se potporama smatraju i porezne olakšice opće naravi koje nisu povezane s ostvarivanjem određenih projekata i smanjuju tekuće izdatke primatelja potpore, te Komisija stoga ne može točno ocijeniti njihov obujam. One su u načelu zabranjene (iznimka su opet brodogradnja, ekologija, nerazvijena područja...). Takve potpore moraju biti vremenski ograničene i regresivne. Vidljivo je koliko je ova problematika složena i *de facto* svaki pojedini slučaj ovisi o ocjeni Komisije.¹⁹³

Najnovije **modifikacije** ove olakšice s ciljem sprečavanja nekih njenih nedostataka su njeno odobravanje i za postojeća poduzeća u slučaju odgovarajućih investicija, odnosno privremeno (ili čak stalno) davanje snižene porezne stope, odnosno izuzeće, posebice za slobodne zone i nerazvijene regije (vidi 4.2.5.). Navedeno je zapravo kombinacija ove olakšice s drugim tipovima olakšica (npr. sniženom poreznom stopom za pojedine regije ...). Općenito se može reći da je porezni praznik bio **dominantan tip poticanja investicija osamdesetih i početka devedesetih godina te da se u zadnjem desetljeću sve više povlači, što nikako ne znači njegovo potpuno ukidanje** (Mintz, 2006., str.155 i 156).

Hrvatska je od 2001. uvela porezne praznike za cijelo područje svojega teritorija (uz brojne poticaje tipa poreznog praznika i šire za područja posebne državne skrbi i brdsko-planinska područja – vidi 4.2.5., Tablicu 18) uvjetovane i veličinom ulaganja i brojem zaposlenih, a ne samo nastankom novog poduzeća.¹⁹⁴ Rok za izuzeće, odnosno sniženu stopu od čak 10 godina određen je kako bi se smanjio negativan učinak s obzirom na ročnost i privremenost. Olakšica je gradirana (izuzeće, snižena stopa poreza na dobit) u tri skupine s obzirom na veličinu ulaganja i broj zaposlenih. Zbog kritike da se ova olakšica zbog limita u veličini ulaganja odobrava samo za jako velika poduzeća, od 2005. je dodana i četvrta skupina s nešto nižim limitom. No, sukladno mogućim problemima s ovim poreznim praznikom vezanim za ulazak u EU, poticaji tipa poreznog praznika (kao i svi ostali poticaji unutar

¹⁹³ Detaljnije o navedenoj problematici vidi npr.: Sekulić, 2005.

¹⁹⁴ U slučaju turizma izuzeće, odnosno snižena stopa, odnosila se i na ulaganja u već postojeća poduzeća.

poreza na dobit) u fazi su prebacivanja u ostale relevantne zakone i transformacije, odnosno ukidanja (Sekulić, 2005.; Amidžić-Peročević, 2006.).

4.2.3. Investicijske olakšice u užem smislu

U investicijske olakšice u užem smislu mogu se ubrojiti:

1. **ubrzana amortizacija** uključujući i metodu opadajućeg salda (degresivnu amortizaciju) kao svoj posebni oblik
2. **investicijski odbitak** (od porezne osnovice)
3. **investicijski porezni kredit** (odbitak od porezne obveze)

Ubrzana amortizacija u ovom je kontekstu **shema bržeg otpisa dugotrajne imovine u odnosu na linearnu amortizaciju**. Ona ne obuhvaća samo skraćenje vijeka za otpis, čime se automatski povećavaju i stope otpisa (kao što je npr. slučaj u Hrvatskoj), već i situaciju kada je broj godina za otpis isti kao i kod linearne amortizacije, ali se na početku otpisuju veći iznosi, a kasnije manji. U našoj je računovodstvenoj praksi za to uobičajen termin «degresivna amortizacija» (za razliku od «progresivne» gdje iznosi otpisa rastu s vremenom). U svijetu su uz linearnu amortizaciju uobičajene različite metode **opadajućeg salda** (tzv. «*declining balance*»), gdje osnovica za otpis nije nabavna, već sadašnja vrijednost dugotrajne imovine (pri čemu onda može doći i do multiplikacije rezultirajućeg iznosa). Stoga se u širem smislu, uz različite sheme ubrzane amortizacije u užem smislu, metoda opadajućeg salda također može smatrati svojevrsnom ubrzanom amortizacijom (vidi 4.2.5., napomene uz Tablicu 18).

Bez obzira na navedene sheme, bitno je da ukupni iznos otpisa nikako ne prelazi (inflacijski usklađenu) nabavnu vrijednost dugotrajne imovine. Unatoč tome, naravno, kod različitih oblika ubrzane amortizacije postoji ušteda zbog porezne odgode. Veći iznosi amortizacije znače manju poreznu osnovicu i manji iznos poreza u ranijim razdobljima s obrnutim učinkom u kasnijima. Navedeno rezultira manjom sadašnjom vrijednošću plaćenog poreza. Ubrzana amortizacija ima, dakle, sličan učinak kao investicijski odbitak (indirektno i porezni kredit) u prvoj godini (odnosno na početku), no kasnije se ova preferencija “nadoknađuje” manjim otpisima, tako da končani iznos otpisa ne premašuje stvarne troškove investicije. Zapravo se samo dozvoljava da se odbici iskoriste ranije nego što bi bio slučaj.

Radi se, dakle, o svojevrsnom **odgađanju plaćanja poreza** (svojevrsnom beskamratnom zajmu od strane države poreznim obveznicima).

Jedna od njenih dodatnih prednosti u odnosu na porezni praznik je i povezanost s visinom investicije. Prednost u odnosu na investicijski porezni kredit (i odbitak) je i u činjenici da ne potiče kratkoročne investicije na teret dugoročnih (vidi kasnije izlaganje o investicijskom poreznom kreditu).

Radikalan oblik ubrzane amortizacije je **jednokratni otpis** koji kratkoročno ima naznačen karakter “*up-front*” poticaja (poticaja sa trenutnim pozitivnim učinkom porezne uštede), a dugoročno (sa stajališta izračuna efektivne porezne stope) ima učinak *cash flow* poreza. No, ovaj se oblik rijetko javlja u praksi uopće, pa tako i tranzicijskih država, no nešto je češći u državama jugoistočne Europe (vidi 4.2.5., Tablicu 18).

Ubrzana amortizacija može biti opća ili se usmjerava na “produktivnije” i “važnije” investicije kao što su, npr., zaštita okoliša, visoka tehnologija (računala, telekomunikacije) ili oprema općenito, istraživanje i razvoj, obrazovanje...

Investicijski odbitak i investicijski porezni kredit odobravaju se u **prvoj godini investicije u određenom postotku njene vrijednosti.**

Zahvaljujući investicijskom odbitku od osnovice, u konačnici se od porezne osnovice odbija veća vrijednost od nabavne vrijednosti relevantne dugotrajne imovine (za razliku od ubrzane amortizacije).

Investicijski porezni kredit odbija se od porezne obveze (za razliku od odbitaka od osnovice) i zbog toga vrijednost uštede ne ovisi o relevantnoj poreznoj stopi (ovdje: poreza na dobit). Investicijski porezni kredit može biti ukupni («*flat*») ili dodatni («*incremental*»). U prvom se slučaju od porezne obveze odbija fiksni postotak ukupne vrijednosti određene investicije na koju se porezni kredit odnosi. Za razliku od toga, dodatni porezni kredit je fiksni postotak određenog dijela vrijednosti investicije u dotičnoj godini koji je iznad vrijednosti neke investicijske osnovice koja je obično pomični prosjek (npr. prosječna vrijednost investicija poreznog obveznika u prethodne tri godine).¹⁹⁵ Namjera zakonodavca ovdje je sužavanje poreznog rashoda, tj. smanjenje izgubljenih poreznih prihoda uz istovremeno zadržavanje poticajnog elementa, i to samo za dodatne investicijske rashode koji ne bi nastali da nije bilo poreznog poticaja.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Slična logika je iznesena kod bivšeg austrijskog modela zaštitne kamate.

¹⁹⁶ Naravno, ovo maksimalno usmjeravanje, odnosno sužavanje olakšice (tzv. «*targeting*») nije niti ovdje osigurano jer je moguće da su investitori planirali povećati iznos svojih investicija iznad prošlogodišnje,

Superiornost poreznih kredita (i odbitaka od osnovice) u odnosu na ostale poticaje se sastoji se u sljedećem:

- Olakšica je uvjetovana investicijom i pravilno usmjerena na samu tekuću investiciju, a ne na osnivanje novih poduzeća.
- Ne daje bespotrebnu poreznu uštedu za već postojeće investicije, već samo za nove investicije.
- Gubitak poreznih prihoda je manji nego u slučaju poreznih praznika i smanjenja poreznih stopa i vrlo je precizno određen (visinom investicije).
- Korist za investitora je trenutna i sigurna (tzv. «*up-front*») olakšica).
- Ove se olakšice mogu usmjeriti na željeni tip investicija («targetiranost»), te se obično usmjeravaju na dugoročne kapitalne investicije kao što su strojevi i eventualno zgrade.

Ipak, postoje i neki **nedostaci** ovih olakšica:

- Posljednja prednost znači i implicitnu diskriminaciju prema ostalim oblicima investicija (npr. onima u zalihe).
- U okvirima usmjerenosti na, u pravilu, dugoročne tipove investicija, odobravanje olakšice u prvoj godini investicije znači veću korist za kratkoročne investicije, tj. one koje poduzeća brže otpisuju i stoga češće obnavljaju. Da bi se umanjio poticaj ove olakšice za brži otpis od ekonomskoga, može ju se uvjetovati odgovarajućom amortizacijskom shemom.
- Poduzeća često ne mogu u potpunosti iskoristiti ove olakšice ukoliko im je porezna osnovica (dobit), odnosno iznos porezne obveze premali, a same olakšice su «nerfundabilne» (*wastable*). Ovaj se nedostatak može ispraviti tako da se ove olakšice učine «refundabilnima» (*non-wastable*), tj. da se, ukoliko je porezna osnovica, odnosno porezna obveza manja od iznosa olakšice, razlika ne izgubi, već se refundira novčano, ili se prizna kao porezni gubitak, odnosno potraživanje za povrat poreza.

Iako se navedeni «*up-front*» poticaji prema ekonomskoj teoriji smatraju najefikasnijima i, uzevši u obzir njihove gore navedene prednosti (najsplativije olakšice koje se mogu pravilno usmjeriti, i to prije svega na novi, a ne i stari kapital, pružaju trenutnu i

odnosno prošlogodišnjih razina iz nekih drugih razloga. Nadalje, ovdje se smanjuje, odnosno ukida poticaj za poduzeća čija razina investicija u odnosu na prethodne godine opada (možda iz jednostavnog razloga što su završila razdoblje kapitalne ekspanzije). Nadalje, javlja se problem, tj. «kazna» za porezne obveznike, jer svaki «dodatni» iznos investicija u tekućoj godini povećava osnovicu za izračun prosjeka u odnosu na buduće godine i čini dobivanje poticaja sve težim.

sigurnu korist investicijama, uz istovremeno što manje gubitke poreznih prihoda; refundabilni porezni kredit, odnosno odbitak najisplativiji pod uvjetom da se primjenjuje za prvu upotrebu strojeva i opreme, odnosno za prvu upotrebu državi uvoznici kapitala), njihov porezni rashod ne može se, tj. ne smije se pokušati nadoknaditi relativno višom stopom poreza na dobit. U tom slučaju porezno planiranje (porezna arbitraža) dovodi do prebacivanja porezne osnovice multinacionalnih kompanija u države s nižim stopama poreza na dobit.

Hrvatska do 2003. nije imala investicijski porezni kredit niti odbitak od osnovice, ali je imala i još uvijek ima **ubrzanu amortizaciju** (po dotadašnjem – starom zakonu imala je i dodatni i jednokratni otpis kao opciju samo za «opremu» do 2005., kao što je već naznačeno u 2.2.3.7.). Ukidanje opcije jednokratnog i dodatnog otpisa 2005. godine kompenzirano je većim dozvoljenim amortizacijskim stopama, što uz primjenu ubrzane amortizacije (dvostruke stope) znači i jednokratan otpis za sredstva sa stopom od 50% (računala, računalnu opremu i programe, mobilne telefone i opremu za računalne mreže).

Još 2003. uvode se olakšice tipa **odbitka od osnovice** za istraživanje i razvoj (sve investicije u istraživanje i razvoj u širem smislu, bez obzira radilo se o dugotrajnoj imovini, tekućim troškovima ili plaćama), te školovanje i stručno usavršavanje zaposlenika (analogno razvoju, odnosno investiciji u ljudski kapital, odnosno znanje). Zakonske promjene za 2005. uvode i izuzeća (od plaćanja poreza na dobit) za porezne obveznike koji su registrirani i obavljaju isključivo istraživačko-razvojnu djelatnost.

Svaki **prijenos gubitka duže od uobičajenog razdoblja** (za tranzicijske ekonomije to je u pravilu **pet godina unaprijed**), a pogotovo beskonačno, može se smatrati poticajem posebno rizičnim investicijama, iako ne spada u ovu treću skupinu olakšica (vidi 4.2.5.). Također je moguće i prijenos gubitka unatrag, no on se primjenjuje puno rjeđe - samo u nekim razvijenim ekonomijama.¹⁹⁷

Konačno, nužno je napomenuti da postoji i olakšica za **reinvestiranu dobit**. Ova je olakšica bila relativno česta u tranzicijskim državama, ali se ocjenjuje posve neutemeljenom. Naime, i bez specijalnih poticaja, zadržana je dobit glavni izvor financiranja investicija jer je

¹⁹⁷ No, za razliku od prijenosa gubitka unatrag, prijenos gubitka unaprijed ne kompenzira poreznog obveznika za čitav iznos prenesenog gubitka iz razloga što se u pravilu ne ukamaćuje (za razliku od, npr., instituta prijenosa gubitka unutar alternativnog modela gdje se nadoknađivala i realna kamata i inflacija, koji je prezentiran u 2.2.4.1.). Stoga je sadašnja vrijednost gubitka/gubitaka koji se u budućnosti odbijaju od pozitivne porezne osnovice manja nego vrijednost tih istih gubitaka u sadašnjosti, tj. da su se teoretski mogli iskoristiti u tekućoj godini kroz, npr., institut negativne porezne osnovice i negativnog poreza – *non-wastable* tretman (države u pravilu ne nude ovakav povrat poreza koji bi poticao neprofitabilno poslovanje i značio velike početne gubitke poreznih prihoda).

jeftinija od duga ili novog vlastitog kapitala. Nadalje, ovakvo dodatno favoriziranje jednog oblika financiranja pred drugim smatra se neopravdanim jer se time unosi poremećaj na tržišta kapitala favorizirajući postojeća poduzeća. Efikasnije je vezati olakšicu za sam iznos investicije. Ova je olakšica predlagana za Hrvatsku 2000., ali je kasnije zamijenjena jednokratnim otpisom. Danas je još ima, npr., BiH. Već spominjana specifičnost oporezivanja dobiti u Estoniji (vidi 4.1.3., Tablica 16b i 4.2.4., Grafikon 6), gdje se oporezuje samo raspoređena dobit (tzv. distribucijski porez), zapravo znači odobravanje ovakve olakšice u njenom najradikalnijem obliku.

4.2.4. Stopa poreza na dobit

Iako formalno nije porezni poticaj, te svakako nije porezna olakšica, nominalna stopa poreza na dobit **presudan je potencijalni element u privlačenju** stranih (i domaćih) **investicija**. Niska nominalna (službena) stopa poreza na dobit - ispod uobičajene razine u državama izvoznicama kapitala od cca. 30%¹⁹⁸ - svakako je **najjednostavniji, ali čini se i najefikasniji opći poticaj investiranju**.

Njene su **prednosti**:

- Jednostavnost troškova ispunjavanja porezne obveze i porezne administracije
- Općenitost olakšice, tj. izbjegavanje selektivnih diržističkih mjera koje su karakteristične za ostale oblike olakšica (u pravilu se daju samo za određene grane/djelatnosti, odnosno određene oblike investicija, odnosno regije)
- Relativno manji gubitak poreznih prihoda u odnosu na porezni praznik zbog smanjenih mogućnosti zloupotrebe ovakve olakšice unutar države

Od **nedostataka** ovog poticaja ipak treba istaknuti:

- Mogućnost zloupotrebe ove olakšice na međunarodnoj razini (multinacionalne korporacije), bez izravnih pozitivnih utjecaja povećanja investicija na lokalnoj razini
- U situaciji političke i ekonomske neizvjesnosti poželjnije su olakšice koje daju odmah sigurnu, trenutnu i relativno veliku korist za investicije (tzv. «*up-front*» olakšice). To ovdje nije slučaj jer se korist ove «olakšice» polako kumulira u svim budućim godinama.

¹⁹⁸ prosječno porezno opterećenje porezom na dobit za stare članice EU-a uzevši u obzir sva porezna opterećenja dobiti navedena u Tablici 15; SAD ima progresivne marginalne stope od 15-35%, gdje se najviša još uvećava porezima saveznih država do gotovo 40%

Neizvjesnost je prije bila prisutnija u svim tranzicijskim državama, dok se sada značajno smanjila, posebice za nove članice EU-a.

- Smanjenje stope nije ograničeno samo na nove investicije, već znači i nepotrebnu olakšicu i za već postojeće investicije, što znači i veći gubitak poreznih prihoda.
- Najveći broj razvijenih zemalja ograničava preferencijalni porezni tretman na investicije povezane s dugoročnim koristima, kao što su one u istraživanje i razvoj, odnosno naprednu tehnologiju te mala i srednja poduzeća, čime se ograničava gubitak poreznih prihoda

Tablica 17 i Grafikon 6 prikazuju porezne stope poreza na dobit u starim članicama EU-a i tranzicijskim državama (novim članicama EU-a i državama regije).

Tablica 17: Stope poreza na dobit u starim članicama EU-a u 2006.*

Država	Stopa (%)
Austrija	25
Belgija	33 (+3% prireza) ⇒ Σ 33.99
Danska	28
Finska	26
Francuska	33.33 (+3.3% prireza ¹) ⇒ Σ 34.43 ; razni dodatni porezi nisu uključeni ¹
Grčka	29 ²
Irska	12.5
Italija	33 (regionalni poduzetnički porez na neto vrijednost proizvodnje ³ nije uključen)
Luksemburg	22 (+4 % prireza) ⇒ Σ 22.88 + lokalni poduzetnički porez ⁴ ⇒ Σ 30.4
Nizozemska	25.5 do 22 689 EUR i 29.6 iznad toga
Njemačka	25 (+5.5% prireza) ⇒ Σ 26.38 + lokalni poduzetnički porez ⁵ ⇒ Σ 38.9
Portugal	25 (+ mogući lokalni prirez ⁶ do 10%) ⇒ Σ 27.5
Španjolska	35 (u izračun nisu uključeni progresivni prirez i lokalni poduzetnički porez) ⁷
Švedska	28
Velika Britanija	30

*U prikaz nisu uključene snižene, odnosno progresivne stope na mala i srednja poduzeća i razne specifične djelatnosti / regije – navedeno je uključeno u pregled poreznih poticaja (vidi 4.2.5. - Tablice 18, 19 i 20); lokalni porezi (i rezultirajuće ukupno opterećenje) izračunati temeljem reprezentativnog opterećenja (reprezentativni grad, odnosno prosjek) koje je preuzeto iz porezne baze OECD-a (OECD, 2006.e)

¹U izračun uključen prirez koji plaćaju velike kompanije čiji promet prelazi 7.630.000 EUR (mala i srednja poduzeća, naprotiv, na dio dobiti plaćaju sniženu stopu od 15%), u izračun nisu uključeni: paušalni porez koji se razrezuje prema veličini prometa, lokalni poduzetnički porez koji se razrezuje prema vrijednosti zgrada i opreme (svojevrsni porez na imovinu) i porez socijalne solidarnosti koji se razrezuje prema veličini prometa

²25% u 2007. i nadalje

³Regionalni poduzetnički porez (tzv. porez na proizvodne aktivnosti) razrezuje se na neto vrijednost proizvodnje; vrijednost proizvodnje (prihodi prodaje + povećanje zaliha gotovih proizvoda + zalihe nedovršenih proizvoda, tj. onih čija je proizvodnja u tijeku) umanjena za troškove proizvodnje u koje se u pravilu ne ubrajaju troškovi radne snage i kamate.

⁴Razrezuje se prema sličnim pravilima kao i porez na dobit, nije odbitna stavka kod izračuna poreza na dobit, neoporezivi dio 17.500 EUR, temeljna stopa od 3% multiplicira se koeficijentom općine/grada koji varira od 2 do 3.5 (npr. efektivna stopa za grad Luksemburg je 6,75 (3 x 2,25), reprezentativna efektivna stopa je 7,5).

⁵Tzv. «Gewerbesteuer» razrezuje se na modificiranu osnovicu, odbitna stavka kod izračuna poreza na dobit, temeljna stopa od 5% primjenjuje se na osnovicu i dobije se osnovni iznos poreza koji se množi s multiplikatorom koji se razlikuje po općinama/gradovima (do 490 – npr. 410 za Berlin, 490 za München i Frankfurt am Main).

⁶Općine/gradovi mogu razrezati prirez do 10% (čime se stopa povećava do 27..5%), prirez nije odbitna stavka kod obračuna poreza na dobit.

⁷Komorski prirez računa se na iznos poreza na dobit i to po progresivnim stopama koje variraju od 0.75% do 0.01%. Lokalni poduzetnički porez se razrezuje ukoliko promet prelazi 1 mil. EUR i ovisi od vrste poslovne aktivnosti i lokaciji. Odbitna je stavka kod obračuna poreza na dobit.

Izvor: IBFD, 2006. i OECD, 2006.e (obradila autorica)

Odmah upada u oči **relativna složenost stopa u starim članicama EU-a, tj. postojanje različitih prireza i različitih dodatnih poreza na dobit nižih razina javne vlasti** (kao i ostalih lokalnih poreza, posebice onoga na poslovanje, odnosno poduzetničku djelatnost¹⁹⁹ koji se nisu mogli uključiti u kvantitativnu usporedbu jer se razrezuju na drugačije osnovice – najčešće na ukupni promet). Ova bi složenost još više došla do izražaja da se u analizu uključilo i ostale države OECD-a (npr. Švicarsku, Kanadu, SAD...). Zbog navedenoga je često teško precizno utvrditi ukupno porezno opterećenje dobiti. No, u pravilu se može zaključiti da se **ukupno opterećenje dobiti kreće negdje oko 30%, tj. kreće se u rasponu od oko 25-35%**.²⁰⁰ Od navedenoga prosječnog opterećenja odstupa Irska s izrazito niskom općom stopom poreza na dobit od svega 12.5%. No, kao što je napomenuto u tekstnom okviru Štetna porezna konkurencija (praksa) i fiskalne državne potpore, navedeno se ne smatra štetnom poreznom konkurencijom/praksom, već naprotiv, poželjnim i transparentnim oblikom poticaja.²⁰¹

Opterećenje poreza na dobit poreznim stopama nešto je jednostavnije ustrojeno u tranzicijskim ekonomijama, zbog čega je moguć njihov grafički prikaz (Grafikon 6).

Odmah upada u oči da su **nominalne stope u tranzicijskim državama**, pogotovo u onima jugoistočne Europe znatno **niže od onih starih članica EU**. U čitavoj se navedenoj skupini zemalja **raspon stopa kreće od oko 15-25% (s izuzetkom Srbije i Crne Gore od 10, odnosno 9%)**. Tako **neponderirani prosjek za prvu skupinu iznosi oko 20 %**²⁰², dok u **drugoj (države jugoistočne Europe) iznosi oko 15% (bez BiH)**.

Sadašnja stopa poreza na dobit u Hrvatskoj od 20% može se smatrati sniženom u odnosu na stare članice EU-a (Irska je već spomenuti izuzetak), **no ne više u odnosu na ostale tranzicijske države. Situacija je posebno nepovoljna ukoliko se Hrvatska promatra u odnosu na druge države regije**. Navedeno nije uvijek bilo tako. Prilikom posljednjeg sniženja stope poreza na dobit u Hrvatskoj (2001. godine), ta se stopa mogla označiti kao jedna od najnižih među tranzicijskim državama, no situacija se u međuvremenu

¹⁹⁹ koji najčešće obuhvaća i obveznike poreza na dohodak koji se bave poduzetničkom aktivnošću

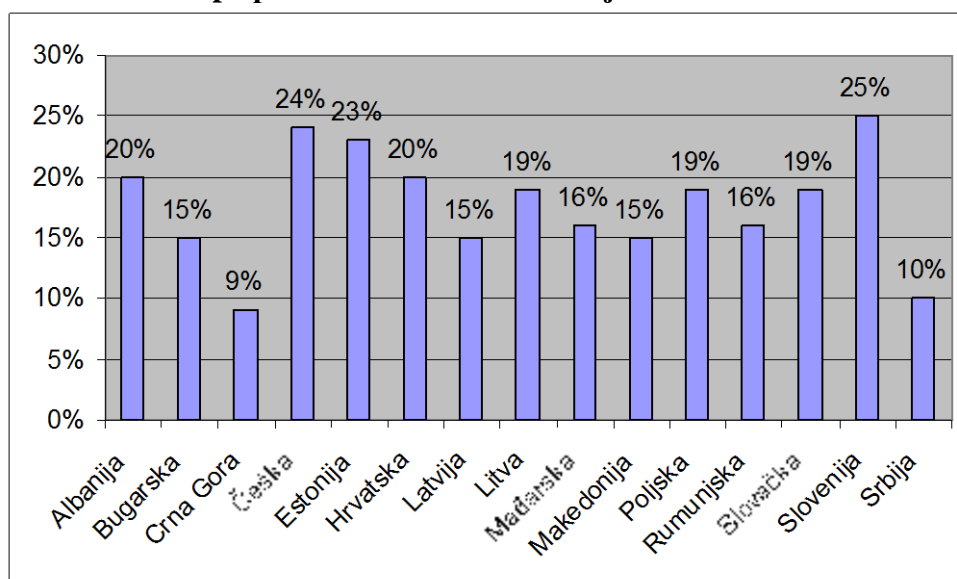
²⁰⁰ Ovome treba dodati činjenicu da nekoliko zemalja primjenjuje niže stope za manja poduzeća (ona s manjom dobiti), odnosno svojevrstu progresiju (detaljnije o tome u 4.2.5., Tablica 18).

²⁰¹ Irska je prije imala selektivni poticaj, tj. neoporezivanje samo za industrijsku proizvodnju koja je zamijenjena ovakvim općim poticajem.

²⁰² Precizni izračun nije moguć zbog specifičnosti oporezivanja dobiti u Estoniji.

promijenila. Navedeno implicira razmatranje sniženja stope poreza na dobit u Hrvatskoj na iznos oko 15%.

Grafikon 6: Stope poreza na dobit u tranzicijskim državama u 2006.

Napomene:

- **Estonija oporezuje samo raspoređenu dobit** (uključujući povlastice iz radnog odnosa (*fringe benefits*), poklone, donacije, reprezentaciju, različita usklađenja i neposlovne rashode) «**distribucijskim porezom**» (**porezom na raspoređenu dobit**) - **nema poreza na dobit za zadržanu dobit**; stopa iznosi 29.87% na neto raspoređenu dobit, odnosno 23% na bruto (raspoređena dobit + distribucijski porez)
- **Litva** uz porez na dobit po stopi od 15% razrezuje i tzv. «socijalni porez» od 4% (ukupna stopa iznosi 19%)
- **Mađarska** ima i lokalni poduzetnički porez koji se razrezuje prema veličini prometa (nije uključen)

Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Sve **stope poreza na dobit**, kako u EU (nakon već spominjane reforme s kraja osamdesetih), tako pogotovo u tranzicijskim državama i posebice u jugoistočnoj Europi imaju **tendenciju stalnog pada** (“*race to the bottom*”). Tako nije rijetkost da se ovaj pad ne događa skokovito, već kontinuirano i kao takav najavljuje i za nekoliko godina unaprijed.

Čini se da većina, kako menadžeri multinacionalnih kompanija, tako i međunarodne institucije, **preferira opću nisku stopu poreza na dobit u odnosu na ostale poticaje** s obzirom na njezine unaprijed iznesene prednosti²⁰³. Osnovna joj je prednost neutralnost i na njoj temeljena efikasnost, kao i već spomenuta jednostavnost, niski troškovi poreznih obveznika u odnosu na ostale poticaje, transparentnost i izostanak složenih shema poreznog planiranja. S druge strane, selektivni (targetirani) porezni poticaji često se kritiziraju, ne samo

²⁰³ Anketa za EU (koju je proveo poznati Rudingov Odbor) ustvrdila je da je 57% menadžera multinacionalnih kompanija *uvijek* uzimalo **službenu (nominalnu) stopu poreza na dobit** kao relevantan element u donošenju lokacijske odluke. Taj postotak raste na čak 80% ukoliko se uključi i one menadžere multinacionalnih kompanija koji *uobičajeno* uzimaju u obzir ovu stopu. **Sljedeće su po važnosti stope poreza po odbitku za isplate (dividendi) u inozemstvo, (40%), amortizacijski propisi (36%) i prijenos gubitka (35%)** (EC Commission, 1992., str. 115). Navedeno je potvrđeno i u anketi provedenoj za investitore u jugoistočnu Europu – tamo gdje su porezni elementi uzimani u obzir, stopa poreza na dobit je u pravilu je bila ključni element (OECD, 2003., str. 34).

od strane akademika, već i međunarodnih institucija i organizacija (MMF, OECD, EU, Svjetska banka) zbog njihovih ugrađenih diskriminacija i poremećaja, odnosno izostanka neutralnosti, iskrivljenih utjecaja na odluke investitora (odluka nije vođena profitabilnošću investicije, već dodatnim poreznim parametrima. EU-ove (kao i OECD-ove) mjere protiv “štetne porezne konkurencije/prakse” kao i nedopustive “fiskalne državne pomoći” eksplicitno isključuju nominalnu (službenu) stopu poreza na dobit.

Što se tiče prethodna dva oblika poticaja, **porezni praznik i njemu slične olakšice definitivno su inferiorne u odnosu na tip olakšica, odnosno poticaja u užem smislu.** Neki analitičari čak preferiraju vrlo targetirane porezne poticaje za, npr., istraživanje i razvoj i informatičku tehnologiju u odnosu na sniženu stopu (za najnovije vidi npr. Owens, 2006., str. 157., ali i Mintz i Tsiopulous, 1995. i Genser, 1999.), tako da se **ne može reći da postoji konačni konsenzus o najisplativijem načinu poticanja investicija.**

U navedenoj usporednoj analizi (vidi 4.2.5.) prikazano je kako države regije (pa i nove članice EU-a) osim relativno niske stope nominalnog (službenog) poreza na dobit u žestokoj poreznoj konkurenciji paralelno koriste i ove dodatne mehanizme.²⁰⁴

Dosadašnje se izlaganje odnosilo na opću stopu poreza na dobit. Često se umjesto opće snižene stope primjenjuje **selektivno snižena stopa** (za pojedine grane, djelatnosti, aktivnosti, regije, a posebno upravo u razvijenim državama²⁰⁵ za mala poduzeća). Navedeno se itekako može smatrati olakšicom i često se kritizira, kao i ostale targetirane mjere koje se odobravaju putem već nabrojanih ostalih poticaja (smatra se dirizmom, odnosno pretjeranom distorzijom). Navedena je mjera, naravno, obuhvaćena usporednom analizom (4.2.5.).

Često se ovakva selektivnost opravdava, posebno za poticanje regionalnog razvoja. Općenito se smatra da su različite **regionalne olakšice** koje se odobravaju kroz niže stope i različite prethodno spomenute oblike relativno efikasne, ali mišljenja su različita. Ovakav preferencijalni tretman odobravaju (kao izuzetak) i propisi o «državnim pomoćima» EU-a. No, treba napomenuti da se u tom slučaju javljaju mogućnosti zloupotrebe ovog sniženog poreznog opterećenja – slično kao i na međunarodnoj razini, samo često još izraženije.

U okviru navedenoga treba spomenuti i **poticaje za zapošljavanje.** Iako se na neki način isto tako neizravno potiču i investicije, ne smatraju se izravnim poticajima za

²⁰⁴ Ukupni učinak nominalne porezne stope i svih ovih poticaja mjeri se tzv. «(marginalnom) efektivnom poreznom stopom». Detaljnije o metodologiji izračuna vidi: King Fullerton, 1983. (1984.); OECD, 1991.; a za primjenu na tranzicijske države - nove članice EU-a: Jacobs et al., 2003.; Finkenzeller, Spengel, 2004.

²⁰⁵ gdje su ostali poticaji puno rjeđi nego u tranzicijskim državama (i državama u razvoju)

investiranje. Znaju biti vezani s olakšicama za investicije i često su regionalnog karaktera. U usporednoj je analizi stoga ova mjera obuhvaćena samo ako je izravno povezana (u paketu) s olakšicama za investiranje.

U **Hrvatskoj** također postoje takve olakšice na regionalnoj razini povezane s olakšicama za investiranje, zatim povezane s općim olakšicama za investiranje, tj. poreznim praznicima, i kao opća olakšica za zapošljavanje, i to kao odbitak od osnovice.

Nadalje, već je spomenuto (fusnota 203) da menadžeri multinacionalnih kompanija kao drugi najprivlačniji oblik poticaja investicijama ističu **nisku stopu poreza po odbitku za direktne dividende isplaćene u inozemstvo**. Navedeno je vezano za problematiku međunarodnog dvostrukog oporezivanja koja nije detaljnije obrađivana u ovoj knjizi. Unatoč tome, jasno je da niža stopa ima pozitivan učinak, no treba imati na umu da se navedeno može (djelomično) neutralizirati metodama izbjegavanja međunarodnog dvostrukog oporezivanja koje primjenjuje država rezidentnosti (odgovarajućom metodom uračunavanja).

Treba napomenuti da je **Hrvatska** tu izrazito konkurentna, s obzirom da stopa od 2005. godine iznosi nula, tj. nema poreza po odbitku, kako za domaće dividende, tako i za dividende isplaćene u inozemstvo uopće, pa tako i one temeljem stranih izravnih investicija.

4.2.5. Usporedna analiza poreznih poticaja za investicije u okviru poreza na dobit

Temeljem navedenih i analiziranih poreznih poticaja, Tablice 18, 19 i 20 daju njihovu usporednu analizu u različitim skupinama zemalja (nominalne porezne stope analizirane su analizirane 4.2.4.). **U analizu su uključeni svi poticaji za investicije (osim već analizirane stope poreza na dobit)**, iako je među pojedinima teško odrediti granicu, odnosno, teško ih je svrstati u pojedine kategorije. **Uključene su i stope poreza po odbitku na direktne dividende** (tj. dividende iz direktnih stranih investicija). Analiza obuhvaća **i tretman gubitka**. Nisu obuhvaćeni neki ostali poticaji (npr. za zapošljavanje, za obrazovanje²⁰⁶). Bitno je napomenuti da tablice sadrže samo poticaje investicijama koji su aktualni s obzirom na tekuće zakonodavstvo (dakle, ne i one poticaje koji su u fazi ukidanja²⁰⁷).

²⁰⁶ Navedeno bi se, naravno, moglo smatrati investicijom u ljudski kapital, no ova se analiza ograničava na investicije u užem smislu.

²⁰⁷ Npr. ako je u relevantnoj državi postojao porezni praznik od, npr., pet godina i on je ukinut prošle godine; snižena stopa, odnosno izuzeće još uvijek vrijedi za poduzeća osnovana prije tog vremena. No, taj poticaj neće biti uključen u tablice.

Tablica 18. Porezni poticaji investicijama u državama regije u 2006. godini

Država	Porezni praznici, snižena stopa poreza na dobit i izuzeća	Ubrzana amortizacija ¹	Prijenos gubitka (unaprijed)	Odbitak od osnovice (O) ² , Porezni kredit (K) ²	Porez po odbitku na direktne dividende za inozemstvo: Unilateralno/Bilateralno %
Albani- -ia		Moguć jednokratni otpis za svu imovinu osim zgrada, postrojenja i nematerijalne imovine (imaju L-metodu) ukoliko je vrijednost «poola» ispod određenog gornjeg limita	3 godine		10/uglavnom 5, ponekad i 10
Bugar- ska	Poljoprivreda: oporezuje se samo 40% dobiti od ratarstva i stočarstva; por. ušteda mora se reinvestirati Komerijalne broderske tvrtke: « <i>tonnage tax</i> »: porez se razrezuje na neto tonažu plovila (umjesto poreza na dobit)		5 godina	Regionalni: K(10%) za općine s visokom nezaposlenošću (100% za proizvodna poduzeća); por. ušteda mora se reinvestirati ili isplatiti radnicima	7/O za EU/uglavnom 5 i 10, ponekad 15 i 0
Federacija BiH	3 g: 1. g. - izuzeće 100%, 2. g. - 70%, 3. g - 30% Slobodne zone: 5 g. Ulaganje stranog kapitala (min. 20% udjela) – 5 godina niži porez u skladu s udjelom stranog kapitala u ukupnom kapitalu 100% izuzeće za dobit reinvestiranu u vlastitu proizvodnju i 75% izuzeće za dobit reinvestiranu u druge djelatnosti poduzeća.	Uvećane stope (za 25%, odnosno 50%) za rad u dvije, odnosno tri smjene Uvećane stope za 25% za stalna sredstva koja služe za sprječavanje zagađivanja, istraživanje i obrazovanje, te računarsku opremu	5 godina		nema podatka
Hrvatska (promjene '07)	<i>10 godina (potpuno izuzeće ili snižena stopa (10%, 7%, 3%), ovisno o veličini investicije (u biti samo za vrlo velike investicije) i broju zaposlenika, povlastica ne može prijeći iznos investicije</i> <i>Regionalni: grad Vukovar: 10 godina izuzeće</i> <i>Regionalni: područja posebne državne skrbi 10 g: 1. skupina – izuzeće, 2. sk – 25% normalne stope, 3. sk – 75% normalne stope</i> <i>Regionalni: brdsko-planinska područja 75% stope poreza na dobit (bez vremenskog ograničenja)</i> <i>Slobodne zone: 50% dobiti se ne oporezuje; za investicije iznad 1 mil. HRK izuzeće 5 g, ali ne može prijeći iznos investicije</i> <i>Izuzeće za poduzeća čija je osnovna djelatnost istraživanje i razvoj</i> <i>Izuzeće za broderske kompanije za dobit koju ostvare od iskorištavanja brodova u međunarodnoj plovidbi.</i>	Službene L-stope mogu se udvostručiti	5 godina	<i>O (100%) za troškove istraživanja i razvoja</i>	Nema poreza po odbitku
Makedonija	3 g. počevši od godine kad je profit ostvaren (pod uvjetom min. 20% stranog kapitala) 3 g. za kompanije koje prvi put kotiraju na burzi (50% smanjenje u 2005., 30% u 2006. i 15% u 2007.) 10 g. za slobodne carinske zone 1. g. (50% smanjenje poreza)	Da, ali potrebno prethodno odobrenje poreznih vlasti ako ukupna amortizacija prelazi više od 10% L amortizacije Za investicije u modernu tehnologiju i sredstva za zaštitu okoliša opća stopa amortizacije može se uvećati za 25% (uz prethodno odobrenje poreznih vlasti)	3 godine ³	O za dobit investiranu u zaštitu okoliša O za investicije (bez automobila i namještaja) do god. limita i za 25% inv. vrij. koja prelazi limit; neograničeni prijenos unaprijed O (50%) za dobit investiranu u nerazvijena područja	15% /uglavnom 5 i 10, ali ponekad i 0

Tablica 18.: nastavak

Država	Porezni praznici, snižena stopa poreza na dobit i izuzeća	Ubrzana amortizacija ¹	Prijenos gubitka (unaprijed)	Odbitak od osnovice (O) ² , Porezni kredit (K) ²	Porez po odbitku na direktne dividende za inozemstvo: Unilateralno/Bilateralno %
Rumunjska	Izuzete razne aktivnosti u slobodnim zonama. Za mala poduzeća opcija stope od 3% na ukupni promet.	Primjenom koeficijenta između 1.5 i 2.5 to na L-stope Tehnološka oprema i patenti do 50% u prvoj godini Jednokratni otpis za investicije za sprečavanje nezgoda na radu ili izgradnju zdravstvenih jedinica Ubrzana amortizacija za investicije iznad 1 mil. USD koje potiču ekonomski razvoj i kreiranje novih radnih mjesta	5 godina	K (20%) za investicije iznad 1 mil. USD koje potiču ekonomski razvoj i kreiranje novih radnih mjesta	16/ uglavnom 10, ali i 15 ili 5
Srbija i Crna Gora	Srbija: 10 g. (počevši od 1.g. kad je dobit ostvarena), zahtijeva se min. iznos investicije i dodatni broj zaposlenih; udio poreznog izuzeća je odnos između investicije u fiksnu imovinu i ukupne fiksne imovine (prije i nakon investicije) U slučaju aktivnosti podložne koncesijama moguće izuzeće do 5 g. CG: 3 godine za nova proizvodna poduzeća u nerazvijenim područjima S i CG: Poduzeća koja stječu dobit iz novoosnovane podružnice u nerazvijenom području imaju K jednak udjelu dobiti podružnice u ukupnoj dobiti (2 g. u Srbiji i 3 u CG) Poduzeća koja obavljaju djelatnosti pod koncesijom: izuzeće od 3 g.	Samo u Srbiji: normalne stope povećavaju se do 25% za imovinu korištenu za zaštitu okoliša, znanstvena istraživanja i obrazovanje, kao i kompjutersku opremu OS (S i CG)	Srbija: 10 godina CG: 5 godina	K: 20% za fiksnu imovinu (osim automobila, namještaja i umjetničkih djela). K ne može prijeći 50% porezne obveze. Višak se može prenijeti unaprijed 10 g. K: 80% za poljoprivredu, ribarstvo, tekstilnu industriju, metalnu industriju, proizvodnju strojeva, opreme za komunikaciju, medicinske opreme, vozila, za kinematografiju i recikliranje: bez ograničenja u pogledu porezne obveze	S:20, CG:15/ uglavnom 5, ali i 10 i 15

¹L – linearna amortizacija (“*straight line*”), OS – opadajući saldo (“*declining balance*”) – svojevrsna degresivna amortizacija

²Postoci (uglavnom u zagradama) koji se odnose na odbitke (od osnovice) – O i porezne kredite – K (odbici od porezne obveze) označavaju postotak vrijednosti investicija za koji se daje O ili K; ako se O ili K odnose na dobit (a ne vrijednost investicije) to je eksplicitno navedeno

³Zahtijeva se prethodno odobrenje od poreznih vlasti; bez prenošenja unaprijed u slučaju preoblikovanja

Napomena: Hrvatska: *italic i zeleno* – prebačeno u posebne (regionalne) zakone – državne potpore, još bi se trebalo mijenjati u 2007.; *italic i žuto* – ne zna im se sudbina, dvostruki odbici će najvjerojatnije ostati, ali definirani kao državne potpore i odobreni sukladno posebnim propisima; porezni praznici će se vjerojatno ukinuti

Izvor: IBFD, 2006. i <http://www.fbihvlada.gov.ba> (obradila autorica)

Vidi se da su **porezni praznici**, iako najviše kritizirani kao poticaj investiranju, **još uvijek dosta korišten poticaj**, iako i u različitim modificiranim oblicima. Problem za investitora zbog njihovog kratkog vijeka trajanja i činjenice da se na početku dobit ne ostvaruje odmah na navedenim primjerima zemalja se **ublažava/smanjuje** početkom poreznog praznika tek u prvoj godini ostvarivanja dobiti (Makedonija, Srbija), odnosno njegovim dužim trajanjem (Hrvatska, Srbija, Makedonija). Navedeno, naravno, povećava gubitak poreznih prihoda. Činjenica da ovi gubici nisu direktno povezani s vrijednošću investicije, te se stoga ne mogu unaprijed precizno procijeniti niti ograničiti, u Hrvatskoj se, primjerice, riješila ograničavanjem ovih gubitaka, odnosno poreznih povlastica za investitora samom vrijednošću investicije (poticaji za velika ulaganja te slobodne zone). Kao što je poznato, porezni praznici i slične olakšice u pravilu manje privlače velike investicije. Navedeno se pokušalo korigirati povezujući porezne praznike s odgovarajućim (relativno velikim) iznosom investicije i brojem zaposlenih (Hrvatska, Srbija), kao i već spomenutim produženjem njihovog trajanja. Trenutno je sudbina ove olakšice upitna, kao što je već istaknuto u 4.2.2. i u Tablici 18.

Kako bi se izbjegla diskriminacija već postojećih poduzeća u odnosu na nova, veliki broj zemalja regije primjenjuje **snižene stope ili izuzeća za postojeća poduzeća (često i neograničeno)**. Pritom su, naravno, zadržani ostali nedostaci klasičnih poreznih praznika. Kao što je već istaknuto, privremena se porezna ušteda često ograničava iznosom investicije (primjer Hrvatske).

Vrlo se često porezni praznici (ili izuzeća i snižene stope) **lokacijski ograničavaju** (slobodne zone, nedovoljno razvijena područja). To je slučaj i kod zemalja regije (Hrvatska, Rumunjska, Makedonija i BiH). «Posebne zone» bilo je lakše opravdati u ranijim godinama kada su ove države imale relativno nedovoljno razvijena tržišna gospodarstva. S razvojem ovih zemalja, kao i zajedničkog tržišta, teško je opravdati činjenicu da su posebni porezni poticaji ograničeni samo na «posebne zone». Namjena je ovih zona privlačenje visoko mobilnih aktivnosti, a ne toliko kapitalno intenzivnih dugoročnih aktivnosti,²⁰⁸ te one često dovode do privlačenja kapitala iz ostalih dijelova države, a ne toliko stranih direktnih investicija. S druge strane, porezni poticaji za nerazvijene regije, kao što je npr. slučaj sa područjima posebne državne skrbi (posebice ratom pogođenim područjima), dio su regionalne razvojne politike u svrhu kompenziranja ostalih nedostataka ovih područja za investitore i, naravno, razvoja ovih nerazvijenih područja, što je prihvaćeno i od strane EU-a

²⁰⁸ Navedeno se pokušalo izbjeći u Hrvatskoj povezivanjem punog izuzeća s relativno visokim iznosom investicije (1 milijun kuna), što je istovremeno gornja granica za poreznu uštedu / gubitak poreznih prihoda.

(vidi: Štetna porezna konkurencija (praksa) i fiskalne državne potpore). Ostaje pitanje jesu li ovi poticaji dovoljni da «neutraliziraju» ostale negativne činitelje u navedenim područjima (s navedenim je povezana i bojazan da je gubitak poreznih prihoda za državu prevelik u odnosu na dodatnu korist od povećanja investicija u tim područjima).

Zanimljivo je da **neke države** (BiH, Makedonija) **još uvijek vezuju porezne poticaje samo za izravne strane investicije**. Navedeno je bilo karakteristično za raniji stadij razvoja poreznih sustava tranzicijskih zemalja (Erdös, 1993., str. 214; Easson, 1998., str. 193; IBFD, 1999., str. 15-31). Bivša je Jugoslavija je također koristila takav oblik poticaja krajem osamdesetih godina prošloga stoljeća (primjenjivala se samo polovica nominalne stope poreza na dobit na dobit ostvarenu iz izravnih stranih ulaganja). Čak je i tada pokazano kako se ovaj poticaj može lako zloupotrijebiti (domaći se kapital preusmjeravao preko strane države – npr. preko *offshore holding* kompanija i investirao u državi). Nadalje, ovakva je olakšica diskriminirajuća (smatra se, npr., i štetnom poreznom konkurencijom / praksom) i može imati negativan učinak na porezni moral i ispunjavanje porezne obveze.

Federacija BiH nudi još jednu relativno zastarjelu poreznu olakšicu koja je prije bila česta u tranzicijskim državama (OECD, 1995.; IBFD, 1999., str. 15-31) – **izuzeće za reinvestiranu dobit**. Takvo usko usmjeravanje poticaja smatra se potpuno pogrešnim (OECD, 1995.; OECD, 2003., str. 197 i 199). Ono diskriminira ostale oblike financiranja. Zadržana dobit je najčešći izvor financiranja koji je u pravilu jeftiniji od duga ili novih izdanja dionica i njeno dodatno poticanje nije opravdano. Ukoliko treba poticati investicije, to se treba činiti za investicije općenito, a poticaji trebaju biti povezani s visinom investicijskih izdataka.

Sljedeću skupinu investicijskih poticaja čine **investicijski poticaji u užem smislu** koji se smatraju puno efikasnijima.

Što se tiče **ubrzane amortizacije**, već je naglašeno da niti jedan porezni poticaj ne može nadoknaditi neadekvatnu poreznu osnovicu. Jedan od glavnih razloga koji je negativno djelovao na priljev izravnih stranih investicija na ovom području u početnoj fazi razvoja poreznih sustava tranzicijskih zemalja bile su neadekvatne amortizacijske sheme koje su bile presložene i imale preniske stope (OECD, 1995.). Iako su one u navedenim državama (uključujući i države regije) uglavnom u skladu s međunarodnim računovodstvenim standardima, dodatni se poticaj investicijama može dati kroz ubrzanu amortizaciju ili barem

metodu opadajućeg salda (Srbija)²⁰⁹. Gotovo sve države regije odobravaju ubrzanu amortizaciju. Ona može biti opća (Hrvatska, Makedonija, Rumunjska). Ukoliko je usmjerena, u pravilu je povezana s «produktivnijim» i «značajnijim» investicijama kao što su one ekološkog karaktera, u visoku tehnologiju, istraživanje i razvoj, obrazovanje, kompjutore, odnosno cjelokupnu opremu (Srbija, Rumunjska, BiH, te Hrvatska prije 2005.). Takvo je usmjeravanje prihvaćeno i u razvijenim državama. **Jednokratni je otpis**, iako rijedak u razvijenim državama, relativno češće korišten u državama regije.²¹⁰

Porezni krediti i odbici od osnovice za investicije u regiji su relativno široko zastupljeni. Usko su usmjereni (regionalni – Bugarska, Makedonija; zaštita okoliša – Makedonija) ili opći (Srbija i Crna Gora, Rumunjska, Makedonija). U Hrvatskoj je 100%-tni odbitak za istraživanje i razvoj širi od olakšice koja se odnosi samo na investicije s obzirom na to da obuhvaća sve troškove istraživanja i razvoja (dakle, i relevantne plaće i ostale tekuće troškove²¹¹). Mogući problem vezan za investicijske kredite, odnosno odbitke od osnovice u smislu da se ne mogu iskoristiti zbog premalog iznosa poreza/porezne osnovice tj., «gube se», u Srbiji se rješava na način koji se je uobičajen za rješenje ovoga problema – umjesto *non wastable* tehnike poreznog kredita (češće kod fizičkih osoba), postoji prijenos unaprijed (10 godina).

Što se tiče **prijenosa gubitka**, države regije generalno zaostaju za uobičajenim tretmanom u razvijenim državama svijeta, s izuzetkom Srbije i Crne Gore koje nude čak desetogodišnji prijenos gubitka unaprijed. Makedonija i Albanija su ispod uobičajenog međunarodnog minimuma, što znači da bi trebale razmotriti povećanje svoga limita na barem pet godina, što je svojevrsni prosjek za države regije. Makedonija ima diskrecijske elemente kod odobravanja prijenosa gubitka, što je dodatni nedostatak.

Izgleda da **porezi po odbitku**, posebice oni **na dividende od direktnih investicija** (direktne dividende), koji se odbijaju od dividendi repatriranih roditeljskim poduzećima (poduzećima majkama) u inozemstvo, dobivaju sve veću važnost za izravne strane investicije. Iako većina zemalja ugovara povoljnijih 5% u ugovorima o izbjegavanju međunarodnog

²⁰⁹ Iako je ovaj oblik amortizacije vrlo čest u razvijenim državama, rijetko se koristi u državama regije. Razlog je vjerojatno u njegovoj složenosti. Stručnjaci smatraju da se upravo državama regije treba preporučiti šire korištenje ove metode (OECD, 2003., str.191).

²¹⁰ Već je spominjano (vidi 2.2.3.7.) njegovo postojanje u Hrvatskoj od 2001. do 2005.

²¹¹ Naravno, svi se troškovi istraživanja i razvoja u širem smislu mogu smatrati investicijom.

dvostrukog oporezivanja s njihovim glavnim državama partnerima, Hrvatska od 2005. godine ne razrezuje takav porez (ukinula ga je, i to unilateralno). To je vrlo strogo kritizirano u samoj državi kao bespotreban gubitak za državni proračun, odnosno dobitak za strane investitore koji su već investirali u Hrvatsku (navedeno vrijedi pod pretpostavkom da strane države primjenjuju metodu uračunavanja, tj. poreznog kredita kod izbjegavanja međunarodnog dvostrukog oporezivanja) koji neće imati pozitivan učinak na priljev investicija. Kao kontraargument može se navesti činjenica da veliki broj izravnih stranih ulaganja u Hrvatsku dolazi iz Njemačke i Austrije koje uglavnom primjenjuju metodu izuzeća dividendi iz inozemstva, kao i činjenica ukidanja poreza po odbitku unutar EU-a za direktne dividende temeljem Smjernice o povezanim poduzećima («Parent-Subsidiary Directive»).

Velik će broj poticaja, posebice ovisno o njihovoj selektivnosti, doživjeti svoje modifikacije/ukidanja tijekom procesa ulaska zemalja regije u EU. Razlog su štetna porezna konkurencija i stečevina u vezi fiskalnih državnih pomoći.²¹² No, to nikako ne znači ukidanje svih poreznih poticaja investicijama. Tako Tablica 19 pokazuje **porezne poticaje investicijama u tranzicijskim državama srednje i istočne Europe – novim članicama EU-a.**

²¹² Zanimljivo je da se prema sporazumima Rumunjske i Makedonije s EU čitava područja ovih zemalja smatraju manje razvijenim regijama, što rezultira dozvoljavanjem adekvatnih državnih potpora (OECD, 2003., str. 949). Prema Uredbi o državnim potporama (NN 121/03.) Hrvatska je jedna regija te se pravila o regionalnim potporama mogu odnositi i na cijelu državu.

Tablica 19: Porezni poticaji investicijama u državama srednje i istočne Europe – novim članicama EU-a u 2006. godini

Država	Porezni praznici, snižena stopa poreza na dobit i izuzeća	Ubrzana amortizacija ¹	Prijenos gubitka (unaprijed)	Odbitak od osnovice (O) ² , porezni kredit (K) ²	Porez po odbitku na direktne dividende za inozemstvo: <i>Unilateral./ Bilateral.%</i>
Česka	10 g: za nova poduzeća potpuno izuzeće, za postojeća izuzet porast poreza u odnosu na viši porez u zadnje 2 g; uvjeti za oboje: min. iznos investicije, inv. u prerađivačku industriju, 40% inv. u strojeve, investicija ekološki prihvatljiva Stopa od 5% za investicijske i mirovinske fondove	Amortizacija 1.g.: umnožak nabavne vrijednosti i utvrđenog koeficijenta; za ostale godine: udvostručena rezidualna vrijednost podijeljeno s utvrđenim koeficijentom minus broj već otpisanih godina (u biti OS)	7 godina ³	O (100%) za troškove istraživanja i razvoja; neiskorišteni O se prenosi 3g. unaprijed	15 / 0 za EU / 10 i 5
Mađarska	Progresija: stopa od 10% na dobit do određenog iznosa, 16% na ostatak ukoliko se ne koriste nikakvi drugi poticaji, ima barem jednog zaposlenika i plaćaju se doprinosi koji po zaposleniku prelaze 1,5 doprinosa na minimalnu plaću	Više stope (33% i 50%) za neke strojeve i opremu.	Neograničen ⁴	K (35%-50%), 10 g., razni uvjeti (iznos investicije, povećanje broja zaposlenih...) Mala i srednja poduzeća: K 40% kamata na zajam za materijalnu imovinu, investicijske troškove za stavljanje poslovne imovine u upotrebu (do godišnjeg limita), kupnju patenta. Filmska proizvodnja: posebni K i O O (100%) za troškove istraživanja i razvoja (dvostruki za institute) ; O 10% plaća korištenih za istraživanje i razvoj	0
Poljska	Specijalne ekonomske zone: porezna ušteda do max. 50% kvalificiranih rashoda (65% za mala i srednja poduzeća) – uvjet: min. iznos investicije (porezna ušteda određena limitom za državne pomoći)	Za određene strojeve i opremu (30% u prvoj godini i kasnije sukladno općim propisima) OS za neke kategorije fiksne imovine	5 g.; u svakoj se godini može odbiti do 50% gubitka	Specijalne ekonomske zone: porezna ušteda do max. 50% kvalificiranih rashoda (65% za mala i srednja poduzeća) – uvjet: min. iznos investicije (porezna ušteda određena limitom za državne pomoći)	15 / 0 za EU / 10 i 5

Tablica 19.: nastavak

Država	Porezni praznici, snižena stopa poreza na dobit i izuzeća	Ubrzana amortizacija ¹	Prijenos gubitka (unaprijed)	Odbitak od osnovice (O) ² , porezni kredit (K) ²	Porez po odbitku na direktne dividende za inozemstvo: <i>Unilateral./ Bilateral.</i> %
Slovačka		Amortizacija l.g.: umnožak nabavne vrijednosti i utvrđenog koeficijenta; za ostale godine: udvostručena rezidualna vrijednost podijeljeno s utvrđenim koeficijentom minus broj već otpisanih godina (u biti OS)	5 godina ³	K za strateške investitore: 10 g, uvjet minimalna inv. i 80% prodaje mora biti povezano s dotičnom inv. aktivnošću, K za kompanije ograničen obvezom poreza na dobit, odnosno iznosom određenim vladinom odlukom (koji je od ta dva iznosa niži)	0
Slovenija	Stopa od 10% za specijalne ekonomske zone, 0% za investicijske fondove, mirovinske fondove i osiguravajuća društva		7 godina ⁴	O (20%) za svu imovinu osim automobila, dodatni O (20%) za opremu i dugoročnu nematerijalnu imovinu; O (20%) za inv. u istraživanje i razvoj Višak svih O iznad porezne osnovice prenosi se 5 g. unaprijed	25 / 0 za EU / 5 i 10

¹L – linearna amortizacija (“*straight line*”), OS – opadajući saldo (“*declining balance*”) – svojevrsna degresivna amortizacija

²Postoci (uglavnom u zagradama) koji se odnose na odbitke (od osnovice) – O i porezne kredite – K (odbici od porezne obveze) označavaju postotak vrijednosti investicija za koji se daje O ili K; ako se O ili K odnose na dobit (a ne vrijednost investicije), to je eksplicitno navedeno

³ U slučaju znatne promjene u vlasništvu ili kontrole poduzeća (u pravilu iznad 25% kapitala ili glasačkih prava), gubici se mogu prenositi samo djelomično, ukoliko poduzeće ne udovolji «testu strukture dobiti». Prema tome, testu poduzeće može u potpunosti prenositi ukupan iznos gubitka prije promjene ukoliko dokaže da je barem 80% njene dobiti proizašlo iz istih aktivnosti kao i onih koje su uzrokovale gubitke. Dobit, koja je u njenom računovodstvu iskazana kao izvanredna dobit, ne uzima se u obzir u svrhu ovoga testa.

⁴ Ne odnosi se na financijske institucije. Gubici nastali nakon treće godine poslovanja mogu se prenositi samo uz dozvolu poreznih vlasti ako je računovodstveni profit negativan i porezni obveznik nema ukupne prihode koji iznose barem 50% troškova ili ako je imao gubitak i u prethodne dvije godine. Dozvola se daje samo ukoliko porezni obveznik nije ostvario zahtjevani ukupni prihod zbog neizbježnih izvanjskih razloga ili je poduzeo sve neophodne mjere da spriječi ili smanji gubitak.

⁵ Ako u tih pet godina nastane daljnji gubitak, isto se može prenositi, ali pod uvjetom da se ostvari oporeziva dobit u idućoj godini.

⁶Gubici se ne mogu prenositi kod konsolidiranog oporezivanja (grupa) i ukoliko se vlasništvo kapitala ili glasačka prava promijene za barem 25% za vrijeme tekuće godine.

Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Vidljivo je da su **mnogi porezni poticaji, pa čak i neki porezni praznici uspjeli (uz odgovarajuće modifikacije) «preživjeti» priključenje navedenih zemalja EU.** Navedeno je posebno izraženo kod Poljske, Češke i Mađarske, kod kojih je porezna konkurencija bila snažno izražena i prije ulaska u EU. Tako Češka ima tipični porezni praznik.

Od područja podložnih poticanju posebno se ističu **istraživanje i razvoj** (Češka, Mađarska, Slovenija), **mala i srednja poduzeća** (Mađarska, Poljska), te **strateški važne investicije** (Slovačka). Olakšice su često povezane s minimalnim iznosom investicije (Češka, Mađarska, Poljska, Slovačka), odnosno brojem zaposlenih (Mađarska).

Iako je prijenos gubitka u Slovačkoj i Poljskoj «uobičajeno niskih» (za države tranzicije) pet godina, ostale države imaju, sukladno praksi razvijenih zemalja, nešto velikodušniji tretman: Slovenija i Češka sedam godina, a Mađarska neograničen.

Dok sve države nemaju porez po odbitku za dividende koje unutar EU poduzeća kćeri isplaćuju poduzećima majkama (sukladno odredbama «Parent Subsidiary Directive»), Mađarska i Slovačka otišle su korak dalje i, slično kao i Hrvatska, odlučile ukinuti porez po odbitku na dividende isplaćene inozemnim kompanijama uopće.

Naposljetku, tablica 20 prikazuje **porezne poticaje investicijama u dosadašnjim članicama EU-a.**

Tablica 20: Porezni poticaji investicijama u starim članicama EU-a u 2006. godini

Država	Snižena stopa poreza na dobit (progresija) i ostale olakšice za mala i srednja poduzeća (MSP)	Ubrzana amortizacija ¹	Prijenos gubitka	Odbitak od osnovice (O) ² , Porezni kredit (K) ² , Izuzeće, Ostalo	Porez po odbitku na direktne dividende za inozemstvo: <i>Unilateral./ Bilateral.%</i>
Austrija	-	-	Beskonačno; kod preoblikovanja poduzeća može se odbijati samo od 75% dobiti, višak prenosiv; gubici iz udjela prenose se na teret budućih dobitaka iz udjela	O (25%) za troškove istraž. i razvoja; povećani O (do 35%) za dio troškova tekuće g koji prelazi aritmetičku sredinu takvih troškova u zadnje 3 g. Izuzeci za primljene dividende zaklada i polovičnog oporezivanja kamata (zaklade se inače oporezuju normalnom stopom poreza na dobit)	25/0 za EU / 15, 10, 5
Belgija	Za kompanije s dobiti do 322.500 EUR: do 25.000 EUR 24,25% (+ prirez = 24,98) 25.000 do 90.000 EUR 31% (+ prirez = 31,93) 90.000 do 322.500 EUR 34,5% (+ prirez = 35,54) Progresivne stope se ne primjenjuju na: financijska poduzeća, poduzeća s >50% u vlasništvu drugoga/drugih, poduzeća gdje dividende >13% upisanog kapitala, poduzeća koja su članice grupe, poduzeća koja ne isplaćuju min. iznos zarađenog dohotka direktorima/partnerima Specijalni O (mala i srednja poduzeća: 11,5% amortizacije), prijenos unaprijed O za mala i srednja poduzeća: 21,5% inv. u sigurnosne mjere Vidi još predzadnju kolonu	OS Ubrzana amortizacija za: nove (8 g.) i ostale brodove (10%), postrojenja i opremu za znanstveno istraživanje (3 g), imovinu u ekonomskim sektorima od značaja za nacionalnu ekonomiju (3 g), troškove osnivanja poduzeća (jednokratni otpis), mala i srednja poduzeća (u 1.3 g dvostruke stope)	Beskonačno; ne kod neadekvatne promjene vlasničke strukture	Normalni O (14,5% za inv. u istraživanje i razvoj u ekološke svrhe i uštedu energije, 3% za inv. u recikliranje ambalaže, 30% za brodove) Specijalni O (ekološki prihvatljive investicije u istraživanje i razvoj: 21,5% amortizacije – prijenos unaprijed Izuzeci (O) za pola dobiti od prodaje nafte i prirodnog plina izvađenih u Belgiji, ako će se reinvestirati u roku od 5 g K u iznosu stope poreza na dobit (manji za mala poduzeća) za inv. u istraživanje i razvoj (u slučaju korištenja ne mogu se koristiti O za inv.) O za zaštitnu kamatu (vidi 2.2.4.4.) Posebne olakšice za koordinacijske centre Za brodarske kompanije: opcija: dobit se računa prema tonaži brodova	25/0 za EU / 15, 10, 5
Danska		OS za strojeve i opremu (do 25%); Brodovi: OS / veća stopa u 1. g (20%, inače 12%) Jednokratni otpis: za sredstva trajanja do 3 g, ispod min. vrijednosti, <i>software</i> , oprema, strojevi i brodovi za istraživanje i razvoj	Beskonačno; ograničen kod promjene vlasničke strukture; nagodbe s vjerovnicima	O (50%) za troškove istraživanja i razvoja Za brodarske kompanije: opcija: dobit se računa prema tonaži brodova	28/0 za EU / 15, 10, 5, 0

Tablica 20.: nastavak

Država	Snižena stopa poreza na dobit (progresija) i ostale olakšice za mala i srednja poduzeća (MSP)	Ubrzana amortizacija ¹	Prijenos gubitka	Odbitak od osnovice (O) ² , Porezni kredit (K) ² , Izuzeće, Ostalo	Porez po odbitku na direktne dividende za inozemstvo: <i>Unilateral./ Bilateral.%</i>
Finska		Zgrade: OS Jednokratni otpis za opremu i strojeve vijeka trajanja do 3 g, ispod min. vrijednosti Ubrzana amortizacija za mala i srednja poduzeća za proizvodne i turističke inv. u nerazvijene regije (stope uvećane za 50% u prve 3 g)	10 g, ne u slučaju znatne promjene vlasničke strukture (>50%)	Za brodarske kompanije: opcija: dobit se računa prema tonaži brodova	28 / 0 za EU / niža stopa za dionice na donositelja./ 10, 5, 15, 0
Francuska	MSP plaćaju porez po sniženoj stopi od 15% na prvih 38.120 EUR dobiti i po normalnoj stopi na dobit iznad tog iznosa MSP ne plaćaju prerez (vidi 4.2.4., Tablicu 17) Dodatni minimalni paušal ovisi o veličini prometa i ne plaćaju ga mala poduzeća. Porezni praznik za inovativna MSP (posluju barem 8 g.) – 3 g.. 100%, 2 g.. 50%; vrijednost inovativne aktivnosti barem 15% rashoda Korzika: K20% za MSP K 20% za kupnju nove tehnologije za MSP, G	OS na određenu imovinu (ne onu vijeka ispod 3 g, zgrade iznad 15 g, automobile, telefone, pisane mašine)- > vijek trajanja > stopa porasta L Ubrzana am u 1. g.: 100% za software, opremu za sprečavanje zagađenja/buke, odnosno uštedu energije; 50% za dionice kompanija za financiranje filmova i kompanija za financijske inovacije	Beskonačno; opcija za prijenos gubitka unatrag (3 g.) – ne povrat poreza, već porezni kredit u idućih 5 g. (refundabilan u 6. g.).	Porezni praznik (1.g. 100%, 2. g. 75%, 3.g. 50%, 4. g. 25%) za određene aktivnosti na određenim lokacijama (limit profita 225.000 EUR). K za troškove istraživanja i razvoja (10%), dodatni K (40% povećanja tr. istraž. i razvoja u odnosu na prosjek, u zadnje 2 g korigirano za rast cijena), G, prijenos do 5 g. Porezni praznik (3. g . 100%, 2 g.. 50%) za poduzeća koja se bave istr.aživanjem i razvojem u posebnim istraživačkim i razvojnim zonama, G Regionalni poticaji: Korzika: K20% za MSP, prekomorska područja: por. praznik 10 g, O, Sjedišta multinacionalnih kompanija–niža por. % Za brodarske kompanije: opcija: dobit se računa prema tonaži brodova	25 / 0 za EU / 10, 15, 5, 0
Njemačka	Dodatna amortizacija (20% u 1. ili u prve 4 g. Σ20%) za MSN za pokretne + am. rezerve do 40%	OS (dvostruke L-stope, max 20%) Ubrzana amortizacija (do 9%) za zgrade u g. renovacije i idućih 7 g., idućih 4 g. do 7%	Prijenos unaprijed do prvih 1 mil. EUR dobiti, ostatak se odbija do 60% dobiti iznad; nije dozvoljeno u slučaju promjene vlasničke strukture >50% i > 50% nove imovine	Za brodarske kompanije: opcija: dobit se računa prema tonaži brodova	20 (21,1 uključivo s prirezom) / 0 za EU / 15, 10, 5

Tablica 20.: nastavak

Država	Snižena stopa poreza na dobit (progresija) i ostale olakšice za mala i srednja poduzeća (MSP)	Ubrzana amortizacija ¹	Prijenos gubitka	Odbitak od osnovice (O) ² , Porezni kredit (K) ² , Izuzeće, Ostalo	Porez po odbitku na direktne dividende za inozemstvo: <i>Unilateral./ Bilateral.%</i>
Grčka	22% za društva osoba, tj. javno trgovačko društvo (partnership) za spajanja MSP- stopa snižena za 10 postotnih bodova u prvoj g. i za 5 u drugoj	OS (L% x 3) za strojeve i opremu za industriju, rudarstvo i obrte	5 g.	Regionalni O (50 ili 100%) ovisno o kategoriji inv. i regiji; prijenos unaprijed do 10 g. Za brodarske kompanije: opcija: dobit se računa prema tonaži brodova 100% izuzeće za off-shore građevinske tvrtke U slučaju preoblikovanja poduzeća ne oporezuju se dobiti od razlike kapitala Snižena stopa za 40% za otoke Aegean	0
Irska		Jednokratni otpis: sredstva za znanstvena istraživanja	Beskonačno; ograničeno u slučaju znatne promjene vlasničke strukture i poslovanja; unatrag do 3 g.	10% stopa poreza na dobit za industrijsku proizvodnju (u fazi ukidanja - do 2008.) K (20%) za istraživanje i razvoj, potrebna min. razina troškova, prijenos unaprijed Za brodarske kompanije: opcija: dobit se računa prema tonaži brodova	20 / O za EU, i to bez obzira na udio/ 5, 0
Italija		Porast L-stopa u slučaju intenzivnijeg korištenja Ubrzana am (2xL): prve 3 g.	5 g.; beskonačno za gubitke iz prve 3 g. poslovanja; ne u slučaju većinske promjene vlasničke strukture i poslovanja	O (10%) za troškove istraživanja i razvoja Dodatna O (30%) za porast tih troškova iznad prosjeka zadnje 3 g. (ne smije biti >20% dobiti zadnje 3 g.) Za brodarske kompanije: opcija: dobit se računa prema tonaži brodova	27, 25 za dionice bez prava glasa / 0 za EU/ 15, 10, 5
Luksemburg	Za poduzeća s oporezivom dobiti ispod 15.000 EUR: stopa od 20% na dobit do 10.000 EUR i 26% na višak sve do 15,000 EUR	OS (ne za zgrade): max 3x L ili 30% vrijednosti imovine Porast L-stopa u slučaju brzog zastarjevanja i trošenja Ubrzana am (max 60%, u prvih 5 g.): zaštita okoliša, ušteda energije	Beskonačno	Izuzeće od poreza na dobit i po odbitku za holdinge (ali ako je <5% inoz. div. zemalja s porezom na dobit ispod 50% domaće stope i neadekvatne porezne osnovice) K - 10% »dodatne investicije» (razlika knjigovodstvene vrijednosti i prosječne vrijednosti dotične kategorije imovine zadnjih 5 g.) K - 6% do 150.000 vrij.inv., 2% na višak Porezni praznik: 8 g za nova poduzeća i pod. od značajna za nac. ekonomiju, max 25% dobiti K za inv. u audio-vizualni sektor K za inv. u rizični kapital za nove tehnike i tehnologije (max za 5 mil. EUR inv.i do 30% dobiti) Za tzv. «Društva investiranja u rizični kapital»: dobit od vrijednosnica izuzeta, nema poreza po odbitku za div., izuzeće od ostalih poreza	20 - ne za isplate holdinga (prethodna kolona) / = za EU / 10, 5

Tablica 20.: nastavak

Država	Snižena stopa poreza na dobit (progresija) i ostale olakšice za mala i srednja poduzeća (MSP)	Ubrzana amortizacija ¹	Prijenos gubitka	Odbitak od osnovice (O) ² , Porezni kredit (K) ² , Izuzeće, Ostalo	Porez po odbitku na direktne dividende za inozemstvo: <i>Unilateral./ Bilateral.%</i>
Nizozemska	25,5% na dobit do 22.689 EUR i 29.6% na dobit iznad tog iznosa O za «male investicije» (između 2.100 i 229.000 EUR) – phasing out (stopa od od 35% do 0%) O (44% za sve investicije >2.100EUR) za investicije u uštedu energije (ako je investicija > 108 mil. EUR za taj «višak» O%)	OS Slobodna amortizacija: ekološki razlozi, neke regije, visoka tehnologija, istraživanje i razvoj	Beskonačno unaprijed i 3 g. unatrag; ograničenje u slučaju promjene vlasničke strukture	O za ekološke investicije > 2.100 EUR: 40, 30 ili 15%, ovisno o tipu investicije Za brodarske kompanije: opcija: dobit se računa prema tonaži brodova	25 / 0 za EU / 0, 15, 5, 10
Portugal	20% za mala poduzeća koja se oporezuju po pojednostavljenom postupku (porezna osnovica 20% prometa od prodaje roba + veći iznos od sljedeća dva: 45% bruto dobiti iz ostalih izvora ili 5.402 EUR)	OS (ne za zgrade, automobile i namještaj): porast L-stopa ovisi o vijeku trajanja Porast L-stopa u slučaju bržeg zastarjevanja i trošenja (25% za dvije smjene, 50% za više) Ubrzana amortizacija moguća	6 g; ukinut u slučaju promjene vlasništva ili glasačkih prava >50% ili promjene djelatnosti	Slobodne zone Azori i Madeira: izuzeće za profite iz off-shore poslovanja i drugih poreza – postepeno ukidanje (phasing-out) K (5-20%, 10 g.) za velike investicijske projekte (razvoj, nova radna mjesta, tehnološke inovacije i znanstveno istraživanje) + izuzeće/smanjenje od ostalih poreza i K 10-20%, 5 g.) za investicije koje internacionaliziraju nacionalnu ekonomiju K (5% dodatnih inv. troškova u odnosu na prosjek zadnje 2 g.) – do 10% obveze poreza na dobit, povećava se na 6% za odgovarajuće investicije u nerazvijena područja – do manjeg od: 12% poreza na dobit i maksimalnog iznosa fiskalne drž.avne pomoći Dodatni poticaji prema regionalnom zakonodavstvu (snižena stopa, K, porezni praznik, niži ostali porezi...)	20 / 0 za EU / 10, 15, 5
Španjolska	Poduzeća s godišnjim prometom do 8 mil. EUR: 30% do 120.202,41 EUR dobiti (na viši iznos iznad normalna stopa) K za MSP (10%) za troškove vezane za internet i elektronsku trgovinu za rizične investicije u MSP za tehnološke inovacije 99% izuzeće dobitaka od prodaje dionica Dijelovi Baskije: 30% ako je dobit < 100.000, neki dijelovi i snižena stopa 32,5% na dobit iznad 100.000	OS (ne na zgrade i namještaj): porast L -stopa ovisi o vijeku trajanja Za intenzivno trošenje: maksimalna se stopa se još povećava za 33% po smjeni Ubrzana am: istraživanje i razvoj, poljoprivreda, rudarstvo	15 g.	Svi krediti, izuzeća i odbici zajedno ne smiju prijeći 35% (izuzetno 45%) dobiti; prijenos unaprijed 10 g. (vidi i 1. stupac): K (25%) za inozemne investicije povezane s izvozom K (30%) za istraživanje i razvoj (50% za višak iznad prosjeka zadnje 2 g.) K (15%) za investicije u kulturno bogatstvo K(10%) za ekološke investicije K(20%) za reinvestiranje kap. dobitaka O za većinske investicije izvan EU-a (gornji limit) K (50% stope poreza na dobit) za afričke kolonije Za brodarske kompanije: opcija: dobit se računa prema tonaži brodova Za holdinge: izuzeće za dividende i poreza po odbitku za dividende isplaćene u inozemstvo Kanarski otoci: porezni praznik (1-5%), nema poreza po odbitku Baskija: 32.5%	15 / 0 za EU / 10, 15, 5, 18

Tablica 20.: nastavak

Država	Snižena stopa poreza na dobit (progresija) i ostale olakšice za mala i srednja poduzeća (MSP)	Ubrzana amortizacija ¹	Prijenos gubitka	Odbitak od osnovice (O) ² , Porezni kredit (K) ² , Izuzeće, Ostalo	Porez po odbitku na direktne dividende za inozemstvo: <i>Unilateral./ Bilateral.%</i>
Švedska	Za olakšicu za dionice malih poduzeća vidi: 4.1.3..., Tablica 16a	OS (ne za zgrade) Jednokratni otpis ako je vijek trajanja < 3 g.	Beskonačno; moguće prijenos unatrag; ograničenja kod promjene vlasništva i pripajanja	-	0 (min. 20% udjela) / 0 za EU / 5, 10, 0, 15
V. Britanija	Zbog snižene stope od 19% za MSN i ostalih sniženih stopa efektivne stope poreza na dobit iznose: Za dobit do: 10.000 EUR 0 % 10.001-50.000 EUR 23,75% 50.001-300.000 EUR 19 % 300.001-1.500.000 EUR 32,75% iznad 1.500.000 EUR 30 % Vidi 2..stupac	Jednokratni otpis: istraživanje i razvoj (za MSP čak 150%, za ostale od 2002.: 125%), štednja energije, industrijske zgrade u poduzetničkim zonama U 1. g. 40% za strojeve i postrojenja u MSP OS za strojeve, postrojenja, know-how i patente	Beskonačno; unatrag 1 g; ograničenja kod znatne promjene vlasništva	Za brodarske kompanije: dobit se računa prema tonaži brodova; moguće izuzeće (uz određena ograničenja)	0,

¹L – linearna amortizacija (“*straight line*”), OS – opadajući saldo (“*declining balance*”) – svojevrsna degresivna amortizacija

²Postoci (uglavnom u zagradama) koji se odnose na odbitke (od osnovice) – O i porezne kredite – K (odbici od porezne obveze) označavaju postotak vrijednosti investicija za koji se daje O ili K; ako se O ili K odnose na dobit (a ne vrijednost investicije) - to je jasno navedeno

Izvor: IBFD, 2006. (obradila autorica)

Vidljive su određene (iako sve manje) razlike u poreznim poticajima investicija starih članica EU-a, odnosno razvijenih zemalja uopće u odnosu na prve dvije grupe zemalja.

Prije svega, one **gotovo da i nemaju poreznih praznika**, što ima svoje uporište u prethodno iznesenoj analizi poreznih poticaja investicijama, uključujući pravnu stečevinu EU-a. Porezni praznik imaju jedino Francuska (za određene lokacije, no planira se ukinuti; za mala poduzeća, povezano s istraživanjem i razvojem) i Luksemburg, te Portugal (samo regionalno) i Španjolska (samo Kanarski otoci; međutim, ovaj će se režim ukinuti).

Na prvome su mjestu, slično kao i u ostalim razvijenim državama, **različiti poticaji, prvenstveno oni u obliku snižene stope poreza na dobit za mala (i srednja) poduzeća.** Ako se igdje dozvoljava određena selektivnost, tj. poticanje, onda je to područje malog poduzetništva. Iduća «poticana» područja obuhvaćaju (na što ukazuje i tekstni okvir Štetna porezna konkurencija (praksa) i fiskalne državne potpore) **istraživanje i razvoj, kao i ekologiju, te, naravno, regionalni razvoj.**

Naposljetku, gotovo sve države daju mogućnost obračuna dobiti za brodarske kompanije prema tonaži brodova.

Možemo zaključiti da je **načelno zalaganje za neutralnošću poreza na dobit**, tj. nekorištenje fiskalnih državnih pomoći (te štetne konkurencije) **u praksi poreznih sustava čak i razvijenih zemalja prepuno različitih «opravdanih» izuzetaka** temeljem kojih su navedeni sustavi relativno složeni. Navedeno još jednom upućuje na nedostatak bilo kakve analize i investicijske prosudbe koja bi se temeljila isključivo na stopi poreza na dobit.

SAŽETAK (4.2.)

Putem poreza na dobit investicije se mogu poticati poreznim praznicima (izuzeće od plaćanja poreza ili niža porezna stopa za nova poduzeća), poreznim investicijskim olakšicama u užem smislu (ubrzana amortizacija, investicijski porezni kredit, investicijski odbitak od osnovice), te relativno umjerenom (nižom) stopom poreza na dobit. Velika je opasnost donošenja investicijske odluke samo temeljem uvida u nominalne stope poreza na dobit. Stoga analiza navedene problematike mora obuhvatiti i sve ostale elemente sustava poreza na dobit među kojima se posebno ističu navedeni elementi.

Važnije je ukidanje ostalih neporeznih i ostalih poreznih činitelja (npr. adekvatnost porezne osnovice) koji destimuliraju investicije, kao i transparentnost, jednostavnost i predvidljivost poreznog sustava. No, kada su navedeni preduvjeti ispunjeni, te su države

uslijed navedenoga, kao i rastuće globalizacije i regionalizacije, relativno bliski supstituti, a porezi počinju igrati sve značajniju ulogu.

Ne može se reći da postoji konačni konsenzus o najisplativijem načinu poticanja investicija, no ipak se može zaključiti da su porezni praznici inferiorniji i polako se smanjuju dok se čini da većina preferira opću nisku stopu poreza na dobit. Ipak, postojanje brojnih ostalih poticaja unatoč najčešće negativnim stavovima financijske teorije dokazuje da se ne može donijeti konačan sud o njihovoj efikasnosti (troškovnoj efektivnosti), već je ona različita od slučaja do slučaja.

Praksa analiziranih država, ne samo tranzicijskih, već i razvijenih, pokazuje relativnu složenost sustava s mnogim olakšicama u užem smislu, ali i poreznim praznicima i djelomičnim sniženjima stopa. To ukazuje da je načelno zalaganje za neutralnošću poreza na dobit prepuno različitih «opravdanih» izuzetaka.

KONTROLNA PITANJA (4.2.)

1. Kojim se sve mehanizmima unutar sustava poreza na dobit mogu poticati investicije? Primijenite na Hrvatsku!
2. Što se ubraja u investicijske olakšice (poticaje) u užem smislu? Primijenite na Hrvatsku!
3. Što je porezni praznik? Primijenite na Hrvatsku!
4. Koje su prednosti i nedostaci poreznog praznika? Primijenite na Hrvatsku!
5. Što je investicijski porezni kredit? Primijenite na Hrvatsku!
6. Što je investicijski odbitak od osnovice? Primijenite na Hrvatsku!
7. Koje su prednosti i nedostaci *up front* olakšica? Primijenite na Hrvatsku!
8. Što je ubrzana amortizacija? Primijenite na Hrvatsku!
9. Što općenito možete reći o utjecaju poreznog sustava na investicije?
10. Koje su prednosti i nedostaci nominalne (službene) stope poreza na dobit kao elementa poticanja investicija?
11. Pozicionirajte nominalnu hrvatsku stopu poreza na dobit u međunarodnom okruženju!
12. Usporedite stope poreza na dobit u starim članicama EU-a i novim članicama EU-a i državama jugoistočne Europe!
13. Što možete reći o poreznom prijenosu gubitka? Primijenite na Hrvatsku!
14. Što je olakšica za reinvestiranu dobit i što možete reći o njenoj primjeni?
15. Koji su elementi poreznog sustava naizgled od najveće važnosti za menadžere multinacionalnih kompanija?
16. Komentirajte regionalne olakšice i ostale lokalno ograničene olakšice!
17. Što možete reći o primjeni različitih poreznih poticaja investicijama u državama jugoistočne Europe?
18. Što možete reći o primjeni različitih poreznih poticaja investicijama u novim članicama EU-a – državama srednje i istočne Europe?
19. Što možete reći o primjeni različitih poreznih poticaja investicijama u starim članicama EU-a?

LITERATURA

1) KNJIGE

- AARON, Henry J.; GALE, William G., (ed.): Economic Effects of Fundamental Tax Reform. Washington, D. C.: Brookings Institution Press, 1996.
- ANDEL, Norbert: Finanzwissenschaft, 3. Aufl. Tübingen: Mohr, 1992.
- ATKINSON, Anthony B.; Stiglitz, Joseph E.: Lectures on Public Economics. London: McGraw-Hill, 1980.
- ATKINSON, A. B.; MOGENSEN, Gunnar Viby, Ed.: Welfare and Work Incentives: A North European Perspective. Oxford: Clarendon Press, 1993.
- BOSWORTH, Barry P.: Tax Incentives and Economic Growth. Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1984.
- BRADFORD, David F. and the U.S: Treasury Tax Policy Staff: Blueprints for Basic Tax Reform, 2nd Ed. Arlington: Tax Analysts, 1984.
- CLOTFELTER, Charles T.: Federal Tax Policy and Charitable Giving. Chicago: The University of Chicago Press, NBER, 1985.
- CNOSEN, Sijbren (ed.): Taxing Capital Income in the European Union – Issues and Options for Reform. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- DODGE, Joseph M.: The Logic of Tax, Federal Income Tax Theory and Policy. St. Paul: West Publishing Co., 1989.
- GRAVELLE, Jane G.: The Economic Effects of Taxing Capital Income. Cambridge: The MIT Press, 1994.
- HALL, Robert Ernest; RABUSHKA, Alvin: The Flat Tax, Stanford: Hoover Press Publication, 1985.; ponovno izdano 1995
- IMF: Government Finance Statistics Manual 2001. IMF, 2001, www.imf.org
- INSTITUTE FOR FISCAL STUDIES: The Structure and Reform of Direct Taxation, Report of a Committee chaired by Professor J. E. Meade. London: The Institute for Fiscal Studies, 1978.
- JACOBS, Otto H.; SPENGLER, Christoph.; FINKENZELLER, Martin.; ROCHE Matthias: Company Taxation in the New Member States - Survey of the Tax Regimes and Effective tax Burdens for Multinational Investors. Ernst&Young. Frankfurt am Main/Mannheim: ZEW (Zentrum fuer Europaeische Wirtschaftsforschung – Centre for European Economic Research), 2003.
- JELČIĆ, Barbara: Javne financije. Zagreb: RRiF, 2001.
- JELČIĆ, Božidar; ŠIMOVIĆ, Jure (ur.): Hrvatska pred vratima EU- Fiskalni aspekti, Zbornik radova znanstvenog skupa održanog 8. studenog 2005. u Zagrebu. Zagreb: HAZU, 2005.
- KAISER, Monika: Konsumorientierte Reform der Unternehmen Besteuerung. Heidelberg: Physica- Verlag, 1992.
- KIESLING, Herbert: Taxation and Public Goods: A Welfare Economic Critique of Tax Policy Analysis, Michigan: The University of Michigan Press, 1992.
- LONČAREVIĆ, Branka: Die Vermeidung internationaler Doppelbesteuerung von Einkommen und konsumorientierte Steuersysteme. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2004.
- McLURE, Charles E., Jr.; SEMJEN, Andras; BACZKO, Tadeus; FISZER, Janusz; VENYŠ, Ladislav: Tax Policy in Central Europe. San Francisco: International Center for Economic Growth, 1995.
- MUSGRAVE Richard: The Theory of Public Finance. New York: McGraw-Hill, 1959.

MUSGRAVE, Richard A.; MUSGRAVE Peggy B.: Javne financije u teoriji i praksi (prevoditelji Sanja Andrijašević...et al). Zagreb: Institut za javne financije, 1993.

NOWOTNY, Edwald: Der öffentliche Sektor, Einführung in die Finanzwissenschaft, 3. Aufl. Berlin: Springer, 1996.

OECD: Tax Elasticities of Central Government Personal Income Tax Systems. Paris: OECD, 1984.

OECD: Personal Income Tax Systems under Changing Economic Conditions. Paris: OECD; 1986.

OECD: Taxation of Net Wealth, Capital Transfers and Capital Gains of Individuals. Paris: OECD, 1988.

OECD: Personal Income Tax Base. Paris: OECD, 1990.

OECD: Taxing Profits in a Global Economy. Paris: OECD, 1991.

OECD: The Role of Tax Reform in Central and Eastern European Economies. Paris: OECD, 1991a

OECD: Taxation and Household Saving. Paris: OECD, 1994.a

OECD: Taxation and Foreign Direct Investment: The Experience of the Economies in Transition. Paris: OECD, 1995.

OECD: Tax Expenditures - Recent Experiences. Paris: OECD, 1996.

OECD: Tax and the Economy – A Comparative Assessment of OECD Countries. OECD: Tax Policy Studies No. 6. Paris: OECD, 2001a.

OECD: Corporate Tax Incentives for Foreign Direct Investment. OECD Tax Policy Studies No.4. Paris: OECD, 2001b.

OECD: Benefits and Wages. Paris: OECD, 2004b.

OECD: Model Tax Convention on Income and on Capital, Electronic version. OECD Committee on Fiscal Affairs. Paris: OECD, 2005

OECD: Fundamental Reform of Personal Income Tax, OECD Tax Policy Studies No.13. Paris: OECD, 2006a.

OECD: Taxing Wages 2004-2005, 2005 Edition. Paris: OECD, 2006c.

PECHMAN, Joseph A. (ed.): What should be taxed: Income or expenditure? A report of a conference sponsored by the Fund for Public Policy Research and the Brookings Institution, Studies of Government Finance. Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1980.

ROSE, Manfred (Ed.): Heidelberg Congress on Taxing Consumption, Proceedings of the International Congress on Taxing Consumption, Held at Heidelberg, June 28-30, 1989., Berlin: Springer-Verlag, 1990.

ROSE, M (ed.), Tax Reform for Countries in Transition to Market Economies, Lucius & Lucius, Stuttgart, 1999.

ROSE, Manfred (Hrsg.): Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems, Berlin: Springer Verlag, 1991.

ROSEN, Harvey S.: Javne financije (prevoditelji Sanja Andrijašević...et al.), Zagreb: Institut za javne financije, 1999.

SANFORD, Cedric: Economics of the Public Finance. New York: Pergamon Press, 1992.

SANFORD, Cedric: Why Tax Systems Differ – A Comparative Study of the Political Economy of Taxation. Bath: Fiscal Publications, 2000.

SEVER, Ivo: Javne financije: Razvoj, osnove teorije, analiza. Rijeka: Ekonomski fakultet Rijeka, 1995, 448 str.

SHAH, Anwar (ed.): Fiscal Incentives for Investment and Innovation. Washington, D.C., The World Bank, Oxford University Press, 1995.

STIGLITZ, Joseph: Economics of the Public Sector, Third Edition. New York: W.W. Norton and Comp., 1999.

STANOVNIK, Tine: Javne finance. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, 1998.

ŠIMOVIĆ, Jure; ŠIMOVIĆ, Hrvoje: Fiskalni sustav i fiskalna politika Europske Unije. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006.

TIPKE, Klaus: Steuergerechtigkeit in Theorie und Praxis. Köln: O. Schmidt, 1981.

TIPKE, Klaus: Die Steuerrechtsordnung. Köln: O. Schmidt, 1993.

2) ČLANCI, REFERATI, RASPRAVE I STUDIJE

AMIDŽIĆ PEROČEVIĆ, Katica: Posljednje izmjene Zakona o porezu na dobit usklađuju fiskalnu politiku s pravnom stečevinom EU. Porezni vjesnik, XV (2006), 8, str. 26-32.

ARBRUTYN, Stephanie, TURNER, W: Robert: Taxes and Firms' Dividend Policies. National Tax Journal, Columbus, XLIII (1990), 4, str. 491-497.

AUERBACH, Alan J: The Choice between Income and Consumption Taxes: A Primer. Working paper 12307. Cambridge, MA: NBER, 2005, <http://nber.org/papers/w12307>

BAŠAGIĆ, Dženeta: Flat-tax: Teorija, praksa i analiza mogućnosti uvođenja u Hrvatsku. Diplomski rad, Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, 2006

BLAŽIĆ-KRALJIĆ, Helena: Problemi oporezivanja dohotka fizičkih osoba. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, 1993.

BLAŽIĆ, Helena: Aplikacija direktnog oporezivanja potrošnje u Hrvatskoj. Ekonomija / Economics, RIFIN, d.o.o., Zagreb, 1 (1995), 7-8, str. 473-497.

BLAŽIĆ, Helena: Troškovi oporezivanja u Hrvatskoj: troškovi poreznih obveznika i troškovi poreznih vlasti. Financijska teorija i praksa, Zagreb, 24 (2004), 3, str.. 271-291.

BOADWAY, Robin; BRUCE Neil; MINTZ Jack: On the Neutrality of Flow-of-funds Corporate Taxation. *Economica*, 50 (1983), 197, str. 49-61.

BOSWORTH, Barry; BURTLESS, Garry: Effects of Tax Reform on Labor Supply, Investment and Saving. *Journal of Economic Perspectives*, Stanford, 6 (1992), 1, str. 3-25.

BOYER, Daniel J.; RUSSELL, Susan M.: Is It Time for a Consumption Tax? *National Tax Journal*, Columbus, XLVIII (1995), 3, str. 363-372.

BRADFORD, David F.: The Case for a Personal Consumption Tax., u: Pechman, Joseph A. (ed.): What should be taxed: Income or expenditure? A report of a conference sponsored by the Fund for Public Policy Research and the Brookings Institution, *Studies of Government Finance*. Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1980., str. 75-112.

BRADFORD, David F.: The Possibilities for an Expenditure Tax. *National Tax Journal*, Columbus, XXXV (1982), 3, str. 243-251.

BRATIĆ, Vjekoslav; URBAN, Ivica: Porezni izdaci u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa*, 30 (2006), 2, str. 129-194.

CARONE, Giuseppe; IMMERSVOL, Herwig; PATUROT, Dominique; SALOMÄKI, Aino: Indicators of Unemployment and Low-Wage Traps (Marginal Effective Tax Rates on Employment Incomes). *OECD Social Employment and Migration Working Paper*, No. 18. Paris: OECD, 2004. <http://www.oecd.org/dataoecd/59/33/30975741.pdf>, studeni, 2006

CHOE, Yong S.; JEONG Jinook: Charitable Contributions by Low-and Middle Income Taxpayers: Further Evidence with a New Method. *National Tax Journal*, Columbus, XLV (1993), 1, str. 33-38.

CHRISTIAN, Ernst S.: The Tax Restructuring Phenomenon: Analytical Principles and Political Equation. *National Tax Journal*, Columbus, XLVIII (1995), 3, str. 373-386.

CNOSSSEN, Sijbren; MESSERE, Ken: Income Tax Reforms in OECD Member Countries. *Bulletin for International Fiscal Documentation*, Amsterdam, 44 (1990), 10, str. 463-482.

CNOSSEN, Sijbren: What Kind of Corporation Tax? *Bulletin for International Fiscal Documentation*, Amsterdam, 47 (1993), 1, str. 3-16.

CNOSSEN, Sijbren: Taxing Capital Income in the Nordic Countries: A Model for the European Union, u: CNOSSEN, Sijbren (ed.): *Taxing Capital Income in the European Union – Issues and Options for Reform*. Oxford: Oxford University Press, 2000., str. 180-213

CNOSSEN, Sijbren i BOVENBERG Lans: Fundamental Tax Reform in The Netherlands. *International Tax and Public Finance*, Kluwer, 8 (2001), 7, str. 471-484.

DAMIJAN, J., POLANEC S.: Davčna reforma za povečanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva – Analiza možnosti uvedbe enotne davčne stopnje v Sloveniji. Ljubljana, 2005.

DOLENC, Primož; VODOPIVEC, Milan: Isplati li se u Sloveniji raditi? *Financijska teorija i praksa*. 29 (2005), 4, str. 399-420.

DUNBAR, Amy, NORDHAUSER Susan: Is the Child Care Credit Progressive? *National Tax Journal*, Columbus, XLIV (1991), 4, Part 2, str. 519-528.

EASSON, Alex: Tax Competition Heats Up in Central Europe. *Bulletin for International Fiscal Documentation*, Amsterdam, 52 (1998), 5, str. 192-197.

FELD, Alan D.: Living With the Flat Tax. *National Tax Journal*, Columbus, XLVIII (1995), 4, str. 603-617.

FELDSTEIN, Martin: The Income Tax and Charitable Contributions, Part II - The Impact on Religious Education and Other Organizations. *National Tax Journal*, Columbus, XXVIII (1975), 2, str. 209-226.

FINKENZELLER, Martin.; SPENGLER, Christoph: Measuring the effective levels of company taxation in the new member States: A Quantitative analysis. Working paper No. 7/2004. EC, Directorate General, Taxation and Customs Union, http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/company_taxation_new_ms.pdf, studeni 2004.

FULLERTON, Don; ROGERS, Diane Lim: Lifetime Effects of Fundamental Tax Reform., u: AARON, Henry J.; GALE, William G., (ed.): *Economic Effects of Fundamental Tax Reform*. Washington, D. C.: Brookings Institution Press, 1996., str. 321-354.

GALE, William G.: Review: Public Economics in Action: The Basic Income/Flat Tax Proposal (by A.B. Atkinson). *Journal of Economic Literature*, 34 (Sept. 1996), 3, str. 1366-1368.

GALE, William J.; HOUSER, Scott; SCHOLZ, John Karl: Distributional Effects of Fundamental Tax Reform., u: AARON, Henry J.; GALE, William G., Ed.: *Economic Effects of Fundamental Tax Reform*. Washington, D. C.: Brookings Institution Press, 1996., str. 281-320.

GENSER, Bernd.: Tax Relief for Foreign Investors. u: Rose, M (ed.), *Tax Reform for Countries in Transition to Market Economies*, Lucius & Lucius, Stuttgart, 1999, str. 99-114.

GENSER, Bernd: The Dual Income Tax: Implementation and Experience in European Countries. *Ekonomski pregleđ* 57 (2006), 3-4, str. 271-288.

GORDON, Roger H.: Taxation of Capital Income vs. Labour Income: An Overview. Iz: Cnosssen, Sijbren (ed.): *Taxing Capital Income in the European Union – Issues and Options for Reform*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

GINSSBURG, Martin D.: Life Under a Personal Consumption Tax: Some Thoughts on Working, Saving, and Consuming in Nunn-Domenici's Tax World. *National Tax Journal*, Columbus, XLVIII (1995), 4, str. 585-602.

GOODE, Richard: The Superiority of the Income Tax. Pechman, Joseph A., Ed.: *What should be taxed: Income or expenditure? A report of a conference sponsored by the Fund for Public Policy Research and the Brookings Institution, Studies of Government Finance*. Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1980., str. 49-74.

GRAETZ, Michael J.: Expenditure Tax Design. Pechman, Joseph A. (ed.): What should be taxed: Income or expenditure? A report of a conference sponsored by the Fund for Public Policy Research and the Brookings Institution, Studies of Government Finance. Washington, D.C.: The Brookings Institution, 1980., str. 161-276.

GVOZDIĆ, Nikola: Pojam dohotka u teoriji i poreznom zakonodavstvu Republike Hrvatske. Financijska praksa. Zagreb, 18 (1994), 4, str. 385-400.

IVANOVA, Anna; KEEN, Michael; KLEMM, Alexander: The Russian "flat tax" reform. The Institute for Fiscal Studies, Economic Policy, 20 (July 2005), 43, str. 397-444.

HEADY, C.: The Conflict Between Equity and Efficiency in Designing Personal Income Tax Systems., in: OECD: Tax Reforms in Central and Eastern European Economies. Paris: OECD, 1991, p. 87-96.

HOLTZ-EAKIN, Douglas: Fundamental Tax Reform and State and Local Governments. National Tax Association Symposium: Fundamental Tax Reform: Possibilities and Problems, Arlington, VA, 1996. National Tax Journal, Columbus, XLIX (1996), 3, str. 475-486.

HULTEN, Charles; SCHWAB, Robert M.: Haig-Simons Tiebout Comprehensive Income Tax. National Tax Journal, Columbus, nalazi se u XLIV (1991), ali označeno kao XLIII, 1, str. 677-678.

JOUMARD, Isabelle: Tax Systems in European Union Countries. OECD Economic Studies, No. 34, 2002/2.

KAY, John: Consumption and Income Taxation: Horizontal Equity and Life Cycle Issues., u: Manfred Rose (Ed.): Heidelberg Congress on Taxing Consumption 1989. Heidelberg: Springer, 1990. str. 29-42.

KING, Mervin A.; FULLERTON, Don: The Taxation of Income from Capital: A Comparative Study of the United States, the United Kingdom, Sweden and West Germany – The Theoretical Framework - NBER Working paper No. W1058, 1983 i University of Chicago Press: Chicago, 1984.

KEEN, Michael; KING, John: The Croatian Profit Tax: An ACE in Practice. Fiscal Studies 23 (2002), 3, str. 401-418.

KESNER-ŠKREB, Marina: Proporcionalni porez (Pojmovnik). Financijska teorija i praksa 29 (2005), 2, str. 249-251.

McLURE, Charles E., Jr.; ZODROW, George R.: Administrative Advantages of the Individual Tax Prepayment Approach to the Direct Taxation of Consumption., u: Manfred Rose (Ed.): Heidelberg Congress on Taxing Consumption 1989. Heidelberg: Springer, 1990. str. 335-363.

McLURE, Charles E., Jr.: A Consumption-Based Direct Tax for Countries in Transition from Socialism. Working Papers, The World Bank, 1991.

MESSERE, Ken: Half a Century of Changes in Taxation. Bulletin for International Fiscal Documentation, Amsterdam, 53 (1999), 8-9, str.340-365.

MINTZ, J. M.; TSIPOULOS, T.: Corporate Income Taxation and Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe. u: Shah, A. (ur.): Fiscal Incentives for Investment and Innovation. Washington, D.C., The World Bank: Oxford University Press, 1995, str. 455-480.

de MOOIJ, R. A.; S. EDERVEEN: Taxation and Foreign Direct Investment: A Synthesis of Empirical Research. International Tax and Public Finance, 10 (2003), 6, str. 673-693.

MORISSET, J: Tax Incentives. Public Policy for Private Sector, Note number 253, The World Bank Group, 2003. <http://www.worldbank.org/Viewpoint/HTMLNotes/253/253Moris-020603.pdf>, rujan 2004.

MUSGRAVE, Richard A.: On Choosing the "Correct" Tax Base - A Historical Perspective., in: Manfred Rose (Ed.): Heidelberg Congress on Taxing Consumption 1989. Heidelberg: Springer, 1990. str. 29-42.

NGUYEN-THANH, David; ROSE, Manfred: Methods of Efficiently Calculating Business Profit for Tax Purposes – Experience of Participation in the Tax Reform Process in the Brčko District of Bosnia and Herzegovina 2003. *Ekonomski pregled*, 57 (2006), 7-8, str. 547-562.

OECD: Working Papers No. 40: Tax Reform in OECD Countries, Paris: OECD, 1987.

OECD: Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue. Paris, OECD, 1998. <http://www.oecd.org/dataoecd/33/1/1904184.pdf>, listopad 2006.

OECD: Tax Policy Assessment and Design in Support of Direct Investment: A Study of Countries in South East Europe. Paris, OECD, Stability Pact, 2003.

OECD (TPA-Centre for Tax Policy and Administration): Tax Policy Reforms in Italy, <http://www.oecd.org/dataoecd/49/26/37154690.pdf>, studeni 2006b.

OECD: Reforming Personal Income Tax. OECD Observer, Policy Brief, March 2006d, <http://www.oecd.org/dataoecd/43/21/36346567.pdf>

OECD: OECD Tax Database, 20006 e, http://www.oecd.org/document/60/0,2340,en_2649_37427_1942460_1_1_1_37427,00.html, rujan 2006

OTT, Katarina: Hrvatska porezna reforma u kontekstu svjetskih poreznih reformi. *Financijska praksa*, Zagreb, 20 (1996), 2, str.113-138.

OWENS, Jeffrey: Fundamental Tax Reform: An International Perspective. *National Tax Journal*, LIX (March 2006), 1, str. 131-164.

RABUSHKA, Alvin et al: Should Europe adopt the flat tax? *European Business Forum*, London. Summer, 2006, Iss. 25.

ROSE, Manfred: The Superiority of a Consumption-based Tax System., u: Manfred Rose (Ed.): Heidelberg Congress on Taxing Consumption, Proceedings of the International Congress on Taxing Consumption, Held at Heidelberg, June 28-30, 1989., Berlin: Springer-Verlag, 1990, str. 3-28.

ROSE, Manfred; WENGER, Ekkehard: Prilog novom hrvatskom poreznom sustavu - Prijedlog za oporezivanje dohotka i dobiti. *Financijska praksa*, Zagreb, 16 (1992), 7-8, str. 381-407.

ROSE, Manfred; WISWESSER, Rolf: Promjena cjelokupnog poreznog sustava u smjeru neutralnosti u odlučivanju i efikasnosti - Iskustva stečena sudjelovanjem u hrvatskoj poreznoj reformi devedesetih godina. *Financijska praksa*, Zagreb, 19 (1995), 4, str. 301-316.

ROSE, Manfred: *Steuersystem der Zukunft*. Heidelberg: Aktion "Faires Steuersystem", Alfred Weber-Gesellschaft, 1998, 22 str.

SEKULIĆ GRGIĆ, Dubravka: Fiskalne državne potpore i pravna stečevina Europske Unije. u: Jelčić, Božidar; Šimović, Jure (ur.): Hrvatska pred vratima EU- Fiskalni aspekti, Zbornik radova znanstvenog skupa održanog 8. studenog 2005. u Zagrebu. Zagreb: HAZU, 2005.

ŠIMOVIĆ, Jure: Načelo porezne pravednosti i novi hrvatski porezni sustav. *Financijska praksa*, Zagreb, 18 (1994), 6, str. 567-586.

TODER, Eric J.: Issues in Evaluating Consumption Tax Proposals., in: 1995 Proceedings of the Eighty-Eight Annual Conference on Taxation, National Tax Association, San Diego, California; Columbus, 1996.

URBAN, Ivica; LAMBERT, Peter J.: Redistribution, horizontal inequity and reranking: how to measure them properly. University of Oregon Economics Department Working Papers, No. 2005-12.

URBAN, Ivica: Progresivnost poreza na dohodak u Hrvatskoj: dekompozicija učinaka osnovice i poreznih stopa. *Financijska teorija i praksa*, 30 (2006), 3, str. 205-230.

VENTURA, Gustavo: Flat tax reform: A quantitative exploration. *Journal of Economic Dynamics & Control*, 23 (1999), str. 1425-1458.

WEISBACH, David A.: Ironing out the Flat Tax. *Stanford Law Review*, 52 (Feb.2000), 3, str. 599-664.

WAGSTAFF, Adam, van DOORSLAER, Eddy: What Makes the Personal Income Tax Progressive? A Comparative Analysis of Fifteen OECD Countries. *International Tax and Public Finance*, 8(2001), 3, str. 299-315.

WISWESSER Rolf: Adjustment of Personal and Business Income Taxation to Inflation, in: ROSE, Manfred (Ed.): *Tax Reform for Countries in Transition to Market Economies*. Stuttgart: Lucius and Lucius, 1999, pp. 73-98.

YOO, Kwang-Yeol; de Serres Alain: Tax Treatment of Private Pension Savings in OCDE Countries. *OECD Economic Studies*, No. 39, 2004/2.

ZEE, Howell: Svjetski trendovi u poreznoj politici: Ekonomska perspektiva. *Financijska teorija i praksa*, 29 (2005), 2, str. 225-247.

ZODROW, George R.: On the "Traditional" and "New" Views of Dividend Taxation. *National Tax Journal*, Columbus, XLIV (1991), 2, str. 497-509.

3) OSTALI IZVORI

BLAŽIĆ, Helena: Međudnos izravnog oporezivanja potrošnje i olakšica u hrvatskome poreznom sustavu, doktorska disertacija. Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka, 1999. Commission Notice on the application of the State aid rules to measures relating to direct business taxation, *Official Journal C 38*, 10/12/1998 P. 0003 – 0009. [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998Y1210\(01\):en:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998Y1210(01):en:HTML), listopad 2006.

Council Conclusions of the ECOFIN Council Meeting on 1 December 1997 concerning taxation policy (98/C 2/01), *Official Journal of the European Communities*, 6.1.1998. http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/COC_EN.pdf, listopad 2006.

EC Commission, Report of the Committee of Independent Experts on Company Taxation (Ruding Report), *Official Publications of the EC*, March 1992.

European Commission: Harmful Tax Competition. http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/company_tax/harmful_tax_practices/index_en.htm, listopad, 2006.

European Commission: Overview-State Aid Control.

http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/overview/, listopad 2006

European Commission: What is State Aid,

http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/overview/what.html, listopad 2006

90/436/EEC: Convention on the elimination of double taxation in connection with the adjustment of profits of associated enterprises - Final Act - Joint Declarations - Unilateral Declarations, *Official Journal L 225*, 20/08/1990 P. 0010 – 0024, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41990A0436:EN:HTML>, listopad 2006

European Commission: Transfer Pricing and the Arbitration Convention. http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/company_tax/transfer_pricing/arbitration_convention/index_en.htm, listopad, 2006.

Državni zavod za statistiku RH: Mjesečno statističko izvješće, XV (2006), 8. Zagreb: Državni zavod za statistiku

IBFD (International Bureau of Fiscal Documentation): *Central & East European Tax Directory*. Amsterdam: IBFD, 1999.

IBFD (International Bureau of Fiscal Documentation): *European Tax Handbook CD-ROM 2006*. Amsterdam: IBFD, 2006.

Narodne novine RH, razni brojevi

OECD: Revenue Statistics of OECD Member Countries. Paris: OECD, razna godišta
POREZNI LEKSIKON s višejezičnim rječnikom: engleski, hrvatski, francuski, njemački,
španjolski, prevoditelji: Hrvoje Arbutina ...et al., ur: Katarina Ott. Zagreb: Institut za javne
financije, 1999.

President's Advisory Panel on Tax Reform: Final Report. November 1, 2005.
<http://www.taxreformpanel.gov/final-report>, listopad 2006.

Britain: A dip in the middle; Flat income tax. The Economist: London, 376 (10. Sept. 2005),
8443, str. 33

http://www.sigov.si/mf/slov/dav_car/predpisi_nep_davki.htm

<http://www.fbihvlada.gov.ba>

POPIS TABLICA

Redni broj	Naslov tablica	Stranica
1.	Izračun osobnog cash flow poreza	35
2.	Osnovica poreza na dohodak u Hrvatskoj 1994. – 2001.	43
3.	Indirektna progresija	47
4.	Skupine tijekomova fondova poduzeća	53
5a	Relevantne transakcije za izračun S-osnovice hipotetskog poduzeća A	61
5b	Relevantne transakcije za izračun S-osnovice hipotetskog poduzeća B	62
6a	Relevantne transakcije za izračun S-osnovice hipotetskog poduzeća X	63
6b	Relevantne transakcije za izračun S-osnovice hipotetskog poduzeća Y	63
7.	Osnovica poreza na dobit u Hrvatskoj 1994. – 2001.	71
8.	Porezno izuzete kamate i kapitalni dobiti u tranzicijskim državama u 2006.	102
9.	Dualni porez na dohodak u nordijskim državama 2006.	106
10.	Flat tax u nekim tranzicijskim državama	115
11.	Porezne stope za dohodak od (nesamostalnog) rada u dosadašnjim članicama EU-a i SAD-a u 2006.	119
12.	Porezne stope za dohodak od (nesamostalnog) rada u tranzicijskim državama u 2006.	120
13.	Međunarodna usporedba poreznog opterećenja troškova radne snage (2005.)	123
14a	Standardne olakšice u dosadašnjim članicama EU-a, Kanadi i SAD-u u 2006.	142
14b	Standardne olakšice u nekim novim članicama EU-a I državama regije u 2006.	145
15a	Nestandardne olakšice u dosadašnjim članicama EU-a, Kanadi i SAD-u u 2006.	153
15b	Nestandardne olakšice u nekim novim članicama EU-a I državama regije u 2006.	156
16a	Sustavi oporezivanja dobiti u dosadašnjim članicama EU-a, Švicarskoj, Norveškoj, SAD-u i Kanadi (2005./2006.)	169
16b	Sustavi oporezivanja dividendi u novim članicama EU, SEE i Turskoj 2006	171
17.	Stope poreza na dobit u starim članicama EU-a u 2006.	187
18.	Porezni poticaji investicijama u državama regije u 2006. godini	193
19.	Porezni poticaji investicijama u državama srednje i istočne Europe – novim članicama EU-a u 2006. godini	198
20.	Porezni poticaji investicijama u starim članicama EU-a u 2006. godini	201

POPIS GRAFIKONA

Redni broj	Naslov grafikona	Stranica
1.	Usporedba sadašnjeg hrvatskog sustava poreza na dohodak s dvjema varijantama <i>flat tax</i>	48
2.	Stvarna (prosječna) porezna stopa za određenu realnu stopu dobiti na uloženi kapital	72
3.	Najviše stope poreza na dobit, dohodak od dividendi, plaća i kamata u državama OECD-a u 2005.	112
4.	Porezni klin: porez na dohodak plus doprinosi posloprimaca i poslodavaca kao postotak (%) troškova radne snage, 2005., OECD i Hrvatska	125
5.	Marginalne porezne stope (porez na dohodak i doprinosi posloprimaca umanjeni za dječji doplatak) za ispodprosječne ¹ dohotke kao postotak bruto plaće u državama OECD-a i Hrvatskoj, 2005.	130
6.	Stope poreza na dobit u tranzicijskim državama u 2006.	189

POPIS SHEMA

Redni broj	Naslov shema	Stranica
1.	Obračun zaštitne kamate na vrijednost uložene realne imovine	74
2.	Obračun zaštitne kamate na uloženi vlastiti kapital	74
3.	Mogući odnosi poreza na dobit i poreza na dohodak	164

Za izdavača
Red. prof. dr. sc. VINKO KANDŽIJA

Tehnički urednik
Prof. dr. sc. Helena Blažić

Lektorica i korektorica
prof. Denisse Mandekić Krajišnik

e-udžbenik

Sva prava zadržava autor
(All rights reserved)